
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 96

(ЧАСТИНА II)

КИЇВ – 2011

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 96. Частина II (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, 2011. – 166 с.

У збірнику вміщені матеріали міжнародної конференції «65 років ООН: досвід та перспективи», яка відбулася 20 жовтня 2010 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за підтримки Представництва ООН в Україні.

Розраховано на викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія:

Копійка В. В.,	д-р політ. наук, проф. (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р. екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

Шинкаренко Т.І.*

ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

В статті аналізуються цілі, напрями, інструменти, механізми та форми діяльності РС у культурній сфері.

Ключові слова: Рада Європи, культура, культурна спадщина, культурне співробітництво, культурна політика, конвенція.

В статье анализируются цели, направления, инструменты, механизмы и формы деятельности Совета Европы в культурной сфере.

Ключевые слова: Совет Европы, культура, культурное наследие, культурное сотрудничество, культурная политика, конвенция.

In this article aims, directions, instruments, mechanisms and forms of activity of the Council of Europe in the sphere of culture are analyzed.

Key words: Council of Europe, culture, cultural heritage, cultural cooperation, cultural policy, convention.

Особливістю сучасного етапу європейської інтеграції є ідея сприйняття культури як найважливішого фактору вирішення економічних і політичних проблем, можливої альтернативи у виборі варіантів майбутнього розвитку європейського суспільства. Жан Моне, один з «батьків-засновників» об'єднаної Європи, зазначав, що якби була б можливість переглянути весь європейський інтеграційний процес, то він би порадив розпочати з культури, а не з вугілля й сталі [1, с.18]. Отже Моне усвідомлював, що різноманітність культур європейських народів є проблемою, яка створює рамки для можливих досягнень на шляху інтеграції. Водночас культура може відіграти роль об'єднуючого фактору, оскільки за своєю сутністю виступає інтегратором минулого, сучасного і майбутнього Європи.

Цілісна історично й географічно Європа була й залишається різноманітною культурно, вона являє собою комплекс, мозаїку різних національних і релігійних культур, які склалися в різні епохи в процесі історичних контактів, завоювань, руху народів. Становлення європейських міжнародних організацій створило нову якість міждержавних, міжнаціональних відносин, нову якість буття й самосвідомості, що не могло не віддзеркалитись і у сфері культури, ідей і цінностей. В результаті суспільної інтеграції, яка включає діяльність різного роду громадських організацій, обмін науковцями, діячами культури, релігійними організаціями, сформувалась нова європейська самосвідомість, орієнтована на розуміння Європи як певної духовної, культурної, історичної спільності. В Раді Європи активно пропагуються і втілюються ідеї «європейської самобутності», «європейського громадянства», «європейської культури», «європейської ідентичності».

«Метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для, крім іншого, збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням» [2, с.91]. Ці слова зі вступу до Європейської культурної конвенції, яка була відкрита для

* кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

підписання 19 грудня 1954 р. в Парижі, охоплюють широку сферу діяльності, яка в наш час включає політику у сфері культури, захист природної та культурної спадщини, а також питання освіти, молоді й спорту. Провідна ідея конвенції полягала у використанні культури та освіти для подолання розмежувань, які існували в Європі, запобігання новим конфліктам та зміцнення демократії. Початковими цілями діяльності Ради Європи (РЄ) у сфері культури були заохочення європейців до збереження власної культурної спадщини (мови, історії, культури), визнання її частиною «європейської» спадщини. Заохочувалось розширення культурного співробітництва, створювались умови для культурних обмінів. З часом актуальними стали питання підтримки культурного розмаїття і запровадження європейського виміру щодо культурних стандартів, політики й практики.

Політична стратегія РЄ у сфері міжкультурного співробітництва відображена у резолюції Комітету Міністрів (95) 38 «Про стратегію Ради Європи в галузі культури», яка визначає в якості пріоритетних такі завдання культурної співпраці: сприяння демократичним цінностям і правам людини відповідно до загальних культурних підходів, встановлення атмосфери довіри і взаємної поваги між народами і спільнотами, розвиток відчуття культурної спільності нової Європи в багатстві її розмаїття [3].

У грудні 2004 р. у Вроцлаві на запрошення уряду Польщі, головуючої на той час у Комітеті Міністрів, відбулась представницька конференція, присвячена п'ятдесятиріччю Європейської культурної конвенції. Вибір Вроцлава був символічним, оскільки це місто впродовж тривалого часу відігравало роль перехрестя культур. Під час конференції було ухвалено Вроцлавську декларацію, в якій були підведені підсумки здобутків, визначені основні виклики та ключові напрями діяльності на майбутнє. Серед них – поглиблення змісту поняття «європейська самобутність» з метою запобігання виникненню нових розподільчих ліній в Європі, сприяння міжкультурному та міжрелігійному діалогу як засобу запобігання конфліктам, досягнення примирення і єднання [4].

Політика міжкультурного співробітництва є одним з напрямів діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЕ). Протягом 1995-2002 рр. ПАРЕ ухвалила рекомендації: «Про розширення та європейське культурне співробітництво» № 1265, «Про європейське культурне співробітництво» № 1299 та «Про європейське культурне співробітництво і майбутню роль Асамблеї» № 1566. Зокрема, в рекомендації № 1566 зазначається, що культура є пріоритетним напрямом стратегічної політики ЄС, а культурний вимір європейського міжурядового співробітництва має інтегруватися до базових документів РЄ [5].

Діяльністю РЄ у сфері культури керує директорат з питань культури, культурної і природної спадщини, який входить до складу Генерального директорату з освіти, культури, спадщини, молоді й спорту. Одним з основних напрямів діяльності директорату є здійснення політики у сфері культури, спрямованої на розвиток міжкультурного діалогу й попередження конфліктів як в Європі, так і у всьому світі; вироблення загальних принципів захисту європейської культурної спадщини; надання допомоги державам-членам РЄ в опрацюванні загальнодержавної політики й проведенні законодавчих реформ у сфері культури та міжкультурного співробітництва. [6, с.183-185]. Директорат заохочує демократичне управління у сфері культури як ключового фактору в досягненні стійкого розвитку суспільства, займається розробкою ефективних засобів сприяння толерантності, порозумінню та взаємній повазі.

У 1962 р. була створена Рада культурного співробітництва, яка об'єднала експертів і фахівців з питань освіти, досліджень, культури, культурної спадщини – представників держав-учасниць Європейської культурної конвенції. У 2001 р. Комітет Міністрів прийняв рішення трансформувати Раду культурного співробітництва та її спеціалізовані комітети в чотири керівних комітети: Керівний комітет освіти, Керівний комітет вищої

освіти та досліджень, Керівний комітет культури, Керівний комітет з культурної спадщини, які керують програмами РЄ, пов'язаними з питаннями освіти й культури. Керівний комітет культури є відповідальним за заходи, що відносяться до культурної політики, за їх безпосередню імплементацію, моніторинг та оцінку. Статус спостерігачів в Комітеті мають Європейська культурна фундація, Європейська мережа культурних центрів, Європейський форум мистецтва та спадщини, а також Європейський культурний центр в Делфі. Згідно з Постановою про повноваження Комітету від 30 січня 2008 р. «діяльність Керівного комітету культури головним чином зосереджується на культурних політиках, належному управлінні у сфері культури, здійсненні адміністративних заходів щодо культурного розмаїття та міжкультурного діалогу» [7].

Серед форм і методів діяльності РЄ в культурній сфері – прийняття міжнародно-правових актів (конвенцій і угод), контроль за їхнім дотриманням, визначення стандартів, проведення інформаційних кампаній, формування мереж професійної підготовки. Також регулярно проводяться конференції міністрів, які відповідають за ці сфери діяльності. Керівний комітет культури РЄ у своїй діяльності керується чотирма фундаментальними принципами: сприяння ідентичності, повага розмаїття, підтримка креативності та заохочення участі.

У 1986 р. була започаткована Програма огляду політики держав у сфері культури, націлена на виявлення проблем і ознайомлення з позитивним і негативним досвідом їхнього вирішення на державному і регіональному рівнях. Реалізація програми дає можливість сформулювати в РЄ загальне уявлення про спільні для європейських держав проблеми в культурній сфері, опрацювати пропозиції щодо їхнього розв'язання. Більше половини держав, які підписали Європейську культурну конвенцію, погодилися на збір інформації, співставлення цілей і методів, аналіз тенденцій їхньої політики у сфері культури зовнішніми експертами [8, с.91].

На основі цієї програми РЄ створила Компендіум культурної політики та тенденцій культурного розвитку в країнах Європи – регулярно поновлювану інформаційну та моніторингову електронну систему з питань культурної політики, інструментів та тенденцій розвитку культури в Європі. Інформація, представлена в профілях країн в Компендіумі, ставить в центрі культурної політики такі складні проблеми сучасності, як роль нових суб'єктів у системі управління, ідентичність, розмаїття та діалог між культурами: підтримка творчості, участь у культурному житті, економічний та освітній виміри культурної політики [9].

Визначальною для політики міжкультурного співробітництва в рамках РЄ та її впровадження у національних стратегіях держав-членів стала міжурядова програма «Європейська самобутність, культурна різноманітність». Утвердження різноманітності як загальноєвропейського надбання, як одного з чинників процесу європейської інтеграції, є домінуючою складовою зовнішньої і внутрішньої політики європейських країн та головною політичною метою організації в процесі євробудівництва.

Підтверджуючи, що підтримка, захист і поширення культурного співробітництва та демократичних норм і структур в європейських суспільствах є основним завданням РЄ, Комітет Міністрів прийняв Декларацію про культурну різноманітність (7 грудня 2000 р.), в якій зазначив, що культурна різноманітність завжди була домінантною європейською характеристикою та основним політичним завданням в процесі побудови Європи і набуває особливого значення в процесі побудови суспільства ХХІ ст., заснованого на інформації та знаннях [10]. РЄ вважає, що діяльність у сфері культури повинна бути спрямована на сталу культурну різноманітність у глобальному суспільстві і закликає держави-члени проаналізувати шляхи збереження культурної та мовної різноманітності на всіх рівнях у новому контексті глобалізації [10].

З огляду на зростання кількості соціальних та політичних конфліктів, спричинених культурними відмінностями, РЄ у 2002 р. започаткувала проект «Міжкультурний діалог і запобігання конфліктам», націлений на проведення аналізу джерел і механізмів виникнення міжкультурних і міжрелігійних конфліктів, їхнє попередження і досягнення примирення між сторонами конфлікту після його завершення. Метою проекту є організація наукового обговорення та практичних заходів на національному, регіональному, місцевому рівнях для створення «форуму для діалогу» для культурних та релігійних громад [11, с.67]. Мова йде про те, щоб визнати роль культури як ефективного інструменту в справі мирного співіснування народів і поглиблення соціального єднання. Запровадження проекту свідчить про те, що після десятиліть панування переважно економічної складової у міждержавній співпраці, Європа відчуває настійну потребу у створенні нових відносин між своїми громадянами, які б більшою мірою враховували культурні відмінності, політичну й соціальну нерівність.

Пріоритетними в діяльності РЄ є запровадження спеціальних програм з метою надання допомоги новим державам-членам у справі реформування їхньої культурної політики: MOSAIC, STAGE. Програма MOSAIC (Формування відкритого комплексного підходу до культури) покликана сприяти діалогу й співпраці між країнами Південної та Східної Європи. Проект STAGE (Підтримка перехідних процесів у розвитку культури й мистецтва в розширеній Європі) був запроваджений для підтримки діалогу й співпраці у реформуванні культурної політики Вірменії, Азербайджану та Грузії.

РЄ сприяє збереженню полікультурної самобутності. Вона підтримує пілотні проекти, спрямовані на сприяння культурній самобутності та культурному вираженню. Так, РЄ обрала Російську Федерацію місцем проведення пілотного проекту, що сприятиме новим формам партнерства між мистецькими організаціями та світом бізнесу. Проект «Мости до нового партнерства заради культури» має на меті розвиток спонсорства, шефства, поширення знань та накопичення вмінь через навчальні курси та дослідження матеріалів.

Значну увагу РЄ приділяє підтримці кінематографа, який називають сьомим видом мистецтва і який має значний творчий потенціал, але при цьому відчуває труднощі при пошуках коштів, необхідних для виробництва фільмів. У 1989 р. було засновано «Євроімідж» – перший європейський фонд з підтримки спільного виробництва, поширення й прокату європейської кінематографічної продукції. У частковій угоді, підписаній у 1988 р., на основі якої був створений фонд, визначені причини його заснування: жорстка конкуренція в епоху появи кабельного й супутникового телебачення, а також необхідність підтримувати виробництво фільмів у якості «важливого заходу із заохочення європейської самобутності». У наш час «Євроімідж» об'єднує більше тридцяти держав та має у своєму розпорядженні річний бюджет, який сягає 20 мільйонів євро. Від часу свого заснування «Євроімідж» підтримав понад 1000 повнометражних художніх та документальних фільмів на загальну суму приблизно у 260 мільйонів євро. За словами голови фонду «Євроімідж» Ж. Тюбона, відбувається народження концепції «європейського кіно»: кінематографа, який є плодом європейського спільного виробництва й розрахований на глядачів європейських країн. Крім спільного кіновиробництва, «Євроімідж» підтримує дистриб'юторів і близько 30 кінотеатрів, які не отримують фінансову допомогу з боку Євросоюзу.

Комітет з питань культури РЄ розробив текст Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво, яка сприяє розвитку європейського кіно завдяки якісному спільному кіновиробництву, а також ухвалив Конвенцію про захист аудіовізуальної спадщини, яка була відкрита для підписання державами-членами 8 листопада 2001 р. На сьогодні її підписали 12 держав, а дві з них вже ратифікували.

В силу історичних причин в результаті міграції і глобалізації в сучасній Європі співіснують різні етнічні групи населення. Діяльність РЄ спрямована на сприяння міжкультурному діалогу, розвиток спільних цінностей та покращення якості життя.

Спираючись на концептуальні засади, закріплені в Європейській конвенції про захист археологічної спадщини і Конвенції про захист архітектурної спадщини Європи, Керівний комітет з культурної спадщини займається розробкою загальних стандартів і узагальненням передового досвіду з таких питань, як трактовка й наукове пояснення культурної спадщини, збереження й відновлення історичних споруд, сталий розвиток і фінансування робіт із збереження й пропаганди спадщини. Серед нових інструментів РЄ – Рамкова конвенція про цінність культурної спадщини для суспільства, прийнята у 2005 р. В цьому документі визначені функції культурної спадщини в контексті «суспільства знань» та глобалізованої економіки, викладені основні напрями політики з питань спадщини. [11, с.64]. В документі закладено принцип поваги до спадщини, яка представляє різні культурні традиції Європи.

РЄ започатковує ініціативи, які висвітлюють культурне підґрунтя європейського громадянства через усвідомлення факту спільної культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної, а також заохочує до творчості. Вона сприяє багатогранній культурній самобутності Європи, що є результатом взаємозв'язків різних культур, які співіснують на континенті.

Щороку у вересні 49 держав, які підписали Європейську культурну конвенцію, беруть участь у днях європейської культурної спадщини – спільного заходу РЄ та ЄС, який полягає в представленні нових культурних надбань, які до того ще не були відомі широкому загалу, а також в наданні можливості відвідати історичні заклади, які зазвичай є закритими для публіки. Дні європейської культурної спадщини надають можливість представити різноманітні виставки та експозиції, які висвітлюють місцеві ремесла, традиції, архітектуру та твори мистецтва, однак мета днів є більш широкою: сприяти зближенню громадян задля досягнення кращого взаєморозуміння, попри існування розбіжностей в культурах та мовах.

Політика РЄ у сфері спільної європейської культурної спадщини реалізується через чисельні ініціативи: європейські культурні маршрути, художні виставки, культурний туризм. Програма європейських культурних маршрутів була започаткована РЄ у 1987 р. Першим з таких маршрутів став старовинний шлях паломництва до монастиря Св. Якова у Компостеллі. Мета ініціативи – допомогти створити у європейців відчуття духовної близькості й спільності минулого, яка склалась всупереч існуючим у Європі кордонам. Європейські культурні маршрути не лише слугують відродженню культурної традиції, але й допомагають у розвитку культурного туризму, стимулюють місцеву економіку. Офіційне визнання РЄ отримують маршрути, які відповідають її критеріям: повага до прав людини, демократія, культурне розмаїття та ідентичність європейських країн, діалог, взаємний обмін і збагачення через кордони й століття. Організація відіграє роль координатора в питаннях співробітництва з державними і приватними структурами. Європейський інститут культурних маршрутів, розташований у Люксембурзі, надає допомогу, забезпечуючи технічне сприяння реалізації даної ініціативи.

РЄ організовує європейські художні виставки з метою ознайомити суспільство з європейською культурною спадщиною і підкреслити її цінність. Організація сприяє проведенню реальних та віртуальних виставок, публікацій, проведенню досліджень та підготовці навчальних матеріалів. Близько 30 виставок, що були організовані на кінець 2010 р., відобразили основні художні періоди історії мистецтва від доісторичних часів до сьогодення. Серед них – «Європа в часи Улліса – мистецтво бронзового сторіччя», «1648

– війна і мир в Європі» на честь 350-річчя Вестфальського договору, «Центр Європи в період першого тисячоліття нашої ери», «Універсальний Леонардо да Вінчі» тощо.

Мета ініціативи РЄ в заохоченні до культурного туризму – підтримати у європейців почуття їхньої спільної культурної ідентичності. РЄ організує і координує співпрацю з державними і приватними організаціями. Серед маршрутів культурного туризму – «Шовковий шлях і текстильне виробництво», «Пам'ятки епохи бароко», «Сільські поселення», «Відомі монастирі», «Дороги вікінгів», «Ганзейський шлях».

Програма технічного співробітництва та технічної допомоги в питаннях комплексного збереження культурної спадщини є одним з основних засобів здійснення Радою Європи роботи на місцях та політичного співробітництва в цій галузі. В останній час реалізовувались такі програми, як «Культурна й природна спадщина Південно-Східної Європи», «Раціональне використання ресурсів історичних міст» тощо.

Мережа «Європейська спадщина» (HEREIN) – новий робочий інструмент для урядів, науковців, практиків, громадськості, які задіяні в області збереження спадщини. Ця мережа містить базу даних національного законодавства у цій сфері, термінологічний глосарій, посилання на тематичні Інтернет-ресурси в різних країнах, форуми, віртуальні експозиції тощо, допомагаючи фахівцям у пошуках одностороннього досвіду, поширенні передового досвіду, у виконанні зобов'язань по різних міжнародно-правових актах. В цій мережі у наш час беруть участь 35 країн. Планується поширити її на всі 49 держав, які підписали Європейську культурну конвенцію. У 1996 р. за ініціативи РЄ було засновано Європейський фонд підготовки спеціалістів у сфері спадщини.

На сучасному етапі РЄ є організацією, яка формує новий політико-правовий вимір європейського континенту та сприяє збереженню європейської самобутності в умовах світової глобалізації. В рамках Організації виробляються загальні підходи щодо розв'язання проблем прав людини, забезпечення соціальних стандартів й досягнення соціального єднання, розвитку культури, освіти, молодіжної політики, системи охорони здоров'я тощо. Рада Європи сприяє формуванню духовного клімату на континенті, єдиних демократичних цінностей, здійснює контроль за їхньою практичною реалізацією в державах-членах.

Література

1. Европейская интеграция, большая гуманистическая Европа и культура. – М., 1998.
2. Збірка документів Ради Європи, ратифікованих Україною. – К., 2006.
3. Резолюція Комітету Міністрів РЄ (95) 38 «Про стратегію Ради Європи в галузі культури» /<http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text10.htm>
4. Ministerial conference: Defining the way ahead for European cultural policy (Wroclaw, Poland, 9-10 December 2004)/ <http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Ministerial-Conferences/2004-culture/>
5. Рекомендация Парламентской Ассамблеи Совета Европы « Европейское культурное сотрудничество и будущая роль Ассамблеи» (№ 15556)/ http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5bRussian_documents%5d/%5b2002%5d/%5bJuin2002%5d/Rek_1566.asp#TopOfPage
6. The Council of Europe and cultural heritage – 1954-2000. – Strasbourg, 2001. – 362 p.
7. Study on cultural cooperation in Europe in the various cultural and artistic fields. Final report. For the European Commission Directorate-General for Education and Culture/ http://europa.eu.int/comm/culture/eac/sourcesjinfo/pdf-ord/summary_rehort_coop_cult.pdf
8. Bennett T. Differing diversities: Cultural policy and cultural diversity. – Strasbourg, 2002. – 201 p.
9. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe/ <http://www.culturalpolicies.net>.

-
10. Декларація про культурну різноманітність Комітету Міністрів РЄ (7 грудня 2000 р.)/
<http://www.coe.kiev.ua/bul/bul8/text11.htm>
  11. Guidance on heritage assessment. Council of Europe Technical Co-operations and Consultancy Programmt. – Strasbourg, 2005. – 91 p.

Шомпол О.А.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглядаються міжнародно-правові аспекти забезпечення екологічної безпеки.

Ключові слова: міжнародне екологічна безпека, принципи міжнародної екологічної безпеки, природні ресурси.

В статье рассматриваются международно-правовые аспекты обеспечения экологической безопасности.

Ключевые слова: международная экологическая безопасность, принципы международной экологической безопасности, природные ресурсы.

The international law aspects of the provision of the ecological security are reviewed in the article.

Key words: international ecological security, principles of the international ecological security, natural resources.

Постановка проблеми. Історія розвитку міжнародного еколого-правового регулювання обумовлений необхідністю охорони об'єктів міжнародно-правової охорони природи, як комплексних природних систем (комплексів), природних об'єктів міжнародного значення. Проте, ХХ століття характеризується погіршенням стану навколишнього природного середовища та його негативним впливом на життя і здоров'я людини, що зумовило звернення уваги міжнародного співтовариства на формування нового напрямку еколого-правової охорони – забезпечення екологічної безпеки.

Відповідні актуальні тенденції знайшли своє відтворення не лише при прийнятті низки міжнародно-правових угод щодо забезпечення екологічної безпеки, а й пожвавленням наукових дискусій щодо тенденцій розвитку всього міжнародного еколого-правового регулювання.

Актуальність. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю дослідження нових напрямів правового забезпечення екологічної безпеки, як на національному та міжнародному рівнях.

Метою даної статті є розгляд міжнародних еколого-правових угод, які закріплюють правові засади забезпечення екологічної безпеки та окремі питання їх реалізації на національному рівні.

Ступінь наукової розробки проблеми. Варто також відзначити, що значним допоміжним інструментом, в цьому аспекті, є юридична наука, яка накопичила певний науковий потенціал наукових еколого-правових досліджень. Проблеми забезпечення міжнародної (глобальної) екологічної безпеки досліджувались в роботах вітчизняних та

---

* асистент кафедри трудового, земельного та екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

російських вчених О.С. Колбасова, М.М. Копилова, А.В. Кукушкіної, В.П. Кириленко, М.О.Медведєва, О.С. Тимошенка [2] та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція екологічної безпеки являє собою логічний результат еволюції проблеми охорони навколишнього середовища. Спочатку, на рубежі XIX-XX ст., ця проблема розумілася переважно у двох аспектах: консервативна охорона природи шляхом створення природних резерватів і «розподіл» природних ресурсів між зацікавленими державами. Пізніше вона пов'язувалася головним чином із забрудненням навколишнього середовища. Нарешті, нині запанував цілісний, біосферний підхід, що вимагає однакового застосування науково обґрунтованих обмежень будь-яких впливів людини на навколишнє середовище, будь то внесення речовини або енергії в природні цикли або енергії в природні цикли або їх вилучення з метою збереження рівноваги основних сформованих у природному середовищі взаємодій, оскільки її порушення призведе до катастрофічних наслідків[3, с.84-92].

Екологічна безпека є одним з головних компонентів міжнародної безпеки, що визнано міжнародним співтовариством у відповідних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН від 5 грудня 1986 р. і 7 грудня 1987 р. Причому захист і поліпшення навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів тісно пов'язані з забезпеченням міжнародної безпеки у всіх її аспектах, припиненням гонки озброєнь і роззброюванням, у першу чергу ядерним. Правове регулювання в цій сфері поступово всіляко розширюється, воно складає важливий напрямок міжнародно-правового регулювання, яке розвивається і як в складі міжнародного екологічного права, так і в межах права міжнародної безпеки.

Основні положення концепції міжнародної екологічної безпеки були сформульовані в Комюніке Берлінської наради Постійного консультативного комітету країн-членів Організації Варшавського Договору (1987 р., травень).

Значний стрибок у розвитку концепції міжнародної екологічної безпеки означився після проведення Наради Політичного консультативного комітету держав-учасниць Варшавського Договору (Варшава, 1988 р., червень) [4]. На цій нараді було прийнято важливий документ із питань забезпечення екологічної безпеки — «Наслідки гонки озброєнь для навколишнього середовища й інші аспекти екологічної безпеки». В ньому визначені основи концепції міжнародної екологічної безпеки, покликаної сприяти стійкому і безпечному розвитку всіх держав і створенню сприятливих умов для життя кожного народу і кожної людини, було розроблене державами-учасниками Варшавського Договору програму негайних дій по забезпеченню екологічної безпеки на основі самого широкого і відкритого міжнародного співробітництва, що являла собою значний переворот в сфері забезпечення міжнародної екологічної безпеки для пострадянських країн. У зазначених документах, міжнародна екологічна безпека розглядається, як така, що має сприяти сталому і безпечному розвитку усіх держав і створенню сприятливих умов для життя кожного народу і кожної людини, що передбачає такий стан міжнародних відносин (підкреслено Ш.О.), за якого забезпечується збереження, раціональне використання відтворення і поліпшення якості навколишнього середовища.

На доктринальному рівні розглядають основні характерні риси притаманні міжнародній екологічній безпеці: екологічна безпека є всеохоплюючою, рівною і справедливою для всіх учасників міжнародного спілкування; екологічна безпека перебуває у органічному взаємозв'язку з військово-політичною, економічною та гуманітарною безпекою; екологічна безпека ґрунтується на суверенітеті держав над своїми природними ресурсами, а також зобов'язані не завдавати шкоди навколишньому середовищу інших держав і районам за межами національної юрисдикції; екологічна безпека ґрунтується на співпраці держав, а також недержавних факторів у сфері охорони навколишнього середовища; екологічна безпека передбачає належний організаційно-правовий механізм реалізації на

національному та міжнародному рівнях, а також потребує розробки ефективного інструменту міжнародно-правової відповідальності держав у цій сфері [5].

Принципи міжнародної екологічної безпеки ґрунтуються, на принципах, сучасного міжнародного права, на принципах, що покладені в основу формування всезагальної системи міжнародної безпеки (ВСМБ), та, на принципах і основних засадах формування міжнародного екологічного права.

На думку О.С. Тимошенко, для трансформації у принципи міжнародної екологічної безпеки найбільше придатні принципи воєнно-політичної безпеки. По-перше, воєнно-політичний розділ ВСМБ є найбільше розробленим, а по-друге, існує особливий зв'язок цих двох елементів ВСМБ, який обумовлений спільністю їх завдань – збереження людської цивілізації та забезпечення її виживання. На основі вищевикладеного Тимошенко О.С. пропонує наступні принципи міжнародної екологічної безпеки: принцип рівної (однакової) екологічної безпеки, принцип заборони екологічної агресії, екоциду, принцип регулярного обміну інформацією про екологічні ситуації на національному та регіональному рівнях, принцип контролю за дотриманням узгоджених вимог екологічної безпеки, принцип попередження транскордонної екологічної шкоди, принцип співробітництва в надзвичайних екологічних ситуаціях, принцип науково-технічного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища, принцип мирного врегулювання спорів, пов'язаних з транскордонним впливом на навколишнє середовище, принцип міжнародної відповідальності за транскордонну шкоду [3, с.89-91].

Можна погодитись і з наступною тезою Тимошенко О.С. про ще один елемент системи міжнародної екологічної безпеки – право на сприятливе навколишнє середовище. Проте, на нашу думку, доцільно розглядати даний принцип через призму права на безпечне навколишнє середовище (право на екологічну безпеку). Даний принцип, на нашу думку, є ключовим у системі міжнародної екологічної безпеки та носить полісистемний, комплексний характер.

Реалізація та розвиток даних принципів здійснюється через правотворчу діяльність держав і міжнародних організацій у розробці міжнародних норм екологічної безпеки та призвела до значного збільшення нормативного матеріалу і цій сфері, обумовила різноманітність форм викладення міжнародних домовленостей, як то: договорів, декларацій, хартій, резолюцій, конвенцій та інше.

В даний час прийнято понад 300 міжнародно-правових актів як двосторонніх, так і багатосторонніх, в сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки, зокрема, щодо захисту атмосфери, запобіганню забруднення морів і океанів, обмеженню використання хімічних речовин, збереженню різних екосистем, флори і фауни. Розширюється співробітництво держав по охороні природи, активізується діяльність міжнародних організацій.

Сучасний стан міжнародно-правового регулювання у сфері забезпечення екологічної безпеки обумовлює необхідність реалізації міжнародно-правових зобов'язань державами на національному рівні. Україна, як суб'єкт міжнародного права, є учасницею багаточисельних міжнародних угод та є членом міжнародних урядових організацій, прийняла різноманітні за змістом, формою та характером міжнародно-правові зобов'язання у сфері забезпечення екологічної безпеки.

У процесі розгляду проблеми реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у сфері забезпечення екологічної безпеки виникає необхідність у проведенні їх класифікації.

На науковому рівні проблеми визначення, тлумачення та реалізації міжнародно-правових зобов'язань державами були предметом досліджень науковців-фахівців у галузі

міжнародного публічного права (В.А. Василенко, О.С. Гавердовський, А. М. Талалаєв та інші).

У міжнародно-правовій літературі питання наукової класифікації міжнародно-правових зобов'язань держав у різних сферах розглядається через призму класифікації міжнародно-правових норм.

Проблеми правової класифікації міжнародних норм на теоретичному рівні пов'язані, в першу чергу, із значним різноманіттям характеристик міжнародно-правових норм, а саме: значною кількістю форм їх вираження, характером регулятивного впливу, їх функціональною роллю у правовому регулюванні.

Проблеми правової класифікації міжнародно-правових норм, у тому числі у сфері забезпечення екологічної безпеки, пов'язані не тільки із розумінням та тлумаченням низки міжнародно-правових актів, але й із змістом діяльності держав щодо їх фактичної реалізації на міжнародному та національному рівні.

Особливості міжнародно-правового регулювання забезпечення екологічної безпеки обумовлені самим характером та ознаками екологічної безпеки, як об'єкта права, та особливим характером правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки на міжнародному рівні.

Враховуючи зазначене, пропонуємо розглядати питання класифікації міжнародно-правових зобов'язань України у сфері забезпечення екологічної безпеки через призму предметного підходу, зокрема через зміст правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки на міжнародному (глобальному або транснаціональному) рівні.

За змістом правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки, що врегульовані нормами міжнародного права, на нашу думку, міжнародно-правові зобов'язання можна згрупувати наступним чином:

- зобов'язання держав щодо створення умов для забезпечення реалізації та захисту права людини на безпечне навколишнє середовище;
- зобов'язання держав щодо врегулювання різних видів екологічно небезпечних видів діяльності з метою забезпечити попередження прояву екологічної небезпеки;
- зобов'язання держав щодо попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Для виконання взятих на себе Україною зобов'язань за міжнародно-правовими угодами, необхідним видається не лише імплементація норм міжнародного права в національне законодавство, а й приведення ряду нормативно-правових актів України в сфері забезпечення екологічної безпеки у відповідність з вимогами міжнародно-правових угод. Одним із засобів відповідної оптимізації законодавства є вдосконалення правового регулювання у відповідній сфері. Відповідний процес характеризується в якості діяльності відповідних нормотворчих органів держави, яка в якості мети нормотворчого процесу ставить врахування співвідношення національних правових моделей забезпечення екологічної безпеки та відповідних міжнародно-правових механізмів.

Таким чином, з метою приведення у відповідність існуючих підходів та механізмів забезпечення екологічної безпеки як на національному рівні так і міжнародному рівні, актуальним, на нашу думку, є пошук оптимальних механізмів вдосконалення національного законодавства, в тому числі щодо виконання взятих на себе Україною зобов'язань за міжнародно-правовими угодами.

Висновки. Розглянувши окремі аспекти міжнародно-правового регулювання екологічної безпеки можна зробити наступні висновки, по-перше, на міжнародному рівні сформувалася система міжнародно-правових норм щодо забезпечення екологічної безпеки, які об'єктивуються у міжнародно-правових документах; по-друге, реалізація міжнародно-правових зобов'язань України у сфері забезпечення екологічної безпеки на національ-

ному рівні вимагають пошуку оптимальних механізмів вдосконалення національного законодавства, і саме, наукова класифікація міжнародно-правових зобов'язань України щодо забезпечення екологічної безпеки може бути використана з цією метою; по-третє, застосування такого підходу, як класифікація, на нашу думку, дозволяє більш ретельно розглянути міжнародно-правові зобов'язання України у сфері забезпечення екологічної безпеки з точки зору видів, способів та організаційно-правових форм діяльності держави щодо їх реалізації на національному рівні.

Література

1. Балюк Г.І. Міжнародно-правові засади співробітництва України у сфері нерозповсюдження ядерної зброї / Г.І. Балюк // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2001.– №41 – С. 23-27; Кравченко С.М. Право на забруднення чи право на життя: зміна клімату та права людини./Кравченко С.М. //Екологія. Право. Людина. – №8-9. – С.10-21; Краснова М.В. Екологічна інформація: поняття, види та ознаки / Краснова М.В.// Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 1998. - № 36.- С.27-30; Краснова М.В. Проблеми імплементації в Україні положень Орхуської конвенції./ Краснова М.В.// Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2000. – №40. – С.30-35; Малишева Н.Р. Гармонизація екологічного права в Європі / Малишева Н. Р. – Київ: 1996. – 232с.
2. Кириленко В.П. Принцип екологічної безпеки в сучасному міжнародному праві/Кириленко В.П.//Правознавство. – 1989. – №3. – С.49-53; Тимошенко А.С. Глобальна екологічна безпека – міжнародно-правовий аспект/ Тимошенко А.С.//Советское государство и право. – 1989. – №1. –С.84-93.
3. Тимошенко А.С. Глобальна екологічна безпека – міжнародно-правовий аспект/ Тимошенко А.С.//Советское государство и право. – 1989. – №1. –С.84-92.
4. Совещание Политического консультативного комитета государств-участниц Варшавского договора, Варшава, 15-16 июня 1998г.: Документы и материалы. – М.: Политиздат, 1988. – С.18-19.
5. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник для ВНЗ / Київ. нац. ун. ім. Тараса Шевченка, Ін. міжнар. відносин. – К.: Видавничий дім «Промінь», 2010. – С.108-109.

Святун О.В.*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ БОРОТЬБІ З ПІРАТСТВОМ

Стаття присвячена дослідженню діяльності ООН щодо боротьби із піратством. Проаналізовано історію становлення та сучасні тенденції розвитку міжнародно-правового регулювання протидії піратству, а також висвітлено правові форми участі Української держави в універсальних механізмах щодо запобігання цьому злочину.

Ключові слова: піратство, Організація Об'єднаних Націй, міжнародно-правове регулювання.

Статья посвящена исследованию деятельности ООН относительно борьбы с современным пиратством. Проанализирована история становления и современные тенденции развития международно-правового регулирования противодействия пиратству, а также сделана характеристика правовых форм участия Украинского государства в универсальных механизмах превращения этого преступления.

Ключевые слова: пиратство, Организация Объединенных Наций, международно-правовое регулирование.

The article is dedicated to the research of the UN activities to combat the modern piracy. The history of formation and recent developments of international legal regulation of combating piracy are being analyzed. The special focus is made on the legal background for Ukraine's activities in the international efforts of piracy prevention.

Key words: piracy, the United Nations Organisation, international legal regulation.

Історичний досвід свідчить, що злочинність незмінно є супутньою людському суспільству. Незважаючи на соціальний прогрес, кількість найбільш тяжких злочинів не зменшується, а навпаки збільшується кількість жертв та завдана шкода. Злочинна діяльність постійно удосконалює свої засоби і методи, використовуючи повною мірою ті можливості, які надають наука, техніка, політико-правова система суспільства, що в свою чергу значно обтяжує боротьбу з нею.

Одним із злочинів, боротьба з яким вимагає об'єднання зусиль світового співтовариства, є піратство. Як соціальне явище, піратство відомо із стародавніх часів. Завдяки художній літературі (творам Байрона, Верна, Стівенсона) воно набуло певний романтичний відтінок. Однак за своєю суттю піратство завжди було явищем морського розбою (а в сучасному розумінні – і повітряного), а отже завдавало значну шкоду судноплавству. Ос-

---

* здобувач кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Кучер Б.І.

танніми роками випадки піратського захоплення суден є предметом повідомлень ЗМІ чи не кожного тижня, особливо в районі Аденської затоки, біля берегів Сомалі. На сьогоднішній день для України, яка є одним із головних постачальників професійних моряків на торговельні судна під прапором різних країн, проблема боротьби із морським піратством залишається проблемою щоденної діяльності найвищих органів державної влади. Загалом з 2008 року захоплено та здійснено напади на 27 суден із 131 громадянином України у складі їхніх екіпажів. Під час піратських нападів загинули двоє громадян України.

Зважаючи на давню історію цього явища, піратство неодноразово ставало предметом міжнародно-правових досліджень. Зокрема, до цієї тематики в своїх працях зверталися Л.Н. Галенська, П. Фошиль, Ф. Лист, Л. Оппенгейм, Т. Ортолан, Ф. Перельс, К. Шеллер, И.И. Лукашук, А.В. Наумов та інші.

Перші спроби щодо визнання піратство в якості злочину за міжнародним правом відносяться до 17 сторіччя. Тоді «пірат» був віднесений до категорії ворога людства (*hostis humani generis*) і певною мірою виключений з людського суспільства. І до сьогодні міжнародне право передбачає, що акти морського розбою, вчинені у відкритому морі, повинні переслідуватися державою [2].

До 1958 р. (до набуття чинності Женевською конвенцією про відкрите море) піратство вважалось злочином за звичаєвим міжнародним правом. Так, Л.Н. Галенська стверджувала, що звичай легко піддається суперечливому тлумаченню, в наслідок чого в юридичній літературі термін «піратство» визначався по-різному [3]. Так, П. Фошиль, визначав піратство як розбій на морі, включаючи в нього три характерні для піратства риси: а) екіпаж судна або пасажери вчиняють незаконні дії; б) ці дії являють небезпеку для міжнародної торгівлі та в) ці дії повинні бути пов'язані з морем (як відкритим, так і територіальним) [4]. На думку Ф. Листа, піратством є незаконні дії, що вчиняються у відкритому морі екіпажем приватного судна проти іншого судна або проти голови екіпажу [5]. Л. Оппенгейм називав піратство «будь-якою насильницькою дією проти осіб та вантажів, вчинене без відповідного дозволу у відкритому морі приватним судном проти іншого судна, або командою, що збунтувалася, або пасажирями проти їх власного судна» [6].

За визначенням Т. Ортолана, «піратами або торбанамі, власне, називаються морські розбійниками, які не залежать від жодної влади, які грабують озброєною рукою кораблі всіх націй, не роблячи розмежувань, крім того, яке їм потрібне для безкарності; дії, що ними вчиняються, становлять злочини морського розбою або піратства» [7].

Врешті, Ф. Перельс визначав піратство як «незаконне діяння, що вчиняється на морі без відповідного дозволу з боку якої-небудь урядової влади та спрямоване виключно для цілей особистого збагачення» [8].

Незважаючи на різноманітність цих визначень, можна зробити висновок, що доктрина міжнародного права виділяє такі спільні та обов'язкові риси піратства, як незаконність та вчинення у морі.

Звичаєва норма міжнародного права про піратство вперше набула договірного закріплення в *Конвенції про відкрите море* 1958 р. (Женевська конвенція) [10]. У відповідності до неї під «піратством» (ст. 15) розуміється будь-який неправомірний акт насильства, затримання, пограбування, який вчиняється з особистою метою екіпажем або пасажирями будь-якого судна або літального апарату, що перебуває у приватній власності, і спрямований:

- у відкритому морі – проти будь-якого судна або літального апарату або проти осіб або майна, які знаходяться на борту;
- проти будь-якого судна або літального апарату, осіб або майна в місці, які знаходяться за межами юрисдикції якої-небудь держави (карним оголошувалася і співучасть в зазначених діях).

Наразі міжнародна боротьба із цим злочином ведеться на підставі *Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права* 1982 р. (ст. 100-107) [11]. Відповідно до неї ст. 101 Конвенції ООН піратством є будь-яка з наступних дій:

а. будь-який неправомірний акт насильства, затримання або інше пограбування, що вчиняються з особистою метою екіпажем або пасажиром будь-якого судна або літального апарату, що перебуває у приватній власності, і спрямований: а) у відкритому морі – проти будь-якого судна або літального апарату або проти осіб або майна, які знаходяться на борту; або б) проти будь-якого судна або літального апарату, осіб або майна в місці, яке знаходиться за межами юрисдикції якої-небудь держави;

б. будь-який акт добровільної участі у використанні будь-якого судна або літального апарату, що вчиняються із обізнаністю в обставинах, в силу яких судно або літальний апарат є піратським судном або літальним апаратом;

с. будь-яке діяння, що є підбурюванням або свідомим сприянням вчиненню дії, передбаченої п. 1 та 2.

Судно або літальний апарат вважаються піратськими, якщо вони передбачені особами, які мають над ними владу, для вчинення будь-якої із зазначених вище дій, що становлять піратство. У відповідності до Конвенції 1982 р. це відноситься до судна або літального апарату, якими користувалися для вчинення вказаних дій, до тих пір, доки вони перебувають під владою осіб, винних в таких діях.

У відкритому морі або в будь-якому іншому місці поза юрисдикції якої-небудь держави будь-яка держава може захопити піратське судно або піратський літальний апарат, або судно або літальний апарат, захоплені шляхом піратських дій або таких, що перебувають під владою піратів, заарештувати осіб, які знаходяться на цьому судні або літальному апараті, та захопити майно, що знаходиться на його борту.

Судові установи тієї держави, яка здійснила це захоплення, можуть виносити постанови про накладення покарань та визначати, які заходи повинні бути прийняті по відношенню до таких суден, літальних апаратів або майна, не порушуючи права добросовісних третіх осіб.

Якщо захоплення судна або літального апарату по підозрі в піратстві здійснено без достатніх підстав, держава, яка вчинила таке захоплення, відповідає перед державою, національність якої має судно або літальний апарат, за будь-яку шкоду або будь-які збитки, завдані захопленням.

Захоплення піратського судна або піратського літального апарату може вчинятися тільки військовим кораблем або військовим літальним апаратом або іншими судами або літальними апаратами, які мають чіткими зовнішніми знаками, що дозволяють розпізнати їх як такі, що перебувають на урядовій службі, або уповноважені для цієї мети. Отже, Конвенція забороняє здійснювати захоплення суднам або літальним апаратам, що перебувають у приватній власності.

Перешкоджанню незаконних актів, що посягають на безпеку морського судноплавства і є проявом міжнародного тероризму, слугує також *Римська конвенція про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства* 1988 р. [12]. У відповідності до цієї Конвенції злочином є незаконне та умисне вчинення наступних дій:

а. захоплення судна або здійснення над ним контролю силою або загрозою сили або шляхом будь-якої форми залякування;

б. акт насильства проти осіб на борту судна, якщо цей акт може загрожувати безпечному плаванню цього судна;

с. зруйнування судна або нанесення судну або його вантажу пошкодження, яке може загрожувати безпечному плаванню цього судна;

d. розташування або вчинення дії щодо розташування на борту судна в будь-який спосіб пристрою або речовини, яка може зруйнувати це судно, нанести цьому судну або його вантажу пошкодження, яке загрожує або може загрожувати безпечному плаванню судна;

e. зруйнування морського навігаційного обладнання, або нанесення йому серйозного пошкодження, або створення серйозних перешкод його експлуатації, якщо такий акт може загрожувати безпечному плаванню судна;

f. нанесення поранення будь-якій особі або її вбивство у зв'язку із вчиненням або спробою вчинення будь-якого із зазначених вище злочинів.

Злочином також є спроба вчинити вказані дії або підбурювання когось до їх вчинення, а також співучасть в них або погроза з метою примушування вчинення якої-небудь дії або утримання від її вчинення, якщо вона може загрожувати безпечному плаванню судна.

Під «судном» в Конвенції розуміється будь-яке судно, не закріплене постійно на морському дні, включаючи судна з так званим динамічним принципом утримання, підводні апарати або інші плаваючі засоби. Разом з тим, Конвенція не застосовується до: військових кораблів; судну, коли воно використовується в якості військово-допоміжного або для митного або поліцейського призначення; судна, що виведене з експлуатації або поставлене на прикол.

Кожна держава-учасниця Конвенції передбачає відповідне покарання за вказані в ній злочини із урахуванням тяжкості цих злочинів.

До цих міжнародних документів слід також долучити такі допоміжні інструменти: Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, які розташовані на континентальному шельфі (1988 р.), а також Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.).

Необхідно зазначити, що чинні міжнародні договори значною мірою вже не відповідають сучасним реаліям. Так, визначення піратства, закріплене в Конвенції ООН з морського права, є обмеженим і не включає всі існуючі зараз випадки піратських нападів на морські судна.

По-перше, в Конвенції ООН зазначено, що як піратство кваліфікуються випадки морського розбою, що відбуваються у відкритому морі (та виключній економічній зоні), а також в місці, яке знаходиться за межами юрисдикції якої-небудь держави. Отже, напади на морські судна, які знаходяться в прибережному морі, в архіпелажних водах, внутрішніх водах або в гаванях, не підпадають під це визначення та під сферу застосування положень Конвенції ООН з морського права стосовно піратства. Це є доволі складною проблемою, адже дуже часто пірати діють в межах прибережних вод та архіпелажних водах, а також після нападів у відкритому морі повертаються до цих районів. Таким чином, Конвенція ООН не уповноважує звільняти судна, які були захоплені піратами у відкритому морі, а згодом утримувалися в гаванях та бухтах, з метою отримання викупу.

Друге обмеження полягає в тому, що навіть напади у відкритому морі тільки в тому випадку підпадають під це визначення, коли вони вчинені проти іншого судна. Таким чином, захоплення, наприклад, судна особами, які вже перебувають на борі, не буде в розумінні Конвенції ООН кваліфікуватися як піратство.

По-третє, зазначені дії повинні бути вчинені з приватними цілями. З цього визначення випливає, що акти насильства, мотивовані виключно або переважно політичними міркуваннями, не підпадають так само під сферу дії визначення. Це стосується, наприклад, методів ведення війни на морі, до яких вдаються держави або недержавні сторони конфлікту в рамках збройного конфлікту. Більше того, міжнародне право традиційно розрізняє акти морського розбою та терористичні акти, вчинені на морі. По відношенню до останніх діє Конвенція про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського

судноплавства 1988 р. Необхідно також відмітити, що окремі дії, до яких вдаються пірати, також підпадають під дію Конвенції 1988 р. Ця Конвенція була спеціально ухвалена для переслідування інцидентів, подібних до викрадення круїзного теплоходу «Achille Lauro» палестинськими терористами в 1985 р.

Останнім часом, особливу стурбованість світового співтовариства викликає той факт, що за останні роки морське піратство, насамперед, біля узбережжя Сомалі, стає одним із найактуальніших міжнародно-політичних і економічних викликів безпеці. Рада Безпеки ООН неодноразово привертала увагу світового співтовариства до даної проблематики, прийнявши низку декларацій, спрямованих на боротьбу з цією злободенною темою з метою забезпечення безпеки мореплавства і торгівлі. Перша резолюція такого роду (1816) була прийнята 2 червня 2008 року.

У Резолюції 1816 (2008) [13] Рада Безпеки ООН висловила своє глибоке занепокоєння тією загрозою, яку становлять піратські дії для гуманітарної допомоги на користь Сомалі та для безпеки судноплавних шляхів. Особливо Рада Безпеки ООН відмітила, що морське піратство та озброєні розбійні напади на кораблі в територіальних водах Сомалі, а також у відкритому морі, що прилягає до берегів Сомалі ще більше ускладнюють ситуацію в країні, яка як і раніше є загрозою миру та міжнародній безпеці у регіоні. Шляхом такого твердження РБ ООН відніс піратство до загрози миру у відповідності до ст. 39 Статуту ООН. Більше того, такі події розглядаються як фактор, який в окремому випадку може посилювати вже існуючу загрозу миру. В якості загрози миру Рада Безпеки охарактеризувала ситуацію в Сомалі на початку 1992 р., і на цій підставі запровадила ембарго на імпорт зброї до Сомалі.

Вихідним пунктом чинних Резолюцій є не тільки акти піратства (*acts of piracy*), а й розбійний напад проти кораблів/на морі (*armed robbery against ships/at sea*). Таку термінологію РБ ООН перейняв в Міжнародної морської організації (ММО). Поняття розбійного нападу проти кораблів в розумінні визначення ММО означає кожне протизаконне застосування сили, незаконне позбавлення волі, розбій або спрямована на це погроза, спрямовані проти корабля або осіб або майна на борту такого корабля, що не можна кваліфікувати як акт піратства та підпадає під юрисдикцію певної держави [9].

Посилаючись на Розділ VII Статуту ООН, в Резолюції 1816 (2008) РБ звернулася до держав, які володіють в Регіоні військовим потенціалом, посилити заходи у співпраці з перехідним урядом Сомалі щодо відлякування піратів, а кораблям, які перебувають під загрозою надавати допомогу.

Центральне повноваження на втручання закріплене в п. 7 Резолюції. Тут закріплене повноваження держав, які співпрацюють з перехідним урядом Сомалі, входити в територіальне море Сомалі, з метою запобігання актам піратства. Крім того, держави отримали повноваження вживати всіх необхідних заходів для боротьби з піратством в територіальних водах Сомалі. В такий спосіб Рада Безпеки ООН розповсюдила повноваження, передбачені Конвенцією ООН з морського права для боротьби з піратством у відкритому морі, на регіон територіальних вод Сомалі. Таким чином, відповідно до п. 7 Резолюції 1816 (2008) держави отримали дозвіл переслідувати піратські та захоплені судна з відкритого моря до територіальних вод Сомалі. На відміну від цього операції в територіальних водах сусідніх країн резолюцією не передбачені.

З метою ефективної боротьби з піратством на суходолі, РБ ООН в Резолюції 1851 (2008) [14] розширив мандат, відповідно до чого державі та регіональні організації отримали можливість вживати в Сомалі всі необхідні та належні заходи, тобто і на суші, з метою запобігання актам піратства відповідно до клопотання перехідного уряду Сомалі. В цьому положенні про наділення повноваженнями Рада Безпеки ООН вперше зробив дав вказівку, що відповідні заходи щодо боротьби з піратством повинні відповідати нор-

мам щодо дотримання прав людини, а також нормам міжнародного гуманітарного права. В такий спосіб, РБ ООН в дорозумілій формі засвідчує свою позицію, що вона розглядає ситуацію в Сомалі як збройний конфлікт в розумінні міжнародного гуманітарного права, а подолання піратства сприятиме розв'язанню конфлікту. Ця позиція була б вірною, якби за акти піратства відповідальними були б сторони конфлікту. Однак фактично, в такій державі, як Сомалі, яка перебуває в занепаді, в якій у військових діях беруть участь численні клани, військові вожді, міліція та інші озброєні групи осіб, важко розрізнити між збройними силами держави та організованою злочинністю. У такому навколишньому середовищі цілеспрямована операція поліції щодо протидії піратству може швидко перетворитися на збройні сутички. Така загроза відвертає наразі багатьох держав від можливості використати мандат Ради Безпеки та направлення своїх військових контингентів до території Сомалі. Наразі в територіальних водах Сомалі перебувають військові кораблі Австралії, Китаю, Данії, Франції, Великобританії, Індії, Ірану, Канади, Нідерландів, Російської Федерації, Іспанії, Південної Кореї, Туреччини та США, а також збройні сили ЄС та НАТО.

Прийняті пізніше *резолюції (1813, 1846, 1863 і 1897)* розширюють положення зазначеного документа і позначають комплексний підхід Ради Безпеки ООН до викорінювання піратства біля узбережжя Сомалі. Резолюції закликають країни до більш активних дій із забезпечення безпеки суден уздовж Африканського Рогу і координації їхніх дій, закликаючи держави, регіональні та міжнародні організації активізувати свої дії в сфері боротьби з піратством і збройними пограбуваннями у морі біля узбережжя Сомалі шляхом направлення військових суден та авіації, а також з метою вирішення юридичних питань, пов'язаних із затримкою та покаранням піратів.

27 квітня 2010 р. Рада Безпеки ООН одноголосно прийняла ініційовану Російською Федерацією *Резолюцію 1918 (2010)* [15] з питання можливості створення спеціального судового органу для кримінального переслідування піратів, захоплених у берегів Сомалі. Така ініціатива була викликана зростанням піратської загрози, боротьба з якою ускладнюється нездатністю існуючих нині механізмів забезпечити притягнення до кримінальної відповідальності всіх осіб, затриманих в Аденській затоці у зв'язку із підозрою у здійсненні актів піратства. На думку експертів, упевненість піратів у своїй безкарності сприяє збільшенню кількості піратських нападів. Нова резолюція вперше безпосередньо привертає увагу міжнародного співтовариства до цієї проблеми і свідчить про намір держав боротися з безкарністю і шукати додаткові механізми, що дозволяють підвищити ефективність залучення піратів до відповідальності. При цьому, за задумом ініціаторів резолюції, Рада Безпеки повернеться до предметної розмови про створення механізму для карного переслідування піратів через три місяці, після одержання доповіді Генерального секретаря ООН з конкретними пропозиціями щодо варіантів створення «антипіратського» судового органу.

Враховуючи, що ООН безпосередньо не здійснює силових операцій з протидії морському піратству та розбою на морі, 14 січня 2009 р. 24-ма членами ООН в рамках Міжнародної морської організації було створено Контактну групу з питань протидії піратству. Учасниками Групи стали держави, які надіслали до регіону власні військово-морські сили для боротьби з піратством, держави, які розташовані поблизу Сомалі, а також представники Африканського союзу, ЄС, НАТО, секретаріатів ООН та Міжнародної морської організації (ІМО).

Контактна група створила 4 робочих групи для розгляду окремих питань: координація діяльності військово-морських сил і торговельного судноплавства, обіг інформації та створення регіонального координаційного центру; юридичні питання; зміцнення потенціалу торговельного судноплавства в контексті протидії піратству та поліпшення поін-

формованості торговельного судноплавства; вдосконалення дипломатичних зусиль та суспільної поінформованості з усіх аспектів протидії піратству.

Починаючи з 4-го засідання Контактної групи (10 вересня 2009 р., м. Нью-Йорк), Україна є активною учасницею об'єднання. У контексті реалізації відповідної ініціативи Президента України наша держава виступила одним з ініціаторів дебатів РБ ООН з проблематики піратства, які відбулися 18 листопада 2009 р. Підставою для скликання засідання стало представлення доповіді Генерального секретаря ООН з імплементації резолюції 1846 (2008), на основі якої регулюються дії міжнародної спільноти з протидії морському піратству та збройним нападам біля узбережжя Сомалі. Україна, не будучи членом РБ ООН, двічі виступала співавтором резолюцій цього органу щодо протидії піратству – 1846 (2008) та 1897 (2009), якими було санкціоновано продовження військово-морських операцій та інші заходи в територіальних водах Сомалі.

За ініціативи України 1 грудня 2009 р. в рамках пункту 76 порядку денного 64-ї сесії ГА ООН «Світовий океан і морське право» відбулася дискусія на тему міжнародного співробітництва та посилення ролі ООН у протидії піратству. Крім того, 4 грудня 2009 р. ГА ООН у рамках розгляду питання «Світовий океан і морське право» прийняла однойменну резолюцію, співавтором якої стала Україна. Наша держава виступила ініціатором положення про захист моряків та рибалок, які стали жертвами атак піратів. 14 травня 2010 р. за ініціативою України відбулося неформальне пленарне засідання ГА ООН з проблематики міжнародного морського піратства.

Основним національним законодавчим актом, що встановлює відповідальність за акти піратства, є Кримінальний кодекс України 2001 року (далі - ККУ) [17], відповідно до положень якого піратство віднесено до групи злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Відповідно до статті 446 ККУ піратство, тобто використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна, карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років із конфіскацією майна. Ті самі діяння, якщо вони вчинені повторно або спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

Таким чином, ККУ кваліфікує піратство як тяжкий або особливо тяжкий кримінальний злочин, за який передбачене (стаття 12) покарання у виді позбавлення волі на строк до десяти років або понад десять років, або довічного ув'язнення.

Беручи до уваги можливість проведення арештів піратів біля узбережжя Сомалі за вчинення злочинів проти громадян України, стаття 8 ККУ встановлює основу для застосування кримінального законодавства щодо таких злочинів, вчинених за межами України. Відповідно до її положень іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Видача осіб, звинувачених у скоєнні кримінального злочину або засуджених за кримінальні злочини піратства здійснюється відповідно до положень статті 10, згідно з яким:

- іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України;

- іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.

Відповідно до положень статті 112 Кримінально-процесуального кодексу України щодо злочинів, передбачених статтею 446 ККУ, досудове слідство провадиться слідчими органами Служби безпеки України.

20 січня 2010 року було підписано Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2009 року «Щодо участі України в операції Європейського Союзу «EU NAVFOR ATALANTA», яким визнано за доцільне залучити Україну до участі в цій операції. Відповідна робота ведеться [16].

У червні 2010 р. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Ніна Карпачова, звернулася з поданням до Президента України з пропозицією створити Міжвідомчу координаційну раду з питань боротьби з піратством і запобігання попаданню в полон українських моряків. До складу такої ради пропонується включити фахівців, які володіють відповідним досвідом даного напрямку роботи, зокрема Служби зовнішньої розвідки, Служби безпеки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони, центральних органів виконавчої влади, представники Уповноваженого з прав людини, профспілок моряків.

У рамках 65-ої сесії Асамблеї ООН делегація України внесла на розгляд членів ООН *проект всеосяжної конвенції з боротьби з піратством* [18]. Текст Проекту складається з 50 статей, які стосуються визначення поняття піратства, можливостей переслідування піратів та запобігання відмивання їх доходів. Інноваційними положеннями проекту даного документа стане кваліфікація злочину морського піратства, як одного з видів міжнародної організованої злочинності, оскільки на сьогодні жодний міжнародний акт цього не передбачає, а також в проекті конвенції передбачається створення єдиного судового органу з боротьби з піратством

Як було вже зазначено вище, Україна є одним з головним постачальником моряків на торговельні кораблі, які ходять під прапором інших держав. Близько 60-70 тисяч українських моряків працюють на судах під іноземними, в т.ч. «зручними» прапорами, де не дотримуються мінімальні соціальні стандарти, моряки позбавлені основних прав людини, а в проблемних ситуаціях країна національності екіпажу, в більшості випадків, не може в повному обсязі захистити права моряка, оскільки на судах під іноземними прапорами діють норми та правила країни реєстрації судна.

З огляду на це, саме українські громадяни досить часто стають жертвами піратських захоплень таких суден. За останні декілька років кількість таких громадян становить понад 130 осіб. Яскравим прикладом стала ситуації із захопленням судна «Фаїна» сомалійськими піратами. «Фаїна» - це українське вантажне судно, ходить під прапором Белізу. Воно належить Waterlux AG (Панама), здійснюється керівництво за допомогою філії Waterlux «SC Tomex of Tomex Team Inc» (Одеса). Під час рейсу з Миколаєва до Момбаси 25 вересня 2008 року судно було захоплене сомалійськими піратами. На момент захоплення судна піратами екіпаж складався з 21 людини, із них 17 громадян України. На борту корабля знаходився військовий вантаж, призначений для Кенії. Тільки 4 лютого 2009 року отримавши викуп пірати покинули судно.

У випадках захоплення піратами українських чи іноземних суден з громадянами України у складі їхніх екіпажів відповідальність за надання допомоги та захисту цих осіб покладається на Міністерство закордонних справ України. Департамент консульської служби

МЗС України вживає заходів для якнайшвидшого отримання детальної інформації щодо захопленого судна та його екіпажу, судновласника та крьюінгової компанії.

Як правило, через крьюінгову компанію встановлюється і підтримується постійний зв'язок з рідними українських моряків та забезпечується обмін наявною інформацією про перебіг подій. МЗС створює оперативну робочу групу і забезпечує координацію дій усіх відомств і установ, причетних до справи визволення наших полонених співвітчизників.

Після прибуття захопленого судна до місця якірної стоянки, Посольство України в країні судновласника здійснює постійний моніторинг розвитку ситуації довкола судна та ходу переговорів.

У разі досягнення судновласником домовленості щодо умов звільнення судна та екіпажу, МЗС та закордонні дипломатичні установи України у взаємодії з іншими відомствами відстежують пересування звільненого судна до найближчого безпечного порту, забезпечують зустріч українських моряків у порту та надають їм, у разі необхідності, сприяння і допомогу. У всіх випадках організацію відправки та витрати на повернення членів екіпажу на Батьківщину бере на себе судновласник.

Таким чином, хотілося б відзначити, що таке явище як піратство має багаторічну історію, однак досі його викоринити не вдалося. Єдиний перспективний шлях подолання цього негативного явища лежить не в силовій, а міжнародно-правовій площині, зокрема, через створення уніфікованого міжнародно-правового механізму забезпечення судового переслідування та покарання піратів, оскільки упевненість піратів у своїй безкарності сприяє збільшенню кількості піратських нападів. Тому необхідно не тільки боротися з безкарністю злочину морського піратства, а й шукати додаткові механізми, що дозволили б підвищити ефективність залучення піратів до відповідальності. Таким засобом є запропонований Україною проект конвенції та зокрема перспектива створення спеціального судового органу, який би приймав рішення про кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні цього злочину.

Література

1. Лукашук И., Наумов А. Международное уголовное право. – М.: Фирма «Спарк», 1999. – с. 148 – 153.
2. Schäler Christian. Völkerrechtliche Implikationen // Mair Stefan (Hg.). Piraterie und maritime Sicherheit. – Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik. Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit., 2010 – S. 62-69.
3. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью. – М., 1972. – с. 81-82.
4. Fauchille P. Traite de droit international public. – Paris., 1992. – Т.1. – Р. 1009.
5. Лист Ф. Международное право в систематическом изложении. – Юрьев, 1902. – С. 218 – 220.
6. Оппенгейм Л. Международное право. – М., 1949ю – Т.1. П/т 2. – с. 179.
7. Ортолан Т. Морское международное право. – Спб., 1865. – с. 37.
8. Перельс Ф. Современное морское международное право. – Спб., 1984. – Ч. 1. – С. 219.
9. Code of practice for the investigation of crimes and armed robbery against ships - IMO, Assembly-Res. A.922[22], 29/11/2001.
10. Конвенція про відкрите море 1958 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_180.
11. Конвенція ООН з морського права 1982 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=995_057.
12. Конвенція ООН по боротьбі з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_1988_03_10/MU88K07U.html.

13. Резолюція 1816 (2008), прийнята Советом Безопасности на его 5902-м засіданні 2 іюня 2008 года. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1816.htm>
14. Резолюція 1851 (2008), прийнята Советом Безопасности на его 6046-м засіданні 16 декабля 2008 года . [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1851.htm/>.
15. Резолюція 1918 (2010), прийнята Советом Безопасности на его 6301-м засіданні 27 апреля 2010 года . [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://access-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/331/41/PDF/N1033141.pdf?OpenElement>.
16. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 листопада 2009 р. «Щодо участі України в операції Європейського Союзу «EU NAVFOR ATALANTA» від 20.01.2010 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.rainbow.gov.ua/documents/259.html>
17. Кримінальний кодекс України 2001 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
18. Укрінформ. Україна в Копенгагені представила проект конвенції по боротьбі з піратством на морі. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://svit.ukrinform.ua/worldwide.php?page=diploamaty&id=7326>

Гріненко О.О.*

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ РОЛІ ТА МІСЦЯ ООН У РЕГУЛЮВАННІ БЕЗПЕКОВИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми регулювання засобами ООН безпечових проблем сучасності.

Ключові слова: ООН, безпека, проблема, регулювання, сучасність.

Статья посвящается исследованию проблемы регулирования посредством ООН современных проблем в области безопасности.

Ключевые слова: ООН, безопасность, проблема, регулирование, современность.

The present article deals with the research of governing by the way of UN the modern security problems.

Key words: UN, security, problem, governing, nowadays.

Очевидно, що забезпечення всезагальної безпеки стало частиною національного інтересу якщо не всіх, то у всякому разі, більшості країн-членів світового співтовариства та зокрема Організації Об'єднаних Націй як виразника цих інтересів. Інакше кажучи, спостерігається тенденція до неухильного зростання значущості цієї компоненти «національних інтересів», що співпадає із всезагальним інтересом світового співтовариства.

В світлі зазначених обставин все більш зростаюче визнання одержує стратегія колективної безпеки, коли кожна держава, яка входить в систему колективної безпеки, згодна з тим, що безпека однієї з них є справою всіх, і приєднується до колективних дій щодо протидії агресії. Таким чином, колективна безпека є засобом підтримання загального миру і безпеки [1].

Колективна безпека (якщо вона функціонує згідно зі своїм призначенням) є найменш гнучкою категорією, оскільки потребує найбільшої співпраці між незалежними державами відповідно до найжорсткіших правил. Що іноді також потребує більш прискіпливої уваги для своєчасної реакції на відповідні загрози. Разом з тим, колективна безпека може запропонувати максимальні потенційні сили. Ось чому саме альянси є виразом найкращого компромісу між слабкістю односторонніх дій та жорсткою обмеженістю колективних дій. Однак будь-який альянс приречений на загибель, якщо немає супротивника чи загрози, задля чого вони і існують. З втратою такого супротивника та у випадку кардинальної зміни загроз система безпеки втрачає головний лейтмотив свого існування, і її подальша доля залежить від набутого потенціалу і досвіду.

Як зазначив у цьому відношенні Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, колективна безпека більш не може вузько трактуватись як відсутність збройних конфліктів чи то між державами, чи всередині них. Грубі порушення прав людини, широкомасштабні переміщення цивільного населення, міжнародний тероризм, епідемія СНІДу, торгівля наркоти-

* кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ками, зброєю і екологічні катастрофи створюють пряму загрозу безпеці людства, змушуючи ООН застосовувати більш узгоджений підхід до широкого кола питань. Такий підхід змушує ООН діяти творчо і вимагає, передусім, усвідомлення того факту, що зберегти міцний мир у майбутньому можна лише враховуючи весь комплекс різноманітних елементів, з яких складається безпека людства [2].

Організація Об'єднаних Націй знаходиться у центрі розгалуженої системи великих та малих міжнародних організацій. Завдяки своєму майже універсальному членському складу, всеохоплюючому мандату, широкому діапазону діяльності та інституціональній присутності на глобальному, регіональному та національному рівнях вона протягом майже 50 років після Другої світової війни була найбільш впливовою міжнародною організацією глобального рівня, що виконувала роль арбітра в міжнародних суперечностях, сприяла послабленню напруженості та зміцненню міждержавної стабільності й була важливим інструментом попередження воєнних дій та збройних конфліктів. Стаття 1 Статуту ООН свідчить про те, що головною метою діяльності Організації є підтримка міжнародного миру та безпеки. З цією метою вона вдаватиметься до ефективних колективних дій задля попередження й усунення загрози миру та запобігання актів агресії чи інших порушень миру і проводитиме мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, розв'язання міжнародних суперечностей або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру. Для виконання цих завдань Рада Безпеки ООН приймає рішення про припинення вогню, направлення груп та місій у зону збройного конфлікту або проведення операцій з підтримки миру силами військових контингентів держав-членів ООН під егідою ООН. Рада Безпеки ООН несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки та, по суті, відіграє вирішальну роль у зміцненні безпеки й стабільності в Євroatлантичному регіоні.

У складі ООН немає військових підрозділів, і це змушує її звертатись у певних випадках до окремих країн або міжнародних організацій (наприклад, НАТО), що здатні втілити в життя рішення Ради Безпеки. Статут цієї міжнародної організації дозволяє укладати регіональні угоди або створювати органи для вирішення питань, пов'язаних з підтримкою міжнародного миру та безпеки, що відповідає її цілям (Ст. 52). Держави можуть також використовувати свої збройні сили для забезпечення індивідуальної або колективної самооборони (Ст. 5 Статуту ООН).

Однак оптимістичні сподівання на посилення ролі та впливу цієї міжнародної організації після закінчення «холодної війни» не справдилися. ООН наштотхнула на численні проблеми, пов'язані з проведенням постійно зростаючих за обсягами програм [3]:

- нестачі коштів (заборгованість деяких держав по стартових внесках становила на кінець 2009 р. понад 3 млрд. дол. США. З них 0,8 млрд. дол. складала внески до регулярного бюджету, а 2,2 млрд. дол. – внески на операції з підтримки миру);
- незначної ефективності діяльності великого бюрократичного апарату (на сьогодні ООН складається із сотень більш-менш постійних організацій, комітетів, комісій тощо, фактична структура яких часто-густо була результатом процесу переговорів, а не використання будь-якої визначеної організаційної моделі або принципів управління. Ці структурні підрозділи працюють неефективно і у певних випадках конкурують між собою за перерозподіл фінансових коштів ООН на програми, в яких вони здійснюють свою діяльність);
- невідповідність організаційної структури та функціональних завдань новим міжнародним умовам діяльності й новим загрозам миру та міжнародній безпеці, які зараз виникають насамперед усередині країн, а не між ними. Фінансування операцій з підтримки миру стало найскладнішою проблемою для ООН. Заборгованість по внесках до бюджету ООН держав-членів, спонукало апарат ООН постійно використовувати кошти, виділені

для операцій з підтримки миру, на потреби покриття дефіциту в рамках регулярного бюджету.

Найбільш показовим прикладом усунення ООН від вирішення питань війни та миру в нових умовах стала боснійська криза, де НАТО застосовувало Збройні сили поза межами кордонів країн-членів Альянсу і без відповідного рішення Ради Безпеки ООН. Затвердження цих положень у новій стратегічній Концепції Альянсу, що була ухвалена главами держав та урядів – учасниками засідання Північноатлантичної Ради у Вашингтоні 23-24 квітня 1999 р., – докорінно змінює роль ООН у питаннях підтримки миру. ООН втрачає статус єдиного легітимного міжнародного інституту, що на глобальному рівні займається питаннями безпеки. Водночас криза на Балканах неспростовно довела той факт, що навіть наймогутніші країни світу, об'єднані у військово-політичний блок (НАТО), кінцею кінцем змушені були звернутися до авторитету ООН для припинення бойових дій та забезпечення миру в Косово. Таким чином, механізми діяльності ООН, що були напрацьовані впродовж п'яти десятиріч років біполярного протистояння, у сучасних умовах починають давати збої, а сама Організація потребує суттєвих змін як на інституціональному, так і на функціональному рівнях. У підсумковій доповіді Генерального Секретаря ООН Пан Гі Муна за підсумками ГА ООН 2009 р. зазначено: «Нова роль, яка може надаватись багатостороннім організаціям, і – якщо брати ширше - їхнє місце в міжнародному співтоваристві породжують невизначеність, а в деяких випадках навіть занепокоєння. Справді, народи Об'єднаних Націй, від імені яких був написаний Статут, намагаються по-новому визначити, яким чином вони пов'язані спільними зв'язками, хоча й розділені традиціями, переконаннями, владою та інтересами» [4]. Однією з визначальних рис минулої 65-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, що відбулася у двадцятих числах вересня 2010 р., стало усвідомлення суттєвих змін у сучасному світоустрої та необхідності трансформації традиційних умов співіснування держав.

Загострення ситуації в Росії – війна на Північному Кавказі, теракти в Буйнакську, Москві, Волгодонську, трагічні події 11 вересня у США, російсько-грузинська війна 2008 р. – внесли істотні корективи в роботу ООН. Обговорення питань боротьби з тероризмом стало однією з центральних тем Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Однак усі зміни мають відбуватися відповідно до Статуту ООН. І в цьому плані дуже важливо підтвердити і зафіксувати першорядне значення принципу незастосування сили та невтручання у внутрішні справи без санкції Ради Безпеки ООН ні за яких обставин: політичних, економічних, гуманітарних тощо. Не викликає сумніву той факт, що зміни мають торкнутися і Організації Об'єднаних Націй. Про це говорили всі провідні політики світу з трибуни ООН. Виступ Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна викликав неоднозначну реакцію, бо не міг сподобатися прихильникам обох підходів. Його позиція полягала в тому, щоб відверто порушити перед членами ООН проблеми, про які сказано вище. Пан Гі Мун говорив і про недостатню ефективність наявних механізмів Організації, і про нездатність її членів знайти консенсус у деяких питаннях, і про важливість дотримання прав людини в сучасному світі. Але висновків про слухність того чи іншого підходу він не зробив, поклавши відповідальність за вирішення цієї проблеми на держави-члени ООН, які, власне, і мають піклуватись про проведення реформи Організації Об'єднаних Націй.

Характеризуючи сучасний етап еволюції середовища системи міжнародної безпеки (1991-2010 рр.), можна виділити чотири головні групи проблем і протиріч у міждержавних відносинах і діяльності міжнародних інститутів. Перша група. ООН, ОБСЄ та деякі інші міжнародні інститути представляють собою лише певного роду фасад більш не існуючої військово-політичної організації світу. Сполучені Штати Америки виявились єдиноосібним світовим військовим лідером, причому складається уява, що вони все менш схильні консультуватися при прийнятті «силових» рішень не тільки з ООН, але і з біль-

шістю своїх союзників по НАТО. Більш того, США намагаються діяти (коли це можливо) в обхід Ради Безпеки ООН, що ставить під сумнів майбутнє цієї організації в якості «світового поліцейського» і «світової поліцейської служби власної безпеки». На жаль, позиція США, до того ж головного «донора ООН», - не єдиний виклик Раді Безпеки. Сьогодні склад її постійних членів, що мають право вето, вже не співпадає зі складом світового «ядерного клубу». А в останнє десятиліття саме таке співпадіння давало колишньому післявоєнному клубу держав-переможниць *raison d'être*.

Очевидним є те, що ідентичність Ради Безпеки, а з нею і ООН в цілому і, відповідно, всієї системи міжнародної безпеки знаходиться під загрозою. Без відпрацювання і втілення в життя нової концепції Ради Безпеки вона може перетворитись на військово-політичний аналог «Великої вісімки» як форми регулярних консультацій провідних країн, а сама ООН буде позбавлена ефективного механізму відпрацювання оперативних рішень та їх примусової реалізації.

Друга група. Характер інтеграційних процесів в Європі надає нового смислу військово-політичній складовій Євросоюзу наряду з відповідним посиленням впливу США і НАТО в світі. Тому питання майбутньої побудови системи оборони західного співтовариства, що спирається одночасно на обидві ці організації залишається відкритим. Відповідь на це питання залежить від усього комплексу відносин між ЄС і США. Сьогодні ж досить важко уявити собі гармонічну систему безпеки, один з учасників якої постійно демонстрував би схильність до незалежної поведінки, при тому, що група інших – потенційно більш сильна у військовому і економічному відношенні – була б об'єднана в союз, що планомірно інтегрується, але цілі і можливості якого далеко не завжди співпадають з цілями партнера-суперника.

Третя група. Чимало потенційних конфліктів різного рівня і типу сьогодні перевищує число суб'єктів потенційного конфлікту світового масштабу. Сполучені Штати Америки, найбільш могутня демократія планети, затвердились в якості єдиноосібного лідера світового співтовариства під час кризи в Перській затоці 1991 року. Але відтоді США продемонстрували, з іншого боку, весь тягар витрат і зусиль, спрямований на підтримання такого положення. Головне щодо нової ролі США в світі питання постало наступним чином: як довго можна залишатися «світовим поліцейським», удаючись лише до «точкових», «комп'ютерних» ударів по окремих цілях, не зазнаючи при цьому істотних втрат. Взагалі, з позиції Заходу йдеться про «виклики» з боку колишніх колоній, а також формальних і неформальних домініонів великих імперій старого і нового типу: в першу чергу, з боку ісламського світу і одночасно Латинської Америки і тропічної Африки.

Четверта група. До цієї групи відносяться проблеми перспектив розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР), азійська частина якого ніколи не була складовою світового співтовариства. «Стабільність» в регіоні (відносна периферійність цієї частини світу з точки зору міжнародної безпеки) забезпечувалась у післявоєнний період включенням в зону американського впливу головного регіонального «винуватця спокою» ХХ століття – Японської імперії – і існуванням двох комуністичних імперій-переможниць – СРСР і КНР. Корейська (1950-1953 рр.) і В'єтнамська (1964-1975 рр.) війни з прямою або опосередкованою участю великих держав, не говорячи про колоніальні і постколоніальні конфлікти, а також про зіткнення 60-70-років по периметру китайських кордонів, або про непряму участь Китаю в різних конфліктах переважно в Азії, повинні оцінюватися як в ретроспективі, так і в можливій перспективі розвитку регіону. Слід зазначити, що АТР є одним з найбільш складних і небезпечних з точки зору прогнозованого військово-політичного положення. Гонка озброєнь, що розпочалася в АТР, є серйозним дестабілізуючим фактором в регіоні. Держави АТР вкрай потребують самоутвердження на міжнародній арені, яке відбувається в тому числі за рахунок зростання військових можливостей. АТР характе-

ризується істотним конфліктним потенціалом, оскільки практично всі острови, протоки і архіпелаги є предметом розбіжностей. Все це створює об'єктивну базу для зростання ринку військової техніки в регіоні.

В цьому контексті доцільним уявляється наведення наступних факторів, що впливають на підвищення місткості ринку озброєнь в регіоні, а це, в свою чергу, є істотним дестабілізуючим чинником стану регіональної безпеки : відсутність в регіоні будь-якої багатосторонньої системи безпеки (на кшталт, НБСЄ, ОБСЄ), яка б дозволяла ефективно вирішувати міждержавні проблеми шляхом мирних переговорів; наявність між рядом країн достатньо гострих суперечностей і взаємних територіальних претензій; нагальна потреба заміни 40-60 % (і більше) застарілої військової техніки, що знаходиться на озброєнні національних армій; швидке економічне зростання ряду країн АТР і значне збільшення витрат на забезпечення національної безпеки (Японія, Китай, Південна Корея, Малайзія, Тайвань) [4].

Говорячи про сучасний етап еволюції середовища системи міжнародної безпеки, до основних загроз слід віднести, насамперед, міжнародний тероризм. Попри зменшення загальної кількості терористичних актів, скоєних у світі, як стверджує експерт Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова І.Жданов [5], загроза тероризму не знижується, а навіть зростає. Величезні людські жертви, вражаючі матеріальні збитки, психологічний шок, у якому перебували жителі не лише Америки, а й більшості країн світу, доводять, що протидія терористичним організаціям має розглядатись як першочергове завдання структур міжнародної та європейської безпеки. Перед лицем таких загроз «повинні об'єднати зусилля всі цивілізовані країни; при цьому їх конфліктні інтереси в економічній, політичній, інших сферах мають відійти на другий план – іншого просто не існує, - вважає колишній міністр оборони України А.Гриценко. Керівництво більшості західноєвропейських країн виявило розуміння важливості цього завдання. Терористи, як правило, наносять асиметричні удари, коли стратегічні цілі досягаються тактичними засобами, без застосування високотехнологічних видів зброї. Водночас, технічні можливості терористів підвищуються: вони використовують все більш доступні для широкого загалу новітні інформаційні технології, супутниковий зв'язок, сучасні засоби підробки документів [6].

Світове співтовариство розробило три основних захисних механізми проти вищезгаданих загроз: механізм досягнення і підтримання відповідного балансу і розстановки сил, механізми колективної безпеки; механізми військових блоків і союзів. Головна ідея цих механізмів – вирішувати міжнародні проблеми без збройних конфліктів.

Основний зсув структури міжнародної безпеки полягає в тому, що фізично, навіть, військова безпека поступається своїм місцем і роллю безпеці економічній. Інтернаціоналізація національних економік, їх більша відкритість – невідворотний результат майбутнього глобального розвитку.

На регіональному європейському та глобальному євроатлантичному рівні визначальну роль у питаннях розвитку виміру безпеки відіграють такі взаємодоповнюючі міжнародні організації, як Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Західноєвропейський Союз, Північноатлантичний альянс (НАТО). Нині ці структури мають різний потенціал і склад учасників, суттєво відрізняються головними цілями та напрямками діяльності, проте кожна з них тією чи іншою мірою впливає на формування середовища безпеки й стабільності в Європі.

Відносно питання європейської безпеки, на думку колишнього держсекретаря США М.Олбрайт, сформувався і реально могли послужити основою регіональної системи безпеки три інститути – ЄС, ОБСЄ і НАТО [7]. Зазначені структури мають різний потенціал : відрізняються складом учасників й суттєво різняться головними цілями і напрямками

діяльності. Тим не менше, кожна з них тією чи іншою мірою впливає на формування безпеки в Європі. Так, ЄС, створений з метою політичної і економічної інтеграції, забезпечив розвиток своїх членів на основі демократії та ринкової економіки, практично усунув територіальні суперечки і зазіхання на возз'єднання територій, соціальні відмінності й етнічні конфлікти, які десятиріччями ставили Європу на межу війни.

Водночас і ЄС, і ОБСЄ виявилися неспроможними ефективно впливати на безпеку в Європі, оскільки є серйозна проблема досягнення консенсусу у відношенні до застосування військової сили. Крім того, відсутні самі збройні сили, які можуть бути використані ЄС та ОБСЄ згідно з їх рішеннями. Між тим більшість сучасних викликів і загроз міжнародній безпеці вимагає для свого вирішення нових, перш за все, невійськових підходів. До того ж ОБСЄ, яка тільки у середині 1990-х років вийшла за межі формату наявної до того «Наради» (НБСЄ), реально залишається досить атомізованою організацією загального характеру з надзвичайно розмитими механізмами впливу, що не дає їй можливості швидко реагувати на існуючі та латентні загрози безпеці, заздалегідь упереджувати загострення конфліктних ситуацій та не допускати перетікання їх у силові форми вирішення проблем, - вважають фахівці Національного інституту проблем міжнародної безпеки. Тому апелювання Росії саме до ОБСЄ як ключової організації з питань безпеки у Європі певно що тільки закріплювало, за російським баченням, центросателітний характер умовної системи безпеки.

В Європі створився певний вакуум безпеки, який вимагає найшвидшого створення в постбіполярному світі нової системи безпеки європейського континенту, визначення її основних елементів, структурних зв'язків між ними

На сьогодні в Європі існують чотири міжнародні організації — основні елементи архітектури європейської безпеки, що вирішують проблеми забезпечення безпеки на континенті у воєнно-політичній сфері і на основі яких, можливо, буде створено нову систему європейської безпеки. Мова йде про такі організації як Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ, євразійськоатлантична система безпеки), Організація Північноатлантичного договору (НАТО, євроатлантична система безпеки), Європейський Союз (ЄС, система безпеки Євросоюзу — власне європейська система безпеки) та Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ, євразійська система безпеки), діяльність яких щодо забезпечення колективної безпеки Європи містить оборонний аспект.

ОБСЄ діє в рамках і під керівництвом Організації Об'єднаних Націй (універсальної системи безпеки). Будучи регіональною системою європейської безпеки, Організація підтримує та розширює системні зв'язки з іншими міжнародними організаціями та інститутами, які забезпечують безпеку на континенті [8]. Це робить необхідною практичну реалізацію схваленої в рамках Хартії європейської безпеки Платформи співробітництва заради безпеки, яка має зміцнити співпрацю ОБСЄ з ЄС, НАТО і ОДКБ на засадах взаємозміцнення, взаємодоповнення і рівноправності. Це проявляється в співробітництві місії ОБСЄ на Балканах і на територіях країн — членів ОДКБ.

Як зазначає український дослідник І.А. Храбан, «створення майбутньої загальноєвропейської системи безпеки у воєнно-політичній сфері залежить від розвитку та функціонування трьох систем безпеки сучасної Європи: євроатлантичної, власне європейської та євразійської. Однак відносини між ними в контексті формування системи європейської безпеки можуть розвиватися за різними сценаріями, пов'язаними з розглянутою динамікою відносин між цими системами. Найбільш реалістичними з них, на погляд автора, могли б стати три.»

Перший — гальмування і фактичне зупинення формування та зміцнення системи безпеки Євросоюзу у воєнно-політичній сфері. Цьому може сприяти відсутність східної загрози й те, що в питаннях забезпечення своєї безпеки Західна Європа звикла покладатися

на США. Скорочення соціальних програм за рахунок витрат на оборону виявилось не зовсім легким процесом.

До того ж США неоднозначно ставляться до активізації євроінтеграційних процесів у воєнно-політичній сфері і внаслідок цього існують розбіжності в поглядах на це серед різних держав — учасниць ЄС. Це, в свою чергу, при консенсусному порядку прийняття найважливіших рішень, до яких відносяться воєнно-політичні, негативно впливає на розвиток системи. Крім того, на сьогодні система явно відчуває перевантаження через неадекватність рівня соціально-економічного розвитку нових елементів у порівнянні із засновниками утворення. Не сприяє подальшому формуванню та зміцненню структури й розбіжності щодо стратегії та тактики ЄС, що існують в структурно-організаційному ядрі системи між традиційними застрільниками всіх євро інтеграційних процесів — Францією, Німеччиною та Великобританією.

У випадку реалізації першого сценарію НАТО зміцнює свої позиції та прагнення стати ключовою організацією майбутньої системи європейської безпеки. У цьому випадку можна очікувати, що з часом відбудеться більш чіткий поділ сфер відповідальності між НАТО та ЄС у сфері безпеки — на переважно воєнну сферу (НАТО) та переважно невоєнну (ЄС). НАТО буде забезпечувати організацію колективної оборони та проведення масштабних воєнних операцій, а ЄС — буде концентруватися на попередженні конфліктів і заходах післяконфліктного відновлення життєдіяльності, одночасно підтримуючи обмежену можливість проведення миротворчих операцій, оскільки Євросоюз має достатні фінансові, технічні та інші ресурси й певний досвід для успішного виконання таких завдань. Подальший розвиток подій приведе до того, що послабне рух до європейської єдності у воєнно-політичній галузі. Послаблення інтеграції призведе до втрати європейського інтересу до спільної політики.

Стратегія безпеки ЄС та прагнення його досягти рівня світового геополітичного центру опиняться під загрозою. ОДКБ буде поступово втрачати свої позиції як євразійська система безпеки через політику НАТО, яка проявлятиметься у намаганні дестабілізувати її структуру шляхом підтримання двосторонніх відносин з кожним або більшістю її членів, не підтримуючи з нею рівноправних офіційних відносин як з цільною структурою. Однак, можливо, на фоні глобалізації та асиметричних війн набуде подальший розвиток тенденція розчинення жорстких структур сучасних воєнно-політичних союзів, побудованих за шаблонами «холодної війни». Блокова і союзницька дисципліна буде поступово змінюватися у бік широкіх коаліцій проти загроз транснаціонального характеру.

Другий сценарій — воєнно-політична інтеграція Європи триває, але іде з різними швидкостями для окремих членів ЄС. Спостерігається дедалі більше розходження позицій щодо європейських інтеграційних процесів між Францією, Німеччиною, Бельгією та іншими країнами з одного боку і Великобританією, Данією, новими членами ЄС і т. ін. — з другого. В такій ситуації США будуть активно підтримувати проатлантичні сили, НАТО залишається провідною силою, кістяком системи європейської безпеки, що формується. Однак не виключається можливість створення всередині ЄС альянсу провідних держав, сповнених рішучості провадити єдину політику та об'єднувати свої зусилля.

Третій сценарій — ЄС впевнено продовжує реалізувати СЗППБ та в її рамках — СЄБПО, створює боєздатні власні збройні сили з автономним від НАТО командуванням, виділяючи на оборонні потреби відповідні бюджетні кошти.

Такому процесу значно сприятиме зміщення центру інтересів США в Азію в контексті реалізації їхньої стратегічної доктрини превентивних війн та вживання підготовчих заходів перед появою двох нових економічних і політичних гігантів: Китаю та Індії. Через консенсусний порядок прийняття рішень та особливу думку деяких держав — членів НАТО Альянс все більше не розглядатиметься США здатним бути ефективним військовим інструментом у їхніх війнах проти міжнародного тероризму.

Література

1. Караганов С. Реформування ООН: що робити? // День. – 2003. – №157. – С.3.
2. Офіційний Інтернет-сайт Організації Об'єднаних Націй: <http://un.org>
3. Там само.
4. Яворский А. Пробуждение азиатского «тигра» // Авиа-панорама.-2004.-Июль/ Август.- С.8-9.
5. Жданов І. Терор означає страх // Дзеркало тижня.-2009.-14 серп.
6. Гриценко А. Точка відліку // Нац. безпека і оборона.-2009.-№9.-С.34-36.
7. Олбрайт М. О глобальных проблемах международных отношений // Компас: (коммент., прогнозы, анализ, события) :Вестн.инстр.информ. ИТАР-ТАСС.- 1999.- №10.- С.19.
8. Храбан І. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: Монографія. — К.: Варта, 2005. – С.334-335
9. Храбан І.А. Динаміка розвитку системних зв'язків між основними елементами сучасної архітектури європейської безпеки // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2009. – №1. – С.90-92.

Піскорська Г.А.*

РОЛЬ ООН У ФОРМУВАННІ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Організація Об'єднаних Націй є важливим міжнародним органом, який визначає політичний вигляд глобального інформаційного суспільства. В рамках ООН формуються базові принципи та цілі міжнародного співробітництва, зокрема в контексті побудови глобального інформаційного суспільства та встановлення політико-правового режиму використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, глобальне інформаційне суспільство, Всесвітній саміт з інформаційного суспільства, світова політика в галузі ІКТ.

Организация Объединенных Наций является важнейшим международным органом, определяющим политическое лицо глобального информационного общества. В рамках ООН формируются базовые принципы и цели международного сотрудничества, в том числе в контексте построения глобального информационного общества и установления политико-правового режима использования информационно - коммуникационных технологий.

Ключевые слова: информационно - коммуникационные технологии, глобальное информационное общество, Всемирный саммит по информационному обществу, международная политика в области ИКТ.

The United Nations Organization is an important international body which determines the political appearance of global information society. Within the UN framework, basic principles and purposes of international cooperation are formed, in particular within the context of global information society and legal-political regime of using information and communication technologies.

Key words: information and communication technologies, global information society, World summit on the problems of information society, world ICT policy.

Значний внесок у процес формування глобального інформаційного суспільства здійснила ООН та її спеціалізовані організації, які входять до її структури. Стрімкий розвиток інформаційної революції, можливості ІКТ щодо трансформації політичного, економічного та культурного життя сучасного суспільства привернули увагу багатьох міжнародних організацій, зокрема ООН, включити тематику, пов'язану з використанням ІКТ, в сферу своїх інтересів. Найбільш вражаючим досягненням інформаційної революції, започаткованої появою персональних комп'ютерів та мереж передачі інформації, стало генерування колосальних обсягів інформації і їхня раціональна організація з метою використання за допомогою новітніх інформаційних технологій (комп'ютер, мультимедіа, супутниковий зв'язок і т.д.), що не має аналогів в історії людства.

* кандидат історичних наук, старший науковий співробітник НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Важливу роль в даному контексті мало рішення Сесії високого рівня (5-7 липня 2000 року, Нью-Йорк) Економічної і Соціальної Ради ООН «Розвиток і міжнародне співробітництво в 21-му столітті: роль інформаційних технологій в економіці, заснованій на знаннях». За результатами зустрічі було прийнято Міністерську Декларацію – перший документ такого високого рівня з зазначеної проблеми, яким визнавалася широка згода щодо центральної ролі ІКТ у створенні глобальної інтелектуальної економіки, у сприянні стійкого розвитку і в подоланні бідності в країнах, які розвиваються, і країнах з перехідною економікою. Водночас, Декларація також попереджала і про ризики та виклики, пов'язані з революцією в інформаційних технологіях [1].

Всесвітній саміт з проблем інформаційного суспільства став логічним продовженням зусиль ООН щодо привернення уваги світової спільноти до проблем, пов'язаних з ІКТ. У 2001 році Виконавча Рада Міжнародного Телекомунікаційного Союзу ухвалила рішення провести міжнародну зустріч – WSIS у два етапи: перший етап – з 10 по 12 грудня 2003 року в Женеві, другий – з 16 по 18 листопада 2005 року в Тунісі. Під час проведення першого етапу саміту були розглянуті найважливіші проблеми інформаційного суспільства, а також прийнята Декларація принципів і План дій і Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті». Ці документи містять загальну концепцію інформаційного суспільства та керівні принципи її реалізації. В «Декларації принципів побудови інформаційного суспільства», визначено, що «інформаційне суспільство - це таке суспільство, у якому кожний міг би створювати інформацію й знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, для того, щоб дати окремим особам, громадам і народам можливість повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму стійкому розвитку і підвищуючи якість свого життя, на основі цілей і принципів Уставу ООН і дотримуючи в повному обсязі й підтримуючи Загальну декларацію прав людини» [2].

Основне завдання у Декларації визначене наступним чином: використовувати потенціал інформаційних і комунікаційних технологій для досягнення сформульованої в «Декларації тисячоліття» як мети глобального розвитку. Що ж до принципів, то для вирішення цього завдання всі зацікавлені сторони повинні працювати спільно над розширенням доступу до інформаційних і комунікаційних інфраструктур і технологій, а також до інформації і знань; нарощувати потенціал, підвищувати довіру і безпеку при використанні ІКТ; створювати на всіх рівнях сприятливе середовище; розробляти застосування ІКТ і розширювати сферу їх застосування; сприяти культурній різноманітності і поважати її; визнавати роль засобів масової інформації; приділяти увагу етичним аспектам інформаційного суспільства і заохочувати міжнародну та регіональну співпрацю [2].

Загальна концепція Декларації втілена в Плані дій, де відображені конкретні завдання та напрями діяльності, що ведуть до досягнення узгодженої на міжнародному рівні мети розвитку. Особливу увагу в Плані дій було зосереджено на подоланні розриву у цифрових технологіях, а саме – необхідності створення умов для мобілізації людських, фінансових і технологічних ресурсів, необхідних для включення всіх до інформаційного суспільства, що формується. Зверталася увага також і на особливості оцінювання розвитку процесу. Основними зацікавленими сторонами процесу названо органи державного управління; приватний сектор; громадянське суспільство та міжнародні і регіональні установи. Завдання Плану дій полягають в тому, щоб побудувати відкрите для всіх інформаційне суспільство; поставити потенціал знань та ІКТ на службу розвитку; сприяти використанню інформації та знань для досягнення узгодженої на міжнародному рівні мети розвитку; вирішувати нові проблеми інформаційного суспільства на національному, регіональному і міжнародному рівнях. Для реалізації цих завдань визначено відповідні напрямки дій: співпраця органів державного управління і всіх зацікавлених сторін у сприянні застосу-

ванню ІКТ в цілях розвитку; формування інформаційної і комунікаційної інфраструктури; надання доступу до інформації і знань; зміцнення довіри і безпеки при використанні ІКТ; створення надійного, прозорого, недискримінаційного правового, регламентуючого і політичного середовища для досягнення максимальних переваг інформаційного суспільства в соціальній, економічній і екологічній сферах та ін. [3].

Упродовж першої стадії ВСІС учасники пославили перед собою 10 пріоритетних урядових завдань, щоб розширити доступ до ІКТ, зокрема підключення до глобальної мережі всіх видів населених пунктів, шкіл, університетів, коледжів, лікарень до 2015 р. (Женевський план Дій, параграф 6.)

Туніська стадія ВСІС визначила механізми виконання завдань за напрямками діяльності, що викладені у Женевському плані дій. Крім того була узгоджена методологія оцінки величини цифрового розриву як в національному, так і в міжнародному вимірі (Туніська Програма, параграфи 112 - 120).

Між першою и другою стадіями Зустрічі на найвищому рівні, з 2003 по 2005 рр., було зроблено достатньо для реалізації поставленого завдання і здійснення моніторингу. Зокрема, формування Партнерством з вимірювання ІКТ для розвитку основного набору індикаторів для вимірювання розвитку інформаційного суспільства (Туніська Програма, параграф 114), зокрема, індекс ІКТ можливостей та індекс цифрової здатності (Туніська Програма, параграф 115).

Нові проекти, презентовані на другому етапі Всесвітнього саміту в Тунісі, та приклади їх реалізації на національному та регіональному рівнях були зібрані і видані в звіті «ВСІС Золота книга» у лютому 2006 р. Всього 380 проектів, загальна вартість яких становить щонайменше 3,2 млрд. євро. За підтримки Міжнародного союзу електрозв'язку створено веб-сайт, присвячений успішному впровадженню ІКТ згідно рішень ВСІС [5]. Зараз на сайті демонструються реалізація 600 проектів з 64 країн світу

Усі заходи передбачені в «Золотій книзі» можна розділити на групи, відповідно до яких здійснюються заходи та проекти по впровадженню ІКТ:

- 1) Роль уряду та учасників у запровадженні ІКТ заради розвитку;
  - Популяризація країни в світі (Японії започаткувало проект «Програма ширококутної Азії» для того, щоб перетворити Азію на глобальний хаб (накопичувач та передавач інформації).
  - Самовдосконалення (У Танзанії Міністерство розвитку інфраструктури шукає шляхів приєднання національної інфраструктури ширококутної передачі данні до проекту EASSy для роботи в Танзанії, з метою покращення врядування, охорони здоров'я, покращення зв'язку особливо у сільській місцевості.
  - Співпраця з приватним сектором задля глобального вдосконалення певної сфери життя. (Турецьке міністерство освіти організувало «Програму підтримки використання комп'ютерів у освітньому процесі»).

2) Інформаційно-комунікаційна інфраструктура: невід'ємна складова ІС; Уряди також співпрацюють з міжнародним інституціями для поліпшення стану ІКТ-інфраструктури як у країні так і в цілому регіоні. Прикладом цього є Комісія е-Африка, що прагне розбудувати та оптимізувати інфраструктуру східного узбережжя материка, програма «Всеохоплюючого доступу до телекомунікацій у Латинській Америці».

3) Доступ до інформації та знань. «Проект мільйон книжок» - передбачає оцифровку близько мільйона книжок протягом 3 років і вільний доступ до них через Інтернет. Олександрійська бібліотека у Єгипті, Університет Карнегі, «Інтернет архів» та ще близько 12 університетів та дослідницьких інститутів з Америки, Китаю та Індії приймають участь у цьому проекті.

4) Створення нових можливостей. Такі країни як Нідерланди, Іспанія, Бразилія, Перу та деякі країни Арабського регіону особливо зосереджуються на цьому напрямку. Проекти «Лінія допомоги дітям», «Відкриті двері можливостям», «Лагос- цифрове селище», «Доступ молоді для ІКТ» мають на меті розширити можливості доступу молоді до інформації, зробити молоде покоління більш досвідченим та обізнаним в сучасному світі, зробити його частиною світового співтовариства, а також поширити інформацію про порушення прав дитини та методів викорінення цього.

5) Заохочення впевненості та безпеки при використанні ІКТ;

6) Створення нового економічного середовища;

7) Застосування ІКТ: переваги у всіх сферах життя; а. Е-уряд б. Е-бізнес с. Е-навчання д. Е-медицина е. Е-працевлаштування f. Е-середовище g. Е-сільське господарство h. Е-наука

8) Культурна різноманітність та унікальність, мовна відмінність та місцевий контент;

9) Медіа;

10) Етноси;

11) Міжнародна та регіональна співпраця.

Принципи і механізми, узгоджені на Саміті, відкривають нову сторінку в процесі інтернаціоналізації регулювання Інтернету. У найближчі роки поступове посилення регіональної та національної складової цього процесу стане гарантом забезпечення національних інтересів та прав різних країн в управлінні власними ресурсами Інтернету і, у той самий час, буде сприяти розвитку глобальної взаємодії. Важливий момент - створення Форуму з управління використанням Інтернет для забезпечення багатостороннього діалогу з питань громадської політики та проблемам розвитку. Він став платформою для обговорення таких питань політики, які не вдасться вирішити за допомогою існуючих механізмів.

ВСІС - один з перших заходів міжнародної спільноти, організований ООН, коли в глобальному масштабі інформаційні технології прямо ототожнюються з успішним розвитком. Генеральна асамблея ООН визнала, що інформаційно-комунікаційні технології входять до числа вирішальних факторів формування глобальної економіки, заснованої на знаннях, прискореному зростанні, підвищенні конкурентоспроможності, сприяттві стійкому розвитку, викорінюванні бідності й сприяттві ефективної інтеграції всіх країн у глобальну економіку. При цьому під успішним розвитком мається на увазі не тільки якісний прогрес на національному рівні, але й розширення бізнес-можливостей, що супроводжується змінами в практиці ведення бізнесу.

Щодо міжнародної співпраці зазначено три основні моменти. По-перше, необхідність підвищення рівня пріоритетності проектів у галузі ІКТ в запитах країн, які розвиваються, відносно міжнародної співпраці і надання допомоги за проектами розвитку інфраструктури з боку розвинутих країн і міжнародних фінансових організацій. По-друге, необхідність створювати і розвивати партнерські відносини між державним і приватним секторами, приділяючи особливу увагу використанню ІКТ на користь розвитку. По-третє, міжнародним і регіональним організаціям слід включати ІКТ до основних напрямків своїх робочих програм і надавати підтримку країнам, які розвиваються, і перебувають на різних рівнях розвитку, у виробленні і реалізації національних планів дій, спрямованих на досягнення мети, зазначеної в Декларації принципів і Плані дій, враховуючи при цьому значущість регіональних ініціатив [10].

Слід зауважити також, що сьогодні проблеми світової політики в галузі ІКТ є одним з пріоритетів діяльності багатьох авторитетних міжнародних організацій, таких, як Міжнародний Телекомунікаційний Союз, Всесвітня Організація з Охорони Інтелектуальної Власності, Міжнародний Банк Реконструкції і Розвитку, Організація Економічного Спів-

робітництва і Розвитку. Світова Організація Торгівлі, яка є виразником інтересів, в першу чергу, країн з розвинутою потужною інформаційною індустрією, теж бере участь у формуванні глобального інформаційного суспільства.

Таким чином, у світі започатковано міжнародну політику, пов'язану з проблематикою розвитку глобального інформаційного суспільства як чинника цивілізаційного прогресу. Хоча процес формування глобальної стратегії ще не завершений, найбільш узгоджений підхід до вирішення проблем політики сформульований в Декларації принципів «Туніське зобов'язання» і Плані дій «Туніська програма для інформаційного суспільства» (2005) Всесвітнього саміту з проблем інформаційного суспільства. Основними суб'єктами цієї політики є країни «Великої сімки», Організація Об'єднаних Націй та організації її системи, інші провідні міжнародні організації і транснаціональні корпорації, зацікавлені у розвитку новітніх ІКТ.

Література

1. Draft ministerial declaration of the high-level segment submitted by the President of the Economic and Social Council on the basis of informal consultations «Development and international cooperation in the twenty-first century: the role of information technology in the context of a knowledge-based global economy» – <http://www.un.org/documents/ecosoc/docs/2000/e2000-19.pdf>.
2. Декларация принципів «Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии» Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R. – <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/dec.pdf>.
3. План действий до 2015 г. Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/5 – <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/plan.pdf>.
4. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества (Женева, 2003 г. – Тунис, 2005 г.) Тунисская программа для информационного общества, документ WSIS-05/TUNIS/doc/6(Rev/1) – R.
5. ICT Success stories Portal - http://www.itu.int/ICT_stories/

Запорожець О.Ю.*

ПОЛІТИКА ЮНЕСКО ЩОДО РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті проаналізовано роль ЮНЕСКО у розвитку глобального інформаційного суспільства. Представлена детальна характеристика п'яти пріоритетних напрямів інформаційної політики ЮНЕСКО: забезпечення загального доступу до інформації, розвиток можливостей, розвиток контенту, сприяння незалежності і плюралізму ЗМІ, збереження світової документальної спадщини.

Ключові слова: ЮНЕСКО, інформаційне суспільство, суспільство знань.

В статье анализируется роль ЮНЕСКО в развитии глобального информационного общества. Дается детальная характеристика пяти приоритетных направлений информационной политики ЮНЕСКО: обеспечение общего доступа к информации, развитие возможностей, развитие контента, содействие независимости и плюрализму СМИ, сохранение мирового документального наследия.

Ключевые слова: ЮНЕСКО, информационное общество, общество знаний.

The article describes UNESCO's role in the development of global information society. The study focuses on the five priorities of UNESCO's policy: access to information, capacity building, content development, media development and world documentary heritage protection.

Key words: UNESCO, information society, knowledge-based society.

Стрімкий розвиток і поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) набуває сьогодні характеру глобальної інформаційної революції, яка здійснює значний вплив на політику, економіку, управління, науку, культуру та інші сфери життєдіяльності країн світу, й знаменує перехід людства до якісно нового типу суспільства – інформаційного. В процесі формування інформаційного суспільства зникають кордони між державами і людьми, радикально змінюється структура світової економіки, зростає динамічність і конкурентоспроможність ринку. Інформація і знання перетворюються на стратегічний ресурс держав, масштаби використання якого досягають рівня використання традиційних ресурсів, а доступ до них стає визначальним чинником соціально-економічного розвитку [1].

Інформаційне суспільство, безумовно, відкриває нові можливості й створює умови для більш ефективного вирішення соціальних та економічних проблем. Водночас, у зв'язку із нерівномірним впровадженням ІКТ в різних регіонах світу виникає проблема так званого «цифрового розриву», коли менш розвинені країни опиняються на «узбіччі» світового економічного, соціального та культурного розвитку.

* кандидат політичних наук, асистент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Проблема подолання «цифрового розриву» сьогодні є однією з найбільш актуальних питань «порядку денного» міжнародного співтовариства. У 2000 році країни «Великої Вісімки» прийняли Окінавську Хартію глобального інформаційного суспільства, в якій виразили готовність докладати зусиль для стимулювання переходу до інформаційного суспільства й створення умов для того, щоб всі країни світу могли скористатися його економічними, соціальними і культурними перевагами.

Питання розбудови глобального інформаційного суспільства обговорювалося під час Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (2003, 2005 рр.). Результатом обговорення стало затвердження міжнародною спільнотою основних принципів інформаційного суспільства та напрямів міжнародного співробітництва щодо розбудови глобального інформаційного суспільства. Такими напрямами є розробка державних електронних стратегій; створення інформаційно-комунікаційної інфраструктури; забезпечення доступу до інформації і знань; підвищення грамотності в сфері ІКТ; зміцнення довіри і безпеки при використанні ІКТ; створення сприятливого правового і політичного середовища; забезпечення культурного і мовного розмаїття; зміцнення незалежності і плюралізму засобів масової інформації; захист основоположних цінностей свободи, рівності, солідарності, терпимості при використанні ІКТ [2].

На міжнародному рівні провідну роль у розвитку інформаційного суспільства й подоланні цифрового розриву відіграють спеціалізовані установи ООН, і насамперед Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), яка реалізує широкий спектр проєктів й ініціатив в різних країнах світу, спрямованих на залучення менш розвинених країн до інформаційного суспільства.

Мета даної роботи – охарактеризувати основні напрями діяльності ЮНЕСКО щодо розвитку глобального інформаційного суспільства.

ЮНЕСКО - спеціалізована установа ООН, створена у 1946 році, з метою сприяння зміцненню миру, сталому розвитку і міжкультурному діалогу за допомогою освіти, науки, культури, інформації і комунікації. Відповідно пріоритетними цілями діяльності ЮНЕСКО є: забезпечення якісної освіти для всіх і навчання впродовж усього життя; мобілізація наукових знань і політики в інтересах сталого розвитку; вирішення соціальних і етичних проблем; сприяння культурному розмаїттю, міжкультурному діалогу та культурі миру; розвиток інклюзивних суспільств знань за допомогою інформації і комунікації.

Погляди ЮНЕСКО на інформаційне суспільство відображені у Всесвітній Доповіді «До суспільств знань» (2005 р.). У Доповіді відмічається, що глобальне інформаційне суспільство набуває сенсу лише тоді, коли воно буде сприяти розквіту суспільства знань й буде спрямоване на «досягнення розвитку людства на основі прав людини» [3].

Згідно з документом, фундаментальним постулатом, на якому ґрунтується інформаційне суспільство, є свобода вираження думок. Свобода вираження думок включає свободу слова, свободу преси, вільний доступ до інформації, вільне розповсюдження даних та інформації, а також свободу наукових досліджень і творчої діяльності, оскільки в суспільстві знань недостатньо просто вільно передавати інформацію, а важливо обмінюватися інформацією, співставляти, критикувати, оцінювати інформацію, аби мати змогу виробляти нові знання на основі інформаційних потоків.

Діяльність ЮНЕСКО щодо розвитку інформаційного суспільства реалізується за п'ятьма основними напрямами: забезпечення універсального доступу до інформації; розвиток можливостей; розвиток контенту; сприяння свободі висловлення, незалежності та плюралізму ЗМІ; збереження світової документальної спадщини [4].

В рамках першого напрямку – *забезпечення універсального доступу до інформації* – основна увага приділяється таким питанням, як збереження і управління архівами; ство-

рення і розвиток обцинних мультимедійних центрів; розвиток електронного урядування; обговорення етичних проблем інформаційного суспільства; розробка інструментів обробки інформації; забезпечення доступу до державної інформації, що є суспільним надбанням тощо.

В архівній справі мета діяльності ЮНЕСКО полягає у підвищенні обцинаності громадськості та осіб, які приймають рішення, щодо важливості архівів для збереження національної спадщини, а також наданні допомоги країнам-членам у створенні ефективної інфраструктури з управління архівами.

Для подолання цифрової відсталості бідних обцин в країнах, що розвиваються ЮНЕСКО реалізує ініціативу зі створення обцинних мультимедійних центрів (ОМЦ). Найбільш поширений тип ОМЦ включає радіостанцію обцини, що має спільне з телецентром приміщення та керівництво. Радіостанція здійснює мовлення на частоті FM в обцизі від 8 до 18 годин на день на територію у радіусі 10-50 кілометрів. Її штат складається переважно з волонтерів та одного-двох постійних співробітників. Радіостанція отримує прибуток від розміщення оголошень, повідомлень і програм, які оплачуються окремими особами і організаціями. Телецентр може мати від 3 до 12 комп'ютерів для загального користування. Доступ до мережі Інтернет, сканування і фотокопіювання, а також курси комп'ютерної грамотності є платними. Загалом, під егідою ЮНЕСКО створено понад 20 експериментальних ОМЦ у 15 країнах Африки, Азії і Карибського басейну [5].

В сфері е-врядування пріоритетом ЮНЕСКО є просування використання ІКТ у муніципалітетах країн Африки та Латинської Америки через розробку тренінгових модулів для осіб, які приймають рішення. Так, під егідою ЮНЕСКО у жовтні 2008 року було відкрито портал Карибського центру розвитку е-врядування (<http://cseeg.org/>). Основними цілями Центру є розвиток е-врядування, проведення тренінгів для підвищення обцинаності громадян, підвищення ролі неурядових організацій (НУО) як механізму трансформації державного управління, сприяння демократичним процесам у регіоні. Діяльність Центру включає проведення тренінгів для представників уряду, НУО і обцинних організацій, в яких акцент зроблено на програмному забезпеченні е-демократії; розробку он-лайн тренінгів для громадян, а також інструкцій для урядовців щодо вироблення власних стратегій е-демократії.

З 1997 року ЮНЕСКО проводить Конгреси з інфоетики, під час яких обговорюються етичні, правові та соціальні аспекти інформаційного суспільства. Предметом дискусій є, зокрема, такі питання, як доступ до цифрової інформації, охорона цифрової інформації та носіїв інформації, роль державної влади у доступі до інформації, добросчесне використання е-ресурсів та е-технологій в інформаційному суспільстві, захист честі та гідності людини в добу цифрових технологій тощо.

В 2005 році ЮНЕСКО створено портал Обсерваторії Глобальної Етики. Це база даних усіх існуючих у світі ресурсів з етики. Портал містить чотири тематичні розділи: біоетика, етика оточуючого середовища, наукова етика, етика технологій. На порталі розміщено контактну інформацію експертів у даній сфері, законодавчі акти з етичної проблематики, а також перелік організацій та освітніх програм.

Важливе місце в діяльності ЮНЕСКО посідає розробка і безкоштовне розповсюдження двох взаємопов'язаних пакетів програм для управління базами даних (CDS/ISIS-система пошуку і збереження інформації) та пошуку даних/статистичного аналізу (IDAMS).

Крім того, ЮНЕСКО активно пропагує доступ до інформації, що є суспільним надбанням. Інформація, що є суспільним надбанням, визначається як доступна для громадськості інформація, використання якої не порушує ані прав, встановлених законом, ні зобов'язань збереження конфіденційності. Це поняття охоплює інформацію, створену ор-

ганами державної влади, та всі дані, на які не поширюється авторське право й інші форми правового захисту.

Другим напрямом діяльності ЮНЕСКО є *розвиток можливостей*. Пріоритетом ЮНЕСКО є формування у населення різних країн вмінь і навичок критичного сприйняття, оцінки і використання інформації в професійній діяльності та особистому житті за допомогою програм підвищення інформаційної грамотності. Цей напрям передбачає реалізацію низки заходів, пов'язаних із створенням умов для того, щоб жінки могли скористатися перевагами ІКТ, стимулюванням використання ІКТ у сфері освіти, підвищенням інформаційної грамотності населення різних країн, сприянням використанню ІКТ людьми з обмеженими можливостями тощо.

Так, щороку ЮНЕСКО реалізує проект «Жінки роблять новини», мета якого – показати високий професіоналізм жінок-журналістів. ЮНЕСКО прагне забезпечити рівні кар'єрні можливості та рівний доступ до прийняття рішень у відділах новин для чоловіків та жінок.

З 2005 року за ініціативою ЮНЕСКО проводиться конкурс на кращі освітні програми/проекти із використанням ІКТ. Премія у 50 тисяч доларів дається за кращі проекти та практику застосування ІКТ для підвищення якості навчання, викладання та освітнього рівня загалом [4].

ЮНЕСКО також підтримала розробку програмного забезпечення (Sakrament LibReader) для студентів з проблемами зору, що конвертує текстовий формат в аудіоформат білоруською, російською та англійською мовами.

В рамках третього напрямку діяльності – *розвиток контенту* – основним завданням ЮНЕСКО є сприяння розвитку та доступу до різноманітного контенту через поліпшення місцевої (автохтонної) продукції і розповсюдження якісних аудіовізуальних програм у країнах, що розвиваються, розвиток освітнього та культурного аспектів аудіовізуальних ЗМІ, а також розвиток мовного розмаїття в кіберпросторі.

Серед ініціатив ЮНЕСКО в рамках цього напрямку можна назвати щорічну організацію Міжнародного фестивалю громадського мовлення, під час якого транслюються документальні та короткометражні фільми, телепрограми, що вирізняються інноваційністю, креативністю і відображають культурну специфіку різних країн світу, а також відкриття у 2007 році Центру документації мов світу, цілями якого є підтримання належного рівня інформації про мови світу у кіберпросторі, поширення інформації про мовні спільноти світу та сприяння багатомовності мережі Інтернет.

В 2003 році ЮНЕСКО започаткувала ініціативу B@bel, що передбачає реалізацію таких проектів як створення Інтернет-бібліотеки звукозапису мов кавказьких народів, що знаходяться під загрозою зникнення; створення онлайн-версії Атласу мов світу, що знаходяться під загрозою зникнення; розробка системи управління багатомовною інформацією на основі платформи ЮНЕСКО CDS/ISIS (програма дає можливість здійснювати багатомовний пошук у місцевій мережі та в мережі Інтернет); розробка веб-засобів, за допомогою яких маргінальні мовні спільноти зможуть користуватися мережею Інтернет; створення багатомовної бази даних про культурну спадщину; розробка системи розпізнавання нестандартних шрифтів тощо.

В рамках наступного напрямку діяльності ЮНЕСКО – *сприяння свободі висловлення, незалежності та плюралізму ЗМІ* – проекти і ініціативи організації спрямовані на підтримку незалежних ЗМІ у конфліктних та пост-конфліктних ситуаціях; розвиток служби громадського мовлення та проведення тренінгів для робітників ЗМІ у країнах, що розвиваються.

ЮНЕСКО сприяє медіа плюралізму та незалежності шляхом надання консультативних послуг щодо відповідного законодавства та інформування урядів, парламентарів та

інших осіб, які приймають рішення, про необхідність забезпечення свободи висловлення. ЮНЕСКО також надає технічну та матеріальну допомогу незалежним засобам масової інформації у зонах конфліктів.

Так, у листопаді-грудні 2005 року за фінансової підтримки ЮНЕСКО було організовано тренінг для афганських журналістів, присвячений виробництву теленовін. Тренінг проходив у Куала Лумпур (Малайзія) й складався з двох етапів. На першому етапі було організовано двотижневий інтенсив, присвячений виробництву теленовін, який проводили експерти з Canal France International. На другому етапі учасники тренінгу були прикріплені до відділів новин телеканалів RTM, TV3 та ntv7 в Куала Лумпур.

У столиці Монголії ЮНЕСКО спільно з Азійсько-Тихоокеанським Інститутом розвитку телерадіомовлення організувала круглий стіл та семінар, присвячені проблемі громадського мовлення у країні. Під час триденного семінару обговорювалися редакційні керівні принципи ефективного громадського мовлення у Монголії. Мова йшла про відстоювання інтересів громадськості та регулятивні механізми громадського мовлення, які б забезпечили редакційну незалежність, прозорість та програмне розмаїття місцевих ЗМІ [4].

Ще одним важливим напрямом діяльності ЮНЕСКО щодо розбудови інформаційного суспільства є *збереження світової документальної спадщини*.

З 1992 року ЮНЕСКО реалізує програму «Пам'ять світу», цілями якої є збереження світової документальної спадщини; забезпечення доступу до документальної спадщини, зокрема шляхом створення цифрових копій та каталогів, доступних в мережі Інтернет, публікації та розповсюдження книг, CD, DVD тощо; підвищення обізнаності громадськості про існування та важливість документальної спадщини (розвиток реєстрів, поширення інформаційних матеріалів).

В 2003 році ЮНЕСКО прийняла Хартію про збереження цифрової спадщини [6]. Згідно з документом, цифрова спадщина складається з унікальних ресурсів людських знань і форм їх вираження й охоплює ресурси в сфері культури, освіти, науки і управління, а також інформацію технічного, правового, медичного та іншого характеру, створену у цифровому вигляді або переведену у цифрову форму із існуючих аналогових ресурсів. Цифрові матеріали включають тексти, бази даних, нерухомі та рухомі зображення, звукові та графічні матеріали, програмне забезпечення і веб-сторінки, представлені у широкому діапазоні форматів. В Хартії зазначається, що доступ до матеріалів цифрової спадщини має бути вільним від необґрунтованих обмежень. Водночас, засекречена і приватна інформація має бути захищеною від будь-яких зазіхань. Основними заходами щодо збереження цифрової спадщини є розробка державами відповідної стратегії і політики; відбір цифрових матеріалів за критеріями значущості та одвічної культурної, наукової, історичної чи іншої цінності; створення державами правових та інституційних структур для захисту цифрової спадщини тощо.

Таким чином, ЮНЕСКО втілює у життя більшість принципів і напрямів розбудови інформаційного суспільства, визначених на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства. В центрі уваги ЮНЕСКО – соціальні, правові, етичні і культурні аспекти розвитку суспільства знань. Політика ЮНЕСКО реалізується переважно у формі інформаційно-освітніх заходів, консультативних послуг та технічної допомоги. Загалом, ініціативи і проекти ЮНЕСКО дають поштовх для розвитку, окреслюють шляхи подолання цифрової нерівності, що сприяють інтеграції країн у глобальне суспільство знань. Такими шляхами є, насамперед, підвищення інформаційної грамотності населення, впровадження інформаційних технологій в сфері державного управління і освіти, створення і розповсюдження якісної національної (автохтонної) інформаційної продукції, забезпечення ос-

новних прав і свобод громадян в інформаційній сфері (свободи висловлення, свободи ЗМІ, права доступу до інформації державних органів влади тощо).

Література

1. Чернов А.А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы. Монография. - М.: Дашков и К°, 2003. - 232 с.
2. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи (Женева 2003 – Туніс 2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://informationsociety.files.wordpress.com/2006/08/book-ua.doc>
3. Всемирный доклад ЮНЕСКО «К обществам знания» (2005 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843r.pdf>
4. Офіційний сайт ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/>
5. Руководство по общинным мультимедийным центрам /Под ред. С.Хьюз, С.Ишвар, В.Дженнингс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/library/book103.pdf>
6. Хартия о сохранении цифрового наследия (2003 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/law/03Chartia.doc>

Андрєєва О.М.*

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

В статті проаналізовано основні визначення електронного урядування, здобутки уряду Франції на шляху реалізації концепції електронного уряду та основні проблеми.

Ключові слова: електронний уряд, Туніська програма для інформаційного суспільства, інформаційно-комунікативні технології, французький досвід впровадження електронного урядування.

В статье проанализированы основные определения электронного правительства, достижения и основные проблемы правительства Франции на пути реализации концепции электронного правительства.

Ключевые слова: электронное правительство, Тунисская программа для информационного общества, информационно-коммуникативные технологии, французский опыт внедрения электронного правительства.

Basic determinations of e-government, achievements of government of France on the way of realization of the conception of e-government and basic problems, are analysed in the article.

Keywords: e-government, Tunisian program for information society, information-communicative technologies, French experience of introduction of e-government.

Інформаційна революція підвела суспільство до межі вступу у нове середовище свого існування. Передовий світовий та європейський досвід зі сфери впровадження в життя систем електронного урядування та залучення громадянина до інформаційного суспільства під керівництвом держави показує на можливість підвищення продуктивності усіх сфер людської життєдіяльності. Сьогодні, на початку ХХІ сторіччя, теорія постіндустріального суспільства сприймається вже не стільки, як один із напрямків у соціологічній і філософській теорії, скільки широко визнаною методологічною підставою більшості суспільствознавчих досліджень, що ведуться в західних країнах. Засіб (або технологічний процес) нашого часу – інформаційні технології - надає нову форму й перебудовує схеми соціальної взаємозалежності, а також кожен аспект нашого особистого життя. Громадське життя залежить у більшій мірі від характеру засобів, за допомогою яких люди підтримують між собою зв'язок, чим від змісту їхніх повідомлень. Електронна техніка живить й захоплює процес об'єднання й залучення. Не знаючи дії засобів комунікацій, неможливо зрозуміти суспільні й культурні зміни що трапились за останні 15-20 років в світі.

Починаючи з 2003 року питанням, пов'язаним з розвитком електронного уряду приділяють увагу на найвищому міжнародному рівні. Так на Туніській зустрічі на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства в листопаді 2005 року, що проводилась під

* доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

егідою ООН та МСЕ було прийнято Туніську програму для інформаційного суспільства, в якій зокрема, серед основних 11 шляхів діяльності, розвиток додатків на основі ІКТ, серед яких на першому місці стоїть саме концепція електронного уряду, займає 7-му позицію [1]. Відповідальність за впровадження та розвиток додатків на основі ІКТ, до яких, окрім електронного уряду, належать також і електронний бізнес, електронна освіта, електронна охорона здоров'я, електронна зайнятість, електронний захист навколишнього середовища, електронне сільське господарство та електронна наукова діяльність, згідно з вищеназаним документом, покладено на ПРООН, МСЕ, ВТО, ЮНКАД, ЮНЕСКО, ВОТ, МОТ, ФАО та ін. кожна з Організацій в межах своїх компетенцій та під егідою ООН сприяють розвитку ІКТ та їх впровадження в життя.

Поруч з найбільш сучасними та інноваційними програмами розвитку електронного врядування у світі, на сьогоднішній день Європа очолює електронну революцію. Основна частина суперечок про електронне врядування в Європі наразі все ще сфокусована на використанні мережі Інтернет. Але цікавим є популярний у Європі вираз «better online than in line» [2] (приблизний переклад: «ліпше в мережі ніж просто на дроті»). Все ж таки зважаючи на те, що Інтернет є невід'ємним та важливим компонентом структур електронного врядування, європейські урядовці розвивають свою діяльність у цій сфері розуміючи поняття eGovernment не лише як перенесення комплексу урядових та державних послуг до Інтернет.

Попри безліч концепцій підходів та тлумачень поняття електронного уряду, не існує жодного загальноприйнятого визначення, а ті визначення, які є, мають суто описовий характер і містять в собі набір складових чи/та механізмів функціонування ідеї електронного уряду.

Наприклад, український дослідник В. Лисицький [3] пропонує описове визначення «електронний Уряд – це система співпраці уряду і громадян (бізнесу, громадських організацій), яка базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій» та наступне його ж визначення стосується вже набору функціональних характеристик «електронний уряд – це інформаційний простір, у якому взаємодія уряду та громадян (бізнесу, громадських організацій) організовується на основі синтезу: (а) інформаційно-комунікаційних технологій; (б) нормативно-правової бази (прийняття рішень); (в) інформаційно-ресурсної бази».

І. Коліушко та М. Демкова пропонують визначення електронного уряду, спираючись на спосіб передачі інформації «це спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, яка забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами» [4].

За таким самим принципом побудоване і визначення європейського дослідника Е. Міллера, опубліковане на сайті «Empirica» «електронний уряд - це використання ІКТ у громадських установах у поєднанні з організаційними змінами і розвитком нових навичок у співробітників державного апарату по роботі з ІКТ задля покращення послуг, що надаються державними установами суспільству, активізація демократичних процесів і посилення підтримки соціальної політики» [5]. Очевидна описовість поняття електронного уряду ставить більше запитань аніж відповідей та попри визначеність шляхів побудови цієї концепції, жодна з країн світу ще не досягла такого рівня впровадження ІКТ в суспільне життя, щоб звітувати про перехід від традиційної форми державного управління до державного управління через всесвітню мережу.

Зокрема, електронний уряд у сучасному розумінні складається з трьох основних складових (а) G2G, government to government, уряд урядові; (б) G2B, government to business,

уряд бізнесу; (в) G2C, government to citizens, уряд громадянам; і включає в себе численні прикладні елементи та зв'язки як прямі так і зворотні між цими складовими.

Обов'язковим компонентом такої системи є комплексне представлення держави в всесвітній мережі. Наразі тільки 18 країн (більшість з яких розташовані в Африці) повністю відрізані від Всесвітньої мережі.

Перше місце за обсягом послуг та інформації, що надаються урядовими сайтами, а також наявністю необхідної інфраструктури доступу до державних веб-порталів посідають США, за ними йдуть Швеція, Австралія, Данія, Великобританія, Канада, Норвегія, Швейцарія, Німеччина і Фінляндія.

Великі досягнення в розвитку електронного уряду можна спостерігати також у Чилі, Естонії, на Філіппінах, в Мексиці й Аргентині. Але в ідеальному вигляді електронний уряд не існує в жодній країні. Є ряд країн, які спромоглися досягти суттєвих успіхів у практичній реалізації концепції електронного управління.

Франція. Вперше ідея формування електронного управління у Франції була сформульована Прем'єр-міністром Французької Республіки Ліонелем Жоспенем у 90-х рр. XX ст., а вже у 1998 році створення електронного уряду було проголошено одним з пріоритетних напрямків програми урядових дій з побудови інформаційного суспільства (PAGSI), прийнятої 18 січня 1998 року: «...Нові інформаційні і комунікаційні технології можуть використовуватись для того, щоб зробити контакти населення і бізнесу з державним апаратом міцнішими, забезпечивши при цьому широкий доступ до нових технологій...».

В рамках програми PAGSI передбачалися заходи по організації високошвидкісного доступу до мережі Інтернет та підвищення комп'ютерної грамотності серед службовців і населення, встановленню контакту між населенням і урядом за допомогою електронної пошти. Окрім того, Державна програма PAGSI передбачала інформатизацію основних сфер життя:

- освіту: створення дистанційної освітньої мережі;
- мистецтво: перетворення культурної спадщини Франції в електронну форму - створення віртуальних музеїв і бібліотек;
- державні служби: модернізація державних служб з метою надання можливості приватним компаніям і громадянам мати до них доступ і здійснювати фінансові і адміністративні операції по Інтернету;
- наукові дослідження і інновації: підтримка розробки нових технологій з метою розвитку державних дослідницьких проектів;
- правове регулювання: адаптація правової бази для діяльності в Інтернеті;
- електронна комерція: розвиток електронних бірж (електронне постачання, державне постачання) за участю органів влади і приватного сектора, а також створення правової основи для електронних підписів і платежів.

Реалізацію програми PAGSI було покладено на новостворений Міжвідомчий комітет з технічної підтримки розвитку ІКТ в урядових службах, що мав у своєму розпорядженні фонд у 130 мільярдів франків. Окрім того, до співпраці з державними органами з питань формування електронного уряду було залучено приватні фірми AtosOrigin, Integris та France Telecom [6].

Аналіз першої програми зі створення електронного уряду у Франції дозволяє виявити ключову мету - надання населенню широкого спектру онлайн-державних послуг та забезпечення захисту інформації.

Так, вже в 1998 році кожне міністерство і відомство мали свої веб-портали. До 2001 року завершено проекти по реалізації таких послуг, як:

1. *Legifrance* (<http://www.legifrance.fr>), що пропонує безкоштовний доступ до основних складових французької правової системи: Конституції, Journal Officiel, кодексів цивільного, комерційного і конституційного права, рішень апеляційного суду.

2. *AdmiFrance* (<http://www.admifrance.fr>), що пропонує своїм користувачам різну корисну в повсякденному житті інформацію: довідники з права і державних установ, тексти законів і положень, оголошення пропозицій державних організацій, офіційні доповіді, довідники сайтів державних органів влади Франції та інших країн. Сайт пропонує величезну кількість послуг, серед яких і обчислення персонального податку на прибуток.

3. *Anpre* (www.anpre.fr), що дозволяє отримати дистанційні послуги і консультації з працевлаштування.

4. *Educasource* (www.educasource.education.fr) – послуга з надання освітньої інформації.

5. *Diplomatie* (www.diplomatie.gouv.fr) – послуга із заповнення візових бланків онлайн.

6. *Sytadin* (www.sytadin.tm.fr) – надання вичерпної інформації про стан доріг і дорожнього руху у найбільших містах Франції.

7. *SNCF* (www.sncf.fr) – послуга з резервування авіа- та залізничних квитків [7].

Загалом на кінець 2001 року у Франції існувало 4200 державних (урядових та громадських) сайтів, які пропонували 80 видів послуг он-лайн.

Національна Асамблея Франції затвердила стратегічний план «RESO-2007: на шляху до цифрової республіки у інформаційному суспільстві», який, серед усього іншого, передбачав «зламати стіни та сформувати нові відносини між громадянами та владою» через реалізацію проекту електронного урядування [7]. Відповідальність за його виконання відтепер було покладено на Міністра з державних реформ та Агентство з електронного урядування [7]. Окрім того, було визначено суб'єктів, що повинні брати участь в реалізації проекту e-gouvernement: органи державної влади, місцеві уряди, громадські організації, приватні фірми, - а також намічено 2 основні завдання на цьому шляху:

- розробити нові он-лайнові державні послуги (в тому числі, теле- та телефонні), які будуть простими для користування, доступними для кожного та безпечними;
- сприяти модернізації вже існуючих послуг у співпраці з європейськими партнерами [7].

Вже у 2005 р. на Європейському форумі з електронного урядування було зазначено, що разом з Великобританією та Бельгією Франція тримає пальму першості у впровадженні електронної адміністрації та демократії як на технічному, так і функціональному рівнях [8]. Проекти муніципальних електронних урядів Парижу, Марселю, Леону, а також Версалу, Орлеану, Бордо, Сент Етьєну та Ренну визнані Форумом найдієвішими та найпрогресивнішими у Європі [9].

Станом на лютий 2009 року для громадян та підприємств Франції у мережі Інтернет доступними є близько 300 державних послуг (місце доступу: mon.service-public.fr)! Найпопулярнішими з них є [10]:

1. Єдиний телефонний номер 3939 «Алло, державна служба слухає». Ця послуга дає змогу кожному громадянину отримати будь-яку інформацію з адміністративних питань. Послуга доступна з 8:00 до 19:00 в будні дні та з 9:00 до 14:00 у суботу. Дзвінки безкоштовні.

2. Адміністративна ідентифікаційна картка CVQ. Ця послуга пропонує для громадян певного департаменту пакет он-лайнових адміністративних послуг (реєстрація дітей, доступ до бібліотеки, запис дітей у дитсадки тощо).

3. Національні електронні ідентифікаційні картки громадянина для проведення онлайн-голосування.

4. Картка «Віталь» – електронна медична картка, що дозволяє мати доступ до особистих медичних даних, здійснювати медичне страхування он-лайн тощо.

5. CDC FAST (<http://www.cdcfast.fr>) – філіал депозитно-ощадної каси, створений у 2003 році і дещо трансформований у 2006 р. з метою забезпечення захищеної передачі

особливо важливої інформації економічного, адміністративного та юридичного характеру у контексті реалізації проекту з удосконалення електронного урядування у Франції «Elan 2020». У 2008 році його клієнтами є 1400 державних установ. CDC FAST забезпечує також інформаційні потоки у Великобританії та Іспанії через свій відділ FASTeTEN, визнаний у ЄС найкращим європейським проектом [11].

6. 1 серпня 2007 року запущено нову он-лайн-послугу для усіх французів, що знаходяться за кордоном: веб-сторінка (<https://pastel.diplomatie.gouv.fr/index.html?espace=francaisEtranger>), на якому можна отримати доступ до персональних даних та змінити їх (номер стаціонарного чи мобільного телефону, електронну адресу), внести зміни до даних списку виборців, проголосувати тощо. Дані передаються у відповідні консульства, а далі - до центральних органів влади Франції [12].

7. mon.service-public.fr (запущено в дію в жовтні 2008 року) - сайт електронного уряду Франції, який доступний французькою, іспанською, англійською та німецькою мовами і дає інформацію про усі сайти місцевих урядових структур та усі послуги, які надаються фізичним та юридичним особам у рамках проекту e-gouvernement. Окрім того, кожен громадянин, що пройде процедуру реєстрації та ідентифікації особи, може управляти своєю адміністративною інформацією в режимі он-лайн (йдеться про заповнення податкових декларацій, подання заявок на реєстрацію шлюбу, участь у національних змаганнях тощо), зберігати і обмінюватись інформацією з владними структурами.

Профіль користувача он-лайнових державних послуг у Франції: в основному, це чоловіки (72%) віком до 34 років (68%), прибуток яких сягає 30 800 €/рік та які мають диплом про вищу освіту (64%). Однак, спостерігається тенденція до збільшення кількості жінок-користувачів даними послугами [13].

Особливість стратегії Франції полягає в тому, що, окрім традиційних послуг B2B, B2C, G2B, G2C, G2G, уряд заявив ще у 2005 році про реалізацію першої в світі системи послуг A2C (Administration-to-Consumer), що передбачає: організаційну та законодавчу підтримку електронного державного та приватного підприємництва, регулювання відносин між суб'єктами електронного бізнесу, здійснення прямих державних закупівель через Інтернет, реалізацію дистанційних фіскальних функцій і податкового контролю, організацію нових електронних ринків (ринок офшорного програмування), контроль за емісією і обігом електронних грошей, розвиток електронних систем митних платежів, розрахунків і видача заробітної плати за допомогою старт-карток, надання дистанційних послуг і консультацій з перепрофілювання і працевлаштування робітників, в тому числі і держслужбовців, активне залучення населення до обговорення законопроектів і політики державних органів влади через електронну пошту та електронне голосування [14].

Феномен Франції полягає в тому, що на питання «Чи знаєте Ви, що таке електронна адміністрація?» 83% французів відповідають «ні», але при цьому 43% стверджують, що користуються державними он-лайновими послугами (з них 30% громадян займаються пошуком адміністративної інформації, 21% користуються фіскальними та іншими видами послуг) [15].

В рейтинзі 2007 року з 31 країн (ЄС + Ісландія, Норвегія, Туреччина, Швейцарія) Франція посідає 10 місце по реалізації проекту e-government: i-2010 – всі державні послуги, визначені Єврокомісією, доступні у мережі + ступінь взаємодії урядових структур з населенням через мережу = 86%. 80% населення задоволено якістю та простотою он-лайнових державних послуг, 78% вітають безперерйне функціонування даної системи, однак французи ще недостатньо довіряють он-лайн-голосуванню [16].

Проте, незважаючи на значний прогрес на шляху реалізації концепції електронного урядування, Французька Республіка має певні проблеми, реалізація яких потребуватиме

ще не одного року та консолідації зусиль всіх гілок влади. Низький рівень комп'ютерної грамотності населення (19,2% французів володіють достатніми навичками користування інформаційними технологіями і з них 2,3% - є спеціалістами в цій галузі) [16]. Невисока швидкість передачі даних у комп'ютерних мережах (в середньому ~ 512kbps). Порівняно невеликий відсоток постійних користувачів мережею Інтернет (39,3% населення проти середньостатистичних 46,7% у країнах-членах Європейського Союзу) . Державні (урядові) бази даних – це перша жертва несанкціонованого доступу та хакерських атак, тому необхідно розробити систему кодування даних, яка б забезпечувала нормальне функціонування систем електронного управління. Позитивний вплив ІКТ спостерігається лише у 13 з 90 секторів економіки Франції, тому завданням e-government є подальше залучення ІКТ у всі сфери життя. Низький рівень довіри громадян віком від 55 років до інформації та послуг, поданих в мережі Інтернет, а відтак он-лайн-голосування як основа електронного урядування ще є нереальним процесом.

Література:

1. Тунисская программа для информационного общества [Електронний ресурс] WSIS-05/TUNIS/DOC/6(Rev.1)-R Режим доступу: <http://www.un.org/russian/conferen/ws/agenda.pdf>
2. Older People and Information Society Technology - A Global Analysis», European Senior-Watch Observatory and Inventory [Електронний ресурс]/ A market study about the specific IST needs of older and disabled people to guide industry, RTD and policy (IST-1999-29086) Режим доступу: http://www.empirica.biz/swa/reports/D5_2_final.pdf
3. Лисицький В.І. Електронний Уряд України: з чого починати? [Електронний ресурс]/ В.І. Лисицький Фонд «Інформаційне Суспільство України» 2004 Режим доступу: <http://www.isu.org.ua/CENORM/BusinessDomains/TechnicalCommitteesWorkshops/CENTechnicalCommittees/WP.asp?param=6205&title=deliverables/bppsneeds.PDF>
4. І.Б. Коліушко, М.С. Демкова Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління. [Електронний ресурс]/ Коліушко І.Б., Демкова М.С. Фонд «Інформаційне Суспільство України» 2004 Режим доступу: <http://www.isu.org.ua/CENORM/BusinessDomains/TechnicalCommitteesWorkshops/CENTechnicalCommittees/WP.asp?param=6205&title=CEN/TC%2B224>
5. «Technology Watch Report», European Senior Watch Observatory and Inventory [Електронний ресурс]/ A market study about the specific IST needs of older and disabled people to guide industry, RTD and policy (IST-1999-29086) Режим доступу: <http://www.empirica.biz/swa/reports.html>
6. Проекты «электронного правительства» во Франции [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.microsoft.com/Rus/Government/newsletters/issue15/08.mspx>.
7. Le plan RE/SO 2007 (Pour une REpublique numérique dans la SOciété de l'information) [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: http://www.internet.gouv.fr/informations/information/plan_reso2007/.
8. Le plan stratégique pour l'administration électronique (PSAE) [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.internet.gouv.fr/information/information/dossiers/projet-adele-pour-vous-simplifier-vie/plan-strategique-pour-administration-electronique-psae-44.html>.
9. Le projet d'action pour l'administration électronique (P2AE) [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.internet.gouv.fr/information/information/dossiers/projet-adele-pour-vous-simplifier-vie/projet-action-pour-administration-electronique-p2ae-45.html> .
10. Trophées Web Public - Palmares 2005. Forum Européen de l'Administration Electronique [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.forumadministrationelectronique.com/public/page.tpl?rub =6938>.

11. Houda Chakiri. Expériences eGov dans le Monde [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.aui.ma/~egov/e-tech/Presentations/Houda%20Chakiri%20-%20experiences.ppt>
12. CDC Confiance Electronique Européenne devient CDC FAST [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.secteurpublic.fr/public/article/cdc-confiance-electronique-europeenne-devient-cdc-fast.html?id=14894&rub=8270&date> .
13. GAEL, le guichet d'administration électronique [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.consulfrance-atlanta.org/spip.php?article1203> .
14. Philippe Baudouin. eGovernment: country report for FRANCE - Режим доступу: <http://www.euser-eu.org/ShowCase.asp?CaseID=1259&LevelCodeID=72&print=YES> .
15. Démocratie électronique, administration électronique // Agence intergouvernementale de la francophonie [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/internet-monde/democratie-electronique.shtml>.
16. Annual Report on i2010: mid-term review 2008 [Електронний ресурс]/ - Режим доступу: http://ec.europa.eu/information_society/europe/i2010/mid_term_review_2008/index_en.htm.

Скороход Л.І.*

ООН І ПОСТКОНФЛІКТНЕ МИРОБУДІВНИЦТВО В ІРАКУ (ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ)

В статті досліджується діяльність в Іраці Управління Верховного комісара ООН у справах біженців; аналізується надання допомоги іракському уряду в підготовці та проведенні парламентських виборів 2010 року з боку Місії ООН з надання допомоги Іраку.

В статье исследуется деятельность в Ираке Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев; рассматривается предоставление помощи иракскому правительству в подготовке и проведении парламентских выборов 2010 года со стороны Миссии Организации Объединенных Наций по оказанию содействия Ираку.

The article investigates the activities of United Nations High Commissioner for Refugees in Iraq. The article also considers the assistance which was provided to the Iraqi government in the preparation and conduction of parliamentary elections in 2010 by the United Nations Assistance Mission in Iraq.

ООН відіграє важливу роль в реалізації програм постконфліктного миробудівництва в Іраку, які спрямовані на відновлення стабільності та недопущення рецидиву конфлікту через примирення, інституційну розбудову, політичні та економічні трансформації. Враховуючи багаторівневий характер проблем, які постали перед Іраком, та численність організацій системи ООН, які беруть активну участь в реалізації програм допомоги уряду і народу Іраку, а також комплексних питань, які вимагають спільного рішення з країнами регіону, об'єктом розгляду даної статті стали окремі аспекти діяльності в Іраку Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та Місії ООН з надання допомоги Іраку (МООНДІ).

Події на території Іраку останніх десятиліть призвели до масових масштабних переміщень населення (які охопили кожного восьмого громадянина країни). Ірак, як і раніше, страждає від насильства, загальної нестачі основних послуг і високого рівня безробіття.

Аналіз інформації стосовно ситуації в країні дав підстави для перегляду критеріїв, якими керувались в міжнародній практиці для визначення контингентів населення, що шукає притулку. Попередньо Верховним комісаром ООН у справах біженців було запропоновано вважати всіх іракців, які походять із центральних та південних провінцій біженцями, а в подальших рекомендаціях Управління Верховного комісара ООН у справах біженців охоплення ареалу особливої уваги розширено на всі центральні райони країни, а ідентифікацію іракців, які походять з Півдня Іраку, пропонується розглядати переважно в кожному випадку окремо. З названих територій наступні групи ідентифіковано як такі, що знаходяться в стані ризику: члени релігійних та етнічних меншин; ті, що протистоять військовим угрупованням або політичним групам; ті, що співпрацюють з багатонаціо-

* кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу Азії і Африки Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

нальними силами або закордонними компаніями; працівники засобів масової інформації; співробітники неурядових організацій (НУО); представники сексуальних меншин та активісти боротьби за права людини.

В цілому об'єктивні оцінки експертами Управління Верховного комісара ООН у справах біженців ситуації в Іраку однозначно свідчать про те, що покращення політичного і економічного клімату в країні не є настільки задовільними, щоб забезпечити можливість масового повернення біженців всіх категорій та за рахунок міжнародної підтримки відновити їх статус [1].

На сьогоднішній день об'єктами уваги УВКБ ООН є наступні категорії осіб:

- 1) іракці-біженці, які перебувають поза межами своєї країни;
- 2) внутрішньо переміщені особи (іракці і негромадяни Іраку);
- 3) біженці, які повертаються в Ірак з-за кордону.

Проблеми іракців, змушених залишити свої домівки, були віднесені чи не до найгостріших сучасних проблем, пов'язаних з біженцями: за неповними даними на території Іраку знаходяться більше 2 млн. внутрішньо переміщених осіб і більше 2 млн. іракців виїхали на територію сусідніх країн – переважно в Сирію та Йорданію [2].

Своєрідність ситуації полягає і в тому, що Ірак займає одне із перших місць серед держав із найбільшою кількістю внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які не підпадають під статус біженців, знаходячись під юрисдикцією своєї держави, яка здебільше немає можливості забезпечити їх захист або надати їм належну допомогу. Тим часом для більшості з 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб в Іраку вирішення проблем не знайдено.

До останнього часу агентства у справах біженців отримують попередження про високу ймовірність подальшого зростання потоків людей та повідомлення про нові переміщення вимушених переселенців; масштаби звернень до УВКБ ООН для реєстрації та допомоги (особливо характерні для представників громад меншин, зокрема іракських християн) не зменшуються.

В Ірак протягом 2008-2009 рр. спонтанно повернулися близько 350 тис. тисяч ВПО і близько 600 тисяч біженців; процес їх повернення дещо сповільнився під час підготовки і проведення березневих виборів 2010 р. В 2010 р. в Ірак повернулися приблизно лише 60 тисяч вимушених переселенців і 16 тисяч біженців [3].

Ті іракські біженці, які вирішили повернутися додому, стикаються з багатьма проблемами, в тому числі відсутністю безпеки, засобів до існування, соціальних послуг. Деякі репатріанти і ВПО тривалий час залишаються у важких умовах, які вимагають термінового гуманітарного втручання.

Біженці з інших країн, що проживають в Іраку, опинились в ще важчій ситуації. Їх в Іраку нараховується близько 35000, в тому числі близько 11000 турецького походження та близько 10000 палестинців. Починаючи з 2003 р. багато хто з них став безпосередніми об'єктами нападу, і хоч кількість таких погроз істотно зменшилась, біженці з інших країн, як і раніше, уразливі і їх потреба в гуманітарній допомозі дедалі збільшується [4].

Надзвичайно високий рівень невирішених проблем в країні обумовив діяльність розгалуженої структури УВКБ ООН в Іраку: в рамках його програм діють, принаймні, 26 центрів повернення, інтеграції і громади для ВПО; вони складаються з 35 мобільних груп, які здійснюють моніторинг та надають репатріантам правову допомогу. На цей час завдяки УВКБ ООН більш ніж 20000 ВПО в Іраці отримали юридичну консультацію та документи.

Серед інших основних послуг, що надає УВКБ ООН в Іраку, є:

- постачання питною водою — оновлюються, принаймні, 34 систем водопостачання;

- поліпшення житлових умов та інфраструктури — охоплено близько 7800 ВПО і 9500 родин репатріантів;
- забезпечення елементарних гігієнічних потреб — майже 10500 вимушених переселенців і 2800 сімей біженців отримали допомогу в забезпеченні предметами гігієни;
- організаційно-мобілізаційна допомога — здійснюються програми по самоврядуванню громад, число здійснених колективних заходів вже сягає 100;
- реалізується потенціал для місцевої інтеграції, добровільного повернення та розселення — контролюється реінтеграції близько 50 тисяч локально інтегрованих репатріантів[5].

Що стосується діяльності УВКБ ООН поза межами Іраку, то в січні 2010 р. в Дамаску почав діяти Регіональний план для іракських біженців (Regional Response Plan for Iraqi Refugees), який був підготовлений при сприянні МЗС Сирії. Враховуючи, що в близькосхідному регіоні вже тривалий час знаходять притулок іракці, які залишили свою країну (більшість з них зосереджена в Сирії — 1,5 млн. осіб та Йорданії — 750 тис. осіб), і що приймаючі країни неспроможні самостійно вирішити комплекс нагальних питань, пов'язаних із значним знедоленим контингентом (перевантаженістю систем охорони здоров'я, освіти, постачання продуктами) і потребують термінової підтримки з боку міжнародної спільноти, було підготовлено і затверджено стратегічний документ про співпрацю між міжнародними агентствами і фондами.

В Регіональному плані для іракських біженців виокремлено чотири визначальні мети:

- надання іракським біженцям можливості притулку та продовження отримування допомоги;
- забезпечення основних потреб іракських біженців з приділенням особливої уваги найбільш вразливим категоріям;
- підтримка цільового переселення в треті країни тих, чиє повернення не вважається можливим;
- підготовка до можливої добровільної репатріації до Іраку за умови достатньої захищеності [6].

Визначальними завданнями УВКБ ООН в Іраку залишається щонайменше наступні:

- допомогти Іраку приєднатися до міжнародних угод про біженців: УВКБ ООН продовжить свою процедуру реєстрації в тісній співпраці з владою, а також проводитиме визначення статусу біженця (ВСБ) стосовно приблизно 1500 осіб;
- проводити семінари із національними органами та іншими зацікавленими сторонами з питань, що стосуються осіб без громадянства; УВКБ ООН та його партнери вживатимуть заходи для запобігання безгромадянства шляхом надання відповідної документації та правової допомоги;
- виступати за реалізацію національного законодавства, яке захищає права біженців, включаючи повернення незаконно захопленої в процесі окупації власності для забезпечення стабільності процесу повернення. З акцентом на права на житло, доступ до землі і особистих документів, Управління за допомогою центрів буде виявляти та здійснювати моніторинг потреб близько 50 тисяч репатріантів; повернення прав будуть предметом підготовки близько 100 юристів і 50 посадових осіб уряду;
- виступати за довгострокові рішення, головним чином, повернення і виділення землі для бездомних, продовжуючи координувати надання тимчасового житла, водопостачання та санітарії допомоги близько 500 тисяч іракців в скваттерних поселень, більшість з яких є ВПО;
- продовжити захист потреб біженців в якості найвищого пріоритету в навчальних і суспільних інформаційних кампаніях, об'єктами яких є як місцеве населення, так і влада;

- сприяти забезпеченню житлом в поєднанні з відновленням систем водопостачання та санітарії; надавати біженцям основну допомогу (продовольство, воду, послуги по освіті та охороні здоров'я); заплановано забезпечити основний притулок для близько 2300 сімей біженців репатріантів, а також 7000 сімей вимушених переселенців або сімей, які хочуть залишитися в місцях їх переміщення; додатково за надзвичайних потреб буде забезпечено житло для 1100 вимушених переселенців і надана підтримка у виділення землі для притулку близько 6700 родин;
- виступати за включення репатріантів як в національні плани уряду в галузі розвитку, так і в Засади ООН зі сприяння розвитку [7].

УВКБ ООН визнає в цілому позитивними зусилля іракського уряду, який намагається захистити всіх своїх громадян, але при цьому висловлює стурбованість високим ступенем вразливості груп меншин. Одночасно стурбованість викликає продовження примусової репатріації європейськими державами іракців. УВКБ ООН закликає країни утриматися від депортації іракців, які приїхали з найнебезпечніших районів країни, в той момент, коли відділення УВКБ в Іраку відзначають значне підвищення рівня примусових міграцій християн з Багдаду і Мосулу на північ, і офіси УВКБ дедалі поширюють масштаби надання надзвичайної допомоги [8].

Позицію УВКБ ООН про те, що шукачі притулку, які приїхали з іракських провінцій до Багдада, Діяла, Найнава і Салах-аль-Дін, а також з провінції Кіркук, не повинні бути повернені і мають користуватися міжнародним захистом (чи то в формі статусу біженців відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 р., або додаткових форм захисту) було підтверджено [9].

Місія ООН з надання допомоги Іраку (МООНДІ).

МООНДІ була створена рішенням Ради Безпеки ООН (РБ ООН) для надання допомоги народу і уряду Іраку в створенні інститутів представницького державного управління (Резолюція РБ ООН 1500(2003), що було підтверджено Резолюцією РБ ООН 1546(2004). Зараз до складу МООНДІ входить 1025 осіб, серед них 763 цивільних співробітника (з них 430 місцевих), 221 військовий радник та 11 військових спостерігачів.

Якщо загальною функцією МООНДІ є надання підтримки уряду Іраку в зміцненні його потенціалу для задоволення потреб іракського народу та допомога народу Іраку у відбудові та розвитку країни, то в її сфері діяльності включено надання уряду Іраку *консультативної допомоги* в створенні ефективних громадських і соціальних служб, в питаннях планування в контексті проведення перепису населення; *сприяння* захисту прав людини, процесу національного примирення та здійснення судово-правової реформи, а також координації та здійсненню діяльності по відновленню та розвитку гуманітарної допомоги.

МООНДІ продовжує активно сприяти процесу інтегрування Іраку в світову економіку в якості провідного актора, що означає розширення її ролі посередника та зв'язуючої ланки між урядом Іраку та світовою спільнотою – як в цілому, так і в контексті стосунків з донорами. Протягом останніх років неодноразово мали місце виступи провідних політичних діячів Іраку із закликами до подальшого розширення ролі ООН як в цьому напрямку, так і у внутрішньоіракських рамках.

На прохання уряду Іраку Спеціальний представник Генерального Секретаря ООН та МООНДІ відіграють провідну роль в справі надання Незалежній виборчій комісії Іраку (НВКІ) допомоги в підготовці виборів та в сприянні національного діалогу. В цьому руслі силами МООНДІ була здійснена робота по розробці та реалізації Програми розбудови потенціалу (Capacity building program), яка фінансувалася через структури Міжнародного фонду відбудови (International Reconstruction Fund Facility) [10]. Ця програма надала можливість забезпечити НВКІ міжнародним практичним досвідом адміністрування електро-

рального процесу, що знайшло своє втілення як у створенні оперативних структур різного рівня, необхідних для проведення виборів в усіх регіонах країни, так і в подальшому охопленні голосуванням всіх категорій населення – включаючи жінок, ВПО та представників меншин.

Етапними в спільній практичній діяльності НВКІ та МООНДІ стали переписи виборців 2008 р. та 2009 р., в ході яких була здійснена масова автоідентифікація населення та внесені необхідні корективи в загальноіракський список виборців, а також проведення муніципальних виборів в січні 2009 р., яким передували численні технічні консультації та заходи по унеможливленню багаторазового голосування. МООНДІ інтенсивно допомагала НВКІ підготувати вибори в провінціях, забезпечуючи реалізацію як процедурних, так і безпекових складових виборчого процесу.

Складністю і тривалістю була відзначена спільна робота по підготовці тексту нового електорального закону, який передбачав, зокрема, збільшення місць в парламенті з 275 до 325, визначення на конституційному рівні мінімальної квоти для представників меншин (християн, шабах, язидів та сабеан) та жінок (25%), а також виокремлення в процесі виборів трьох окремих паралельних складових механізму голосування, управління кожним з яких здійснює окремий Комісар НВКІ (на найближчих виборах – за допомогою представників МООНДІ):

- 1) врахування в організації виборів потреб голосування армії, поліції, перебуваючих в закладах охорони здоров'я,
- 2) забезпечення участі в виборах іракських громадян, що перебувають за межами держави та
- 3) здійснення права на обрання депутатів парламенту зареєстрованими виборцями в Іраку.

Після ухвалення іракським парламентом в грудні 2009 р. нового виборчого закону виникла стурбованість стосовно перспектив забезпечення нормального проведення загальних виборів в Іраку в 2010 р. в нових правових рамках. Складність місцевих умов реалізації програм підтримки поєднувалась з труднощами організаційного характеру, викликаними як гострою нестачею часу, зумовленою коротким терміном між ухваленням нових засад виборчого процесу і датою проведення національних виборів, так і обмеженістю ресурсів команди ООН, що співпрацювали з НВКІ.

Допомога уряду Іраку в особі НВКІ в організації національних парламентських виборів була надана в повному обсягу і охопила всі напрямки – організаційний, логістичний, стратегічний і координаційний: від розробки процедур для успішного здійснення виборчого процесу до забезпечення транспарентності, безсторонності та незалежності діяльності Незалежної верховної виборчої комісії.

НВКІ створила майже 10 000 виборчих центрів по всьому Іраку, кожний з яких складався від однієї до кількох виборчих дільниць, загальна кількість виборчих дільниць сягнула 50 000.

На парламентських виборах, які відбулися 7 березня 2010 р., відповідно до даних НВКІ, була зафіксована явка 62,5 % від загальної кількості зареєстрованих виборців (18,9 млн.), що склало близько 12 млн. іракців.

На 325 депутатських місць претендували більше 6 000 кандидатів від 86 політичних об'єднань. Склад нижньої палати іракського парламенту зазнав суттєвих змін: тільки 60 із 325 обраних депутатів презентували попередній склад Ради представників.

Ще до оголошення остаточних результатів виборів Спеціальний посланник Генерального секретаря ООН в Іраку Е.Мелкерт визнав вибори заслуговуючими довіри та закликав всі сторони визнати їх результати, давши найвищу оцінку професійному складу і

якості роботи НВКІ як незалежного інституту, який беззаперечно довів здатність керувати електоральним процесом в найскладніших умовах [11].

Рада Безпеки ООН привітала Ірак з парламентськими вибори як важливим кроком на шляху до об'єднання та незалежності, та відданістю народу «мирному, всебічному та демократичному процесу». В травневій доповіді 2010 р. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун закликав політичних лідерів Іраку завершити переговори про створення кабінету міністрів та спільними зусиллями почати формування нового об'єданого та інклюзивного уряду, на який чекає вирішення цілий комплекс проблем починаючи з національного примирення, розподілу природних ресурсів, захисту прав людини та відновлення країни. Важливим фактором встановлення в Іраку довготривалої стабільності є регіональне співробітництво, підкреслив Генеральний секретар ООН, закликаючи уряд Іраку та сусідні країни вирішити спірні питання, зокрема, повернення біженців [12].

В серпні 2010 р. на прохання іракського уряду і зважаючи на лист міністра закордонних справ Іраку від 28 липня 2010 р. на ім'я Генерального секретаря (S/2010/404, ANNEX) на засіданні РБ ООН одногосно було ухвалено резолюцію, у відповідності до якої Місія ООН з надання допомоги Іраку (МООНДІ) повинна була виконувати свій мандат так, як він визначений в резолюції 1883 (2009) (995_і10) до 31 липня 2011 р. РБ ООН висловила намір переглянути мандат МООНДІ через 12 місяців або раніше, якщо уряд Іраку звернеться з таким проханням [13].

На засіданні РБ ООН з іракського питання було заслухано доповідь Спеціального представника Генерального секретаря ООН в Іраку Е.Мелкерта, який проаналізував ситуацію в Іраку, де постійні зволікання з формуванням нового уряду стали чинником нестабільності і країна підійшла до «критичної межі», відтак подальша затримка може віддати перевагу противникам демократії в Іраці: ситуація, яка склалася – в поєднанні із виводом американських військ із країни – ставить під загрозу реалізацію ряду програм ООН в країні. Опублікована 4 серпня 2010 р. заява РБ ООН закликала парламент Іраку якнайшвидше завершити процес формування нового уряду і підкреслювала, що РБ ООН приєднується до підтримки завершення процесу по формуванню уряду у відповідності до повноважень МООНДІ [14]. Тривалий і багатосторонній переговорний процес між лідерами Іраку при активному посередництві представників МООНДІ було завершено на початку листопада 2010 р.

Після того, як в жовтні 2010 р. Верховний суд Іраку визнав, що ухвалене в червні рішення парламентарів про відкладання початку засідань через протиріччя з приводу формування уряду є неконституційним, парламентарі повернувся до роботи і в листопаді була досягнута політична угода про розподіл влади між основними парламентськими блоками (відповідно до досягнутих домовленостей прем'єр-міністр шіїт Нурі аль-Малікі – лідер Партії ісламського закликів – мав бути повторно висунутий на посаду голови кабінету, суніт Усама ан-Неджейфі від блока «Аль-Іракія» ставав кандидатом в голову парламенту, а президентом республіки мав залишитись курд Дж. ат-Талабані) і проведена перше офіційне засідання парламенту в новому складі. Пан Гі Мун привітав рішення про формування урядової коаліції як важливого року в демократичному процесі та подякував всім політичним партіям та їх лідерам за досягнення компромісу, що слугуватиме колективним інтересам всього народу Іраку [15].

Напередодні формування уряду Рада Безпеки ООН припинила дію санкцій ООН, запроваджених в зв'язку із вторгненням Саддама Хусейна в Кувейт в 1990 -1991 рр. На позачерговому засідання Ради Безпеки, проведеному з ініціативи Вашингтону 15 грудня 2010 р. було прийнято заяву, в якій члени Ради Безпеки вітали позитивні зрушення в Іраці і підкреслювали, що в теперішній час становище в країні суттєво відрізняється від того, яке існувало на момент введення санкцій стосовно Іраку за часів правління С.Хусейна. В

знак визнання успішного виконання Іраком контрактів по програмі «Нафта в обмін на продовольство» Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію щодо припинення цієї програми та відміні пов'язаних з нею обмежень [16]. Ще однією резолюцією Рада Безпеки ООН припинила дію механізму Фонду розвитку Іраку, визначивши термін завершення його діяльності 30 червня 2011 р. [17].

В заяві Рада Безпеки ООН підтримала «угоду про всеохоплюючий політичний процес та розподіл влади, досягнутий лідерами Іраку з метою формування представницького уряду національної єдності» та закликає продовжити роботу по перетворенню країни в федеративне, демократичне, плюралістичну та єдину державу, заснованої на верховенстві права та повазі прав людини [18]. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун назвав це рішення Ради Безпеки ООН «віхою» на шляху Іраку до нормального життя [19].

Переобраний президент Дж. ат-Талабані офіційно доручив діючому прем'єр-міністру Нурі аль-Малікі приступити до формування нового уряду і парламент Іраку виніс вотум довіри «уряду національної єдності» на чолі з Нурі аль-Малікі, якого одногосно було утверджено новим прем'єр-міністром і який тимчасово залишив за собою керівництво міністерством оборони і міністерством внутрішніх справ. Віце-прем'єром, відповідаючим за енергетику, став колишній міністр нафти шиїт Хусейн аш-Шахрестані. Основними пунктами в програмі нового кабінету стали лібералізація економіки, відновлення видобутку нафти та боротьба з корупцією та тероризмом.

Підводячи підсумок 2010 р. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун відзначив посилення потенціалу ООН в сфері превентивної дипломатії і посередництва, а одним із найважливіших моментів діяльності ООН назвав підтримку виборів в Іраку [20] і після формування уряду «привітав політичних лідерів Іраку з тим, що завдяки їх спільним зусиллям новостворений уряд надасть рівні можливості широкому представництву різних політичних партій і спирається на широку підтримку народу», назвавши це «важливим кроком на шляху демократичного процесу в Іракці», закликаючи якнайшвидше приділити увагу відновленню національного примирення, реконструкції країни та стабільності в регіоні. Пан Гі Мун пообіцяв, що Місія ООН з надання допомоги Іраку і надалі буде надавати допомогу населенню та уряду країни в «створенні процвітаючої і мирної держави» [21].

Література

1. The UN High Commissioner for Refugees previously advised // un.org › apps/news/story.asp
2. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/47330de62.html>
3. Iraq: Return to Iraq - Nov 2009 - Oct 2010 // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4d0086fe2.html>
4. www.cbc.ca/world/story/2010/07/16/
5. www.iauiraq.org/documents/1072/
6. 2010 Regional Response Plan for Iraqi Refugees launched in Syria // un.org.sy/forms/spotlight/viewSpotlig.
7. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/teaxis/vtx/refworld/rwmain>
8. UN refugee agency voices dismay at Sweden's forcible repatriation // www.un.org/apps/news/story;UNHCRdismayedatforcedrepatriationofIraqis // www.unhcr.org/4d0b45476.html
9. 21 December 2010. Statement // www.un.org/apps/news/sg_stats; 29 December 2010 UNHCR: Iraqi refugees regret returning home // www.unhcr.org/refworld/country
10. International Reconstruction Fund Facility For Iraq // siteresources.worldbank.org/IRFFI/Res
11. UN sees no indication of widespread fraud in Iraq election// www.csmonitor.com/World/2010/0312/UN-;UNifeedUN/IRAQ//www.unmultimedia.org/tv/unifeed/d/152...

12. The Secretary-General's report // www.un.org/News/briefings/docs/2010/d.
13. Security Council Extends Mandate of United Nations Mission in Iraq until 31 July 2011, Unanimously Adopting Resolution 1936 (2010) // www.un.org/News/Press/docs/2010/sc100
14. <http://www.uniraq.org/docsmaps/undocuments.asp>
15. Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 6 of resolution 1936 (2010) // <http://www.uniraq.org/docsmaps/undocuments.asp>
16. Resolutions by UN Security Council. 15 Dec 2010 S/RES/1957 (2010) // www.un.org/apps/news/docs.asp
17. Resolutions by UN Security Council. 15 Dec 2010 S/RES/1958 (2010) // www.un.org/apps/news/docs.asp
18. Security Council Press Statement on Iraq/Kuwait 12/17/10 // Security Council Press Statement on Iraq/Kuwait 12/17/10
19. Statements by UN Secretary-General on Iraq 21 December 2010 // www.un.org/apps/news/sg_stats.asp
20. Ban Ki-moon The UN Secretary-General Final report to the General Assembly 10 December 2010, (A/65/258) // www.ishr.ch/general-assembly
21. Statements by UN Secretary-General on Iraq 21 December 2010 // www.un.org/apps/news/sg_stats.asp

Шнирков О.О.*

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МИТНИХ СОЮЗІВ КРАЇН СНД

Економічні труднощі та проблеми, що виникають в останні роки то в одній, то в іншій країні на пострадянському просторі, відсутність будь-яких відчутних результатів у подоланні кризових явищ змушують уряди країн все частіше звертатися до досвіду спільного ведення господарства в умовах інтеграції. Саме міждержавним, економічним, торговельним, валютно-фінансовим об'єднанням західні країни зобов'язані своїм стабільним розвитком. Одним з найперших кроків до об'єднання національних господарств для рішення найважливіших завдань економіки є перехід до реалізації єдиної митної політики.

Світовий досвід свідчить, що митні союзи створюють сприятливі умови для розвитку торгівлі, виробництва, сприяють зміцненню не тільки економічних, але й політичних зв'язків держав, які об'єднані загальними економічними інтересами. Європейський Союз, що досяг високого рівня економічної й політичної інтеграції, має у своїй основі митний союз. Саме утворення відповідно до Паризького (1951) та Римського (1957) договорів митного союзу ЄЕС стало стартовою площадкою процесу європейської інтеграції й початком створення Єдиного ринку. Цей процес не був гладким і позбавленим протиріч, але політична воля, прагнення до пошуку компромісів, загальні економічні цілі забезпечили успіх. Це дозволило досягти поставлених перед митним союзом цілей достроково, до 1 липня 1968 р.

У новітній економічній історії пострадянського часу при оцінці стану господарських зв'язків у Співдружності Незалежних Держав частіше застосовують визначення «деінтеграція», чим «інтеграція». Своєрідною відповіддю в суперечливій ситуації в питаннях економічної інтеграції з'явилися підписання 6 січня 1995 р. між Республікою Білорусь і Російською Федерацією Угоди про Митний союз, а 21 лютого того ж року — Угоди про єдність керування митними службами двох країн. Митний союз - перша в короткій історії міждержавного Союзу Білорусі й Росії форма інтеграційного співробітництва [5].

Митний союз між Республікою Білорусь та Російською Федерацією передбачає комплекс заходів, що включають наступні обов'язкові елементи: по-перше, створення зон вільної торгівлі й, насамперед, скасування тарифних і кількісних обмежень у взаємній торгівлі; по-друге, створення повністю ідентичних систем регулювання зовнішніх економічних зв'язків, у тому числі тарифного й нетарифного регулювання, а також установаження загальних митних тарифів і заходів нетарифного регулювання відносно третіх країн; по-третє, уніфікація митного й іншого законодавства, що впливає на зовнішньоекономічну діяльність [3].

Фінальною стадією формування Митного союзу є проголошення єдиної митної території й створення погодженої системи керування митними, зовнішньоторговельними органами шляхом надання вирішальних повноважень органу керування союзом.

По оцінкам фахівців, Білорусь і Росія вступили в завершальну стадію формування Митного союзу. Безперечним досягненням двох країн з'явилися заходи щодо скасування із середини 1995 р. митного контролю на внутрішній границі, проведення єдиної митної політики й застосування єдиних митних режимів відповідно до уніфікованого й гармоні-

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

зованого митного законодавства двох країн, створення галузевого органа інтеграції в сфері митної справи.

У рамках Митного союзу «п'ятірки» (Білорусь, Росія, Казахстан, Киргизстан і Таджикистан) розпочата робота з вирівнювання митних ставок стосовно країн не членів об'єднання. Країни Митного союзу завершують введення в дію режиму вільної торгівлі й почали реалізацію заходів другого етапу — створенню загальної митної території. Виконання рішень, прийнятих у рамках «п'ятірки», носить обов'язковий характер, зовнішньоекономічна діяльність країн — учасниць митного союзу проводиться в режимі взаємного узгодження. Сторони приступили до формування загального митного тарифу, єдиної акцизної політики, системи непрямих податків, транспортного союзу і т.д. Досить важливим, що має особливе значення для ефективного функціонування Митного союзу, є рішення про створення виконавчого органа Союзу. З грудня 1995 р. його функціями наділений Інтеграційний комітет Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Російській Федерації та Таджикистану [3].

Однак перші три роки функціонування Митного союзу п'яти країн виявили серйозні недоліки в роботі, головним чином - організаційні. Головною проблемою у функціонуванні об'єднання з'явилось недотримання погоджених та ухвалених рішень. Порушення ці зводилися найчастіше до автономного встановлення ставок мит і неузгодженого застосування інших заходів тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Не до кінця налагоджені взаємини в цій сфері між засновниками Митного союзу в СНД - Беларуссю та Росією, які повинні були бути прикладом зразкового виконання досягнутих угод і тим самим формувати довіру до митного об'єднання в його учасників і потенційних кандидатів на участь.

У 1998 р. російська сторона без будь-якого узгодження, в односторонньому порядку, ухвалила рішення щодо внесення змін у діючу систему тарифного й нетарифного регулювання в зовнішній торгівлі з третіми країнами. Були змінені ставки ввізних мит на лікарські засоби, м'ясні, молочні, деякі інші види продовольчих товарів, уведене ліцензування імпорту в Росію цукру-сирцю, цукру білого, патоки крохмальної, а також додаткове імпортне мито на великий перелік товарів. Будучи країнами - учасниками Митного союзу, ні Білорусь, ні Росія не мають права, як цього вимагають прийняті ними договори та угоди, в односторонньому порядку вводити мита та податки на експортні та імпортні товари, за винятком випадків, зазначених у статті 5 Угоди про Митний союз. Рішення Росії було неоднозначно сприйняте в політичних і ділових колах Республіки Білорусь. Адже зовнішня торгівля Беларусі нині на 2/3 орієнтована на ринок Росії, у той час як російська зовнішня торгівля - переважно на ринки ЄС та Сходу. Таким чином, рішення російської сторони призвело до величезних збитків для білоруської економіки [4].

Періодично відбуваються неузгоджені зміни режиму перетинання білорусько-російського кордону. На початку 1999 р. Росія в односторонньому порядку ввела для білоруських перевізників дозвільну систему під час перевезення вантажів і виїзді в треті країни. Незважаючи на раніше підписані з Росією угоди, у цій ситуації білоруські перевізники опинилися у відносинах із Росією в гірших умовах, ніж з країнами Європейського Союзу.

У жовтні 2000 р. вищезазначені країни реорганізувалися в Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС). Дане рішення було ратифіковано в травні 2001 р. У рамках ЄврАзЕС передбачалося встановити стосовно третіх країн загальний митний тариф, а також погодити заходи нетарифного регулювання. Однак країни-учасниці так і не змогли досягти запланованих цілей через різну структуру національних економік та різний рівень економічного розвитку, вони прагнули захищати та відкривати певні галузі економіки. До того ж Киргизстан після вступу до СОТ мав самий ліберальний торговельний режим із всіх країн ЄврАзЕС і не міг, відповідно до взятих на себе зобов'язань, підвищу-

вати рівень тарифного захисту. До того ж, з ряду причин учасники даного об'єднання усе більше й більше переорієнтували свою торгівлю за його межі. Це привело до того, що у 2010 р. по ЄврАзЕС у цілому питома вага експорту в країни-члени скоротилася до 9.5%, а імпорту - до 18.5%.

Крім вищезгаданих угод, у 1999 р. Білорусь та Росія підписали договір про утворення союзною держави, у рамках якої планувалося створити загальний економічний простір й ввести єдину валюту, заснувати наднаціональні органи (Вища Державна Рада Союзу, Парламентські Збори Союзу, Виконавчий Комітет Союзу). Слід зазначити, що даний союз мав в основному політичну спрямованість, у той час як всі економічні домовленості залишилися переважно нереалізованими [5].

Не дивлячись на не зовсім вдалий досвід попередніх регіональних ініціатив у вересні 2003 р. Білорусь, Казахстан, Росія й Україна підписали угоду про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП). Однак Україна чітко позначила свою позицію, відповідно до якої вона була проти створення наднаціональних органів і згодна була брати участь у даному регіональному торговельному угрупованні (РТУ) тільки у формі зони вільної торгівлі без вилучень й обмежень. До того ж, Україна зробила застереження про те, що ЄЕП не повинен суперечити стратегічній меті країни - інтеграції в Європейський Союз. Таким чином, уже на ранніх стадіях створення РТУ країни мали дуже різні позиції з ключових питань, оскільки Білорусь і Росія хотіли ввести єдину валюту та створити митний союз. Вищезгадані протиріччя призвели до невдачі даної регіональної ініціативи на тому етапі.

Нова хвиля регіоналізму (інтеграції, об'єднання) виникла в ЄврАзЕС у 2007 р., коли країни-члени зрозуміли, що дане об'єднання так і не вийшло за рамки не до кінця створеної зони вільної торгівлі, у якій, як і раніше, актуальними є проблеми наявності різного роду торговельних бар'єрів. Тому державами ЄврАзЕС було ухвалене рішення використати метод «різношвидкісної» інтеграції, тобто три країни - Білорусь, Казахстан і Росія - створюють митний союз і формують єдиний зовнішній митний тариф, а інші країни поки перебувають у зоні вільної торгівлі. При цьому ЄврАзЕС продовжує функціонувати.

27 листопада 2009 р. Президенти Білорусі, Казахстану й Росії досягли домовленості та підписали пакет документів щодо створення Митного союзу. Крім цього, було оголошено, що країни будуть вступати у Світову організацію торгівлі єдиним блоком та сформулюють до 2012 р. єдиний економічний простір. Безперечним є той факт, що вперше з 1995 р. країнам вдалося перебороти численні протиріччя й підписати пакет угод щодо Єдиного митного тарифу. Це є важливим кроком на шляху створення реального митного союзу, оскільки всі раніше вживані зусилля не приносили бажаних результатів, у першу чергу, у зв'язку з тим, що країни на практиці не охоче йшли на уніфікацію національних тарифних режимів.

До створення Митного союзу ЄврАзЕС уніфікація імпортного тарифу перебувала на рівні 65%, при цьому гармонізація між Білоруссю й Росією становила 95%, у той час як Росії й Казахстану - тільки 38%. Внаслідок цього Казахстан повинен збільшити тарифи майже на 5000 товарів. За основу (92%) при формуванні Єдиного митного тарифу були взяті російські імпортні мита. У зв'язку з високим рівнем уніфікації ставок митного тарифу між Росією і Беларуссю для останньої по 74.6% позицій не відбудеться ніяких змін, по 18.7% - мита будуть знижені, а по 6.7% - підвищені. Також був прийнятий перелік з 1141 чутливих позицій (632 з них стосуються Беларусі), по яких ставки не можуть бути змінені [1].

Оскільки з 1 липня 2010 р. почала діяти єдина митна територія Білорусі, Казахстану та Росії, запрацював механізм розподілу між країнами доходів від імпортних мит. Відповідно до домовленостей Білорусь отримуватиме 4.7% від загальної суми імпортних мит, Казахстан - 7.33% Росія - 87.97% [2].

Митна територія трьох країн об'єднує 83 % економічного потенціалу колишнього СРСР, на ній проживає близько 180 млн. людей, сукупний ВВП складає 2 трлн. доларів, сукупний товарообіг – 900 млрд. доларів. Об'єднання національних економік даних країн у формі Митного союзу принесе суттєвий коротко- та середньостроковий економічний ефект за рахунок уніфікації, перш за все, митної політики. Так, для Росії економічний ефект від Союзу оцінюється в 400 млрд. доларів, для Білорусі та Казахстану – більш ніж 16 млрд. доларів. Зокрема, для Білорусі обсяг опосередкованого субсидування лише за рахунок різниці в цінах на нафту з Росією складає 4,1 млрд. доларів, ціна на російський газ зменшиться у 2012 р. до 196 доларів за тис.м³. з 230 у 2011 р. [6].

Разом з тим, відкритим залишається питання щодо впливу Митного союзу на структурні зрушення в національних економіках даних країн у середньо- та довгостроковій перспективі. Очевидно, що Митний союз створює певні передумови та можливості для їх проведення, але потребує доповнення координацією інших видів економічної політики у більш розвинених формах економічної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Единый таможенный тариф Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации. - www.tsouz.ru
2. Таможенный кодекс таможенного союза (в ред. Протокола от 16 апреля 2010 года). - www.tsouz.ru
3. www.tsouz.ru
4. www.government.by
5. www.evrazes.com
6. <http://www.regnum.ru/>

Чорнобай Д.В.*

РОЛЬ ООН У ДІЄВОСТІ ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОМІРНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття присвячена міжнародній відповідальності за згубні наслідки дій, не заборонених міжнародним правом.

Ключові слова: ООН, відповідальність, міжнародне право, процедура, комісія.

Статья посвящена международной ответственности за вредные последствия действий, не запрещенных международным правом.

Ключевые слова: ООН, ответственность, международное право, процедура, комиссия.

The article is dedicated to International liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by the international law (International liability in case of loss from transboundary harm arising out of hazardous activities).

Key words: UN, accountability, international law, procedure, commission.

Наукове дослідження на дану тему зумовлене тим, що в світовій спільноті на сьогоднішній день все частіше мають місце факти негативних наслідків правомірних дій міжнародно-правових суб'єктів. Тому питання забезпечення дієвості інституту міжнародної відповідальності за правомірну діяльність набуло особливої значущості в сучасних умовах науково-технічного прогресу та розвитку комунікативних відносин між державами.

Аналіз та дослідження цієї проблематики дозволяє виявити недосконалість нормативно-правової бази, яка не охоплює увесь спектр питань, що виникають в процесі правовідносин, немає упорядкованої, кодифікованої структури, недосконалий механізм компенсацій та санкцій. А різноманітність джерел загального міжнародного права, в яких визначається сукупність добровільно взятих на себе прав і обов'язків суб'єктів міжнародного права в залежності від сфери інтересів їхньої діяльності, нерідко призводять до невизначеності порядку врегулювання виникаючих проблем часто створюючи колізії у міжнародному праві.

Теоретичні та методичні засади проблеми міжнародної відповідальності за правомірну діяльність суб'єктів міжнародного права, їх прилучення до формування правозабезпечення, та шляхи впровадження її реального потенціалу, зокрема у формуванні якісного швидкого здійснення і визначення необхідних загальноновизнаних процедур, досліджуються Комісією міжнародного права (International Law Commission – ILC) з 1978 року, що розглядає проблему міжнародної відповідальності за трансграничний збиток унаслідок по суті небезпечної, але законної діяльності, здійснюваної в рамках національної юрисдикції. Ця проблема розглядається під назвою «Міжнародна відповідальність за згубні наслідки дій, не заборонених міжнародним правом». На своїй п'ятдесят третій сесії

* здобувач кафедри порівняльного та європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Білас І. Г.

в 2001 році Комісія завершила підготовку проекту договору під назвою «Міжнародна відповідальність за згубні наслідки дій, не заборонених міжнародним правом» (запобігання трансграничної шкоди від небезпечних видів діяльності») в другому читанні і ухвалила рішення рекомендувати Генеральній Асамблеї, щоб на основі проекту договору Генеральна Асамблея розробила конвенцію. В проекті договору розглядається поняття запобігання в контексті ліцензування і регулювання небезпечних видів діяльності. Тому запобігання, як процедура або як обов'язок, торкається етапу, передування нанесенню значної шкоди або збитку. В проекті договору підкреслюється, що запобігання повинне бути переважною стратегією, оскільки компенсація часто не дозволяє відновити ситуацію, що існувала до аварії. Проект договору не обмежує і не суперечить яким-небудь зобов'язанням держав-учасників інших відповідних договорів і не зачіпає правил звичаєвого міжнародного права [1]. Що стосується сфери застосування, проект договору застосовується до видів діяльності, не заборонених міжнародним правом, пов'язаних з ризиком спричинення значної трансграничної шкоди унаслідок їх фізичних наслідків [2]. На країну походження (тобто держава, на території якої або в рамках юрисдикції і контролю плануються або виконуються роботи) [3] покладається обов'язок по вживанню всіх необхідних заходів для запобігання значної трансграничної шкоди або для мінімізації ризику такої шкоди [4]. В країні походження потрібне створення системи ліцензування небезпечних видів діяльності [5] таке ліцензування повинне ґрунтуватися на оцінці ризику трансграничної шкоди [6]. Якщо результати оцінки свідчать про ризик нанесення значної трансграничної шкоди, держави, які можуть постраждати, повинні бути повідомлені і забезпечені технічною і іншою, що відноситься до справи, інформацією. Зацікавлені держави повинні консультиватися про те, яких заходів необхідно вжити для запобігання значної трансграничної шкоди. Що стосується надзвичайних ситуацій, країна походження повинна розробити плани дій в надзвичайних обставинах і повідомити кожну державу, на яку можуть розповсюджуватися наслідки надзвичайної ситуації [7].

На п'ятдесят шостій сесії в 2004 році Комісія прийняла в першому читанні проект восьми принципів про розподіл збитків у разі трансграничної шкоди в результаті небезпечних видів діяльності. Навіть якщо країна походження повністю виконує свої зобов'язання по запобіганню відповідно до проекту договору про запобігання, можуть траплятися, проте, аварії або інші інциденти, що приводять до трансграничних наслідків. Задача проекту принципів про розподіл збитків у разі трансграничної шкоди в результаті небезпечних видів діяльності полягає в забезпеченні того, щоб ті, хто постраждав (включаючи держави) від шкоди або поніс збиток (включаючи екологічний збиток) в результаті аварій, пов'язаних з небезпечними видами діяльності, отримали негайну і адекватну компенсацію (принцип 3). Передбачається, що проект принципів сприятиме подальшому розвитку міжнародного права в цій області як за рахунок представлення державам відповідного керівництва відносно небезпечних видів діяльності, не охоплених конкретними договорами, так і за рахунок визначення того, які питання повинні розглядатися в таких договорах. Тому в преамбулі наголошується, що необхідні заходи щодо компенсації можуть проводитися згідно міжнародним угодам, що розповсюджуються на конкретні види діяльності, а у принципі 7 міститься заклик до держав співпрацювати в розвитку відповідних міжнародних угод щодо запобігання і компенсації, пов'язаної з конкретними небезпечними видами діяльності, на глобальній, регіональній або двосторонній основі.

Принципи є загальними і залишковими по своєму характеру. Різні види діяльності вимагають різних підходів. В преамбулі роз'яснюється, що держави несуть відповідальність згідно міжнародному праву за виконання своїх зобов'язань по запобіганню. Тому проект принципів не обмежує і не завдає збитку правилам, що відносяться до відповідальності держави, і будь-якому позову або вимозі згідно цим правилам у разі порушення

зобов'язань по запобіганню. Настійна необхідність широкого визнання продиктувала вибір формулювання «принципи», а не «договір». ІЛС, проте, залишила за собою право переглянути остаточну форму цього інструменту в другому читанні з урахуванням коментарів і зауважень урядів. Сфера застосування проекту принципів така ж, як і сфера застосування проекту договору про запобігання, це означає, що вони застосовуються по відношенню до трансграничного збитку унаслідок видів діяльності, не заборонених міжнародним правом, які пов'язані з ризиком спричинення значної трансграничної шкоди через їх фізичні наслідки (принцип 1). Кожній державі буде пред'явлена вимога вжити заходів по забезпеченню компенсації жертвам трансграничного збитку, викликаного небезпечними видами діяльності, здійснюваної на його території або іншим способом що відноситься до його юрисдикції або контролю (принцип 4). Такі заходи повинні включати накладення строгої відповідальності на оператора небезпечного виду діяльності, а також вимога, щоб оператор створював і підтримував стійке фінансове положення. Для мінімізації трансграничного збитку унаслідок аварії держави (за допомогою оператора) повинні вжити негайних і ефективних у відповідних заходів (принцип 5). До таких заходів відноситься негайне повідомлення країн, які потенційно можуть постраждати. Держави повинні забезпечити належні процедури для забезпечення компенсації жертвам трансграничного збитку (принцип 6). До таких процедур повинні відноситися процедури прискореного і недорогого врегулювання міжнародних позовів і доступ іноземних громадян до ефективних національних адміністративних і судових механізмів. Держави повинні вжити законодавчих, нормативних і адміністративних заходів для реалізації проекту принципів (принцип 8) [8].

Відповідальність за правомірну діяльність, можна вважати, розпочалася з теми «режим компенсації за забруднення моря нафтою» [9].

В 1969 році під егідою Міжнародної морської організації (ІМО) був розроблений режим міжнародної відповідальності за правомірну діяльність з метою надати компенсацію за ушкодження, викликаного розливом нафти з танкерів. Рамки даного режиму спочатку були закладені Міжнародною конвенцією по цивільній відповідальності за збиток від забруднення нафтою від 1969 року (Конвенція по цивільній відповідальності від 1969 р.) і Міжнародною конвенцією про створення міжнародної фундації для компенсації збитку від забруднення нафтою від 1971 року (Конвенція про створення фундації від 1971 року). Ці конвенції ввійшли з силу в 1975 і 1978 роках.

У 1992 році під егідою ІМО, були внесені зміни в Конвенції 1969 і 1971 років. Переглянуті Конвенції, які відомі під назвою Конвенція про цивільну відповідальність від 1992 року і Конвенція про фундацію від 1992 року, ввійшли від 30 травня 1996 року. На 1 березня 2007 р. 115 країн ратифікували Конвенцію про цивільну відповідальність від 1992 року і 99 країн ратифікували Конвенцію про фундацію від 1992 року [10].

Оскільки все більше країн відмовлялися від Конвенцій 1969 і 1971 років і ратифікували Конвенції 1992 г, старий режим втратив своє значення. Конвенція про фундацію від 1971г. втратила силу 24 травня 2002р., коли число її підписантів впало нижче 25. Фундація від 1971р, таким чином, знаходиться в процесі припинення операцій, але він продовжить свою роботу до тих пір, поки не будуть здійснені всі розрахунки по незавершених позовах по аваріях, що відбулися до 24 травня 2002р [11].

Ухвалено Протокол про створення допоміжної фундації в 2003р.

До теперішнього часу 20 держав ратифікували Протокол. Допоміжна фундація надає додаткову компенсацію на більш високі суми, ніж передбачалося Конвенцією про фундацію про збиток від забруднення від 1992р., в тих країнах, які приєдналися до Протоколу Конвенції від 1969 і 1971 рр. дали визначення «збитку від забруднення» як збиток або збиток, викликаний забрудненням. Визначення «збитку від забруднення» в Конвенціях. З

1992 року в Протоколі про допоміжну фундацію сформульовано поняття практично в тих же словах, як і в ранніх Конвенціях, з додаванням фрази для роз'яснення, що компенсація збитку, нанесеного навколишньому середовищу, на відміну від втрати прибутку в результаті такого збитку, обмежена витратами на покриття розумних заходів по проведенню відновних робіт у минулому або в майбутньому. Збиток від забруднення» включає вартість превентивних заходів в розумних межах, тобто мер по запобіганню або мінімізації збитку від забруднення [12].

По цьому режиму відповідальність за збиток від забруднення, викликаного витоком стійкої нафти з танкера, каналізується зареєстрованому власнику, виключаючи інші сторони, а саме фрахтувальника, що управляє або оператора судна. Відповідальність є строгою, що означає, що власник може уникнути відповідальності тільки по дуже обмеженій кількості причин, але вона є лімітованою по сумі. Зобов'язання власника повинне бути забезпечено страховкою або іншим фінансовим забезпеченням, яке дає можливість позивачам звернутися з позовом безпосередньо до страхувальника або іншої особи, що надає фінансове забезпечення. Це зобов'язання, проте, застосовується тільки відносно суден, що перевозять більше 2000 тонн нафти як вантажу [13]. Якщо компенсація в рамках Конвенції про цивільну відповідальність від 1992 року виявляється недостатньою, Фундація від 1992 року надає додаткову компенсацію [14].

Відповідальність за ядерний збиток обов'язок компенсації за заподіяне ушкодження покладають на оператора ядерної установки. Таким чином, вони звільняють всю решту сторін, що беруть участь в процесі вироблення ядерної енергії, від виплати компенсації. В 1957 році під егідою Економічної комісії ООН для Європи (ОЕЕС) почалися переговори, в яких взяли участь, окрім інших, постачальники із США і європейські агентства страховок. Паризька конвенція про відповідальність перед третьою стороною в області ядерної енергії (1960 р.) накладає на оператора виняткову відповідальність незалежно від наявності (US \$ 295 мільйонів) вини.

На відміну від режиму відповідальності за нафтове забруднення, у разі відповідальності за ядерний збиток переслідувалася мета не розширення відповідальності, а її обмеження - і відносно відповідальних осіб, і відносно самої суми.

Паризька конвенція має на своїй меті забезпечити достатню і відповідну компенсацію для потерпілих в результаті ядерного інциденту, під яким розуміється послідовне ядерне зараження, а не нормальний або керований викид радіації. Вона охоплювала ядерні установки для утилізації ядерних матеріалів на передуючій закриттю стадії і ядерні установки в процесі висновку з експлуатації, але не включала в поняття реактора так звані «субкритичні конструкції» і малі кількості матеріалів зовні ядерної установки, а також інші типи ядерних речовин, як, наприклад, повторно перероблений уран. Вона звичайно застосовується у разі ядерних інцидентів з ядерними установками або при перевезенні радіоактивних матеріалів і відносно збитку, нанесеного індивідуальним громадянам або їх майну на території країни-учасниці, включаючи територіальні води, якщо національне законодавство країни-учасниці, на території якої знаходиться ядерна установка несучого відповідальності оператора, не передбачає інакше згідно статті 2 [15]. Віденська конвенція відрізняється від Паризької в тому, що вона застосовується у випадках ядерного збитку на території країни-учасниці і на або над морем за межами територіальних вод незалежно від того, де відбувся інцидент, але не застосовується у випадках ядерного збитку на території країни, учасницею конвенції, що не є. Окрім цього, визначення ядерної установки не може бути змінено, тобто не можна додавати або виключати які-небудь ядерні конструкції, ядерне паливо або ядерні речовини з тих понять, які охоплює Конвенція.

Першим договором про регулювання космічного простору став Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використуванню космічного простору, включаючи

Місяць і інші небесні тіла, прийнятий в 1966 році (Treaty Legal Principles Governing Activities States in Exploration and Use Outer Space). Цей договір зобов'язав держави здійснювати спостереження і контроль за будь-якою діяльністю, початою з їх території, і накладає на них відповідальність за будь-який збиток в результаті цієї діяльності.

У 1972 році була створена Конвенція про міжнародну відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами (Convention on International Liability for Damage Caused Space Objects), яка паралельно із звичаєвим міжнародним правом визначає механізм відшкодування. Відшкодування збитку може здійснюватися тільки між державами; на компанії страховок, несучі відповідальність індивідуальні особи, національні суди і індивідуальних потерпілих цей режим не розповсюджується. Проте економічні аспекти відшкодування не були важливим питанням при створенні цієї Конвенції [16].

Конвенція визначає безумовну відповідальність держави, що здійснила запуск за збиток, нанесений космічними об'єктами, включаючи компоненти космічного об'єкту, а також пускової платформи, і їх компонентів, що знаходяться на поверхні землі і на космічному кораблі, що знаходиться у польоті.

За збиток, нанесений при транспортуванні небезпечних вантажів: Конвенція Європейської економічної комісії ООН (UNECE) про цивільну відповідальність за збиток, заподіяний при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним і внутрішнім водним транспортом, 1989 р. (CRTD), створена при підтримці Європейської економічної комісії ООН (UN/ECE), 1996 р. і глобальна Міжнародна конвенція про відповідальність і компенсацію за ушкодження у зв'язку з перевезенням морем небезпечних і шкідливих речовин, 1996 рік (International Convention on Liability and Compensation for Damage in connection with Carriage Hazardous and Noxious Substances Sea), створена при підтримці Міжнародної морської організації (ІМО). Жодна з них не діє на сьогоднішній день, і напевно вони коли-небудь вступлять в силу [17].

Як видно з вищесказаного, процес розробки підходів, що триває впродовж останніх 50-и років по вирішенню питань відповідальності за згубні наслідки дій незаборонених міжнародним правом, має своїм продовженням прагнення світової спільноти до виявлення єдиного, зрозумілого усім, підходу до проблем, що ставлять питання якості життя на землі.

Підсумовуючи результати дослідження можна дійти висновку про необхідність створення єдиного міжнародного Центру відповідальності за правомірну діяльність. Функції такої установи повинні включати наявність бази інформації: про технічні можливості держав по запобіганню розповсюдження шкідливих наслідків аварій, що можуть бути оперативному порядку надані у розпорядження Центру; про кількість об'єктів підвищеної небезпеки з повною інформацією про можливі необхідні заходи; про види можливих загроз та що потрібно для запобігання, локалізації та відновлення пошкоджень та інше. Разом з цим, питання конфіденційності інформації про об'єкти підвищеної небезпеки є чи не найважливішим фактором у отриманні згоди держав-учасниць відповідних угод. Доцільно створити страхову компанію, що здатна буде надати належне фінансове забезпечення діяльності держав по відшкодування заподіяної шкоди. Оптимальним чином задовольнити виникаючі потреби сьогодення продиктовані оптимальною доцільністю стану речей у світі є створення такої установи в структурі ООН.

Література

1. Проект договору під назвою «Міжнародна відповідальність за згубні наслідки дій, не заборонених міжнародним правом» ст. 18;
2. Проект договору під назвою «Міжнародна відповідальність за згубні наслідки дій, не заборонених міжнародним правом» ст. 1;
3. Там же: ст. 2;

4. Там же: ст. 3;
5. Там же: ст. 6;
6. Там же ст. 7;
7. Там же: ст. 16 та 17;
8. Відповідальність і відшкодування в контексті параграфу 2 Статті 14 Конвенції Про біологічну різноманітність. Нові відомості про зміни відповідних профільних міжнародних і регіональних правових інструментів і про зміни в міжнародному приватному праві UNEP/CBD/EG-L&R/INF/1, 19 вересня 2005 року, Монреаль, 12-14 жовтня 2005 року;
9. <http://www.iopcfund.org/history.htm>
10. Chester Dr. Brown: A Common Law of International Adjudication, 2009;
11. З часу свого заснування в 1978р. жовтні. Фондація від 1971 р. до 2005р. грудня. Брав участь у виплаті по позовах в результаті 100 аварій. Загальна сума виплатили Фондацією від 1971 року компенсацій склала 1329 мільйонів (US\$631 мільйонів); Звіт про діяльність міжнародної фондації компенсації збитків в результаті нафтового забруднення від 2005 року.
12. Звіт про діяльність Міжнародної фондації компенсації збитків від нафтового забруднення в 2009р;
13. Див. статтю VII, 1, 1992 Конвенції про цивільну відповідальність;
14. Див. статтю 2 1992 Конвенції про фондацію, яка описує мету Конвенції, і статтю 4, яка описує обставини, при яких Фондація від 1992р. виплатить компенсації;
15. Зобов'язання і відповідальність у зв'язку із забрудненням води в результаті промислових аварій, MP.WAT/2001/1/Add.2, CP.TEIA/2001/1/Add.2;
16. Thomas Gehring-Markus Jachtenfuchs: Відповідальність за трансграничний екологічний збиток – у напрямку до режиму загальної відповідальності? EJIL, Vol. 4 1993;
17. Катаріна Куммер Пейрі: Міжнародна цивільна відповідальність за спричинення екологічного збитку: Отримані уроки, 2009;
18. <http://www.ecolife.org.ua/laws/index.php>;
19. Словарь международного права. Москва, 2006р.

Шинкаренко І.В.*

РОЛЬ ООН У ВРЕГУЛЮВАННІ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН МІЖ РОЗВИНЕНИМИ КРАЇНАМИ ТА КРАЇНАМИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

В цій статті автор аналізує роль ООН у врегулюванні податкових відносин між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, зокрема проблему подвійного оподаткування, яка негативно впливає на економічне зростання країн, що розвиваються. Розглядає передумови, внаслідок яких була затверджена Модельна Конвенція ООН про уникнення подвійного оподаткування, а також досліджується роль, яку цей інструмент відіграє у сучасних міжнародних відносинах.

Ключові слова: ООН, податки, подвійне оподаткування, Модельна Конвенція ООН.

В настоящей статье автор анализирует роль ООН в урегулировании налоговых отношений между развитыми и развивающимися странами, в частности проблемы двойного налогообложения, которая негативно влияет на экономический рост развивающихся стран. Рассматриваются предпосылки, в результате которых была утверждена Модельная Конвенция ООН об избежании двойного налогообложения, а также анализируется роль, которую исполняет данный инструмент в международных отношениях на сегодняшний день.

Ключевые слова: ООН, налоги, двойное налогообложение, модельная конвенция ООН.

In this article the author analyzes the role of the UN in facilitating relations between developed and developing countries in the tax sphere, particularly in treating the double taxation issue which is hampering economic growth of developing countries. Namely, the author provides overview of developments which resulted in adoption of the UN Model Tax Treaty and studies the role of this instrument in current international relations.

Key words: UN, taxes, double taxes, model convention UN.

Однією з найважливіших передумов розвитку транскордонного руху інвестицій та технологій є забезпечення сприятливого податкового клімату для таких транскордонних операцій. Сприятливий податковий клімат неможливий без запобігання або уникнення подвійного оподаткування. Під подвійним оподаткуванням розуміють обкладення одного й того самого платника податками одного виду та з однієї бази оподаткування у двох або більше країнах. Загальновизнаним є факт, що подвійне оподаткування негативно впливає

* аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

на міжнародний обмін товарами та послугами, а також на транскордонний рух капіталу та осіб [1, с.37].

Слід зазначити, що процес врегулювання проблеми подвійного оподаткування розпочався ще у 1921 році в рамках Ліги націй. Відповідно, перша модельна конвенція про уникнення подвійного оподаткування з'явилася вже у 1923 році. Починаючи з цього моменту майже безперервно триває процес удосконалення механізмів уникнення подвійного оподаткування [6, с.XV]. При цьому головна роль у даному процесі наразі перейшла до Організації економічного співробітництва та розвитку. Модельна конвенція про уникнення подвійного оподаткування, затверджена в рамках цієї організації, застосовується для врегулювання двосторонніх відносин переважною більшістю країн [1, с.60].

Певний проміжок часу ООН не брала участі у процесі розробки та вдосконалення механізмів уникнення подвійного оподаткування, цілком довіривши ці питання компетенції ОЕСР. Однак інтерес ООН до проблем подвійного оподаткування був поновлений у середині 1960-х років. Це відновлення інтересу було пов'язане зі зростанням кількості країн, що розвиваються, серед членів цієї організації [6, с.XIX].

Необхідність стимулювання подальшого зростання надходження інвестицій до країн, що розвиваються, на умовах, що є прийнятними з політичної точки зору та вигідними з соціальної точки зору, неодноразово наголошувалася у резолюціях Генеральної асамблеї та Економічної і соціальної ради ООН, а також Конференцією Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку. Країни, що брали участь у Паризькій конференції з питань міжнародного економічного співробітництва, яка проводилася у 1963-1964 роках, визнали, що потоки іноземного приватного капіталу та інвестицій відіграють важливу комплементарну роль у процесі економічного розвитку. Це досягається, зокрема за допомогою перенесення ресурсів, управлінського й адміністративного досвіду та технологій до країн, що розвиваються, підвищення виробничих потужностей та зростання зайнятості населення таких країн, а також створення експортних ринків [6, с. I].

Разом з цим, як вже наголошувалося, зростання інвестиційних потоків з розвинених країн до країн, що розвиваються, залежить передусім від створення сприятливого інвестиційного та, зокрема, податкового клімату. А створення сприятливого податкового клімату не в останню чергу досягається шляхом уникнення подвійного оподаткування.

З метою уникнення подвійного оподаткування укладаються двосторонні конвенції про уникнення подвійного оподаткування, головною метою яких на сьогоднішній день є забезпечення захисту платників податків від подвійного оподаткування (як прямого, так і опосередкованого) та попередження негативного впливу оподаткування на розвиток міжнародної торгівлі, вільний рух інвестицій та трансфер технологій. Двосторонні угоди про уникнення подвійного оподаткування також мають на меті запобігання дискримінації платників податків, що беруть участь у транскордонних операціях, та забезпечення юридичної та фіскальної певності для таких операцій.

Спочатку при розробці механізмів для подолання проблеми подвійного оподаткування як ідеальний варіант розглядалася розробка багатосторонньої міжнародної конвенції, яка б уніфікувала уникнення подвійного оподаткування між багатьма країнами. Однак, Група експертів, спеціально створена в рамках ООН для врегулювання питань подвійного оподаткування, вирішила, що такий варіант не буде працювати на цьому етапі розвитку міжнародних економічних відносин [3, с.13]. Справа в тому, що економічні інтереси країн в більшості випадків вимагають індивідуального врегулювання питань оподаткування у відносинах з різними країнами. Саме тому перевага була віддана врегулюванню проблеми подвійного оподаткування шляхом створення відповідної мережі двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування.

У питанні уникнення подвійного оподаткування шляхом застосування двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування між розвиненими країнами був досягнутий значний прогрес. Однак станом на 1965-й рік лише відносно незначна кількість угод була укладена між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються [6, с. II].

Головна причина цього була озвучена у 1965 році Фіскальним комітетом ОЕСР [5, пункт 164]: традиційні податкові конвенції є не вигідними для країн, що розвиваються. Так, як зазначив Фіскальний комітет, важливе значення має той факт, що податкові конвенції, які забезпечують стимулювання торгівлі та інвестицій між країнами-експортерами капіталу та які мали б аналогічним чином вплинути на розвиток економічних відносин між країнами-експортерами капіталу та розвиненими країнами не здійснюють такого впливу у зазначеному випадку. Так, існуючі конвенції між промислово розвиненими країнами лише іноді вимагають відмови від оподаткування з боку країни резиденції платника податків. Водночас в більшості випадків від оподаткування відмовляється країна, з якої одержується дохід. Такий підхід не є відповідним для врегулювання взаємовідносин між країнами, що розвиваються, та промислово розвиненими країнами, оскільки у таких відносинах доходи в переважній частині випадків одержуються резидентами розвинених країн. А тому така відмова від оподаткування доходів країною, з якої походить такий дохід, буде односторонньою – відмовлятися від податкових надходжень у такому разі будуть країни, що розвиваються.

Таким чином, модельна конвенція про уникнення подвійного оподаткування, розроблена ОЕСР, не була належним інструментом для врегулювання проблеми подвійного оподаткування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Тому виникла нагальна потреба у розробці інструмента, який би враховував особливості економічних відносин між такими країнами, адже подвійне оподаткування значно погіршувало інвестиційну привабливість країн, що розвиваються.

Необхідність створення такого інструменту була визнана Економічною і соціальною радою ООН, якою було затверджено резолюцію №1273 (XLIII) від 4 серпня 1967 року, що доручала Генеральному секретарю створити спеціальну робочу групу експертів та представників податкових адміністрацій з належним представленням як розвинених, так і країн, що розвиваються. Функцією робочої групи було розроблення механізмів, що мали б сприяти укладенню двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування. На виконання цього доручення у 1968 році була створена Спеціальна група експертів з питань податкових угод між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються [6, с. VIII].

Протягом семи зустрічей, що відбувалися з 1968-го по 1977-й рік, Група експертів сформулювала керівні вказівки для проведення переговорів щодо двосторонніх податкових угод між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Зазначені керівні вказівки були опубліковані ООН у формі Інструкції з проведення переговорів з двосторонніх податкових угод між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються [6, с. VIII].

Наступним кроком було розроблення власне зразку угоди про уникнення оподаткування. Проект модельної податкової конвенції, що базувався на моделі ОЕСР, але враховував положення вищезазваної Інструкції, був розроблений секретаріатом ООН у 1979 році.

Група експертів переглянула проект модельної податкової конвенції ООН на своїй восьмій зустрічі, що відбувалася з 10-го по 21-ше грудня 1979 року, та затвердила остаточний текст конвенції та коментарю до неї. У 1980 році Модельна конвенція ООН про уникнення подвійного оподаткування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються була офіційно опублікована. Резолюцією Економічної і соціальної ради ООН № 1980/13 від 28 квітня 1980 р. Спеціальна група експертів з питань податкових угод між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, була перетворена у Спеціальну групу

експертів по міжнародному співробітництву з податкових питань. На сьогоднішній день Група експертів складається з 25 членів, 10 з яких представляють розвинені країни, а 15 – країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою. Група експертів постійно працює над оновленням модельної конвенції та коментарю до неї [6, с.Х-ХІ].

Значення модельних конвенцій у врегулюванні проблеми подвійного оподаткування Комітет з фіскальних питань Ліги націй пояснив таким чином:

«Існування модельних угод ... виявилось насправді корисним ..., допомагаючи вирішити багато проблем технічного характеру, що виникають під час переговорів щодо підписання податкових угод. Ця процедура має подвійне значення, оскільки, з одного боку, використання модельної конвенції у якості бази для двосторонніх угод автоматично забезпечує уніфікованість практики та нормативно-правового регулювання, в той час як, з іншого боку, у зв'язку з можливістю модифікацій правил, що погоджуються у конкретних двосторонніх угодах, вона є достатньо гнучкою та забезпечує можливість адаптації до особливих умов, що існують у різних країнах» [7, п. 4 Роз. II].

Як і всі модельні конвенції, Модельна податкова конвенція ООН не має нормативної дії. Тобто її положення не мають зобов'язуючого впливу і не можуть розглядатися у якості формальних рекомендацій ООН. Модельна податкова конвенція ООН призначена в першу чергу для виконання функції орієнтиру щодо дієвих підходів, які можуть використовуватися з метою вирішення проблемних питань та які повинні бути прийнятними для договірних країн. Метою модельної конвенції є сприяння переговорному процесу під час укладення двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування. Це досягається тим, що модельна конвенція знімає необхідність у складному аналізі та довгострокових дискусіях, які б були необхідними при розробці кожної угоди з чистого аркуша [3, с.84].

В дійсності, при підготовці до переговорів по укладенню двосторонньої угоди договірна країна буде бажати переглянути попередню практику укладення двосторонніх конвенцій іншої країни, зокрема поступки на які пішла інша договірна країна в минулому. Тому при проведенні двосторонніх переговорів по укладенню податкових конвенцій повинна бути можливість передбачити спеціальні правила для певних особливих ситуацій, що можуть мати місце у двосторонніх економічних відносинах.

Якщо країни при проведенні переговорів щодо укладання двосторонньої угоди про уникнення подвійного оподаткування вирішують застосовувати у якості бази текст Модельної податкової конвенції ООН, то презюмується, що вони також погоджуються використовувати при тлумаченні тексту угоди положення відповідного офіційного Коментарю до статей Модельної конвенції. Коментарі до статей Модельної конвенції на практиці є дуже корисними під час застосування положень угоди, а також для вирішення будь-яких спорів, що виникають у зв'язку з таким застосуванням. При цьому не передбачається, що Коментар буде якимось формально затверджений договірними країнами у якості додатка до двосторонньої угоди [6, с.ХХІ].

Модельна конвенція ООН є компромісом між принципом оподаткування доходу в країні джерела виплати та принципом оподаткування доходів в країні резиденції одержувача доходу [3, с.15]. При цьому, на відміну від Модельної конвенції ОЕСР, Модельна податкова конвенція ООН віддає перевагу оподаткуванню доходу у джерела виплати. У зв'язку з переважанням оподаткування у країні - джерела виплати статтями Модельної конвенції ООН передбачається, що:

а) при оподаткуванні доходу від іноземного капіталу братимуться до уваги витрати, які можна віднести до одержання такого доходу, таким чином, що лише чистий дохід підлягатиме оподаткуванню;

б) рівень оподаткування буде встановлюватися на такому рівні, що залишатиме стимули до інвестування;

в) двосторонні угоди братимуть до уваги правильність надання частини податкових надходжень країні, з якої походить капітал.

Крім цього, Модельна податкова конвенція ООН також передбачає, що країна резиденції одержувача доходів повинна прийняти додаткові заходи з уникнення подвійного оподаткування шляхом надання права податкового кредиту щодо податку, сплаченого за кордоном, або шляхом звільнення від оподаткування [6, с. XIII-XIV].

Необхідно звернути увагу, що при використанні Модельної податкової конвенції ООН співвідношення між угодами та національними нормативно-правовими нормами може відрізнитися в залежності від країни, а це співвідношення є важливим при практичному застосуванні положень угод про уникнення подвійного оподаткування. Так, угоди про уникнення подвійного оподаткування впливають на національні податкові норми, оскільки мають пріоритет над внутрішнім законодавством договірних країн, які застосовують норми угод для визначення, яка з країн має право оподатковувати певний дохід відповідно до своїх внутрішніх правил та в якій мірі таке оподаткування дозволене. Зважаючи на це, країни, що мають намір укласти двосторонню угоду про уникнення подвійного оподаткування, повинні ретельно проаналізувати правила оподаткування, встановлені їх національним законодавством, на предмет того, чи необхідне внесення змін для забезпечення застосування положень угоди [3, с. 58].

У деяких випадках внутрішні правила оподаткування також впливають на зміст двосторонніх податкових угод. Так, наприклад, незважаючи на те, що в межах ОЕСР загалом існує консенсус з приводу основних принципів, на яких побудована Модельна податкова конвенція, а більшість існуючих двосторонніх угод відповідають моделі, існують особливості при застосуванні угод на практиці, зумовлені відмінностями у внутрішньому законодавстві договірних країн [2, с. 134].

Таким чином, ООН було проведено значну роботу з метою розроблення дієвого інструменту уникнення подвійного оподаткування, який би був привабливим також і для країн, що розвиваються. В процесі цієї роботи було створено ряд документів, основним з яких без сумніву є Модельна конвенція про уникнення подвійного оподаткування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Слід зазначити, що зусилля ООН мали реальні наслідки - призвели до суттєвого зростання кількості двосторонніх податкових угод між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, починаючи з 1980-х років [4, с. 1503].

У 1990-х роках спеціальна Група експертів з міжнародного співробітництва з податкових питань визнала, що з часу розробки Модельної конвенції відбулися значні зміни у міжнародній економічній, фінансовій та фіскальній кон'юнктурі. Зокрема, з'явилася значна кількість нових фінансових інструментів, механізмів трансферного ціноутворення, зріс вплив податкових гаваней, а глобалізація суттєво змінила міжнародні економічні відносини. При цьому ОЕСР відреагувала на зазначені зміни переглянувши текст Модельної податкової конвенції, розробленої цією організацією [6, с. XII].

Зважаючи на це, під час Восьмої зустрічі Групи експертів, яка відбулася у грудні 1997 року в Женеві, була створена фокус-група, що складалася з п'яти членів та чотирьох заступників, для опрацювання питань перегляду та оновлення Модельної конвенції ООН про уникнення подвійного оподаткування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, та керівних вказівок для проведення переговорів щодо двосторонніх податкових угод між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Процес перегляду та оновлення Модельної податкової конвенції ООН, розпочатий у 1995 році, завершився у 1999 році на Дев'ятій зустрічі Групи експертів. Внесені зміни мали на меті врахування глобалізації торгівлі та інвестицій, а також зрушення у міжнародній податковій політиці розвинених країн та країн, що розвиваються, що відбулися

після 1980-го року [6, с.ХІІІ]. Остання версія Модельної податкової конвенції ООН була опублікована у 2001 році [9, с.2].

Робота над текстом Модельної податкової конвенції триває, оскільки зміни у міжнародних економічних відносинах вимагають постійного вдосконалення положень модельної конвенції. Так, відповідно до рішення Економічної і соціальної ради ООН від 23 липня 2010 року Шоста сесія Комітету експертів по міжнародному співробітництву з податкових питань відбулася 18-22 жовтня 2010 року [9, с.2].

Головною метою сесії було завершення перегляду Модельної податкової конвенції ООН. Так, Групою експертів наразі опрацьовуються пропозиції по змінам, які необхідно внести в саму конвенцію та в Коментар. Як зазначалося, остання версія Модельної конвенції була опублікована у 2001 році, тобто з останнього оновлення пройшло вже майже десятиріччя. Водночас Модельна податкова конвенція ОЕСР регулярно оновлюється та переглядається – останні зміни були внесені у 2010, 2008 та 2005 роках.

Серед основних змін, які обговорювалися на Шостій сесії, необхідно відзначити пропозиції по перегляду статті стосовно механізмів урегулювання спорів. Так, на зустрічі 2009 року Підкомітет з врегулювання спорів одержав завдання розглянути можливість передбачити арбітраж у статті 25 Модельної конвенції, що врегульовує процедуру взаємного погодження, або у Коментарі до цієї статті. Розглядалися механізми обов'язкового та добровільного арбітражу, а також спрощеної процедури арбітражу. На саміті Підкомітет надав свої пропозиції з зазначених питань, а також запропонував до розгляду Керівні вказівки по застосуванню процедур взаємного погодження, передбачених угодами про уникнення подвійного оподаткування. Головною метою Керівних вказівок є вдосконалення розуміння та практичного застосування процедур взаємного погодження, які дозволяють представникам країн, що уклали двосторонню податкову угоду, врегулювати спори, складнощі та сумніви, що виникають при тлумаченні положень угоди [9, с.3].

Також на Шостій сесії обговорювалися зміни положень Модельної конвенції ООН, що врегульовують питання оподаткування послуг. Зокрема, розглядалися питання належного підходу до оподаткування винагороди за послуги технічного характеру, які надаються нерезидентами.

Одна з найважливіших пропозицій стосується перегляду концепції остаточного (бенефіційного) володіння. Такі зміни визнані необхідними у зв'язку з неправильним застосуванням відповідних положень угод про уникнення подвійного оподаткування, які мають місце на практиці [10, с.3].

Зміни Коментарів до статей Модельної податкової конвенції ООН будуть переважно базуватися на змінах Модельної конвенції, однак на Шостій сесії були погоджені зміни Коментарів, які безпосередньо не стосувалися змін у тексті конвенції. Так, наприклад, у Коментар до статті 11 Модельної конвенції будуть внесені зміни стосовно ісламських фінансових інструментів [9, с.2].

Слід зазначити, що наразі відбувається процес розширення співробітництва з податкових питань в рамках ООН. Так, на Шостому саміті обговорювалися можливість затвердження розроблених експертами ООН Практичних інструкцій з питань трансферного ціноутворення для країн, що розвиваються [8, с.2]. Розглядалася можливість посилення податкової співпраці з метою запобігання деструктивним змінам клімату.

Підводячи підсумки проведеного вище дослідження, можна відзначити важливу роль, яку відіграє ООН у врегулюванні податкових відносин між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Основним досягненням ООН у податковій сфері на сьогоднішній день є публікація Модельної конвенції ООН про уникнення подвійного оподаткування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, а також документів, що пов'язані з Модельною конвенцією. Публікація модельної конвенції мала наслідком різке

зростання кількості угод про уникнення подвійного оподаткування укладених країнами, що розвиваються, з розвиненими країнами, а отже справила позитивний вплив на врегулювання проблеми подвійного оподаткування, яка обмежує потік іноземних інвестицій. Наразі ООН опрацьовує також нові документи, які матимуть важливе значення для податкової сфери країн, що розвиваються.

Література

1. Basic International Taxation Second Edition Volume I: Principles // Taxmann Allied Services Pvt Ltd. – 2006. – 467 pp;
2. Cockfield Arthur J. Globalization and Its Tax Discontents: Tax Policy and International Investments // University of Toronto Press. - August 21, 2010. – 320 pp.
3. Klaus Vogel on Double Taxation Conventions, Third Edition // Kluwer Law International. – November 1997. – 1728 pp.;
4. Neumayer, E. Do double taxation treaties increase foreign direct investment to developing countries? // Journal of Development Studies. – 2007. - # 43:8. - pp. 1501 – 1519;
5. Organisation for Economic Co-operation and Development. Fiscal Incentives for Private Investment in Developing Countries // Report of the OECD Fiscal Committee. - Paris. - 1965;
6. United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries. Introduction // New York, UN. - 2003;
7. Report to the Council on the Fifth Session of the Committee // League of Nations, Fiscal Committee. – Geneva. - June 1935;
8. Report on practical manual on transfer pricing for developing countries // Committee of Experts on International Cooperation in Tax Matters. - Sixth Session, Geneva. - 18-22 October 2010. – <http://www.un.org/esa/ffd/tax/sixthsession/ManualTransferPricing.pdf>
9. Report on United Nations Model Tax Convention update // Committee of Experts on International Cooperation in Tax Matters. - Sixth Session, Geneva. - 18-22 October 2010. – <http://www.un.org/esa/ffd/tax/sixthsession/UN-ModelTaxConvention.pdf>
10. Report on Concept of beneficial ownership: discussion of key issues and proposals for changes to the UN MC // Committee of Experts on International Cooperation in Tax Matters. - Sixth Session, Geneva. - 18-22 October 2010. –<http://www.un.org/esa/ffd/tax/sixthsession/BeneficialOwnership.pdf>

Заяць Н.В.*

МОДЕЛІ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проаналізовано особливості сучасних моделей народного представництва, досліджено значення кращого світового та вітчизняного досвіду для вдосконалення інституту народного представництва, наголошено на необхідності запозичення сучасних ефективних світових моделей народного представництва в розбудову демократичних засад в Україні.

Ключові слова: представництво, ООН, модель, світ, сучасний.

Проанализированы особенности современных моделей народного представительства, исследовано значение лучшей мировой и отечественной практики для усовершенствования института народного представительства, обращено внимание на необходимость заимствования современных эффективных моделей народного представительства в строительство демократических основ в Украине.

Ключевые слова: представительство, ООН, модель, мир, современный.

In the article the author has analyzed the features of modern models of people representation. The question of sense of better experience in democracy representation on a world scale is investigated here in order to improve the modern institutions of people representation. There are pointed the necessity in adoption European models of people representation for building the democracy in Ukraine.

Key words: presentation, UN, model, world, modern.

Необхідною умовою підвищення ефективності інституту народного представництва в Україні є уміння поєднати кращі здобутки людства з дбайливим ставленням до вітчизняного досвіду. Сьогодні наша країна знаходиться на шляху реформування всіх інститутів влади, пошуку власної моделі демократизації суспільства, розбудови демократичної, правової держави, формування громадянського суспільства, інтеграції України у європейський політичний і правовий простір. Удосконалення інституту народного представництва багато в чому буде залежати від перспективи переходу до більш ефективної політичної системи, що відповідає найбільш поширеній у демократичних країнах Європи парламентській моделі держави.

Сьогодні досвід поширення традицій народовладдя позитивно вплинув на розвиток представницької демократії у всьому світі, набув нових рис і цим змінив свій звичний зміст. У зв'язку з цим й Україна гостро потребує подальшого теоретичного осмислення інституту народного представництва, конституційного закріплення кращого світового і вітчизняного досвіду. Сучасний складний етап розвитку українського суспільства, пошук більш ефективних способів удосконалення інституту народного представництва вимагає відмовитись від практики замовчування позитивного досвіду минулого і перейти до гли-

* кандидат юридичних наук, докторант кафедри держави та права Національної академії внутрішніх справ

бинного осмислення та практичного використання попередньої світової вітчизняної історичної спадщини у контексті усього політичного та юридичного досвіду.

Особливість функціонування інституту народного представництва значною мірою залежить від перебування України у контексті глобалізованого простору, завдяки якому інститут народного представництва давно вже перетнув кордони європейських країн і розповсюдився у всьому світі, як певний критерій сучасної держави, що функціонує у відповідності із світовими стандартами.

Сучасні демократичні стандарти стали певним зразком, на який мають орієнтуватися держави, що вважають себе демократичними. Але, функціонування інституту народного представництва залежить не лише від особливостей розвитку даної країни, її історичного минулого та сучасного, а й від впливу глобалізованого світу, цінностей європейської демократії. Розмаїття історичного розвитку різних країн світу впливає і на розмаїття концепцій народного представництва.

Однією із перших теорій народного представництва, що отримала завершену концептуалізацію є субстанціальна, що спрямована на пізнання сутності, змісту і значення інституту народного представництва. Сформоване ще у XIX столітті «класичне» розуміння народного представництва залишається практично незмінним на сьогодні, але недостатнім для функціонування сучасної зрілої демократії.

Грунтовний аналіз різних сучасних соціокультурних концепцій дає можливість зробити висновок про появу в народному представництві нових прикмет, що невідомі були раніше у різних країнах світу (невибірні способи отримання депутатських мандатів, намагання побудувати парламент на релігійній основі, відсутність багатопартійної системи тощо).

Розгляд особливостей функціонування інститутів народного представництва у різних культурно-цивілізаційних утвореннях дають можливість показати, що з одного боку, розмаїття моделей можуть збагатити інститут народного представництва, як у теоретичному, так і у практичному плані, а з іншого, переконати, про неможливість побудувати єдину універсальну модель народного представництва, що придатна для всіх часів, країн, народів. Розмаїття концепцій і моделей народного представництва демонструють величезний потенціал модифікацій інституту народного представництва, що задовольняє потреби і запити будь-якої із країн, що стала на шлях демократичної розбудови суспільства.

Кожна країна шукає власну модель інституту народного представництва, що відповідає її потребам, можливостям на тому чи іншому етапі її розвитку. Плюралізм у поглядах на феномен народного представництва і практика його функціонування дає можливість дослідити як позитивний, так і негативний досвід і пристосувати його до потреб сучасного українського суспільства. Окрім того, вона повинна включати в себе: сутність і характер представництва (кого і що представляють депутати та їх роль у здійсненні публічної влади); міру участі політичних партій та інших громадських організацій у представницькій системі; спосіб формування представницької установи та вид виборчої системи; характер зв'язку депутатів з народом та міру відповідальності їх перед народом [1, с.17].

Найбільш поширеними концепціями народного представництва, на наш погляд є західні (до них належить і українська); мусульманська, африканська, сіньська (китайсько-конфуційська), індо-буддистська (що класифікуються за релігійно-культурними критеріями), які відображають історичні суспільно-політичні, соціокультурні і інші особливості країн [2, с.14].

Більш ефективними, на наш погляд, є сучасні європейські моделі народного представництва, які принципово відрізняються між собою за такими критеріями.

По-перше, в залежності від політико-правової ідеології держави в яких функціонує інститут народного представництва можна виділити соціалістичну і ліберальну моделі.

Зокрема, ліберальні концепції були історично першими і виникли у державах Західної Європи і США. Ці концепції в цілому зводились до того, що діяли в системі поділу влад, при наявності періодично обраного народом парламенту в умовах багатопартійності, забезпечували верховенство народу, виборність, змінність представницьких органів, плюралізм, відповідальність представницьких органів, їх функціонування на демократичному ґрунті, при наявності багатопартійності.

Соціалістична концепція народного представництва виникла у державах соціалістичної системи. Вона протягом десятиліть певним чином конкурувала із ліберальною моделлю народного представництва. Проте, на відміну від ліберальної концепції, соціалістична модель лише декларувала демократичні принципи, але у дійсності функціонувала при повній відсутності демократичних прав і свобод, на основі адміністративно-примусового методу організації і проведення виборчого процесу. На сьогодні соціалістична концепція втратила актуальність, і представлена лише окремими країнами – КНДР, Куба та ін. Окремі рецидиви соціалістичної концепції народного представництва спостерігаються у таких країнах як Китай, В'єтнам та окремих країнах Латинської Америки.

Потрібно зазначити, що ряд прикмет соціалістичної моделі залишився також у сучасних пострадянських країнах, і, зокрема, в Україні, як залишок минулого, рецидив, який поки що зберігається в умовах становлення демократії в українському суспільстві, втілення ліберально-демократичної моделі народного представництва західноєвропейського зразка. Ці залишки минулого не можна ігнорувати, а їх потрібно поступово долати за умови одночасного збереження окремих позитивних здобутків. Так, наприклад, можна визнати таку позитивну рису соціалістичних концепцій, як задекларований високий рівень відповідальності депутатів перед народом; обов'язок депутатів приймати накази виборців, звітувати за їх виконання. Але ці позитивні риси носили декларативний характер, і зовсім не мали місця у дійсності.

По-друге, в залежності від складу колегіального представницького органу сучасна юридична наука висуває протилежні концепції народного представництва – соціологічну і діяльнісну. Їх відмінність зводиться до вирішення питання про те, наскільки соціальна структура суспільства повинна впливати на склад представницьких органів та установ. Ці концепції в основному сформульовані західноєвропейськими та американськими вченими.

Історично першою можна вважати соціологічну концепцію народного представництва. У американській юридичній науці її називають «концепція мікрокосмосу», або ж «концепція дескриптивного представництва». Прихильники соціологічної концепції наполягають на тому, що парламент повинен нагадувати (відображати) модель суспільства в якому вона сформувалася: «Парламент має бути портретом в мініатюрі всього народу, він має думати, почуватись, діяти як весь народ в цілому» [3]. Подібну концепцію розвивав і французький просвітник Мірабо: «представницькі збори для народу є те ж саме, що і мапа для простору який він займає; як в цілому так і у зокрема, копія завжди повинна мати пропорції ті ж самі, що й оригінал. Це означає, що основні державні рішення приймаються у відповідності із думкою більшості, що виражається у процесі голосування. Думка більшості формується у прямій залежності від соціальної структури суспільства. у тій же пропорції має відображати їх думки і настрої у своїй роботі [4].

У той же час необхідно мати на увазі і можливі недоліки, пов'язані із соціологічною концепцією народного представництва. Йдеться про те, що крайні форми цієї концепції можуть привести до появи корпоративного представництва із невеликою кількістю громадських об'єднань. Ці застороги врахували представники «концепції уповноваженої особи», чи «концепції субстанціального представництва». Її ще прийнято називати «ді-

яльнісною концепцією народного представництва. Головна увага приділяється не структурі представницького органу, а рішенням, які він приймає. В основі цієї концепції лежить ідея наділення однієї особи повноваженнями діяти від імені іншого, що наближає представництво до сфери приватного і публічного права. Провідна роль належить представницькому органу, що обраний народом, щоб виражати його інтереси. На думку представників даної концепції принципове значення для народного представництва має не соціологічний склад парламенту, а відповідність цілей депутатів інтересам їх виборців. Тому, формування такого парламенту має відбуватися за допомогою виборчих систем, які забезпечують особисту участь кандидата і його тісний контакт з виборцями.

Проаналізовані концепції виникли, як протилежні між собою і певним чином несумісні одна з одною. Але, можна допустити, що це не зовсім так, тому що соціологічне представництво виступає зовнішнім показником представницьких органів і установ, його формальною характеристикою. А змістовні моменти представницької природи органів публічної влади виражені у його діяльній характеристиці. Для найбільш повної реалізації ідеї народного представництва доцільно поєднання в у відповідному органі влади формальної і змістовної характеристик. Формальну («соціологічну») сторону може забезпечити адекватна виборча система, а змістовну («діяльнісну») – результати роботи самих депутатів. Саме тому ці дві концепції можливо навіть об'єднати так, щоб вони взаємно доповнювали одна одну і результат їхньої взаємодії, тому що парламент покликаний проводити в життя інтереси народу, а для цього з однієї сторони, він повинен найбільш продуктивно відображати структуру суспільства, тобто, формуватися за допомогою справедливої виборчої системи, а з іншої, реалізовувати своїми рішеннями інтереси народу.

Але при всім розмаїтті моделей і концепцій кожна з них тим чи іншим чином запозичує окремі риси перевіреної історією європейської моделі народного представництва. Кожна держава, що стає на шлях демократичного розвитку намагається заручитися підтримкою у представників Європейського Союзу. Звичайно, європейська модель представницької демократії виступає для кожної країни з демократичною орієнтацією як зразок. Але життя демонструє що західноєвропейська модель не може бути механічно перенесена на інший національний ґрунт незахідних держав. Національно-державні модифікації представницької демократії диференційовані, тому що на них впливають різні природні і соціокультурні фактори: оточуюче середовище, клімат, особливий соціум, культурно-історична спадщина, традиційні моделі взаємовідносин людини і держави.

Що ж можна запозичити із досвіду різних країн, і особливо європейського для сучасної моделі народного представництва в українському суспільстві? Характеризуючи особливості функціонування інституту народного представництва в Україні на даному етапі її розвитку важливо вказати на її залежність від низки факторів історичного, економічного і соціокультурного характеру, що безпосередньо впливають на становлення інституту народовладдя в Україні. Йдеться про глибокі історичні традиції, рівень політичної і правової культури громадян, стан розвитку інститутів громадянського суспільства, бажання будувати власну демократичну, правову державу. Це означає, що розвиток інституту народного представництва відбуваються: по-перше, в умовах корінної модернізації суспільства, пошуку ефективних методів реформування всіх сфер суспільного життя, подолання кризового стану; по-друге, під впливом (позитивного і негативного) досвіду інших країн; по-третє, з врахуванням залишків інерції радянського минулого; в умовах багатопартійності в Україні; протиборстві в системі гілок влади. Природно, що ці фактори суттєво впливають на функціонування інституту народного представництва.

Особливий вплив на становлення інституту народного представництва в Україні має низка факторів історичного і соціокультурного характеру. Зокрема йдеться про сучасний стан розвитку суспільства, а саме про те, що воно знаходиться на початковому етапі роз-

витку сучасної демократії, про що свідчать такі показники, як діяльність в Україні демократичних інститутів; ступінь єднання суспільства на принципах демократії; рівень електоральної культури населення тощо. Відіграють свою негативну роль політична апатія і зневіра до влади, правовий нігілізм, політичний та правовий популізм, політична корупція, пониження ролі державницьких основ у суспільстві, суперечливе законодавство створюють атмосферу стихійності, хаосу, тривоги, конфліктності, некерованості відносин між людьми. Нажаль, сучасна криза не сприймається у нашому суспільстві, як шанс оздоровлення всіх сфер суспільного життя. Адже «криза має сприйматись не тільки в категоріях проблем, а й у категоріях можливих інноваційних рішень» [5].

Література

1. Богданова Н.А. К вопросу о понятии и моделях народного представительства в Российской Федерации / Под ред. Е.А.Авакьяна. - М,1998.- С.17
2. Гессен В.М. Основы конституционного права- Петроград: Из-во: Юридические книжные склады «Право»-1918.- 437с.
3. Даль Р. Демократия и ее критики.- М,РОССПЕН,2003. –С.298.-
4. Паротян К.М. Народное представительство в контексте политико-правовых учений // Философия права, 2007. №5-С.131-135.
5. Кольба А.И.Господин кризис, как вас теперь называть? Круглый стол / Кольба А.И. // Полис – 2009.№1. – С.1-33.

Піпченко Н.О.*

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ НА РОЗВИТКУ Е-ДЕМОКРАТІЇ У КРАЇНАХ ЄС

У статті йде мова про вплив цифрової нерівності на розвиток е-демократії у країнах ЄС та проаналізовано шляхи її подолання.

Ключові слова: цифрова нерівність, е-демократія, е-урядування, ЄС.

В статті йде мова про вплив цифрового нерівності на розвиток е-демократії в країнах ЄС та проаналізовані шляхи її подолання.

Ключевые слова: цифровое неравенство, е-демократия, е-управления, ЕС.

In the article told about the impact of the digital divide on the development of e-democracy in the EU and explored how to overcome it.

Keywords: digital di-vide, e-democracy, e-government, the EU.

Подолання цифрової нерівності дозволяє не лише зберігати національну культурну спадщину за допомогою інформаційних телекомунікаційних технологій, але подолати проблеми взаємного непорозуміння і настороженості по відношенню до незнайомих культурних та політичних цінностей. Без сумніву, рівень розвитку цифрових технологій, наприклад, на північноамериканському континенті і в бідних країнах Африки відрізняється, що, в першу чергу, залежить від рівня економічного розвитку цих регіонів.

Авторами праць, які розробили методологічну основу досліджень цифрової нерівності та інформаційного суспільства, є Д. Белл, П. Дракер, Н. Луман, М. Маклюен, М. Кастельс, Ю. Хаяші, Е. Тоффлер, А. Турен. Теорію інформаційного суспільства розробляли також такі відомі вчені як Р. Катц, Й. Масуда, М. Порат, Т. Стоуньєр. Проблеми функціонування Інтернету як політичного інституту досліджують зарубіжні вчені А. Абрамсон, Ф. Артертон, К. Орден, П. Джарвіс, українські дослідники С. Кашавцева, В. Королько, Т. Рудницька, Є. Макаренко, А. Сіленко, Д. Дубов. Впливу Інтернету на політичний процес присвячено праці Е. Коррадо, Х. Рейнгольда, Ч. Фаєрстона. Інтернет як фактор суспільних трансформацій аналізується російськими вченими Г. Вайнштейном, А. Чугуновим. Політично активну роль інформаційних технологій у децентралізації і демократизації життя сучасного покоління розкривають Дж. Гелбрейт, Ф. Фукуяма, Л. Лейдесдорф [1-12].

Цифрова або інформаційна нерівність (від англ. digital divide) означає обмеження можливостей соціальної групи або країни через відсутність у неї доступу до сучасних засобів комунікації [2]. В українській мові не склалося єдиного еквівалента усталеному терміну в англійській мові «digital divide», тому використовуються словосполучення «цифровий бар'єр», «цифрова нерівність», «цифровий поділ», «цифровий розрив», «цифрова прірва», «дигітальна яма», «дигітальний розрив», «інформаційна прірва». Нині «digital divide» є терміном, який має відтінок соціально-політичного характеру тому, що через обмеження доступу до телебачення, мережі Інтернет, телефонного зв'язку (мобільного і стаціонар-

* кандидат політичних наук, асистент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ного) або радіо соціальна група або індивід втрачають можливості пошуку роботи, налагодження соціальних зв'язків, здійснення культурного обміну, що негативно впливає на економічну ефективність держави, розвиток і збереження культури, загальний рівень освіти.

За оцінками експертів, цифровий розрив нині не тільки не скорочується, а й постійно зростає (табл. 1). Цифрова нерівність стає перешкодою для подальшого розвитку людства, в цілому, і підтримки ідей е-демократії, зокрема. В цих умовах світове співтовариство розробляє різноманітні міжнародні програми допомоги країнам, що розвиваються, реалізує проекти за підтримки ООН та інших міжнародних організацій, які спрямовані на подолання проблем розповсюдження ІКТ у світі.

Таблиця 1. Індекс розвитку ІКТ (IDI) за регіонами світу на 2009 рік

місце IDI в регіоні	Європа	Загальне місце IDI	Азія та Океанія	Загальне місце IDI	Америка	Загальне місце IDI	Арабські держави	Загальне місце IDI	СНД	Загальне місце IDI	Африка	Загальне місце IDI
1	Швеція	1	Республіка Корея	3	США	19	ОАЕ	29	РФ	48	Сейшели	66
2	Люксембург	2	Японія	8	Канада	21	Бахрейн	33	Білорусія	55	Мавританія	72
3	Данія	4	Гонконг (Китай)	11	Сант Вінсент та Гринадина	46	Катар	45	Україна	58	ПАР	92
4	Нідерланди	5	Сінгапур	14	Аргентина	49	Саудівська Аравія	52	Казахстан	69	Капа Верде	102
5	Ісландія	6	Австралія	15	Уругвай	50	Кувейт	65	Молдова	73	Ботсвана	109

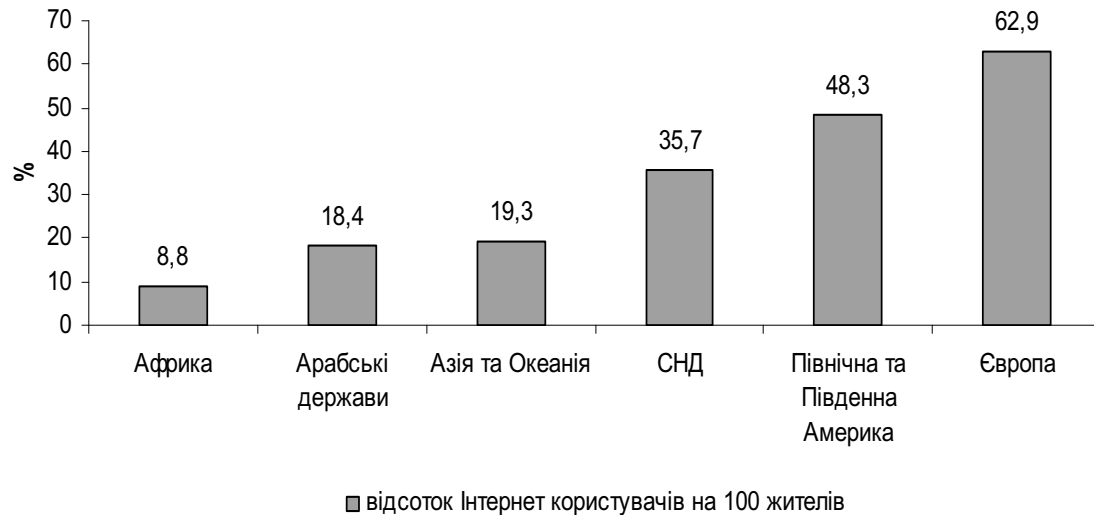
Джерело: *Measuring the Information Society 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/2010/Material/MIS_2010_without%20annex%204-e.pdf*

Моніторинг розвитку ІКТ у світі проведений Міжнародним телекомунікаційним союзом у 2009-2010 роках продемонстрував, що проблема цифрової нерівності зберігається, хоча, в країнах, що розвиваються за останні роки спостерігається тенденція зростання Індексу розвитку ІКТ (IDI), але за рахунок технологій третього покоління. Зокрема, дослідження цифрової нерівності проводились з 2002 по 2008 роки для чотирьох груп країн: найвищий рівень ІКТ, високий, середній та низький рівні розвитку інформаційних технологій.

Результати аналізу показали, що розрив між групою з найвищим рівнем розвитку ІКТ та трьома іншими скорочується, особливо помітно зникає різниця між першими двома групами країн, але розшарування між трьома рівнями (високий, середній і низький) збільшується. Тенденція скорочення цифрової нерівності, яка спостерігається в останні роки пов'язана з тим, що відбувається вирівнювання між країнами з надзвичайно високим та високим рівнем використання ІКТ у суспільному житті. Однак, у цих же державах зосереджені розробка та виробництво технологій інноваційного характеру, що в свою чергу сприяє збільшенню розриву з країнами з середнім та низьким рівнями. Подолання цієї проблеми напряму залежить не лише від економічних особливостей розвитку держави, але й від політичних кроків урядових структур щодо існуючого протиріччя [13].

Якщо розглядати проблему подолання цифрової нерівності у часі, то країни або регіони світу, які розвиваються, поступово скорочують розрив з розвиненими державами. Наприклад, поширення мобільного стільникового та фіксованого зв'язку у країнах, що розвиваються досягло рівня Швеції (перше місце IDI) майже за десять років, а кількість

користувачів мережею Інтернет на 100 жителів майже така ж як була у Швеції 11 років тому (рис. 1). Хоча, за показниками середньої тривалості життя країни, що розвиваються відстають від Швеції на 66 років.

Рис. 1 Відсоток користувачів мережею Інтернет на 100 жителів, за регіонами світу (2009 рік)

Джерело: *Measuring the Information Society 2010 (ITU) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/2010/Material/MIS_2010_without%20annex%204-e.pdf*

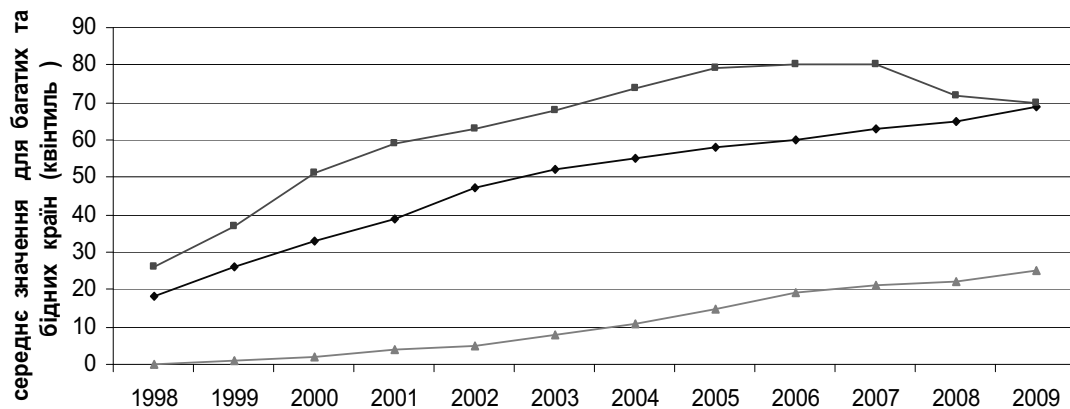
Незважаючи на світовий економічний спад, використання ІКТ у світі безперервно зростає, сприяючи постійному розширенню ІТ-послуг, які надаються як державними, так і фінансовими структурами. Стрімкому розвитку ІКТ сприяють декілька факторів: безперервне зниження цін на цифрові технології та неухильне зростання кількості пристроїв. Особливо активно розвивається ринок мобільного стільникового зв'язку, зокрема, кількість користувачів мобільного зв'язку склала 4,6 млрд. зареєстрованих власників, і за прогнозами експертів тенденція зростання буде спостерігатись в майбутньому.

Використання мережі Інтернет також зросло: в середньому на 6 % збільшилась кількість користувачів мережею у розвинутих країнах, тоді як у країнах, що розвиваються цей показник склав 21 відсоток (з 1998 по 2009 рік загальний рівень зростання у цих країнах склав 38 %) [13], але мова не йде про широкосмуговий доступ до мережі, оскільки сучасні технологічні розробки є дуже дорогими для країн з середнім та низьким економічним достатком.

Розвиток інфраструктури, здешевлення технологій, зростання доступу та попиту на ІКТ призвели лише до стрибкоподібного технологічного розвитку країн, що розвиваються, не змінюючи їх економічний та соціальний стан. Країни з низьким та середнім рівнем розвитку не можуть подолати цифровий бар'єр, не дивлячись на постійні темпи зростання, тому що в країнах відбуваються кількісні перетворення, які не завжди є якісними.

З метою узагальнення потрібно розглянути у сукупності названі вище показники, щоб зрозуміти загальну світову тенденцію розвитку ІКТ. Як видно з графіку (рис. 2), цифрова нерівність між бідними та багатими країнами зростає, особливо по відношенню до мережі Інтернет та широкосмугового зв'язку, тоді як для мобільного зв'язку ці показники є набагато нижчими.

Рис. 2 Цифрова нерівність між багатими та бідними країнами (1998-2009 роки)

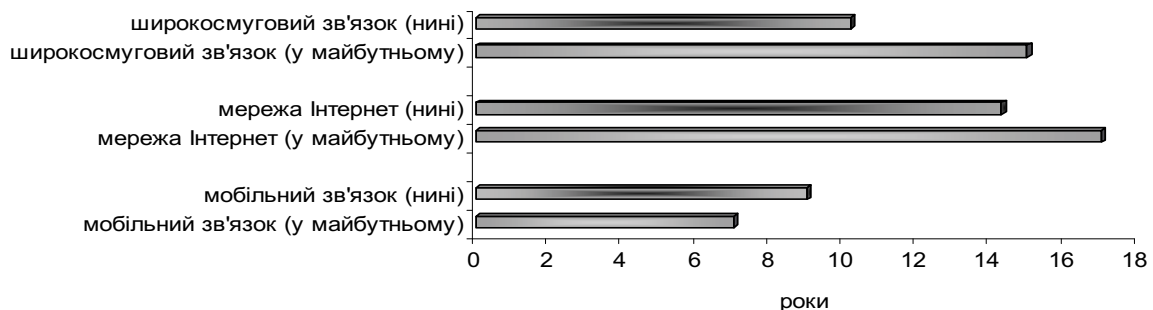
Джерело: *Global ICT Statistics on Internet Usage, Mobile, Broadband: 1998-2009* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://en.wordpress.com/tag/ict4d-statistics-2//2010/09/16/global-ict-statistics-on-internet-usage-mobile-broadband-1998-2009/>

Якщо розглянути подолання цифрової нерівності у часовому вимірі, то для цього необхідно менше 10 років по відношенню до мобільного зв'язку, 14-15 років знадобиться бідним країнам, щоб наздогнати ступінь використання мережі Інтернет у розвинутих державах, а для широкосмугового зв'язку потрібно більше 10 років. Аналізуючи темпи економічного зростання найбідніших країн за період з 2004 по 2009 роки (рис. 3), експерти зробили висновок, що [14]:

- для мобільного зв'язку цифровий розрив між бідними та багатими країнами складає 7 років, а з урахуванням зниження економічного зростання впродовж 2008-2009 років – 9 років, тобто лише у 2013 році за рівнозначних умов країни з низьким технологічним розвитком можуть досягти показників багатих країн, які вони мали у 2004 році;

- для мережі Інтернет цифровий розрив складає 17 років, тобто найбідніші країни можуть лише у 2019 році за рівнозначних умов досягти рівня розвитку мережі Інтернет у багатих країнах на 2002 рік;

- для широкосмугового зв'язку цифровий розрив складає 15 років, тобто найбідніші країни можуть лише у 2020 році за рівнозначних умов досягти рівня розвитку такого зв'язку у багатих країнах на 2005 рік, але з похибкою на темпи економічного розвитку у 2008-2009 роках.

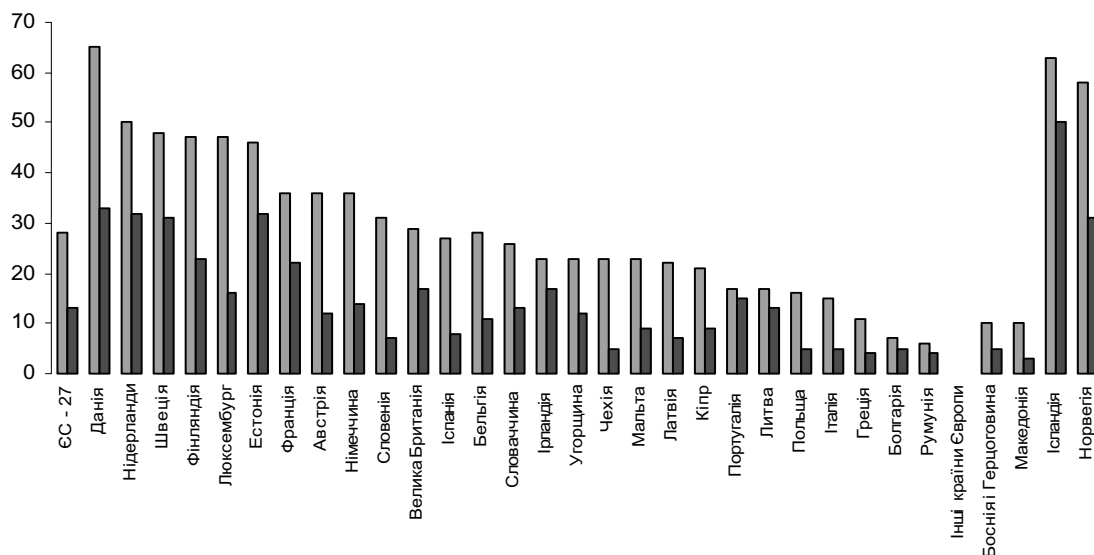
Рис. 3 Цифрова нерівність між бідними та багатими країнами, 2009 рік

Джерело: *Global ICT Statistics on Internet Usage, Mobile, Broadband: 1998-2009* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://en.wordpress.com/tag/ict4d-statistics-2//2010/09/16/global-ict-statistics-on-internet-usage-mobile-broadband-1998-2009/>

Таким чином, експертами Міжнародного телекомунікаційного союзу зроблено висновок, що цифрова нерівність з часом не може бути подолана і її скорочення з кожним

наступним інноваційним розвитком ІКТ не є аксіомою. Подолання цифрової нерівності та розвиток е-демократії в світі є взаємопов'язаними процесами, тому що швидкість розповсюдження ІКТ та їх використання у повсякденному житті впливає на рівень розвитку е-демократії як в окремо взятій країні, так і в світі. Електронна демократія сприяє використанню ІКТ для активізації і розширення участі громадян у демократичних процесах. Доступ до сучасних технологій та володіння масово-комунікаційними навичками не означає, що громадяни будуть залучені до процесу е-демократії та будуть використовувати послуги, які надає е-урядування. Нині не всі громадяни розуміють переваги використання послуг е-урядування, а деяких турбують питання конфіденційності, тому головна мета органів державної влади пояснити громадянам переваги е-демократії в цілому та розробити відповідні програми.

Оскільки, європейський регіон є одним з розвинутих регіонів світу, в якому активно розробляють та поширюють новітні інформаційно-комунікаційні технології, тому доречним є проведення аналізу впливу цифрової нерівності на розвиток е-демократії в країнах ЄС. У 2009 році лише 27-28 % громадян ЄС скористалися електронними державними послугами, тоді як в окремих державах Європи (Данія, Ісландія, Норвегія) близько 65 % громадян використовували мережу Інтернет для отримання державних електронних послуг (рис. 4):

Рис. 4 Взаємодія громадян ЄС з органами державної влади у мережі Інтернет, 2009

Джерело: *E-government statistics (Eurostat), may 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/E-government_statistics#Development_of_e-government_services_usage*

Подібний розрив між країнами Європи пов'язаний з процесом поширення та отримання доступу до інформації у мережі Інтернет; відсутністю можливості завантажити відповідні форми документів у режимі он-лайн з подальшим відправленням їх до відповідних органів державного управління; впровадженням новітніх процесів у систему державного управління, що потребує значних інвестицій з боку уряду [15].

Детальний аналіз впливу цифрової нерівності на е-демократію, в цілому, та е-урядування, зокрема, показує, що в середньому 28 % європейських громадян мали доступ до інформації на веб-сайтах органів державної влади у 2009 році, але лише 13 % громадян надсилали інформацію в електронному вигляді. При цьому, серед країн ЄС існує розрив щодо використання урядових онлайн-послуг. Зокрема, майже дві третини (65 %) громадян Данії отримують інформацію від державних органів влади через мережу Інтернет,

тоді як у Румунії цей показник складає тільки 6 %, схожа ситуація в Чехії, Болгарії та Греції. Подібна різниця демонструє існування цифрової нерівності не лише в рамках інтеграційного утворення, але й окремих соціально-економічних груп різних країн ЄС, що призводить до зниження темпів впровадження е-урядування в цілому.

Частка осіб, які взаємодіють з органами державної влади через мережу Інтернет у середньому складала 28 % громадян у 2009 році: більше половин осіб (53 %) – це люди з вищою освітою і лише 12 % - це особи без освіти або мають середній рівень освіченості. Також спостерігається розшарування серед осіб, які проживають у містах (32 % мають доступ до інформації на веб-сайтах органів державної влади) та у сільській місцевості (відповідно 22 %). Подібна тенденція існує серед різних вікових груп: від 25 до 34 років 39 % осіб використовують мережу Інтернет для отримання інформації і лише 8 % - це особи від 65 до 74 років. Як правило, молодші вікові групи мають найвищий відсоток у сфері здійснення Інтернет-діяльності у порівнянні з іншими віковими групами, але вони ж мають низький рівень потреб до послуг, які надаються за допомогою е-урядування.

У 2006 році в ЄС більше третини (35 %) користувачів мережі Інтернет використовували послуги електронного урядування. Крім того, 37 % громадян зацікавлені в заміні особистих візитів до державних органів послугами через мережу Інтернет. Однак, 28 % Інтернет-користувачів не цікавляться послугами органів державної влади, які можна отримати через мережу. Найвищий відсоток користувачів Інтернет, які використовують послуги електронного урядування проживають в Ісландії, Данії, Нідерландах та Естонії. Найбільша частка Інтернет користувачів, які не використовують електронні державні послуги знаходяться у Латвії, Чеській Республіці, Румунії та Ірландії, які розглядаються як потенційні користувачі послугами електронного урядування.

В ході дослідження проведеного в рамках ЄС у травні 2010 року були з'ясовані причини відмови громадян від он-лайн послуг е-урядування, зокрема:

1. відсутність особистого контакту;
2. безпека захисту даних;
3. складність он-лайн додатків та їх доступність;
4. бажання отримувати негайну відповідь;
5. додаткові фінансові затрати для отримання он-лайн послуг.

Якщо при виборі комп'ютера, телевізора, радіоприймача або купівлі мобільного телефону мова йде про можливість конкретної особи, то технологічний розрив означає відставання цілих держав і континентів від тих, які вирвалися вперед. У століття, коли інформація визначає розвиток виробничих потужностей, впливає на економіку і політику, цифрова нерівність обертається новими соціальними проблемами для тих країн, чий економічний та інтелектуальний потенціал і так був не високий. Через це бідні стають ще біднішими, а багаті ще багатшими.

Експерти відзначають, що цифрова нерівність виникає навіть у розвинених країнах, зокрема, розрив існує у використанні інформаційних технологій старшим і молодшим поколінням, чоловіками та жінками, малим і великим бізнесом, мешканцями міст і віддалених територій, між країнами, регіонами і навіть цивілізаціями. До того ж деякі соціальні групи, які володіють фінансовими та освітніми можливостями, свідомо відмовляються від користування мережею Інтернет та сучасними технологіями. Розвитку цих процесів сприяють і прорахунки у сфері державної політики, тому що не існує однозначно встановлених правил та способів взаємодії громадян у віртуальному просторі.

Цифрову нерівність потрібно розглядати і як історичну категорію, яка відображає попередній розвиток країн і регіонів, одночасно демонструючи суперечності процесу глобалізації, які складно контролювати та регулювати не лише на державному, але й міжнародному рівні. Цифрова нерівність – це і соціальний феномен, зумовлений супе-

речностями розвитку традиційних сфер діяльності людей, державним устроєм, економічними і політичними відносинами; розвитком рівня освіти і культури, життя населення, станом функціонування інститутів громадянського суспільства, ступенем розвиненості мас-медіа. Цифрова нерівність залежить також і від стану розвитку прав і свобод людини та пов'язана з темпами і способами впровадження сучасних технологій у побут особистості. Цифрова нерівність є багатокомпонентним цілим, яке проявляється в ускладненні доступу до інформаційно-комунікаційних технологій; в неготовності користувачів до роботи з ними; в обмеженості національних інформаційно-функціональних ресурсів.

Таким чином, в історичному та соціальному розрізі цифрова нерівність є внутрішньо-економічним явищем, а як багатокомпонентна складова розвитку людства демонструє технологічну різницю між країнами. Цифрова нерівність притаманна різним співтовариствам, у тому числі і розвиненим в економічному відношенні, оскільки розрив між тими, хто має доступ до мережі Інтернет, і тими, хто його не має, помітно збільшує соціальну дистанцію між громадянами.

Існування цифрової нерівності впливає на зміну співвідношення сил на міжнародній арені, оскільки сприяє формуванню співтовариства держав нової інформаційної культури, встановленню цими державами нового світового інформаційного порядку; цифрова нерівність заважає не лише тим, хто опинився у «другому ешелоні», але й країнам нового інформаційного порядку в досягненні миру і стабільності, зміцненні національної безпеки. Інформаційні технології призвели до того, що держави стали залежними від техніки і технологій, уразливими до зовнішніх впливів і терористичних акцій. Цифрова нерівність одночасно є полем взаємодії держав з різним рівнем інформаційно-комунікаційної оснащеності. Країни з потужною економікою і розвиненими інститутами влади і права мають обмежені преференції в інформаційній сфері, тоді як невеликі і, навіть, відсталі держави, які почали розвиватись в епоху появи ІКТ, змогли завдяки цьому різко вирватися вперед, дати імпульс розвитку економіки, підвищити добробут громадян.

Цифрову нерівність можна подолати за допомогою змін соціальних інститутів і ментальності громадян. Сучасний технологічний розвиток людства сприяє зростанню активності використовувати мережу Інтернет в особистих потребах, а залучення бізнес-структур дозволяє здійснити прорив у сфері освоєння світових ринків інформаційних технологій тому, що успішний розвиток фірми, її партнерів і конкурентів встановлює певні правила поведінки, коли за короткий проміжок часу громадяни вже не уявляють своє існування без мережі Інтернет, е-послуг державного управління, освіти, економіки тощо.

Подолання цифрової нерівності залежить від цілеспрямованої політиці держави, а створення та впровадження системи електронного урядування сприятиме формуванню нових способів взаємодії громадян та органів державного управління за допомогою інформаційних технологій. Це дозволяє зробити висновок про актуальність розвитку електронної демократії в світі з метою встановлення нового способу взаємодії громадян і влади, підвищення ролі мас-медіа як елемента системи демократії. Розшарування у суспільстві і між державами призводить не лише до відсутності можливостей використовувати ІКТ у повсякденному житті, але й до появи в окремих соціально-економічних групах залежності від сучасних технологій. Ефективність запровадження ідей та основ електронної демократії залежить не лише від економічних та технічних можливостей різних країн світу, але й від психологічної готовності індивіда використовувати у повсякденному житті подібні «блага цивілізації».

Література

1. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – С. 28.
2. Сіленко А. Соціально-політичні наслідки інформаційної революції // Політичний менеджмент. - 2005. - № 5 (14). - С.61-74
3. Вайнштейн Г. Интернет как фактор общественных трансформаций // Ми-ровая экономика и международные отношения. – 2002. - №7. – С. 22.
4. Toffler A. The third wave. N.Y., 1980. – P. 46 - 58.
5. Thurow L. Creating Wealth. The New Rules for Individuals. Companies and Countries in a Knowledge-Based Economy. N.Y., 1999. – P. XV.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., Academia, 1999. – С. 288.
7. Гор А. Земля на чаше весов. В поисках новой общей цели / Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – С. 567.
8. Мельянцева В. Информационная революция – феномен «новой экономики» // МЭ и МО. – 2001. – №2. – С. 3.
9. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и созидание благосостояния / Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – С. 132.
10. Каннингэм С. и Портер А. Сетевые средства связи: двенадцать способов изменить нашу жизнь // Впереди XXI век. Антология современной классической прогностики. – М.: Academia, 2000. – С. 96.
11. Jarvis P. Globalization, Lifelong, Learning and the Learning Society Routledge, 2006.- 256p.
12. Leydesdorff L. A Sociological Theory of Communication: The Self-Organization of the Knowledge-Based Society.- Universal Publishers, 2001.- 359 p.
13. Measuring the Information Society 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/2010/Material/MIS_2010_without%20annex%204-e.pdf
14. Global ICT Statistics on Internet Usage, Mobile, Broadband: 1998-2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://en.wordpress.com/tag/ict4d-statistics-2//2010/09/16/global-ict-statistics-on-internet-usage-mobile-broadband-1998-2009/>
15. E-government statistics (Eurostat), may 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statisticsexplained/index.php/E-government_statistics#Developmentofe-governmentservicesusage

Опадчий І.М.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У СФЕРІ УНІФІКАЦІЇ ПРАВИЛ ВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Постійне розширення міжнародних торгових відносин та зростання кількості торгових угод, що укладаються фізичними та юридичними особами з місцезнаходженням в різних державах, а також широке застосування в таких угодах положень, що покликані забезпечити належне їх виконання, вимагає постійного вдосконалення міжнародно-правових механізмів регулювання інституту грошового зобов'язання в приватному праві. Така необхідність особливо проявляється під час кризових явищ в світовій економіці, внаслідок яких кількість випадків невиконання чи неналежного виконання грошових зобов'язань як в національній, так і в міжнародній торгівлі значно зростає, а також збільшується кількість транскордонних банкрутств.

З моменту створення ООН міжнародне співтовариство намагається шукати шляхи вирішення економічних проблем за допомогою цієї організації, її спеціалізованих інституцій та спеціальних механізмів, розраховуючи на глобальний характер її діяльності.

Дослідженню нормативно-правового регулювання грошових зобов'язань в міжнародному приватному праві були присвячені роботи таких авторів, як Л. А. Лунц, Вельяминов Г.М., Ч. Проктор и Ф. А. Манн. Але, проаналізувавши наукові роботи у цій сфері можна стверджувати, що діяльність ООН щодо нормативно-правового регулювання грошових зобов'язань не була предметом спеціального наукового дослідження.

Валютно-фінансова політика ООН в економічній сфері реалізується за допомогою таких спеціалізованих установ як Міжнародний Валютний Фонд, Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку та Міжнародну Фінансову Корпорацію. В свою чергу, головним юридичним органом системи ООН в галузі права є Комісія Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), який спеціалізується на проведенні реформ у сфері комерційного права. Основною метою діяльності є модернізація та вдосконалення норм міжнародної комерційної діяльності [10, с.112].

Саме під егідою ЮНСІТРАЛ було розроблено найвагоміший документ у цій сфері, а саме: Віденську конвенцію про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, в якій, зокрема, врегульовано питання:

місця оплати ціни, яка може здійснюватися у місці знаходження комерційного підприємця-продавця, або в місці передання товару; строку оплати, яка проводиться коли продавець, відповідно до договору, передає товар або товаророзпорядчі документи покупцю, або коли у покупця вперше з'явилася можливість оглянути товар; ціни та порядку її визначення: у випадку якщо її не передбачено в укладеному договорі, вважається, що сторони, при відсутності іншої домовленості, мали на увазі ціну, яка в момент укладення договору звичайно сплачувалася за товари, що передавалися за порівнюваних обставин у певній сфері торгівлі; правового захисту у випадку порушення договору продавцем та покупцем: якщо покупець не виконує зобов'язання за договором, продавець може вимагати

* здобувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Кисіль В.І.

відшкодування збитків. Здійснення продавцем свого права на інші засоби правового захисту не позбавляє його права вимагати відшкодування збитків і не надає відстрочки покупцю від судового чи арбітражного розгляду [3, с.56].

Також ЮНСІТРАЛ було розроблено Конвенцію ООН про незалежні гарантії та резервні акредитиви, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю 11 грудня 1995 року та спрямована сприяти застосуванню цих інструментів незалежно від їх традиційного використання в певній країні. Конвенція закріплює загальні характеристики, притаманні незалежній гарантії та резервному акредитиву, і таким чином зменшує невизначеність в застосуванні цих документів в міжнародній торгівлі [2, с.275].

Крім того, у сфері міжнародно-правового регулювання грошових зобов'язань ЮНСІТРАЛ було розроблено Типовий закон про міжнародні кредитові перекази, прийнятий 15 травня 1992 року, який стосується операцій, що розпочинаються наказом переказодавця банку передати в розпорядження бенефіціара зазначену суму грошей. Документом охоплюються такі питання як зобов'язання відправника наказу та банку-отримувача, часу переказу банком-отримувачем та обмеження відповідальності банку перед відправником або переказодавцем у випадку затримки переказу чи іншої помилки [4, с.67].

Проаналізувавши діяльність ООН в сфері уніфікації нормативно-правового регулювання грошових зобов'язань варто зазначити, що деякі акти ООН, що регулюють ці відносини вже значною мірою застаріли та не повністю відповідають вимогам часу. Крім того, саме в рамках ООН необхідно розробити проект єдиного нормативно-правового документу, який би вміщував всі аспекти регулювання грошових зобов'язань в міжнародному приватному праві, прийняття якого було б значним кроком у сфері уніфікації правового регулювання у цій сфері.

Список джерел та літератури

1. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс - М.: Волтерс Клувер, 2004
2. Воронкова А.Е., Єрохіна Л.В., Рябенко Л. І Міжнародні економічні організації: Навчальний посібник. – К.: ВД „Професіонал”, 2006 – 352 с.
3. Гринько І. С. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів / Гринько І. С. – Сумы, 1994. – 464 с.
4. Семенов К. А. Международные валютные и финансовые отношения / Семенов К. А. – М. : ТЕИС, 1999. – 176 с.
5. ООН у системі міжнародних відносин: історичний досвід і перспективи: Ювіл. наук. зб. — К.: Либідь, 1995. — 128 с.
6. Mann F. A. The Legal Aspect of Money. 4-th ed. – Oxford, 1982. – P. 190.
7. Proctor C. International payment obligations – a legal perspective. – London : Butterworth, 1997. – 515 P.
8. Royston Miles Goode. Payment obligations in commercial and financial transactions. – London: Sweet & Maxwell : Centre for Commercial Law Studies, 1983.
9. Комиссия ООН по праву международной торговли. Ежегодник. – 1983. – Т. XIV. – С. 252.

Цибуляк А.Г.*

ПІДХОДИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ДО РЕФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХИТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ

Процеси розширення ЄС і НАТО; поглиблення співробітництва цих західних організацій з країнами пострадянського простору, що, свою чергу, поступово звужує зону привілейованих інтересів Росії спочатку в Центральній та Східній Європі, а тепер і в країнах СНД; розширення потенціалу взаємозалежності в діяльності європейських регіональних організацій в сфері безпеки призвело до постановки російською стороною питання про необхідність нової архітектури європейської безпеки (червень 2008 р. ініціатива президента Росії Д.Медведєва щодо покращення європейської архітектури безпеки, листопад 2009 р. – російський проект договору про європейську безпеку). Основною метою даного процесу є максимальне збереження ролі Росії у європейській політиці через зупинку подальшого розширення сфери впливу Заходу за рахунок країн пострадянського простору, що є пріоритетними для РФ на сучасному етапі.

Принципи, що пропонує враховувати Росія при побудові європейської безпеки: рівної безпеки, неподільності безпеки, неприпустимість забезпечення безпеки за рахунок інтересів інших сторін, відсутність виключних прав у держав та організацій на підтримку миру й стабільності в Євро-Атлантиці, вироблення єдиних правил роботи структур безпеки, право на нейтралітет для країн, що розташовані між розширеним НАТО і Росією.

Очевидний акцент на питаннях жорсткої безпеки — безпеки та її неподільності, контроль над озброєннями, урегулювання регіональних конфліктів на євроатлантичному просторі. Передбачається вихід на новий рівень в питаннях м'якої безпеки.

Учасниками нової структури безпеки в Європі є як всі держави, так і СНД, ОДКБ, ЄС, НАТО, ОБСЄ.

Виникає питання про причини пошуку домовленостей щодо принципів, які переважно закріплені в численних документах європейської і євроатлантичної безпеки. Зрозуміло, що причина в слабкій інтегрованості Росії в систему безпеки, що склалася в Європі дотепер, і в проблемності діалогу між Росією і Європою.

Об'єктивно, що Росія прагне почати конструктивний діалог з тем, що складають спільну зацікавленість і викликають занепокоєння сторін.

Прогресивною вбачається ідея зустрічі на рівні організацій — ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД, ОДКБ, на якій основним питанням могло б стати обговорення сумісності стратегій безпеки, з тим, щоб уникнути дублюючих порядків денних.

Договір про колективну безпеку розглядається як російською, так і європейською сторонами, а також в рамках НАТО, у якості початку дискусій щодо співробітництва Росія — ЄС — НАТО й визначити місце Росії у вирішенні спільних проблем безпеки.

Суперечливим принципом, запропонованим проектом Договору про європейську безпеку, є зобов'язання не забезпечувати власну безпеку за рахунок безпеки інших. Експерти переконані, що у такий спосіб Росія прагне закріпити зобов'язання не розширювати НАТО за рахунок країн пострадянського простору, і тим самим закріпити фактично сферу особ-

* аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Копійка В.В.

ливих інтересів Росії. З іншого боку, у даному випадку численні експерти зауважують про доцільність уникати обговорення практичних можливостей для реалізації даного принципу для того, щоб оминати звинувачення Росії з боку Заходу у імперіалістичних нахилах російської зовнішньої політики.

В проекті Договору слабо прописаний фактор впливу США в питаннях військово-політичного співробітництва з безпеки в Європі. Це викликає запитання, оскільки численні проблеми в даній сфері вирішуються у тісній прив'язці Росія — США (в питаннях контролю над озброєннями), США — Європа (безпека, конфлікти, розвиток НАТО, європейська політика оборони й безпеки), Росія — Європа. Водночас, у пропозиціях не міститься оцінка тісної прив'язки американських й європейських інтересів, що дозволяє припущення про прагнення Росії відсторонити США від ключової ролі у вирішенні проблем європейської безпеки.

Основна проблема в активізації взаємодії між Росією, Європою і США з питань безпеки полягає у відмінності розуміння підходів до досягнення безпеки. Аналіз стратегічних документів ЄС, Росії та НАТО демонструє, що безпеку і загрози в Росії і Європі розуміють однаково. Відрізняються підходи до вирішення проблем: в Європі розуміння безпеки більш багатомірне, включає роботу як у військово-політичному, так і в економічному й інтелектуальному напрямках; для Росії основні загрози зосереджені переважно на Заході (НАТО-центричність документів в сфері безпеки) й безпека зав'язується на військових аспектах співробітництва.

Слушним зауваженням є необхідність просувати співробітництво з Європою і США на умовах взаємної вигоди. Тому для Росії актуалізується питання проектів, цікавих з точки зору економічної дипломатії в сфері безпеки.

Висловлюються побоювання, що принцип права на нейтралітет має в основі прагнення вибудувати так звану «сіру зону» з держав, що знаходяться між НАТО та ОДКБ.

Таким чином, в процесі формування такої системи безпеки, що пропонується Росією, прагне: закріпити за собою право на один з центрів сили на Європейському континенті (як наслідок формування «біполярної системи безпеки в Європі»); забезпечити собі виключне право на інтереси в країнах Європи, що не є членами ЄС та НАТО (Росія готова не втручатися в процеси всередині цих організацій у зоні їхнього геостратегічного впливу); досягти певного балансу у відносинах із Заходом. Фактично, йдеться про встановлення правил поведінки між Росією, ОДКБ і СНД, з одного боку, й США, НАТО, ЄС, з іншого боку, й встановити між ними рівноправне партнерство.

У такому випадку, експерти відзначають формування умовної дилеми між глобальною стратегією кооперативної безпеки і стратегією регіонального стримування Росії.

Серед існуючих сценаріїв щодо розвитку пропозицій в сфері нової архітектури європейської безпеки найбільш реалістичним є такий: договір підписаний не буде, але Договір буде використаний Росією не як кінцева мета, а засіб, який сприятиме втягненню Росії в діалог з існуючими європейськими й євроатлантичними структурами. Позитивним моментом є становлення у довготерміновій перспективі відкритого діалогу між Росією, її європейськими та атлантичними партнерами. В такому ракурсі дана ініціатива розглядається Російською Федерацією виключно у позитивному сенсі.

Література

1. Відносини Україна – ЄС: В пошуках нової системи європейської безпеки // *International Review*. — 2009. — № 3(11)
2. Архитектура евроатлантической безопасности / Под ред. Юргенса И., Дынкина А., Барановского В. — М., 2009

3. Воронков В. Договор о европейской безопасности после Корфу // Индекс безопасности. — 2009. — № 3-4
4. Заславская Н. Сотрудничество между Россией и Европейским Союзом в сфере безопасности // Отношения России и Европейского Союза / Под ред. Беленя С., Худолея К. — Варшава, 2009
5. Dias Fernandes Sandra. Time to reassess the European security architecture? The NATO—EU—Russia Security Triangle // EPIN Working Paper. — 2009. — No.22, March

Срібна Л.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ СИСТЕМИ ООН У БОРОТЬБІ З ГОЛОДОМ У XXI СТОЛІТТІ

В статті аналізується стан боротьби з голодом в рамках ООН у XXI столітті.

Ключові слова: ООН, голод, ФАО, МФСР, ВПП.

В статье анализируется состояние борьбы с голодом в рамках ООН в XXI веке.

Ключевые слова: ООН, голод, ФАО, МФСР, ВПП.

The article analyses the state of fighting against famine in frames of UN in XXI century.

Key words: UN, famine, FAO, IFAD, WFP

З часів створення ООН перед людством гостро постала проблема голоду та недоїдання. За період 1990-1997 рр. завдяки активним зусиллям ООН вдалося скоротити кількість голодуючих у світі з 959 млн. чол. до 791 млн. чол. Проте станом на початок XXI ст. ця кількість зросла до 854 млн. чол., що є більшим, ніж кількість населення Сполучених Штатів, Канади і Східної Європи разом взятих. І ця тенденція має місце не дивлячись на те, що сьогодні у світі досить їжі для нормального існування кожної людини [1].

З 1970х рр. ООН вдосконалює міжнародно-правову базу для боротьби з голодом. Так, 1974 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла «Загальну декларацію про ліквідацію голоду та недоїдання» і резолюцію «Міжнародні зобов'язання із забезпечення продовольчої безпеки у світі». На Всесвітньому саміті з питань продовольства, проведеного ООН в Римі 1996 р. було прийнято Римську декларацію з продовольчої безпеки та План дій до неї. В цих документах ФАО продовольча безпека країни визначалася як система, що чітко функціонує і забезпечує всі прошарки населення продуктами харчування у відповідності до прийнятих фізіологічних норм за рахунок власного виробництва і необхідного імпорту тих продуктів харчування, для виробництва котрих в країні немає умов. На Саміті тисячоліття в Нью Йорку 2000р. було прийнято Декларацію тисячоліття, в якій було визначено дві головні задачі: удвічі зменшити частку населення, що заробляє менше 1 дол. на день, удвічі скоротити кількість населення, що голодує у світі. 2008 р. під егідою ФАО в Римі відбулась Конференція високого рівня з питань всесвітньої продовольчої безпеки, де представники 181 країни світу прийняли Декларацію, у котрій зазначалась необхідність збільшення виробництва продовольства, особливо в країнах з низьким рівнем прибутків та дефіцитом продовольства, шляхом залучення інвестицій у сільське господарство.

Для боротьби з такою великою за своїми масштабами проблемою в системі ООН існує низка органів та організацій, покликаних допомагати голодуючим всього світу: Продро-

* студентка I курсу магістратури спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Скороход Ю.С.

вольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР), Всесвітня продовольча програма (ВПП) тощо.

ФАО ще з 1945 р. веде боротьбу з бідністю і голодом, сприяючи розвитку сільського господарства, забезпеченню продовольчої безпеки, фізичного і економічного доступу людей в будь-який час до запасів безпечних і поживних продуктів харчування необхідних для активного і здорового життя з урахуванням потреб і традиційних особливостей кожного регіону світу. В структурі ФАО є спеціальний Комітет зі всесвітньої продовольчої безпеки ФАО, який саме займається моніторингом, оцінкою і консультуванням з питань стану продовольчої безпеки в міжнародному масштабі. Комітет також проводить аналіз корінних причин голоду і нестачі продовольства, оцінює його наявність і об'єм запасів, здійснює моніторинг політичних тенденцій в сфері продовольчої безпеки. Існує також Спеціальна програма забезпечення продовольчої безпеки, розроблена ФАО для досягнення Цілей розвитку тисячоліття [1].

Ще одною досить важливою програмою ФАО є створена 1997 р. програма «Телефуд», яка являє собою щорічну кампанію, що складається з таких заходів, як радіо-, телепередачі і концерти, призначені для збору коштів, необхідних для здійснення мікропроектів, мета яких, - допомога голодуючим. Кампанія є сполучною ланкою між тими, хто хоче надати допомогу, і сім'ями, що страждають з голоду. З моменту створення програми «Телефуд» було затверджено понад 2 700 проектів в 130 країнах. Більшість проектів здійснюються в Африці, проте деякі з них реалізуються в Азії, Латинській Америці, країнах Карибського басейну, на Близькому Сході, в Тихоокеанському регіоні і Європі.

В рамках програми «Телефуд» проекти подаються на розгляд державами-членами ФАО або безпосередньо громадами, і мають бути схвалені технічними експертами ФАО. Середня вартість проекту складає близько 7 500 дол. США, максимальна вартість - 10 000 дол. США. Грошові кошти використовуються для придбання таких матеріалів, що дозволили б займатись сільським господарством: насіння, інструменти, домашня худоба, матеріали для обробітку полів, немоторизоване устаткування [2]. Також програма «Телефуд» пропагує створення шкільних городів та садів для забезпечення здорового харчування школярів. «Телефуд» допомагає облаштувати такі городи та сади, надаючи насіння та необхідне обладнання.

В свою чергу Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) виділяє фінанси задля боротьби із зuboжінням і голодом в бідних регіонах світу. Починаючи з 1978 р., МФСР інвестував 9,5 млрд. дол. США, плюс 16,1 млрд. дол. США у вигляді спільного фінансування з боку своїх партнерів, в 731 програму і проект, якими охоплено більше 300 млн. незаможних сільських жителів [1].

Всесвітня продовольча програма (ВПП) є найбільшою в системі ООН установою, що знаходиться в авангарді боротьби з голодом на планеті. У 2006 р. ВПП надала в якості допомоги більше 4 млн. тонн продовольства 78 державам, в яких проживає майже 87,8 млн. чоловік [1]. Основна увага ВПП націлена на надання надзвичайної допомоги, на рятувальних операціях відновлення, на допомозі задля розвитку і спеціальних операціях. Для вирішення цих завдань ВПП розробила програми «Продовольство за професійну підготовку» і «Продовольство за працю», які покликані вирішувати проблеми голоду і харчування цілих поколінь і окремих груп.

Загальні витрати ВПП на допомогу голодуючим у 2008 р. склали 3,72 млн. дол. США. Близько 93% засобів ВПП йде або на покриття витрат на закупівлю продовольства або на його доставку. У 2008 р. у складі ВПП працювали 10 200 чоловік (91 % співробітників працює безпосередньо на місцях надання допомоги) [3].

Станом на 2010 р. експерти ООН виявили 22 країни світу, в котрих продовжується затяжна продовольча криза; до цього списку увійшли 17 держав Африки, а також Афга-

ністан, Гаїті, Ірак, КНДР і Таджикистан. До країн, що знаходяться в стані подібної кризи, ФАО і ВПП пропонують зараховувати ті держави, які заявляли про продовольчу кризу упродовж останніх восьми і більше років, отримують більше 10% міжнародної підтримки у вигляді гуманітарної допомоги, а також внесені до списку країн з продовольчим дефіцитом і низькими прибутками [4].

Важливою віхою просування у світі боротьби з голодом стало проголошення на конференції ФАО 1979 р. святкування дня продовольства. Так, цей день проводиться 16 жовтня, при чом щорічно до Дня продовольства обирають особливу тематику, так, 2010 р. темою було обрано «Єдність у боротьбі з голодом». Напередодні «саміту проти голоду» генеральний директор ФАО Жак Діуф виступив з ініціативою онлайн-петиції, яка закликає висловити моральне обурення у зв'язку з існуванням такої великої кількості голодуючих. Проект «1 мільярд голодуючих» звертається до людей за допомогою соціальних онлайн-мереж, пропонуючи їм підписати петицію проти голоду на одному з сайтів [5]. Також було призначено 5 нових послів доброї волі, котрими стали перша леді Об'єднаних Арабських Еміратів Фатіма бінт Мубарак, італійський актор Рауль Бова, канадська співачка Селін Діон, філіппінська співачка Леа Салонгу, американська акторка С'юзан Сарандон. Саме послі доброї волі мають можливість завдяки своїй популярності привернути увагу громадськості до проблеми голоду та допомогти побудувати світ без голоду.

Якщо підсумувати діяльність організацій системи ООН у боротьбі з голодом, то найголовнішим є те, що бажання подолати голод та недоїдання у світі є непереможним, проте проблема недофінансування проєктів, націлених на подолання голоду, суттєво ускладнює вирішення цього завдання. Лише інвестування у сільське господарство з 1980 по 2006 рр. скоротилося з 17% до 3,8% [6]. 20-22 вересня 2010 р. було проведено черговий Саміт з цілей тисячоліття під егідою ООН, котрий був присвячений боротьбі з голодом, бідністю, хворобами. На цьому саміті багато країн акцентували увагу на неприпустимості навіть з огляду на світову кризу зменшувати фінансову допомогу. Зокрема Франція пообіцяла не просто не зменшити фінансову допомогу, але і збільшити її на 20% протягом наступних 3 років [7]. Тобто фактично всі проблеми функціонування програм із подолання голоду стикаються з однією великою проблемою недофінансування з боку держав-членів та міжнародних організацій. Якщо найближчим часом збільшити чи принаймні не зменшувати допомогу країнам, що знаходяться у продовольчій небезпеці, та розвивати програми не екстреної допомоги голодуючим, а більше робити акцент на наданні засобів виробництва продовольчої продукції та знизити на них ціни, то досить реальною стане перспектива значного зменшення кількості голодуючих у світі.

Література

1. <http://www.un.org/ru/development/progareas/global/hunger.shtml>
2. <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/011/i0765r/i0765r06.pdf>
3. <http://ru.wfp.org/>
4. http://www.bagnet.org/news/summaries/one_day_of_planet/2010-10-07/72959
5. <http://www.fao.org/getinvolved/worldfoodday/ru/>
6. <http://www.interaffairs.ru/arpq.php?pg=66>
7. <http://www.elysee.fr/president/les-actualites/discours/2010/sommet-sur-les-objectifs-du-millenaire.9611.html>

Федоренко А.І.*

ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Сучасне суспільство, сучасний світ, розташування фінансових, виробничих, економічних сил, світові виклики сучасності значно відрізняються від ситуації за часів, якої створювався ООН та, зокрема, Рада Безпеки. З 1945 р. сучасний світ змінився докорінним чином, визначальними характеристиками сучасного світу вже є не могутність армій або кількість золота в сховищах, і навіть не такі показники, як промислове виробництво, сільське господарство і т.д. Характерними рисами сучасного світу є глобалізація, космополітизація, знищення національних меж та збільшення взаємовідносин з усіма без виключення країнами світу. Визначальним стають наявність в країні розвинутої сфери нематеріального виробництва, наукові здобутки, особливо, в сфері інформаційних технологій, можливості фінансової системи країни. Все це створює передумови для зміни організаційної структури.

Ключові слова: трансформація Ради Безпеки, «афросоюз», «четвірка», модель «А», модель «Б».

Современное общество, современный мир, расположение финансовых, производственных, экономических сил, мировые вызовы современности значительно отличаются от ситуации во времена, которой создавался ООН и, в частности, Совет Безопасности. С 1945 г. современный мир изменился коренным образом, определяющим характеристикам современного мира уже не могут быть армий или количество золота в хранилищах, и даже не такие показатели, как промышленное производство, сельское хозяйство и т.д. Характерными чертами современного мира является глобализация, космополитизация, уничтожение национальных границ и увеличение взаимотношений со всеми без исключения странами мира. Определяющим становятся наличие в стране развитой сферы нематериального производства, научные достижения, особенно, в сфере информационных технологий, возможности финансовой системы страны. Все это создает предпосылки для изменения организационной структуры.

Ключевые слова: трансформация Совета Безопасности, «афросоюз», «четверка», модель «А», модель «Б».

Modern society, modern world, financial, productive and economic forces, world challenges greatly differ from the situation, when the UN, and in particular the Security Council, was organized. Since 1945 the modern world has changed drastically, characteristic features of nowadays are not the force of the armies or gold in the depository and even not the indices of industrial production, agriculture etc. The characteristic features of modern world are globalization, cosmopolitisa-

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Андреева О.М.

tion, disappearance of national borders, and strengthening the relations with all the countries of the world without exception. The main features are the developed sphere of non-material production, scientific progress, especially in the sphere of informational technologies, potentialities of financial system of the country. All this makes the necessary conditions for changing the structure of the organisation.

Key words: transformation of the Security Council, «afro council», «the quartet», model «A», model «B».

З часу створення ООН в 1945 р. в організаційній структурі Рада Безпеки (РБ) посідає провідне місце. РБ ООН вирішує найглобальніші та найважливіші проблеми людства. Так згідно статуту ООН Рада Безпеки відповідає за підтримання миру та стабільності в світі. Вона складається з 15 країн-членів, 5 постійних членів (Росія, Китай, США, Великобританія, Франція) та 10 країн-членів, що змінюються кожні 2 роки. РБ ООН дуже дієвий та поважний міжнародний орган, рішення якого є обов'язковими до виконання всіма країна-членами ООН. Можливість впливати на рішення РБ може стати визначальною для світового співтовариства, тому членство в РБ є надзвичайно важливим завданням для кожної держави.

Для прийняття рішень Радою Безпеки ООН, необхідно 9 голосів країн-членів причому, обов'язковим є підтримання рішення всіма постійними членами Ради Безпеки. В разі голосування «проти» хоча б одного з постійних членів РБ, рішення вважається не прийнятим незалежно від результатів голосування інших учасників.

Зміни в структурі РБ ООН були лише раз в 1965 р. кількість змінних країн-членів було збільшено з 6 до 9, таким чином збільшивши загальну кількість членів з 11 до 15.

На початку 90-х років розпочались переговори, щодо внесення змін в організаційну структуру ООН, з приводу зміни кількості країн-членів. Саме питання її реформування є найбільш дискусійним питанням, що викликає багато суперечностей. Серед країн-членів ООН немає єдиного підходу до шляхів реформування РБ ООН. Країни, розбились на групи, вимагаючи провести реформу відповідно до їх бачення світу. Так звана «Четвірка», яка складається з Німеччини, Японії, Індії, і Бразилії вимагають рішення про включення в склад РБ ООН ще чотирьох непостійних місць и шести постійних, таким чином збільшивши кількість членів РБ до 25. На постійні місця в РБ ООН претендують Німеччина, Японія, Індія, і Бразилія, Єгипет, Нігерія. «Афросоюз» має свій проект резолюції. Він має багато спільного з пропозиціями «четвірки», але має і свої власні відмінності, найголовнішими відмінностями є збільшення країн-членів РБ до 26, право вето для новообраних членів і не підняття питання з приводу перегляду складу РБ через 15 років. Існують і супротивники створення нових постійних членів в РБ ООН. Іспанія, Італія, Канада, Пакистан пропонують створити 10 додаткових непостійних місць в РБ ООН.

Серед членів РБ ООН також немає єдності щодо реформи. Великобританія та Франція мають побоювання, що в разі невдалої спроби Німеччини приєднатися до них у складі РБ в ООН знову буде піднімати питання про необхідність створення єдиного місця для всього Євросоюзу в Раді Безпеки. Таким чином, вони підтримують «четвірку». США пропонують включити в РБ тільки Японію, але без права вето або розширити Раду Безпеки до 19-20 членів. Китай ще менше, ніж США, готовий співпрацювати з «четвіркою».

Спільний варіант змін в організаційній структурі ООН так і не вироблений до цього часу. Країни не можуть домовитися з приводу кількості та форми членства в Раді Безпеки ООН, проте згідно статуту ООН будь-які зміни в організаційній структурі Ради Безпеки мають відповідати таким критеріям:

1. Реформа повинна відповідати ст. 23 Статуту Організації Об'єднаних Націй, згідно якої до прийняття вирішальних рішень необхідно залучати ті держави, які здійснюють

найбільший фінансовий, військовий і дипломатичний внесок в Організацію Об'єднаних Націй.

2. У результаті реформи має зрости представницький статус організації, особливо це стосується країн, що розвиваються.

3. Реформа не повинна зменшувати ефективність Ради Безпеки.

4. Реформа має зробити цей орган більш підзвітним і більш демократичним.

На сучасному етапі трансформації Ради Безпеки ООН розроблено дві моделі реформи: «А» і «Б». Модель «А» передбачає шість нових постійних місць, але без додаткового права вето, і три нових непостійних місця на дворічний період, які будуть поділені між основними регіональними зонами: Африка – 2 постійних місця і 4 місця терміном на два роки; Азія і Тихий океан – 2 і 3, відповідно; Європа – 1 і 2; Американський континент – 1 і 4. Таким чином, загальна кількість членів Ради Безпеки відповідно до плану «А» має скласти 24 члени.

Модель «Б» не передбачає створення нових постійних місць, але передбачає створення 8 місць на чотирирічний термін з правом поновлення і 1 нове непостійне місце на дворічний термін без права поновлення. Ці місця відповідно до цього плану мають розподілитися між основними регіональними зонами таким чином: Африка 2 місця з правом поновлення (з чотирирічним терміном перебування) та 4 місця без права поновлення (з дворічним терміном перебування); Азія і Тихий океан – 2 і 3, відповідно; Європа – 2 і 1; Американський континент – 2 і 3. Таким чином, відповідно до моделі «Б» у Раді Безпеки ООН 191 країну має представляти також 24 держави.

Попри розбіжності щодо запропонованих моделей реформи Ради Безпеки, згідно принципів та статуту ООН будь-які зміни не варто розглядати, як постійні і як такі, що не можуть бути поставлені під сумнів у майбутньому. Необхідно також зазначити, що реформування потребує і фінансова і судова системи також. Але враховуючи складність питань та розбіжності у поглядах на ці проблеми різних країн не можливо сподіватися на швидке вирішення цих проблем.

Підсумовуючи можна зазначити, що процес трансформації організаційної структури Ради безпеки ООН ще не завершений, серед країн-членів відсутня спільна концепція трансформації. Реформи організаційної структури неодмінно призведуть до збільшення країн-членів РБ, розширення відбуватиметься головним чином за рахунок країн, що розвиваються з Азійського, Африканського континентів. Зміни Ради Безпеки ООН мають бути направлені на розширення представництва країн, що відіграють провідну в сучасному світі, створюють основи майбутнього розвитку суспільства та напрямки розвитку світового співтовариства.

Література

1. [Електронний ресурс] - Головний сайт ООН <http://www.un.org/ru/>
2. Кофи А. Аннан, Генеральний секретарь ООН. Обновление на переходном этапе. Годовой доклад о работе Организации. - ООН, 1997.
3. Основные сведения об ООН: справочник. М.: Международные отношения, 1991.
4. Организация Объединённых Наций: справочник. (Отв. ред. В.Ф. Петровский). М.: Международные отношения, 1986.
5. Генеральная Ассамблея ООН. Проект резолюции. Реформа Совета Безопасности. A/60/L.46.
6. Генеральная Ассамблея ООН. Проект резолюции. Реформа Совета Безопасности. A/59/L.64.
7. Генеральная Ассамблея ООН. Проект резолюции. Реформа Совета Безопасности. A/59/L.67.

Гавриленко І.*

ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Автор звертає увагу на необхідність реформування Ради Безпеки ООН задля її ефективного функціонування, аналізує проблеми цього процесу та основні підходи, запропоновані зацікавленими сторонами, а також наводить позицію України із цього питання. На основі узагальнення цих підходів запропоновано оригінальний компромісний варіант, який, на думку автора, позбавлений недоліків раніше висунутих пропозицій.

Ключові слова: реформа Ради Безпеки ООН, постійні члени, непостійні члени, право вето, регіональні групи країн.

Автор обращает внимание на необходимость реформирования Совета Безопасности ООН с целью для ее эффективного функционирования, анализирует проблемы этого процесса и основные подходы, предложенные заинтересованными сторонами, а также приводит позицию Украины. На основании обобщения этих подходов предложено оригинальный компромиссный вариант, который, по мнению автора, лишен недостатков ранее выдвинутых пропозиций.

Ключевые слова: реформа Совета Безопасности ООН, постоянные члены, непостоянные члены, право вето, региональные группы стран.

The author attracts attention to the necessity of United Nations Security Council Reform with a view to its effective performance, analyses the problems of this process and main approaches suggested by the parties concerned, along with the position of Ukraine. As a general conclusion an original compromise alternative is offered, which to the author's view is deprived of the drawbacks that marred all the previous suggestions.

Key words: United Nations Security Council reform, permanent members, non-permanent members, veto power, regional groups of countries.

У нинішніх умовах заяви про неспроможність Ради Безпеки ООН врегулювати деякі конфлікти не є рідкістю (найяскравішими прикладами цього є конфлікти у Руанді, Сомалі, М'янмі та інші). Саме задля підвищення її ефективності розробляються різноманітні плани реформування останньої. Загалом, питання реформи Ради Безпеки охоплює п'ять основних моментів: питання членства, права вето, рівного представництва регіонів, розмір Ради після збільшення та методи прийняття нею рішень. Зацікавлені країни та групи країн виробили різноманітні підходи до відповідей на зазначені питання, однак жодна із них на даний момент ще не задовольняє усі зацікавлені сторони [1]. Не стоїть осторонь цього процесу, котрий розпочався, до речі, у 1997 році за головування у Генеральній Асамблеї Міністра закордонних справ України Г.Й.Удовенка, і Україна. Ук-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Сапсай А.П.

раїна виступає за розширення членського складу РБ, підтримуючи збільшення кількості як постійних, так і непостійних членів. Неодмінною передумовою підтримки нашою державою будь-якого варіанту реформування РБ ООН є забезпечення адекватного рівня представленості в цьому органі країн Східноєвропейської регіональної групи. Позиція України базується також на розумінні того, що інститут права вето не відповідає сучасним міжнародним реаліям [2]. Про те, що і зараз питання реформи Ради Безпеки ООН є актуальним для України свідчать слова Президента України В.Ф. Януковича на загальних дебатах 65-ої сесії ГА ООН: «Перетворення Ради Безпеки на більш представницький і збалансований за складом орган, посилення прозорості його роботи є неодмінною умовою підвищення ефективності та адаптації ООН до сучасних світових процесів. Україна готова до обговорення усіх прогресивних концепцій реформування Ради Безпеки» [3].

Провести реформу необхідно тим більше, що міжнародно-правовий прецедент щодо цього вже мав місце ще у 1965 році, коли кількість членів було збільшено із 11 до 15, шляхом збільшення кількості непостійних місць з 6 до 10. Тоді було запроваджено наступний принцип вибору непостійних членів: 5 – від держав Азії та Африки, 1 – від Східної Європи, 2 – від Латинської Америки та 2 – від Західної Європи та усіх інших держав [4]. Ці принципи вже давно не відповідають світовим реаліям, адже надають нерівне представництво певним регіонам, наприклад остання група держав, якій надано 2 місця, включає у себе як розвинені країни Західної Європи, Канаду, Австралію та ін., так і велику кількість країн Океанії (які у 1965 році переважно не були незалежними), котрі не мають жодної змоги конкурувати із першими, а тому не можуть бути представленими у Раді Безпеки ООН.

Саме тому в 2005 році тодішній Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан запропонував 2 плани розширення Ради Безпеки до 24 членів: «план А» передбачав створення 6 нових постійних місць та 3 непостійних, «план Б» - 8 місць нового типу, які змінюватимуться кожні 4 роки, та 1 непостійного. Попри форсовані бажання Генсека зробити так, щоб один із планів було прийнято, дискусії затягнулися й тривають і понині [5].

Які недоліки мали ці 2 проекти? Перш за все, жоден із них не міг повністю задовольнити інтереси основних гравців на міжнародній арені.

Перший варіант, безперечно, не є прийнятним для нинішніх 5 постійних членів, жоден із яких не хоче втрачати свій вплив у зв'язку із наданням «права вето» новим постійним членам. Таку позицію в принципі можна назвати егоїстичною, однак вона є об'єктивною реальністю, із якою потрібно рахуватись. По-друге, як відомо, існує так звана «G4» – четвірка головних претендентів на місця серед постійних членів – це Бразилія, Індія, Німеччина та Японія. Держави вищезгаданої четвірки активно виступають за власне входження у Раду Безпеки та підтримують одна одну. Їхні прагнення можна оцінювати як законотвірні та цілком обґрунтовані – вони входять до 10 країн із найбільшим ВВП, до 20 країн із найбільшим населенням, є стабільними та демократичними державами, між ними та 5 нинішніми постійними членами є лише порівняно невеликі розбіжності в інтересах, тому імовірно, що останні не заперечуватимуть проти включення цих 4 держав до Ради Безпеки, однак без надання «права вето». Не зрозумілою є доля ще двох постійних місць відповідно до «плану А», імовірно одне має бути зайняте якоюсь із впливових африканських держав, однак претендентів надто багато – Алжир, Ефіопія, Єгипет, Нігерія, ПАР. Щодо другого місця питання також є спірним: Організація Ісламської Конференції висловлюється за надання його одній із ісламських держав Близького Сходу, однак проти цього виступають Західні держави, це на їхню думку посилить розкол світу; ще сумнівнішими є пропозиції таких держав як Італія та Нідерланди щодо виділення місця для Євросоюзу, з огляду на те, що членами ООН є держави, а також на відсутність єдності серед самого Євросоюзу (наприклад, провал прийняття Конституції).

План «Б» Генерального Секретаря є дещо більш вдалим, адже залишає осторонь спірне питання із «права вето». Цікавою є пропозиція створення нового типу членів, проміжного між постійними та непостійними. Однак не зрозумілим є, у такому випадку, створення поруч із членами нового типу, 1 непостійного місця. Цей план є дещо нечітким, та, імовірно, не задовольняє 4 згадані держави, які прагнуть отримати постійні місця у Раді Безпеки.

Якщо виходити із майбутнього складу Ради Безпеки у 24 місця, а саме так було запропоновано минулим Генеральним Секретарем, то найдоцільніше, на нашу думку, було б розподілити їх приблизно так: 5 традиційних постійних членів із виключним «правом вето»; 4 нових постійних члени без «права вето» - Бразилія, Індія, Німеччина, Японія; 3 члени нового типу на ротаційній основі – регіональні лідери, які займатимуть 1 спільне для них місце у чіткій послідовності по 2 роки (скажімо, 1 місце для Африки – для Єгипту, Нігерії та ПАР, 1 місце для найрозвиненіших країн Океанії – Австралії та Нової Зеландії, а також Канади, 1 місце для мусульманських держав – Індонезії, Пакистану та Туреччини, можливо Ірану, якщо відбудеться покращення відносин із США); 12 непостійних місць для держав незгаданих вище – 2 для Азії, 2 для Африки, 2 для Латинської Америки, 2 для Західної та Північної Європи, 2 для Центральної, Південної та Східної Європи, 1 для Океанії, 1 для Карибського Басейну. Така структура Ради Безпеки була б загальноприйнятним компромісом між ефективністю прийняття рішень, рівністю представництва різних регіонів світу та задоволенням інтересів 5 постійних членів зі збереження впливу.

Ми відзначаємо, що саме непоступливість учасників дискусії щодо реформи завели її у глухий кут. А саме від того, як швидко буде прийнято певний варіант та наскільки ефективним він виявиться, залежить, наскільки дієвим інструментом підтримання миру та безпеки виступатиме у подальшому Рада Безпеки ООН, адже очевидною є її неспроможність урегулювати всі конфлікти.

Література

1. Reform the UN // Institute for Global Policy. – <http://www.reformtheun.org/index.php?module=uploads&func=download&fileId=4097>
2. Діяльність України в рамках ООН // Постійне представництво України при Організації Об'єднаних Націй. – <http://www.mfa.gov.ua/uno/ua/4263.htm>
3. Глава Української держави виступив на загальних дебатах 65-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, 23 вересня 2010 // Постійне представництво України при Організації Об'єднаних Націй. – <http://www.mfa.gov.ua/uno/ua/news/detail/45531.htm>
4. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/188/92/IMG/NR018892.pdf?OpenElement>
5. The Secretary-General's statement to the General Assembly, 21 march 2005. – <http://www.un.org/largerfreedom/sg-statement.html>

Гаспарян А.*

САМІТ ООН, ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦІЛЯМ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: ОСНОВНІ РІШЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У дослідженні розглядається Саміт ООН з питань Цілей розвитку тисячоліття (20-22 вересня 2010, Нью-Йорк), аналізуються основні рішення Саміту та перспективи розвитку Цілей на сучасному етапі.

Ключові слова: Саміт, Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), Організація Об'єднаних Націй, декларація, глобальна стратегія.

В исследовании рассматривается Саммит ООН по Целям развития тысячелетия (20-22 сентября 2010, Нью-Йорк), анализируются основные решения Саммита и перспективы развития Целей на современном этапе.

Ключевые слова: Саммит, Цели развития тысячелетия (ЦРТ), Организация Объединенных Наций, декларация, глобальная стратегия.

The research examined the UN Summit on Millennium Development Goals (September 20-22, 2010, New York), analyzes the main decision of the Summit and Millennium Development prospects today.

Key words: Summit, the Millennium Development Goals (MDGs), United Nations, declaration, global strategy.

«Коли мова йде про права людини, то не повинно бути ніякої вибірковості. Права людини - це не меню, з якого ми можемо щось вибрати».

Пан Гі Мун

У наш час не можна жити і не помічати тих проблем, які вже досягли глобального масштабу. Світове співтовариство, маючи на меті боротися проти загроз, що особливо повстали у ХХІ столітті, в Цілях розвитку тисячоліття об'єднало найважливіші завдання, реалізація яких допоможе захищати інтереси людської особистості, її безпечне існування та права.

Зокрема: 1) ліквідація крайньої убогості і голоду; 2) забезпечення загальної початкової освіти; 3) заохочення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок; 4) скорочення дитячої смертності 5) поліпшення охорони материнства; 6) боротьба з ВІЛ / СНІДом, малярією та іншими захворюваннями; 7) забезпечення екологічної стійкості та 8) формування глобального партнерства в цілях розвитку [1].

«Ми не можемо підвести мільярди людей, які розраховують на те, що міжнародне співтовариство виконає обіцянку про кращий світ... давайте зберемося, щоб виконати цю обіцянку», - зазначає з цього приводу Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун [2].

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Черінько І.П.

Отже, в цілому, саміт ООН (22 вересня, Нью-Йорк, ООН) з питань Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) завершився прийняттям глобального плану дій, спрямованого на досягнення вищезазначених восьми завдань по боротьбі з убогістю, які необхідно досягти до 2015 року, а також оголошенням нових зобов'язань в області охорони здоров'я жінок і дітей та інших ініціатив проти бідності, голоду і хвороб. Але говорити про реалізацію цих нових завдань, звичайно, ще рано. Доцільно було б спочатку розібратися з тими, які були визначені до цього часу, а потім вже переходити до дещо нових.

Підсумковий документ триденного саміту: «Виконання обіцянки: об'єднання в ім'я досягнення цілей у галузі розвитку, сформульованих в Декларації тисячоліття» - знову підтверджує зобов'язання світових лідерів по досягненню ЦРТ і містить в собі конкретну програму дій для досягнення поставлених цілей до 2015 року. Тобто, саме від згуртованості та об'єднаної політики країн-лідерів залежить безпосередня реалізація визначених завдань.

У документі, заснованому на прикладах успішних дій та уроках, витягнутих за останні десять років, сформульовані конкретні кроки, які необхідно зробити всім зацікавленими сторонам, щоб прискорити прогрес у здійсненні кожної з восьми поставлених цілей. У ньому також стверджується, що, незважаючи на несприятливий вплив економічної і фінансової криз, у багатьох країнах світу все ж таки був досягнутий значний прогрес у таких областях, як боротьба з бідністю, забезпечення доступу до початкової освіти та поліпшення охорони здоров'я. Це дозволяє зробити висновок, що доля надії залишається на те, що намічені цілі можуть бути досягнуті до 2015 року.

Новим проектом є Глобальна стратегія з охорони здоров'я матері і дитини ініціатором якої виступив Пан Гі Мун, що здатна врятувати життя понад 16 мільйонів жінок і дітей, запобігти 33 млн. небажаних вагітностей, уберегти 120 мільйонів дітей від пневмонії і 88 мільйонів дітей - від відставання у зростанні через недоїдання, підвищити ефективність боротьби зі такими смертельно небезпечними захворюваннями, як малярія, ВІЛ / СНІД, а також забезпечити доступ матерів і дітей до послуг кваліфікованого медичного персоналу в якісних медичних установах [3].

Генеральний секретар забезпечуватиме надходження понад 40 мільярдів доларів на цілі охорони здоров'я жінок і дітей. Він також додає: «Ми знаємо, що потрібно робити для того, щоб врятувати життя дітей і жінок, і ми також усвідомлюємо те вирішальне значення, яке положення жінок і дітей має для здійснення всіх ЦРТ» [4]. Хотілося б вірити, що насправді існує реальне усвідомлення світового співтовариства про те, що саме сьогодні турбує людей, за що вони борються та до чого це все призведе, якщо не будуть вжитися необхідні заходи для уникнення «глобального лиха».

Слід також зазначити, що в рамках Форуму приватного сектору, організованого Глобальним договором ООН, уряди, міжнародні організації та партнери, а також представники бізнесу взяли на себе ряд інших важливих зобов'язань по кожній з восьми Цілей. Це свідчить про те, що ЦРТ мають перспективу, існують плани, які потребують нагального вирішення. Що ж, вчинки говорять більше ніж слова.

Президент України Віктор Янукович, виступаючи на саміті ООН, присвяченому Цілей розвитку тисячоліття заявив: «Солідарність держав, взаємна підтримка і відповідальність - ключ до забезпечення благополуччя в кожній державі і в світі в цілому» [5]. Бачимо, що з усіх сторін висловлюється упевненість в тому, що Цілі розвитку тисячоліття реальні і досяжні.

Тільки варто просуватися вперед - зі свіжими ідеями, новими підходами, твердим відчуттям лідерства та політичної волі. Й тут саме Саміт з Цілей розвитку тисячоліття продемонстрував загальну рішучість міжнародного співтовариства і необхідність вкладати кошти в ті області, де від них буде найбільша віддача, - в освіту, створення гідних робо-

чих місць, розвиток охорони здоров'я, сільського господарства та екологічно чистих джерел енергії.

Звичайно, все задумане має надію на успішну реалізацію, так як «...сьогодні у міжнародного співтовариства є ті лідери, яких нам всім так давно не вистачало» [4].

Література

1. <http://www.un.org/russian/document/declarat/summitdecl.htm> Общие сведения
2. <http://www.un.org/ru/mdg/summit2010/> ООН представила стратегію спасения 16 миллионов жизней детей и женщин
3. <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?NewsID=14258> Саммит ООН
4. <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?NewsID=14258> Саммит ООН
5. <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=14424>
6. <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?NewsID=14246> Віктор Янукович: солідарність держав - ключ до досягнення Цілей розвитку тисячоліття.

Гуменюк Я.*

ЩОДО АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ САНКЦІЙ ООН ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЙ В КОЛИШНІЙ ЮГОСЛАВІЇ

У статті розглянуто особливості застосування санкцій ООН під час югославської кризи.

Ключові слова: криза, санкції, ООН, Югославія, операція.

В статье рассмотрены особенности применения санкций ООН во время югославского кризиса.

Ключевые слова: кризис, санкции, ООН, Югославия, операция.

The present article deals with the peculiarities of enforcement of UN sanctions in terms of the Yugoslavian crisis.

Key words: crisis, sanctions, UN, Yugoslavia, operation.

Санкції ООН проти Союзної Республіки Югославії (Сербії і Чорногорії) і - на останніх етапах - тих районів Боснії та Герцеговини, які знаходилися під контролем боснійської сербської сторони, виступили, на відміну від операцій по підтриманню миру і наданню гуманітарної допомоги, єдиним примусовим інструментом ООН по врегулюванню конфлікту і поновленню миру в регіоні без застосування сили. Ціль санкцій, спрямованих проти СРЮ у зв'язку з тим, що Союзна Республіка продовжувала надавати підтримку боснійським сербам, полягала в тому, щоб змінити зовнішньополітичну поведінку уряду цієї держави і змусити її дотримуватися стандартів поведінки згідно з міжнародним правом. Правовою основою цих санкцій були рішення імперативного характеру, що їх прийняла Рада Безпеки на основі Глави VII Статуту ООН від імені міжнародного співтовариства з огляду на існування загрози міжнародному миру і безпеці.

Першопочатково санкційний режим не містив економічних елементів і не був спрямований проти конкретного правопорушення. 25 вересня 1991 року Радою Безпеки, яка провела засідання на рівні міністрів закордонних справ, одноголосно прийняла резолюцію 713(1991), в якій висловила глибоку занепокоєність військовими діями і закликала всі держави негайно ввести всеохоплююче і повне ембарго. 15 грудня Рада започаткувала комітет по санкціях [1].

15 травня 1992 року Рада Безпеки у своїй резолюції 752(1992) звернулася із вимогою, щоб всі сторони і всі інші, кого це стосується, в Боснії та Герцеговині негайно припинили бойові дії, щоб підрозділи ЮНА і елементи Хорватської армії були виведені або реформовані і роззброєні, щоб зацікавлені сторони припинили зовнішнє втручання в конфлікт [2]. Оскільки ці вимоги не були виконані, 30 травня Рада прийняла резолюцію 757(1992) у якій зауважила, що влади СРЮ не вживають ефективних заходів на виконання положень резолюції 752(1992) і, діючи на основі Розділу VII Статуту, постановила ввести економічні санкції проти цієї країни [3].

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Дикий О.В.

Резолюція 757(1992) заборонила будь-яку міжнародну торгівлю із Союзною Республікою, в тому числі і переведення фінансових коштів в будь-яких цілях, за виключенням платежів для медичних цілей і за продукти харчування. Вона також заборонила повітряне сполучення із СРЮ, обслуговування літаків, спортивні обміни, науково-технічне співробітництво, культурні обміни і офіційні поїздки [4].

Гуманітарний вимір санкційного режиму було поширено резолюцією 760(1992) від 18 червня 1992 року, в якій Рада Безпеки постановила, що деякі заборони, які містила резолюція 757(1992) не повинні застосовуватися, якщо на це буде отримано дозвіл Комітету по санкціях у відповідності із прискореною процедурою «відсутності заперечень» по відношенню до товарів на основні гуманітарні вимоги [5].

Із загостренням конфлікту Рада Безпеки була вимушена вживати заходів в цілях посилення механізму економічних санкцій. В своїй резолюції 787(1992) від 16 листопада 1992 року Рада постановила заборонити транзитні перевезення через СРЮ певних товарів, за виключенням тих випадків, коли такі перевезення санкціоновані в кожному конкретному випадку. Рада Безпеки постановила також, що будь-яке судно, в якому головна доля участі належить фізичній або юридичній особі, яка знаходиться в СРЮ, вважається судном цієї республіки, незалежно від прапора, під яким воно плаває. Рада закликала держави вдаватися до заходів, які співвідносяться із конкретними обставинами, для затримки і перевірки вантажів і місця призначення всіх суден у відповідності із санкційним режимом [6].

Найбільш всеохоплюючого характеру санкції ООН проти СРЮ набули після прийняття резолюції 820(1993), у якій Рада Безпеки привітала мирний план Венса-Оуена для Боснії та Герцеговини і висловила серйозне занепокоєння у зв'язку з тим, що боснійська сербська сторона відмовилася повністю прийняти цей план. Рада постановила значно посилити режим санкцій проти Союзної Республіки через 9 днів після прийняття цієї резолюції, якщо боснійські серби не підпишуть мирний план [7]. Не дивлячись на зусилля Співголів Координаційного Комітету МККЮ, Республіка Сербська відкинула мирний план і новий, більш жорсткий, режим санкцій почав діяти з 26 квітня 1993 року. Ці додаткові санкції полягали в наступному: попередження перенаправлення товарів, які мають інші місця призначення; надання Комітетом по санкціях дозволів на транзитне перевезення вантажів по Дунаю; можливість блокувати будь-які кошти або засоби, які належали Союзній Республіці. Резолюція 820(1993) заборонила всім комерційним морським судам заходити в територіальні води СРЮ, за виключенням тих випадків, коли це санкціонується Комітетом, або коли виникають непередбачені обставини [8].

Ефективність санкцій як миротворчого інструменту ООН залежала, перш за все, від безпосередньої реалізації санкційної політики Організації. Важливу роль у цьому зв'язку відіграв Комітет Ради Безпеки по санкціях, який у відповідності із своїм мандатом, викривав випадки порушення санкцій і вживав заходів для їх попередження. Так, в червні 1993 року Комітет звернувся до уряду колишньої югославської Республіки Македонії з проханням покласти край несанкціонованим перевезенням через її кордон із СРЮ, і для забезпечення виконання цього прохання відклав винесення остаточного рішення по заяві Македонії за статтею 50 Статуту ООН. Згідно із доповіддю Комітету, органи влади Македонії були вимушені вжити ряд заходів, які призвели до суттєвого зменшення числа порушень [9]. Завдяки активній діяльності Комітету в грудні 1993 і липні 1995 років відповідно уряди Болгарії і Румунії відповідно провели успішні операції по припиненню контрабандних перевезень палива і інших несанкціонованих товарів до Союзної Республіки. В 1995 році Комітет звернувся до кіпрських влад із закликом вжити всіх необхідних заходів в цілях ліквідації ризику того, що деякі офшорні компанії, зареєстровані в цій країні, прямо або опосередковано контролюються СРЮ і діють на порушення санкцій.

Уряд Кіпру інформував Комітет по санкціях про додаткові законодавчі і інші заходи з метою забезпечення більш ефективного дотримання санкцій і створення необхідних механізмів для розслідування випадків порушення примусових заходів [10].

Слід, зазначити, що Комітет Ради Безпеки по санкціях не мав у своєму розпорядженні достатньо дієвих механізмів для повного моніторингу санкцій і попередження спроб їх уникнути. Автор відмічає, у цьому зв'язку, що практичному застосуванню економічних примусових заходів державами сприяло міжнародне співробітництво на регіональному рівні в рамках ОБСЄ за активної підтримки з боку інших регіональних міжурядових організацій, таких як Євросоюз, ЗЄС, НАТО, МККЮ. Ця безпрецедентна формула скоординованих, міжустановчих спільних зусиль, спрямованих на те, щоб допомогти державам дотримуватися режиму обов'язкових санкцій ООН, була одним із вирішальних факторів, які перетворили ці заходи на цінний і потужний інструмент миротворчої політики.

18 і 28 вересня 1992 року Комітет старших посадових осіб (КСПО) НБСЄ і група зв'язку ЄС/НБСЄ по санкціях провели в Відні свої засідання і затвердили оперативні заходи по наданню технічної допомоги санкційній діяльності ООН. Оперативні заходи полягали в тому, що в країнах, розташованих поряд із СРЮ, держави - члени НБСЄ розмістили митних співробітників в рамках місій по сприянню здійсненню санкцій (МСЗС). Єврокомісія створила центр зв'язку і координації на підтримку цих місій. Перші МСЗС почали функціонувати вже в жовтні 1992 року в Болгарії, Угорщині і Румунії [11].

Для забезпечення ефективності цієї операції велике значення мав той факт, що вперше було створено посаду незалежного міжнародного Координатора ЄС/НБСЄ (далі - ЄС/ОБСЄ), який почав діяти із 4 лютого 1993 року на основі мандату, затвердженого КСПО СБСЄ, координатор по санкціях здійснював нагляд за діяльністю МСЗС, координував на політичному рівні дії відповідних урядів і міжнародних організацій і установ, які приймали участь у миротворчих зусиллях у колишній Югославії, консультував національні органи у питаннях підвищення ефективності застосування санкцій і надавав доповіді Комітету Ради Безпеки ООН по санкціях [12].

З метою підтримки заходів держав у рамках посилення механізму економічних санкцій у відповідності із резолюцією Ради Безпеки 787(1992) 5 квітня 1993 року Рада Міністрів ЗЄС за участю спостерігачів НБСЄ, Єврокомісії і НАТО постановила організувати патрульну операцію на Дунаї, в якій взяли участь 8 сторожових катерів. Екіпаж катерів включав митних і поліцейських співробітників із прибережних держав і ЗЄС. З 19 червня 1993 року дунайська операція ЗЄС проводилася в повному обсязі в Румунії, Угорщині і Болгарії [13].

Прийняття резолюції Ради Безпеки ООН 820(1993) зумовило необхідність об'єднання зусиль Північноатлантичної Ради і ЗЄС. На спільній сесії їх рад, яка відбулася 8 червня 1993 року, було затверджено проведення під єдиним командуванням і управлінням спільної операції під назвою «Шарп гард». Ціль операції полягала у наступному: перевіряти всі судна в акваторії Адріатичного моря, при необхідності затримувати і супроводжувати їх в італійські порти де силами італійської берегової охорони здійснювався би огляд їх вантажів і корабельних документів. Було дозволено у випадку необхідності застосовувати силу [14]. Протягом часу здійснення операцій (16 липня 1992 року - 18 червня 1996 року) сили НАТО/ЗЄС перевірили 74332 торговельних судна, провели огляд в морі 5975 суден і супроводили 1416 суден в порти [15].

Застосування санкцій ООН проти СРЮ у поєднанні із міжнародними заходами по забезпеченню їх дотримання виявили значний миротворчий потенціал цього інструменту розблокування конфліктних ситуацій. Не можна не погодитися, на думку автора, із тезою координатора по санкціях М.А.Наполітана, який зауважив, що санкції ООН проти Союзної Республіки чи не вперше в історії Організації мали всеохоплюючий обов'язковий ха-

раakter і завдали потужного економічного удару по позиціях уряду - правопорушника. Аналіз економічної ситуації в СРЮ після запровадження санкційного режиму ООН підтверджує цю тезу.

Аналізуючи вплив санкцій на югославську економіку та їхні наслідки для неї, слід враховувати відносно повільні темпи економічного розвитку в СРЮ на досліджуваному етапі. Запровадження санкцій сприяло розвитку негативних тенденцій в економіці СРЮ і поставило її на грань розвалу.

У 1993 році обсяг виробництва у сільському господарстві та будівництві скоротився на 15 відсотків. Поточне споживання зменшилося на 20 відсотків, а інвестування припинилося. В результаті застосування санкцій різко скоротилися експорт та імпорт відповідно на 50 відсотків та 37 відсотків, а торговий дефіцит зріс на 1,3 млрд. дол. США. Станом на жовтень 1993 року торговельний експорт Сербії і Чорногорії фактично впав до нуля через посилення прикордонного контролю і замороження іноземних активів.

Значне погіршення економічного положення в результаті санкцій підтверджувалося також зростаючим безробіттям. Практично близько одного мільйона робітників та службовців утримували усе населення СРЮ, яке складає більш 11 млн. осіб, та біля 1 млн. біженців. Незважаючи на відносне функціонування приватного сектору, особливо в галузі торгівлі, в умовах санкцій приватний сектор не зміг працевлаштувати таку кількість надмірної робочої сили.

Руйнівні наслідки економічних санкцій знайшли своє відображення в шаленій гіперінфляції (у серпні 1994 р. вона досягла 1880 відсотків на місяць) та різкому падінні життєвого рівня. Ще однією проблемою, яка мала тяжкі соціальні наслідки, був зростаючий тягар присутності біженців.

В галузі зовнішньої торгівлі економічна блокада призвела до того, що Югославія втратила ринки своїх головних торгових партнерів - держав-членів ЄС та інших європейських країн. Заборона продавати продукцію та послуги за кордон зруйнувала функціонування та розвиток орієнтованих на експорт секторів і паралізувала діяльність югославських фірм, які залежать від імпорту. Все це супроводжувалося ланцюговою реакцією збоїв у всіх секторах економіки.

За даними федерального уряду економіка СРЮ впала до рівня 1960 року, а загальний збиток від застосування санкцій перевищив 45 млрд. доларів США.

Ефективність санкцій ООН змусила уряд СРЮ модифікувати свою політику в регіоні. В липні 1994 року Союзна Республіка погодилася із планом територіального врегулювання Контактної групи, а 4 серпня прийняла рішення розірвати політичні і економічні відносини із Республікою Сербською і закрити кордони з нею для всіх перевезень, крім гуманітарних. 17 вересня уряд СРЮ погодився із пропозицією Співголів Координаційного комітету МККЮ про створення місії для здійснення контролю за закриттям кордону. Зважаючи на той факт, що місія МККЮ у своїх доповідях відмітила активне співробітництво органів влади СРЮ, 23 вересня 1994 року Рада Безпеки оперативно відреагувала на такий розвиток подій, з одного боку, укріпила всі заходи, що їх було передбачено в її попередніх резолюціях, та поширила їх дію на ті райони Боснії та Герцеговини, які знаходилися під контролем сил боснійських сербів [16], а з іншого боку - призупинила дію деяких санкцій проти СРЮ [17].

Після парафування Загальної Рамкової угоди, Рада Безпеки негайно призупинила на необмежений термін дію санкційного режиму і визначила умови повного припинення санкцій. Ці умови пов'язувалися із проведенням виборів у Боснії та Герцеговині [18]. 1 жовтня 1996 року Рада Безпеки прийняла резолюцію 1074(1996) у якій відмітила, що в Боснії та Герцеговині відбулися вибори, передбачені в додатку 3 до Мирної угоди, і відмінила в повному обсязі санкції ООН проти СРЮ [19].

Враховуючи беззаперечний миротворчий ефект санкцій, автор вважає за необхідне відмітити, що югославський приклад визначив двоякий характер результатів запровадження цих заходів. Економічні примусові заходи проти Союзної Республіки призвели до погіршення економічного стану країни і через таке, здійснили негативний вплив на охорону здоров'я, на розвиток науки, освіти, культури, спорту та інформації [20]. Створилася ситуація, коли дотримання основних свобод та прав людини опинилося під загрозою через побічну дію санкцій. Так, наприклад, Комітет, який був утворений резолюцією 724 РБ ООН, заборонив Югославії імпортувати для потреб своєї фармацевтичної промисловості сировину, необхідну для виготовлення ліків. Це створило критичну ситуацію в галузі охорони здоров'я в Югославії. Загальна смертність збільшилася на 10%, а смертність серед новонароджених значно підвищилася в результаті нестачі ліків. Багато інфекційних захворювань, які були знищені в Югославії, знову дали про себе знати. Таким чином, основоположне право людини - право на здоров'я - знаходилось під загрозою.

Заблокована економіка та негативні гуманітарні наслідки санкцій перешкоджали розвиткові та переходові до ринкових моделей економічної діяльності і процесові трансформації власності. Санкції зробили суттєвий внесок у подальше послаблення відносно невеликого приватного сектора. Тягар ембарго значною мірою було перекладено на плечі саме невеликих приватних фірм, які повинні були сплачувати особливий податок на санкції. В той же час близькі до уряду, так звані, «соціальні» підприємства отримували різні преференції. Це зумовило появу монополій, тісно пов'язаних із політичним істеблішментом країни.

Як це не дивно, але санкції ООН укріпили політичні позиції уряду СРЮ, дії якого і призвели до їх застосування. Не дивлячись на створення суттєвих економічних проблем, санкції не призвели до дестабілізації політичної влади. Уряд отримав можливість пояснити власні економічні прорахунки упередженою і ворожою політикою іноземних сил і через контрольовані засоби масової інформації сформувавши у свідомості народу необхідну оцінку подій. Більшість сербів були переконані у несправедливості і надмірній жорстокості санкцій і продовжували підтримувати Мілошевича, рейтинг якого до 1995 року зріс із 20% до 31,5%.

Санкції ООН вразили економіку країн, які підтримували тісні торговельно-економічні зв'язки із СРЮ. Вісім країн подали Раді Безпеки ООН оцінку збитків, які вони понесли в результаті здійснення санкцій проти СРЮ [21]. Зокрема Албанія втрачала щорічно 300-400 млн. доларів США [22], Болгарія - близько 1,7 млрд. доларів США [23], Угорщина - 800 млн. доларів США [24]. Загальні збитки Румунії до травня 1993 року сягнули 9 млрд. доларів США [25], Словаччини - 246 млн. доларів США [26], України 2,2 млрд. доларів США [27].

Відсутність дієвого механізму в рамках ООН по відшкодуванню втрат західних країн внаслідок побічної дії санкцій перекреслила сподівання країн, що постраждали, на отримання адекватної компенсації. У листі від 27 червня 1995 року Постійний представник України при ООН повідомив Генерального секретаря про ряд пропозицій України, які стосувалися пом'якшення негативного впливу санкцій.

У листі зверталася увага на загальну необхідність створення на основі статті 50 Статуту ООН в цілях вирішення спеціальних економічних проблем ефективного механізму, який включав би добровільний компенсаційний фонд, скорочення внесків постраждалих країн на фінансування операцій по підтриманню миру, створення постійного комітету по санкціях, надання міжнародними фінансовими установами спеціальних кредитних лімітів для прямої фінансової допомоги третім країнам.

Втім, ця та ряд інших ініціатив [28] країн, що понесли збитки внаслідок сумлінного виконання санкційних рішень Ради Безпеки ООН, не призвели до вироблення і реалізації

спеціальних заходів по компенсації. Країни-донори надали лише обмежену і неадекватну підтримку деяким третім країнам і виходили при цьому із власних політичних міркувань, а фінансово-економічні установи системи ООН здійснювали програми підтримки і економічної допомоги в регіоні незалежно від посилянь на статтю 50 Статуту ООН.

Таким чином, підводячи загальний економічний аспект операції ООН у колишній Югославії в першій половині 90-х років слід відзначити, по-перше, безпрецедентність цієї операції як за географічними масштабами, фінансовими витратами, так і хронологічними межами досліджуваної акції. За всю попередню історію ООН Організація вперше зіштовхнулася з таким конфліктом, який тим паче проходив в нових історичних умовах і ООН вимушена була швидко і ефективно реагувати на це серйозне випробовування. Досліджені в розділі напрями діяльності ООН в Хорватії, Македонії, Боснії та Герцеговині свідчать, що ООН з самого початку вдалось обрати правильний шлях щодо вироблення механізму (головну роль відіграли СООНО) по розведенню конфліктуючих сторін та започаткуванню миротворчого процесу. В цей час ООН, зокрема РБ ООН, було прийнято десятки резолюцій, багато з яких носили не тільки виконавчий, але і концептуальний характер, давали прорив на певних напрямках теорії міжнародних відносин та міжнародного права. Що торкається питання застосування санкцій, виміру їх ефективності, то, на думку авторки дисертації, його потрібно розглядати не в абстрактно-дискусійному вимірі, а в конкретно-історичному. І в даному випадку ці санкції попри їх очевидні вади та негативні наслідки, безперечно, відіграли свою позитивну роль, оскільки вони сприяли активізації пошуку та застосування мирних засобів розблокування конфлікту.

Посилання

1. Резолюція Ради Безпеки ООН, S/724(1991). – С. 1-2.
2. Резолюція Ради Безпеки ООН, S/752(1992). – С. 1.
3. Резолюція Ради Безпеки ООН, S/757(1992). – С. 1-2.
4. Там само – С. 3-4.
5. Резолюція Ради Безпеки ООН, S/760(1992).- С. 2-3.
6. Резолюція Ради Безпеки ООН, S/787(1992)..- С. 2-3.
7. Резолюція Ради Безпеки ООН, S/820(1993). – С. 1.
8. Там само. - С. 2-3.
9. Письмо Председателя Комитета Совета Безопасности, учрежденного резолюцией 724(1991) по Югославии, от 15 ноября 1996 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1996/946. – С. 13.
10. Там само – С. 15.
11. Письмо Председателя Комитета Совета Безопасности, учрежденного резолюцией 724(1991) по Югославии, от 24 сентября 1996 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1996/776, - С. 7.
12. Там само – С. 8.
13. Там само – С. 9.
14. Там само. - С. 14.
15. Письмо Председателя Комитета Совета Безопасности, учрежденного резолюцией 724(1991) по Югославии, от 15 ноября 1996 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1996/946. – С. 32.
16. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/942(1994). – С. 2-3.
17. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/943(1994). – С. 2-3.
18. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/1022(1995). – С. 2-3.
19. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/1074(1996). – С. 2-3.
20. Там само – С. 1-2.

21. Генеральная Ассамблея ООН. Официальные отчеты. Сорок девятая сессия. Пункт 37В предварительной повестки дня. Экономическая помощь государствам, пострадавшим в результате существования резолюций Совета Безопасности о введении санкций против Союзной Югославии. Доклад Генерального секретаря ООН, 9 сентября 1994 года, А/49/356. – С. 8.
22. Письмо исполняющего обязанности Пердседателя Комитета Совета Безопасности, учрежденного резолюцией 724(1991) по Югославии, от 2 июля 1993 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/26040.- С. 2.
23. Письмо временного поверенного в делах Постоянного представительства Болгарии при Организации Объединенных Наций от 14 декабря 1992 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/24963. – С. 1.
24. Письмо исполняющего обязанности Пердседателя Комитета Совета Безопасности, учрежденного резолюцией 724(1991) по Югославии, от 2 июля 1993 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/26040. – С. 2-3.
25. Письмо временного поверенного в делах Постоянного представительства Румынии при Организации Объединенных Наций от 29 февраля 1993 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/25207. – С. 1-2.
26. Письмо Постоянного Представителя Словакии при Организации Объединенных Наций от 26 октября 1993 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/26648. - С. 2-3.
27. Письмо Постоянного Представителя Украины при Организации Объединенных Наций от 26 апреля 1993 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/25682.- С. 3.
28. Генеральная Ассамблея ООН. Официальные отчеты. Пятидесятая сессия. Пункт 20В первоначального перечня. Письмо постоянных представителей Болгарии, Греции, Республики Молдовы, Румынии и Украины при Организации Объединенных Наций от 18 мая 1995 года на имя Генерального секретаря ООН, А/50/189-S/1995/412. – С. 3.

Шкляр В.*

ООН ЯК ТРИБУНА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ НІМЕЧЧИНИ

В роботі проаналізовано основні аспекти діяльності Німеччини в ООН, за допомогою яких вона прагне підвищити свій авторитет на міжнародній арені. В першу чергу – це діяльність в Раді Безпеці ООН та інтереси, які Німеччина намагається відстояти в цій організації. Описані ключові програми, які фінансує Німеччина в рамках діяльності в ООН, що говорить про зацікавленість ФРН у покращенні рівні життя в бідних країнах. Актуальність роботи полягає в окресленні методів та дій, за допомогою яких Німеччина формує свій зовнішньополітичний імідж.

Ключові слова: зовнішньополітичний імідж, безпека, Рада Безпеки, ініціатива, інтереси, фінансова допомога.

В работе проанализировано основные аспекты деятельности Германии в ООН, с помощью которых она стремится увеличить свой авторитет на международной арене. В первую очередь – это деятельность в Совете Безопасности ООН, а также интересы, которые пытается отстоять Германия в этой организации. Описаны ключевые программы, которые финансирует Германия в рамках деятельности в ООН, что говорит о заинтересованности ФРГ в улучшении уровня жизни в бедных странах. Актуальность работы состоит в характеристике методов и действий, с помощью которых Германия формирует свой внешнеполитический имидж.

Ключевые слова: внешнеполитический имидж, безопасность, Совет Безопасности, инициатива, интересы, финансовая помощь.

The work analyzes the main aspects of Germany's activity in the UN, by which it seeks to enhance its prestige in the international arena. First of all - its the activity in Security Council and interests which Germany seeks to protect in this organization. The described key programs, financed by Germany within the framework of the UN, says about the interest of Germany to improve living standards in poor countries. Actuality of the work is the defining methods and practices by which Germany forms the image of its foreign policy.

Key words: foreign policy image, security, Security Council, initiative, interests, financial help.

ООН відіграє на сьогоднішній день важливу роль у формуванні спільних цінностей і норм, що визначають міжнародні дії держав і недержавних організацій, хоча зрозумілим є те, що ця організація потребує реформ, адже сформовані нею методи роботи являються застарілими, такими, що не повністю відповідають сучасним реаліям міжнародних від-

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Каменецький М.С.

носин, а тому є неефективними у багатьох випадках. У зовнішній політиці Німеччини Організація Об'єднаних націй займає чільне місце. Повноправним членом Федеративна Республіка Німеччина стала в 1973 р. і активно виступає на підтримку головних цінностей ООН: безпеки в світі, прав людини, свободи, захисту клімату, справедливості і розвитку.

Протягом більше 20 років Німеччина підтримує ООН в сфері виконання завдань для забезпечення миру у світі і допомагає ООН у встановленні миру в гарячих точках. Зараз 7000 німецьких солдатів та 270 поліцейських беруть участь в шести з шістнадцяти місій ООН на трьох континентах [2]. Найбільшу роль німецькі військовослужбовці зробили на операціях, що мають мандат ООН, на Балканах та в Афганістані. Німеччина належить до числа тих країн, що виділили найбільші контингенти та вклали найбільші суми заради підтримання миру в цих регіонах та їх відбудови. Крім того, ФРН фокусує свою увагу на покращення безпекової ситуації в Африці. Саме німецьке МЗС здійснює «Програму восьми», що сконцентрована на підтримці миротворчих місій, покращенні поліцейської діяльності та боротьбі з причинами конфліктів на африканському континенті.

Результативним було членство в РБ в 2003/2004 рр. При активному агітуванні Німеччини Рада Безпеки прийняла резолюцію 1540 по запобіганню доступу недержавних суб'єктів до зброї масового знищення. Саме Німеччина ініціювала обговорення питання про те, як відповідально діючий приватний бізнес може грати свою роль в справі запобігання конфліктів і консолідації світу. У 2004 році Генсек ООН Кофі Аннан на засіданні Генасамблеї сказав з цього приводу: «Я хотів би подякувати керівництву Німеччини за ініціативу в цьому важливому питанні. Економічні фактори, які відносяться до озброєних конфліктів, часто належним чином не враховуються, хоча їх не потрібно недооцінювати» [3].

Тому не дивно, що країна, яка бере таку активну участь у вирішуванні проблемних безпекових питань наполягає на реформуванні РБ ООН. Позиція Німеччини така: Рада Безпеки повинна відобразити нинішній світ, а не світ 1945 «Нам потрібні важливі «країни Півдня» як постійні члени. Нам потрібні як постійні члени ті країни, які вносять найбільші внески в досягнення цілей ООН» [4]. Оскільки Німеччина є однією з таких країн, вона теж претендує на місце в РБ серед постійних членів. Тому Німеччина подала свою заявку на тимчасове членство в РБ на 2011/2012 рр., що для ФРН є лише проміжною метою. Німеччина прагне представляти інтереси ЄС в РБ в якості постійного члена. Колеги з ЄС хоч і не надіються на таку швидку реформу, проте підтримують ініціативність Німеччини. Колишній канцлер Австрії Вольфганг Шюссель заявив, що «...правильно те, що Німеччина, замість того, щоб сидіти склавши руки і чекати реформи, прагне потрапити в РБ хоча б в якості непостійного члена. Такий статус відповідав би політичній вазі Німеччини в світі» [5].

На сьогоднішній день можна сказати, що частково ФРН вже досягла своєї цілі, і 12 жовтня цього року отримала місце непостійного члена РБ ООН. Лідери країни запевнили, що будуть продовжувати активну роботу і будуть надійним партнером, який готовий витримати випробування власних вимог. Німеччина буде підтримувати ініціативи, спрямовані на досягнення стійких рішень проблем миру і безпеки. За їх словами, тільки справедливий світ може бути світом безпечним, і тому Німеччина всіляко буде боротися за економічну і соціальну рівноправність.

Це стало важливою перемогою німецької дипломатії, завдяки якій вплив ФРН на міжнародну політику значно посилиться. Тим не менш, для Німеччини дворічне членство в РБ є лише проміжною метою. Головне ж завдання полягає в тому, щоб домогтися здійснення реформи Ради безпеки, структура якого, на погляд німецьких представників, давно вже не відображає реальну розстановку світових політичних сил, ініціювати питання із роззброєння та проблем зміни клімату. Головна мета реформи РБ для Німеччини: Рада

Безпеки, яка відображає сучасну ситуацію у світі, в якій провідні країни Півдня в якості постійних членів, які мають нести відповідальність заради створення сильного світового співтовариства, який виступає за міжнародне співробітництво. «Це ненормально, що такі континенти, як Африка та Латинська Америка, не мають постійного представництва в Раді Безпеки. Азія теж недостатньо представлена», - підкреслив міністр закордонних справ країни Гідо Вествелле [6].

До того ж була цікавою ініціатива Німеччини та ще дев'ятьох країн з ядерного роззброєння, що була представлена в рамках засідання Генасамблеї ООН у вересні цього року. В преамбулі ініціативи сказано: єдиною гарантією проти застосування і загрози ядерної зброї є її повне знищення і відмова від неї [7]. В деякій мірі ця ініціатива виражає негативне ставлення щодо дискримінації неядерних країн в РБ, жодна з яких не є постійними членами РБ.

Активною Німеччина виступає і в інших сферах діяльності ООН. Ця країна вносить значний вклад в досягнення Цілей тисячоліття, зокрема з питань проблем зміни клімату. Німеччина - один з ініціаторів договору про заснування Міжнародного агентства з поновлюваних джерел енергії (IRENA) і з самого початку є членом Ради керуючих Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), на чолі якого другий раз стоїть німець (зараз - Ахім Штайнер) [8]. Разом з Францією Німеччина взяла на себе ініціативу зі зміцнення ЮНЕП і з її перетворення в ефективну всесвітню екологічну організацію. В цьому контексті, лише країнам що розвиваються, Німеччина виділяє більше 1 млрд. євро, щоб ці країни могли адаптуватися до змін клімату. Німеччина щорічно інвестує в усьому світі 500 млн. євро для того, щоб більш ефективно і з великим урахуванням інтересів захисту клімату використовувати енергетичні ресурси.

До того ж цього року за ініціативою Німеччини був проведений «Петерсбергський діалог з питань клімату» в Бонні [9]. Ціль цього діалогу – внести вклад в переговори ООН з питань захисту клімату. Таким чином країна привертає увагу інших країн до цієї проблеми та допомагає у формуванні позицій інших країн шляхом переконання у неформальній обстановці, а потім ці результати застосувати при формуванні рішення щодо цього питання в ООН. Перед цим, у 2008 році Німеччина, спільно з Європейською економічною комісією ООН та Програмою розвитку ООН провела конференцію щодо проблем забезпечення водними ресурсами центральноазіатського регіону. Був ухвалений проект, розроблений Німеччиною щодо економного споживання води та дій для ефективного контролю за водними ресурсами, що свідчить про відповідальність, яку країна готова на себе взяти в рамках діяльності ООН щодо проблеми забезпечення водою.

Німеччина активно виступає за заборону використання протипіхотних мін. Крім того з початку 90-х років Німеччина в рамках ООН профінансувала акції з розмінування в 39 країнах, при цьому виділивши 230 млн. доларів [8].

Як вже зазначалося, Німеччина є важливим вкладником фінансових ресурсів в роботу різних органів, фондів ООН. Зокрема у 2010 році вона збільшила свій внесок у Фонд надзвичайної допомоги ООН майже до 15 млн. євро. Керівник німецького уряду наполягає на тому, щоб до кінця 2015 року держави з розвинутою економікою виділяли на допомогу біднішим країнам 0,7% від свого внутрішнього валового продукту, що свідчить про прагнення ФРН вирівняти можливості існування країн в процесі глобалізації.

Поряд з цим, ФРН здійснює добровільну фінансову підтримку Управлінню Верховного комісара ООН з питань біженців.[2] Німеччина відноситься до тих країн, які погодились приймати в себе біженців, що потребують захисту і не мають можливості повернутися в рідну країну.

У січні 2010 року після землетрусу на Гаїті, на засіданні РБ Німеччина оголосила готовність виділити 237 млн. в якості гуманітарної грошової допомоги. Крім того такі не-

урядові організації як Німецький Червоний Хрест та Служба технічної допомоги також активно діють після подібних катастроф, беручи участь у ліквідації їхніх наслідків.

Висновки: таким чином, Німеччина, за допомогою своєї активної діяльності в ООН доводить, що країна розвивається у всіх значеннях цього слова. Кількість проектів в багатьох сферах міжнародного життя, які заслуговують на увагу людства, кошти, які виділяються в якості добровільної допомоги країнам, що її потребують, ініціативність німецького керівництва щодо розв'язання глобальних проблем заслуговують на повагу з боку міжнародного співтовариства. Через структури цієї організації держава формує свій позитивний імідж, який відкриває нові можливості для зростання політичного впливу на світовій арені. ФРН намагається такими діями наблизитись до рівня великих держав.

Література

1. Кондратюк С.В. Європейська політика об'єднаної Німеччини.- К.: Профі-центр, 2008.- С 61-75, 143-161.
2. Германия в ООН.[Електронний ресурс]/ Олівер Зефрін// Magazin Deutschland – 2010 - - Режим доступу до журн.: <http://www.magazine-deutschland.de/ru/artikel-en/article/article/deutschland-in-den-vereinten-nationen.html>
3. Выступление Генерального секретаря по роли бизнеса в предотвращении конфликтов, поддержании мира и постконфликтном миростроительстве.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт ООН - <http://www.un.org/russian/basic/sg/messages/pv4943.htm>
4. Германия намерена реформировать Совет Безопасности ООН.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт «Главред», українська версія - <http://www.glavred.info/archive/2010/10/13/123310-8.html>
5. Німеччина має намір представляти Євросоюз в Раді безпеки ООН.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт РБК Україна - <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/germaniya-namerena-predstavlyat-evrosoyuz-v-sovete-bezopasnosti-23092010121600>
6. Deutschland in den VN-Sicherheitsrat gewählt. [Електронний ресурс]// Deutsche Botschaft offizielle web-site - http://www.taschkent.diplo.de/_Zentrale_20Komponenten/Ganze_Seiten/de/_Aktuelle_DiA_Seiten/Sitz_der_BRD_im_SR_der_VN,SpCtx=2125660.html
7. Німеччина підтримала нову ініціативу про світ без ядерної зброї.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт «Deutsche Welle» - <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6036886,00.html>
8. Германия – надежный партнер.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт «magazin deutschland» -<http://www.magazine-deutschland.de/ru/artikel-en/article/article/deutschland-ein-verlaesslicher-partner.html>
9. «Петерсбергский диалог по вопросам климата» выполнил связанные с ним ожидания.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт Посольства ФРН в Москві - http://www.moskau.diplo.de/_Zentrale_20Komponenten/Ganze_Seiten/ru/Wissenschaft_Klima_Umwelt_Natur/Klimakonferenz_Petersberg_2010_ru,SpCtx=195798.html

Мойсеєнко А.*

ГУМАНІТАРНА ІНТЕРВЕНЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА РОЛЬ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

В даній статті автор досліджує проблему одностороннього застосування сили з гуманітарних мотивів у сучасних міжнародних відносинах. Зокрема, обґрунтовується необхідність рішучого застосування міжнародним співтовариством мирних засобів впливу на певні держави заради запобігання гуманітарним кризам та усунення причин для здійснення гуманітарних інтервенцій.

Ключові слова: ООН, інтервенція, застосування сили, гуманітарна криза, права людини.

В данной статье автор исследует проблему одностороннего применения силы по гуманитарным мотивам в современных международных отношениях. В том числе, обосновывается необходимость более решительного применения международным сообществом мирных средств влияния на определенные государства ради предупреждения гуманитарных кризисов и устранения причин для осуществления гуманитарных интервенций.

Ключевые слова: ООН, интервенция, применение силы, гуманитарный кризис, права человека.

In the present article the author examines the problem of unilateral use of force for humanitarian purposes in contemporary international relations. In particular, the need for more decisive application of peaceful means of influence upon certain states in order to prevent humanitarian crises and obviate the reasons for humanitarian interventions to be carried out is grounded.

Key words: UN, intervention, use of force, humanitarian crisis, human rights

Впродовж останніх десятиліть питання допустимості гуманітарної інтервенції залишається одним з найсуперечливіших у міжнародних відносинах. Процеси глобалізації та інформаційної революції, за яких приховати масштабні порушення прав людини у будь-якій державі стало набагато складніше, а громадяни та громадські організації чинять тиск на власні уряди зі звинуваченнями у аморальності невтручання у гуманітарні кризи в інших державах, суттєво загострюють проблему [1].

В сучасному світі права людини переважно визнаються пріоритетними стосовно суверенітету держави [2], попри заперечення низки держав та певних вчених. Але визнання за державами права на одностороннє вторгнення на власний розсуд суперечить цілій низці принципів міжнародного права та радше спровокує сваволлю могутніх держав, ніж забезпечить дотримання прав людини. Тому питання про допустимість гуманітарної інтервенції залишається надзвичайно актуальним, особливо в контексті діяльності ООН.

* студент 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Гнатівський М.М.

Гуманітарна інтервенція визначається як загроза використання сили або її використання поза межами власних кордонів державою (або групою держав), що має на меті припинення масових та жахливих порушень основних прав людини стосовно осіб, що не є громадянами цієї держави, без дозволу держави, на чій території застосовується сила [3]. Ми розглянемо саме таку, «класичну» гуманітарну інтервенцію, залишивши у стороні гуманітарну інтервенцію, направлену на захист власних громадян за кордоном.

За цим підходом, аби інтервенцію можна було назвати гуманітарною, потрібно виконання трьох умов. По-перше, гуманітарні мотиви мають бути основною причиною вторгнення. По-друге, мова має йти про цивільному населенню держави, проти котрої здійснюється інтервенція. По-третє, гуманітарна інтервенція не є складовою миротворчих місій ООН та проводиться проти волі керівництва держави, у яку відбувається вторгнення [4].

З точки зору чинного міжнародного права гуманітарна інтервенція, безумовно, є неправомірною. Стаття 2(4) Статуту ООН забороняє державам застосовувати силу проти інших держав або ж погрожувати її застосуванням. Винятками є лише самооборона у разі збройного нападу на державу, а також застосування сили на підставі відповідної резолюції Ради Безпеки ООН.

До XIX століття гуманітарна інтервенція становила частину міжнародного звичаєвого права, і на практиці слугувала для виправдання європейськими колоніальними державами вторгнень у африканські та азійські країни захистом цивілізованих цінностей та припиненням порушень прав людини [5]. Існує думка, що нині також існує міжнародно-правовий звичай, котрий виправдовує гуманітарну інтервенцію [6], з чим, проте, не погоджуються провідні юристи-міжнародники через брак доказів його виникнення [7].

Отож, основні дебати стосовно гуманітарної інтервенції наразі стосуються її морального та політичного аспектів та можливості закріплення у міжнародному праві в майбутньому.

Розпливчатість поняття гуманітарної інтервенції сприяє зловживанням нею. Насправді, немає жодного прикладу застосування сили, за якого можна було б вести мову виключно про гуманітарні мотиви [8]. США, наприклад, до вторгнення у Югославію кілька років вимагала від цієї держави певних політичних кроків, фактично шантажуючи її [9]; а в Іраку лише після виявлення абсурдності звинувачень у володінні зброєю масового ураження, уряд США почав наголошувати на гуманітарній складовій акції. Наслідки іноземного втручання для місцевого населення також є вкрай суперечливими та іноді лише погіршують стан дотримання прав людини.

Однак не можна не відзначити, що іноді лише потужне воєнне втручання може зупинити порушення прав людини. Під час геноциду тутсі в Руанді 1994 р. неодноразово лунали заклики до західних держав, особливо США, з проханням застосувати військову силу та врегулювати ситуацію. Оскільки цього зроблено не було, загинуло, за різними оцінками, від 800 тисяч до одного мільйону людей, а п'ятьма роками пізніше президент США Білл Клінтон зізнався, що вірить: якби він надіслав 5 000 американських миротворців, можна було б врятувати 500 000 життів [10]. Можна припустити, що причиною бездіяльності була відсутність стратегічних інтересів США у Руанді.

Цілком природно, організацією, котра має запобігати подібним гуманітарним кризам, вважається передусім ООН. Відповідно до преамбули Статуту ООН, вона має на меті «знову ствердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості». Документи на кшталт Міжнародного пакту про громадянські та політичні права утверджують єдине розуміння прав людини для всіх держав. При цьому створені ООН контрольні органи, як то Комісія ООН з прав людини, не завжди здатні забезпечити дотримання прав людини та запобігти масштабним їх порушенням [11].

Єдиним органом ООН, уповноваженим санкціонувати застосування збройної сили, є Рада Безпеки ООН. Оскільки кожен з п'яти постійних членів РБ ООН має право вето, організація стає заручником політичних інтересів великих держав та втрачає здатність ефективно та об'єктивно реагувати на певні виклики, що потребують втручання. Більш того, за наявності масштабних гуманітарних криз миротворчого контингенту ООН може не вистачити, аби зупинити кровопролиття або інші масштабні прояви порушень прав людини [12], та організація фактично потребує надавати повноваження для застосування сили певній державі або групі держав.

З огляду на вищесказане, виникає серйозне протиріччя. З одного боку, неприпустимо жертвувати мільйонами людей заради дотримання положень Статуту ООН, чий вищий орган не здатен виконувати покладених на нього функцій. З іншого – визнання права на гуманітарну інтервенцію неминуче призведе до свавілля могутніх держав та суперечитиме таким основним принципам міжнародного права, як принципу невтручання та суверенної рівності держав. З цієї точки зору беззмисловими є аргументи утилітаристів, за якими інтервенція має оцінюватися виключно за наслідками і є благом, якщо покращила ситуацію в державі-об'єкті вторгнення [13] – адже дозвіл вторгнень на власний розсуд неодмінно зашкодить мирові і безпеці у довгостроковій перспективі.

Можливою альтернативою *праву* гуманітарної інтервенції є концепція *обов'язку* гуманітарної інтервенції, за якою держави-члени ООН повинні бути зобов'язані в деяких випадках вживати воєнних заходів стосовно інших країн. Три основні фактори, що створюють таке зобов'язання, складають: пряма загроза життю та добробуту великої кількості людей у певній державі, близьке їй територіальне розташування та можливість ефективного втручання з мінімальним ризиком [14] (пригадаймо фразу Клінтона про 5 тисяч миротворці, котрих вистачило б для урятування 500 тисяч цивільних мешканців).

Створення критеріїв для гуманітарної інтервенції цілком реальне [15], проте основною проблемою є забезпечення дієвості механізму. Існує думка, що у випадках бездіяльності РБ ООН варто надати Генеральній Асамблеї ООН право видавати резолюції стосовно застосування сили. У крайньому випадку, у разі ефективного одностороннього застосування сили без санкції ООН через гуманітарні мотиви, авторитет ООН суттєво постраждає та організації волею-неволею доведеться діяти рішучіше під час гуманітарних катастроф.

Цей підхід, на жаль, не відповідає на питання щодо допустимості гуманітарної інтервенції. Питання перерозподілу повноважень всередині організації не вирішиться у короткі терміни, а між тим виникнення гуманітарних криз вимагає негайних дій задля запобігання гуманітарним катастрофам.

Саме тому найдоцільнішим варіантом дій є комплекс рішучих заходів, вжитих міжнародним співтовариством до настання фатальних наслідків бездіяльності, що не включають застосування військової сили. Досвід ХХ століття свідчить про те, що економічні, політичні та дипломатичні методи тиску є надзвичайно вагомими важелями впливу на держави, що порушують права людини. Подібні способи тиску, будучи дієвими, лежать в межах чинного міжнародного права.

Ефективність вчасно вжитих заходів із запобігання гуманітарним катастрофам є вкрай високою, оскільки, як правило, будь-яким масштабним порушенням прав людини передують певні обставини. Так, однією з причин гуманітарної кризи в колишній Югославії, що потім вилилося у збройні конфлікти і геноцид, деякі дослідники бачать діяльність міжнародних організацій, передусім МВФ, та недостатню волю західних країн до покращення ситуації [16]. Не раз згадуваний геноцид у Руанді готувався за мовчання цивілізованого світу, в той час як політичний тиск на уряд міг врятувати тисячі життів. Загалом, існує велика кількість заходів, що можуть запобігти масовим порушенням прав людини без ви-

користання зброї. Скажімо, в геноциді в Руанді ключову роль зіграли місцеві ЗМІ, в той час як світові медіа переважно ігнорували події в цій державі [17]. І якщо запобіжне військове вторгнення у цю країну не відповідало б положенням міжнародного права, ніхто б не засудив державу, котра б здійснила «інформаційне втручання: наприклад, заглушила б радіопередачі, що в них екстремісти хуту закликали до геноциду» [18].

Питання полягає передусім у політичній рішучості західних держав реагувати на порушення прав людини, коли це не зачіпає їх національних інтересів. В даному випадку на перший план виходить громадянське суспільство, включно зі ЗМІ: як було зазначено раніше, в епоху інформаційної революції тиск громадськості на власні уряди не можна недооцінювати, особливо якщо мова йде про санкції невійськового характеру, тобто такі, що не вимагають ризикувати життям солдат даної держави.

Таким чином, активний колективний опір масовим порушенням прав людини з боку світового співтовариства, виражений засобами мирного характеру, є розумною альтернативою надто сумнівній концепції гуманітарної інтервенції та у підсумку ліквідує причини, котрі могли б робити військове вторгнення необхідним. До того ж часу, поки держави ігноруватимуть виникнення гуманітарних криз у різних кутках світу, проблема гуманітарної інтервенції неминуче стоятиме на порядку денному, що в результаті вносить нестабільність у міжнародні відносини та завдає шкоди цим державам.

Література

1. The use of force in international relations: challenges to collective security / ed. Hans Köchler. – International Progress Organization, 2006. – P. 41.
2. Ответственность по защите: доклад Международной комиссии по вопросам вмешательства и государственного суверенитета. – Декабрь, 2001. – С. 7.
3. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas / Ed. by J.L. Holzgrefe and Robert O. Keohane. – Cambridge University Press, 2003. – P. 1.
4. Танья Герард. Гуманитарная интервенция и гуманитарная помощь: эхо прошлого и перспективы. // Белорусский журнал международного права и международных отношений — № 4. – 1998.
5. David Rieff. Humanitarian Intervention / Crimes of War Project: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.crimesofwar.org/thebook/humanitarian-intervention.html> - 30.09.10 перевірено.
6. Malcolm M. Shaw. International Law. – Cambridge University Press, 2008. – P. 1157.
7. Heike Krieger. The Kosovo conflict and international law: an analytical documentation 1974-1999. – Cambridge University Press, 2001. – P. XXXVII.
8. Thomas M. Frank. Resource to Force: State Actions against Threat and Armed Attacks. – Cambridge University Press, 2004. – P. 138.
9. Ian Brownlie. Why humanitarian aims do not justify use of force / The Europaem: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.europaem.org/europaem/?q=node/604> - 30.09.10 перевірено.
10. The role of the UN in the Burundian and Rwandan genocides : 100 days, 1.000.000 people dead, no one cared: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://biribobi.wordpress.com/2010/04/22/the-role-of-the-un-in-the-burundian-and-rwandan-genocides-100-days-1-000-000-people-dead-no-one-cared/> - 30.09.10 перевірено.
11. Francis Kofi Abiew. The evolution of the doctrine and practice of humanitarian intervention. – Kluwer Law International, 1999. – P. 80.
12. International Law - Un Charter And United Nations: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://law.jrank.org/pages/7739/International-Law-UN-Charter-United-Nations.html> - 30.09.10 перевірено.

13. Aleksandar Jokić. Humanitarian intervention: moral and philosophical issues. – Broadview Press Ltd., 2003. – P. 80.
14. Sean D. Murphy. Humanitarian intervention: the United Nations in an evolving world order. – University of Pennsylvania Press, 1996. – P. 295.
15. Ответственность по защите: доклад Международной комиссии по вопросам вмешательства и государственного суверенитета. – Декабрь, 2001. – С. 34.
16. Anne Orford. Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law. – Cambridge University Press, 2003. – P. 93.
17. The Media and the Rwanda Genocide / Ed. by Allan Thompson. – Fountain Publishers, 2007. – P. XI.
18. Adeno Addis. The Thin State in Thick Globalism: Sovereignty in the Information Age. // Vanderbilt Journal of Transnational Law. – January, 2004. – P. 25.

Марусич Т.*

СПІВРОБІТНИЦТВО РАДИ ЄВРОПИ ТА ООН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сфера захисту прав людини є досить актуальним питанням в наш час, оскільки в даній сфері спостерігається велика кількість правопорушень. Тому, співпраця таких впливових міжнародних організацій як Організація Об'єднаних Націй та Рада Європи у сфері захисту прав людини є дуже важливою. За роки свого існування ООН та Рада Європи внесли істотний вклад у пошуки шляхів і методів припинення порушень прав людини, формування ефективних гарантій забезпечення цих прав і створення належних умов життя людей в усьому світі.

Ключові слова: права людини, співробітництво, тероризм, міжнародні організації, насильство, порушення прав, декларація, права дитини, співтовариство, програма, відносини, мирні засоби.

Сфера защиты прав человека является весьма актуальным вопросом в настоящее время, поскольку в данной сфере наблюдается большое количество правонарушений. Поэтому, сотрудничество таких влиятельных международных организаций как ООН и Совет Европы в сфере защиты прав человека является очень важной. За годы своего существования ООН и Совет Европы внесли существенный вклад в поиски путей и методов прекращения нарушений прав человека, формирования эффективных гарантий обеспечения этих прав и создания надлежащих условий жизни людей во всем мире.

Ключевые слова: права человека, сотрудничество, терроризм, международные организации, насилие, нарушение прав, декларация, права человека, права ребенка, сообщество, программа, отношения, мирные средства.

The sphere of human rights protection is very important nowadays due to the great number of violations in this field. Therefore the cooperation of such influential international organizations as the United Nations and the Council of Europe is essential concerning the protection of human rights. Since their establishment the United Nations and the Council of Europe have made a great contribution to find the ways and means to stop the breach of human rights, to create efficient guarantees for maintenance of these rights and to set up due living conditions for human life all around the world.

Keywords: Human rights, cooperation, terrorism, international organizations, violence, violation of the rights, declaration, children rights, community, program, relations, peaceful means.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Шинкаренко Т.І.

Права людини не тільки об'єднали європейців у боротьбі проти фашизму під час Другої світової війни, але й стали містком між двома супротивними блоками, коли континент розділювався на Схід та Захід. Питання прав людини належить до кола найбільш актуальних проблем сьогодення, а їх забезпечення є проблемою всього світового співтовариства, як невід'ємна складова глобальної системи міжнародної безпеки. Нерозривний зв'язок між дотриманням прав людини і збереженням миру підкреслений у багатьох міжнародних актах. Відповідно до статті 55 Статуту ООН міжнародне співробітництво та дотримання прав людини визнане необхідною умовою для розвитку мирних відносин між націями. В преамбулі Загальної декларації прав людини зазначається, що «визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав є основою свободи, справедливості та загального миру» [5]. Темою прав людини опікується і Рада Європи. У 1953 році Рада Європи ухвалила Європейську конвенцію з прав людини. Без забезпечення прав людини не може бути міцного миру між народами та мирного співіснування держав. Процеси глобалізації у світі не могли не торкнутися такого складного і, водночас, актуального елементу міжнародних відносин як проблема прав людини. Серйозну стурбованість світової спільноти викликають такі неприпустимі явища, як торгівля жінками та дітьми, незаконний обіг наркотичних засобів, тероризм тощо. В умовах сучасного світу боротися з цими злочинами можна лише спільними зусиллями. Кожна держава, кожна міжнародна організація повинна усвідомлювати практичну цінність співпраці у цій галузі, оскільки без належного забезпечення прав людини прогресивний розвиток кожної окремої держави та всього міжнародного співтовариства в цілому є неможливим.

Між Радою Європи та ООН вже тривалий час існують продуктивні відносини [1]. Рада Європи має статус спостерігача в Генеральній Асамблеї ООН. З 1998р Рада Європи бере участь у зустрічах на найвищому рівні між ООН та міжнародними регіональними організаціями. У даній співпраці значна увага приділяється проблемам, що пов'язані з основними принципами та цінностями Ради Європи та надається особлива увага на підтримання миру та урегулюванні конфліктних ситуацій мирними засобами. Рада Європи робить вагомий внесок у проведення спеціальних засідань міжнародних конференцій ООН з таких питань, як «Соціальний розвиток», «Расизм і нетерпимість» [1]. Підтримуються контакти та налагоджується тісна співпраця офіційних представників Ради Європи майже із усіма спеціалізованими агенціями та органами ООН. Рада Європи вже досить тривалий час в цілях забезпечення прав і свобод людини співпрацює із Верховним комісаром ООН з питань біженців з проблем притулку, статусу біженців й осіб без громадянства, а також з Управлінням Верховного комісара з прав людини. Досить ефективно розвивається співробітництво Ради Європи та ООН у сфері попередження насильства по відношенню до жінок та захисту дітей. «Будувати Європу для дітей і разом з дітьми», - програма з такою назвою започаткована Радою Європи в квітні 2005 року [8]. На цьому наголошували доповідачі Асамблеї під час обговорення проблематики захисту дітей від усіх видів насильства, експлуатації і зловживання, що використовуються проти них. У доповідях йшлося про те, що Рада Європи та інші впливові міжнародні організації, зокрема ООН доклали всіх зусиль, щоб розробити різні правові інструменти, необхідні для захисту дітей, які стають жертвами неприпустимих дій, зокрема в суспільствах європейських країн. Проте випадки порушення прав дитини все ще залишаються занадто численними. З огляду на це представники національних парламентів закликали європейські країни посилити, а при необхідності розробити й запровадити внутрішні процедури для забезпечення кращого захисту дітей та продовжувати роботу з викорінення всіх форм насильства й зловживань, що мають місце щодо таких вразливих жертв, якими є діти. Виступаючи перед учасниками форуму, Виконавчий директор ЮНІСЕФ Енн М. Венеман підкреслила доцільність поглиблення співпраці ПАРЄ з ЮНІСЕФ у сфері захисту прав ди-

тини, зокрема шляхом підписання спільної декларації щодо захисту прав дитини. Вона зазначила, що незважаючи на зменшення показників дитячої смертності, активно поширюється програма вакцинації, зростає кількість дітей, що здобувають освіту, проте необхідна глобальна програма імплементації правових механізмів щодо захисту прав дітей. 23 січня 2007 р. між Радою Європи та Дитячим фондом ООН було підписано спільну Декларацію про зміцнення співробітництва в інтересах дітей. Партнерство спрямовано на розробку стратегій по розв'язанню й попередженню основних проблем, з якими стикаються діти та проведення досліджень у даній сфері [6]. ЮНІСЕФ і Рада Європи налаштовані на якісно новий рівень правових стандартів щодо забезпечення прав дитини. Ще одним успішним прикладом співпраці ООН та Ради Європи є програма: «Діти та насильство». Багато національних і міжнародних, публічних і громадських діячів вважають, що Рада Європи накопичила найцінніший досвід в цій сфері, як щодо визначення загальних стандартів, так і щодо розвитку конкретних стратегій. Саме завдяки цьому ЮНІСЕФ запропонував Раді Європи взяти активну участь у глобальному дослідженні проблеми насильства щодо дітей, яке здійснює ООН [7]. Парламентська асамблея, Конгрес місцевих і регіональних влад та інші органи Ради Європи вже опікувалися цим питанням у минулому, а в Програмах діяльності на 2004 і 2005 роки було передбачено кілька заходів у цій сфері. Доповіді Комісара з прав людини, практика Європейського суду з прав людини та висновки різноманітних контрольних механізмів становлять серйозну основу для визначення як проблематики, так і шляхів розв'язання цієї проблеми.

Рада Європи зробила вагомий внесок у глобальні антитерористичні зусилля під керівництвом ООН. Співпраця у даному напрямі здійснюється задля захисту особи від сучасних викликів та загроз. Прийняті конвенції щодо попередження й припинення тероризму, щодо захисту жертв терактів. 1 червня 2007 р. набула чинності конвенція про запобігання тероризму. Ця конвенція є першим міжнародним договором підбурювання до тероризму. Вербування та підготовка терористів, вважаються кримінальними злочинами. Метою цієї Конвенції є збільшення зусиль у запобіганні тероризму і його негативним наслідкам стосовно прав людини, зокрема права на життя, як заходами, вжитими на національному рівні, так і шляхом міжнародного співробітництва, з приділенням належної уваги чинним багатостороннім або двостороннім договорам [4]. Співпраця між Радою Європи та ООН у даній сфері є досить продуктивною та багатозначною для міжнародної спільноти.

Отже, за роки свого існування ООН та Рада Європи внесли істотний вклад у розвиток міжнародного співробітництва у зазначеній галузі, у пошуки шляхів і методів припинення порушень прав людини, формування ефективних гарантій забезпечення цих прав і створення належних умов життя людей в усьому світі. В рамках ООН була сформована універсальна система захисту прав людини, ядром якої стала Загальна декларація прав людини. В рамках Ради Європи було створено – Європейську конвенцію з захисту прав людини та основних свобод. Конвенція має на меті дотримання і подальше здійснення прав і основних свобод людини [3]. Завдяки даним документам було встановлено стандарти, до яких повинне прагнути все світове співтовариство.

Література

1. Шинкаренко Т. І. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи. – К., «Фенікс». – 2007. – 224 с.
2. Федоров В. Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации и их роль в 21 веке. – «Логос». – 2007. – 944 с.
3. Європейська конвенція з захисту прав людини та основних свобод.- 1950 р.
4. Конвенція про запобігання тероризму. – 2007 р.

5. Загальна декларація прав людини. - 1948 р.
6. Декларація про зміцнення співробітництва в інтересах дітей. – 2007 р.
7. <http://www.un.org>
8. <http://eu.prostir.ua>

Ковальчук С.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ТА УСПІХИ ООН У БОРОТБІ З ПРОБЛЕМОЮ ГОЛОДУ

У статті подається сучасна ситуація та статистика, пов'язана з глобальною проблемою голоду. Висвітлено основні заходи Організації Об'єднаних Націй щодо подолання продовольчої проблеми в історичній ретроспективі. Зображено програми та організації в рамках ООН, які займаються вирішенням проблемного питання. Метою статті є проаналізувати успіхи та досягнення ООН у боротьбі з глобальною загрозою голоду, продовольчою безпекою.

Ключові слова: продовольча криза, Всесвітній продовольчий саміт, глобальна загроза, проблема голоду, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), проголошені цілі, досягнення, Всесвітня продовольча програма.

В статье приводится современная ситуация и статистика, связанная с глобальной проблемой голода. Освещены основные мероприятия Организации Объединенных Наций по преодолению продовольственной проблемы в исторической ретроспективе. Изображены программы и организации в рамках ООН, которые занимаются решением проблемного вопроса. Целью статьи является проанализировать успехи и достижения ООН в борьбе с глобальной угрозой голода, продовольственной безопасностью.

Ключевые слова: продовольственный кризис, Всемирный продовольственный саммит, глобальная угроза, проблема голода, Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН (ФАО), провозглашенные цели, достижения, Всемирная продовольственная программа

The article shows the current situation and statistics connected with the global food crisis. It reveals the main activities of the United Nations to overcome the food problem in historical development. Depicted programs and organizations within the UN engaged in resolving the global threat of food crisis. The article aims to analyze the successes and achievements of the UN in combating the global threat of hunger, food security.

Key words: food crisis, the World Food Summit, global threat, the problem of hunger, the Food and Agriculture Organization (FAO), declared targets, the World Food Programme.

Серед глобальних викликів сучасності важливе місце посідає проблема голоду, продовольчої безпеки. Коли в 1996 році проблема голоду вперше стала темою Всесвітнього продовольчого саміту, число страждаючих від голоду оцінювалось у 840 мільйонів чоловік. Тільки за 2007-2008 роки, головним чином внаслідок стрибка цін на продовольство,

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Крушинський В.Ю.

число збільшилося на 115 мільйонів чоловік, а в 2009-му - ще на 100 мільйонів чоловік, вперше перейшовши позначку в один мільярд осіб. На сьогоднішній день 31 країна світу гостро потребує продовольчої допомоги: 20 країн в Африці, 9 в Азії та на Близькому Сході і дві на латиноамериканському континенті. Навіть у «благополучних» з точки зору продовольчої безпеки розвинених країнах налічуються сотні тисяч жителів, особливо з соціально незахищених верств населення, які хронічно недоїдають або не отримують повноцінного харчування. Продовольча криза стала результатом багаторічного недофінансування світового агросектору, особливо в країнах, що розвиваються [1].

Організація Об'єднаних Націй має обов'язок відповідати на виклики сучасності та скоординувати дії міжнародної спільноти у напрямку вирішення проблеми. В рамках ООН діє **Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО)**, головними завданнями якої є поліпшення харчування і підвищення життєвого рівня населення; ліквідація голоду і бідності; вдосконалення виробництва, переробки, збуту і розподілу продовольства та продукції сільського господарства, підвищення його продуктивності; сприяння розвитку сільськогосподарських регіонів, поліпшення умов життя населення. Здійснюючи ці завдання, ФАО сприяє: капіталовкладенням у сільське господарство, передачі технологій країнам, що розвиваються, реалізації програм технічного консультування і допомоги сільськогосподарському сектору, спрямованих на раціональне використання і збереження природних ресурсів; збирає, аналізує і поширює відповідну інформацію, консулює уряди держав-членів з питань політики і планування у сільськогосподарському секторі [2, 3].

На організованому ФАО *Всесвітньому продовольчому саміті у Римі 1996 року* 186 країн затвердили Декларацію і План дій із всесвітньої продовольчої безпеки, в якій була поставлена мета скорочення вдвічі до 2015 р. частки населення, яке потерпає від голоду, були намічені шляхи досягнення загальної продовольчої безпеки. Були проголошені такі цілі:

- Забезпечити сприятливе політичне, соціальне та економічне середовище, спрямоване на створення найкращих умов для ліквідації бідності та встановлення міцного миру, засноване на повній і рівноправній участі жінок і чоловіків, що найбільше сприяє досягненню загальної стійкої продовольчої безпеки.
- Реалізувати курс, спрямований на ліквідацію бідності та нерівності та вдосконалення фізичної та економічної можливості отримання достатньої кількості поживного і безпечного продовольства усіма людьми в будь-який час та його ефективне використання;
- Постійно слідувати курсу прийняття практичних заходів з розвитку сільського господарства, рибного промислу та сільських районів
- Прагнути забезпечити розвиток продовольчої і сільськогосподарської торгівлі та загальної торговельної стратегії
- Прагнути запобігати природним та техногенним надзвичайним ситуаціям, бути готовими до них, задовольнити тимчасові і надзвичайні продовольчі потреби способами, що забезпечують мотивацію для відновлення, реабілітації, розвитку і підвищення можливостей задоволення майбутніх потреб
- Сприяти оптимальному виділенню та використанню державних і приватних інвестицій для підготовки людських ресурсів, сталого функціонування продовольчої, сільськогосподарської, рибогосподарської та лісової систем і сільського розвитку в районах як з високим, так і низьким потенціалом [4, 5].

На *Всесвітньому продовольчому саміті у Римі у 2002 році* взяли участь 179 країн. Учасники зустрічі одногосно прийняли декларацію, що закликає міжнародне співтовариство виконати зобов'язання, взяті на зустрічі 1996 року про скорочення до 2015 року вдвічі, приблизно до 400 млн., чисельності населення, яке потерпає від голоду.

У грудні 2007 року у відповідь на швидке і різке підвищення цін на продовольство ФАО приступила до здійснення *Ініціативи з проблеми різкого підвищення цін на продовольство*. Для швидкого збільшення виробництва продовольства у постраждалих країнах і з метою недопущення подальшого погіршення продовольчої безпеки був розроблений ряд заходів, які полегшували доступ дрібних фермерів до необхідних ресурсів, таких як насіння і добрива, була надана допомога урядам у розробці відповідної політики та заходів реагування. У рамках цієї ініціативи ФАО на сьогоднішній день зібрано 240 млн. доларів, була надана технічна і політична підтримка 96 державам, від яких були отримані офіційні запити.

ФАО провела з 3 по 5 червня 2008 року в Римі Конференцію високого рівня з питань всесвітньої продовольчої безпеки, на якій обговорювалися наслідки різкого зростання цін на продовольство і питання, пов'язані зі зміною клімату і розвитком біоенергетики. У заході взяли участь представники 181 країни, 43 глави держав і урядів та понад 100 міністрів. Декларація, прийнята на конференції, підкреслює необхідність збільшення виробництва продовольства, особливо в країнах з низьким рівнем доходів і дефіцитом продовольства, щоб стимулювати інвестиції в сільське господарство. У квітні 2008 року Генеральний секретар ООН створив Цільову групу високого рівня з глобальної кризи в сфері продовольчої безпеки, в яку увійшли ООН, Бреттон-вудські інститути та інші міжнародні організації, для того щоб розробити єдину відповідь на продовольчу кризу. Ця група підготувала Всеосяжну рамкову програму дій (ВРПД), загальну позицію членів щодо заходів, які повинні бути реалізовані в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі для розв'язання кризи і підвищення продовольчої безпеки на національному, регіональному і глобальному рівнях [6].

16-18 листопада 2009 року відбувся Римський Всесвітній саміт з продовольчої безпеки під егідою ФАО. Згідно оцінок, для того, щоб прогодувати населення світу, чисельність якого, як очікується, перевищить у 2050 році 9 млрд. чоловік, потрібно збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на 70%. Для досягнення стратегічних цілей було розроблено п'ять Римських принципів стійкої глобальної продовольчої безпеки, серед яких: інвестування коштів у реалізацію планів, прийнятих самими країнами, з метою виділення ресурсів на належним чином опрацьовані та орієнтовані на конкретні результати плани продовольчої безпеки; посилення стратегічної координації на національному, регіональному і глобальному рівнях з метою вдосконалення регулювання, досягнення більш ефективного розподілу ресурсів, недопущення дублювання зусиль та інші [7].

Значний внесок у боротьбу з проблемою голоду здійснює **Всесвітня продовольча програма** – найбільша у світі гуманітарна організація, заснована у 1963 році як орган з продовольчої допомоги в системі ООН. До завдань Всесвітньої продовольчої програми ООН належать забезпечення слабозахищених категорій населення продуктами харчування, надання допомоги людям у країнах, що розвиваються, боротьба з голодом і бідністю. В разі надзвичайних ситуацій співробітники місії надають допомогу жертвам воєнних дій, природних і техногенних катастроф. 4 березня 2005 Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан поставив завдання перед ВПП ООН взяти на себе головну роль у виконанні основного завдання «Декларації тисячоліття» ООН - вдвічі зменшити число голодуючих у світі до 2015 року. У своїй діяльності ВПП приділяє особливу увагу дітям, вагітним жінкам і годуючим матерям. Для цього вона постійно підтримує дві життєво важливі програми - «Шкільного харчування» та «Харчування годуючих матерів», які передбачають забезпечення харчуванням цих категорій населення. У 2006 році ВПП виділила 4 мільйони тон харчів для 87 мільйонів людей у 78 країнах. У 2009 метою ВПП ООН було надати продовольчу допомогу 105 мільйонам людей у 74 країнах світу [8, 9].

Для боротьби з голодом був створений **Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку** – спеціалізована установа ООН, яка займається мобілізацією фінансових ресурсів в цілях збільшення виробництва продовольства та покращення положення з харчуванням бідних груп населення в країнах, що розвиваються. Починаючи з 1978 року, МФСР інвестував 9,5 млрд. дол. США, плюс 16,1 млрд. дол. США у вигляді спільного фінансування з боку своїх партнерів, в 731 програму і проект, якими охоплено більше 300 млн. незаможних сільських жителів [8].

Отже, на сьогоднішній день проблема голоду та продовольчої безпеки є серйозним викликом та загрозою для людства. Для вирішення цієї проблеми міжнародна спільнота має об'єднати свої зусилля. Створення підвалин світової продовольчої безпеки – це системне завдання, вирішення якого починається з глобального, світового рівня і має доходити до кожної окремої людини. Організація Об'єднаних Націй через спеціалізовані установи та спеціальні програми здійснила чималий внесок у вирішення проблеми голоду, але незважаючи на це, число страждаючих від голоду зростає, крім того ефективному досягненню цілей заважають економічні кризи та нестабільні ситуації у світі.

Література

1. Яковенко А. Как накормить человечество// Российская газета. – 2009. - № 216
2. Свирейко Н. Продовольственная безопасность: методы исследования, пути достижения// Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2004. - №4
3. <http://www.fao.org/> - офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН
4. http://www.rau.su/observer/N3-4_97/019.htm Римская Декларация о всемирной продовольственной безопасности и План действий Всемирной встречи на высшем уровне по проблемам продовольствия, Рим, 13 ноября 1996 года / Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединённых Наций
5. Гойчук О.І. Продовольча безпека - Житомир: Полісся, 2004. - 384 с.
6. Диуф Ж. Продовольственная безопасность в мире// Международная жизнь. – 2009. - №6
7. <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/Meeting/018/k6050r.pdf> Декларация Всемирного Саммита по продовольственной безопасности: Всемирный саммит по продовольственной безопасности Рим, 16-18 ноября 2009 года / Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединённых Наций
8. Хорунжий М.Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники// Економіка АПК. – 2003. - №6, ст. 146-152
9. <http://ru.wfp.org/> - офіційний сайт Всесвітньої продовольчої програми

Ліневич П.*

МІЖНАРОДНИЙ РІК МОЛОДІ, ВІДКРИТИЙ ООН: ЧОГО ОЧІКУВАТИ, НА ЩО СПОДІВАТИСЬ

Сьогодні під егідою Організації Об'єднаних Націй проводиться цілий ряд програм, направлених на розвиток та сприяння молоді. В статті наводиться аналіз основних пріоритетів, які поставила ООН, проголошуючи Міжнародний рік молоді.

Ключові слова: ООН, молодь, освіта, зайнятість, здоров'я, наркотики, дозвілля.

Сегодня под эгидой Организации Объединенных Наций проводится целый ряд программ, направленных на развитие и способствование молодежи. В статье приводится анализ основных приоритетов, которые поставила ООН, провозглашая Международный год молодежи.

Ключевые слова: ООН, молодежь, образование, занятость, здоровье, наркотики, досуг.

Today, under the auspices of the United Nations Organization, a range of programs aimed on the development and encouraging of youth is carried out. In the article there is an analysis of the basic priorities set by the UN, having declared the International Year of Youth.

Key words: UN, youth, education, employment, health, drugs, leisure.

«... розповсюджувати серед молоді ідеали миру, поваги до прав людини і основних свобод, солідарності й відданості цілям прогресу і розвитку...»

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 64/134

Молодь була і залишається рушійною силою людського прогресу. Саме молоді люди є джерелом нових ідей, інновацій та активного підходу до всіх галузей діяльності людства. Згідно класифікації ООН, до молоді відносяться ті, чий вік становить від 15 до 24 років. Сьогодні – це 1,2 мільярди чоловік, тобто 18% світового населення. 87% з них проживають у країнах, що розвиваються, і страждають від обмеженого доступу до ресурсів, охорони здоров'я, освіти, професійної підготовки, працевлаштування.

Держави-члени ООН визнають, що молоде покоління у всіх країнах є головним людським ресурсом для розвитку, позитивних соціальних змін і технологічних інновацій. Ідеали, енергійність і широта поглядів молоді відіграють центральну роль у процесі поступального розвитку їхніх суспільств. Молоді люди не просто користуються результатами змін, але й беруть активну участь у них. Демонструючи відданість, ентузіазм і

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Шинкаренко Т.І.

винахідливість, вони вносять свій внесок у процес розвитку, вирішуючи найбільш гострі проблеми, що встають перед суспільством.

На жаль, сьогодні молодь стикається з безліччю проблем, починаючи від низького рівня освіти і закінчуючи злочинністю. Тому, 18 грудня 2009 року Генеральна Асамблея ООН видала резолюцію № 64/134 про проголошення 2010 року Міжнародним роком молоді. Згідно резолюції, Міжнародний рік молоді стартував 12 серпня 2010 року і продовжиться до 11 серпня 2011 року [1].

Кожного дня світ стикається з багатьма кризовими явищами, включаючи проблеми в сфері фінансів, безпеки, навколишнього середовища та іншими викликами соціально-економічного характеру, що перешкоджають досягненню міжнародно-визнаних цілей розвитку.

Все більше країн сьогодні усвідомлюють потреби молоді та розуміють, яку користь суспільству може принести кожна окрема молода людина. ООН визначила три ключових вектори, на які необхідно орієнтуватися для задоволення потреб молоді.

По-перше, потрібно зрозуміти необхідність «інвестування» в молодь. Це можна зробити декількома способами: проводити інформаційні кампанії та заходи, наукові дослідження тощо.

По-друге, уряди країн мають мобілізувати та працевлаштувати молодь. Організації під керівництвом молодих людей зазвичай дуже успішні, але вони потребують більшої підтримки від урядів, місцевих громад, освітніх закладів та приватного сектору.

По-третє, необхідно підвищити рівень міжкультурної взаємодії і взаєморозуміння серед молоді. Сьогодні особливо важливо підвищувати культурну та релігійну толерантність в наших молодих людях.

У своїй доповіді, заступник генерального секретаря ООН з економічних та соціальних справ Ша Цзукан закликав уряди та молодіжні організації приєднуватись до програм, що виконуються під егідою ООН, з метою покращення міжнародного взаєморозуміння та взаємодопомоги [3].

ООН визначила 15 пріоритетних сфер, в яких має проводитись активна робота. Це сфери, в яких молодь найбільш зацікавлена, має значні проблеми і потребує допомоги. Кожна з них відображає собою три основні лейтмотиви Міжнародного року молоді: Партнерство, Розвиток, Мир. Вони тісно пов'язані і доповнюють один одного.

Отже, розглянемо, на мою думку, найважливіші з них [4].

Хоча останнім часом помітний прогрес а галузі загальної освіти, включаючи грамотність, число неграмотних людей продовжує неухильно зростати. Можна виділити три основні проблеми стосовно сучасної системи освіти. Першою проблемою постає неспроможність багатьох батьків у країнах, що розвиваються, віддати дітей до школи по причині низьких економічних і соціальних умов. Друга проблема – нестача освітніх можливостей для жінок, мігрантів, біженців, дітей вулиць, сільських дітей, інвалідів тощо. Третє питання, що потребує вирішення – це якість освіти, її важливість для працевлаштування і допомоги молодим людям стати дорослими і зайнятими.

Тому, особливо в рік молоді, необхідно розвивати освіту згідно з потребами молоді, виводити її на якісно новий рівень. Особливо це актуально для країн, що розвиваються. Молоді люди повинні мати великі можливості для розвитку, збагачення знаннями.

Саме з цією метою ООН закликає уряди, міжурядові та неурядові організації сприяти молодим людям із країн, що розвиваються, в отриманні освіти, включати їх до програм академічного обміну.

Неповна зайнятість та безробіття серед молодих людей – це проблема, яка існує повсюди. І вона погіршується з кожним роком по причині світової кризи, яка особливо сильно вдарила по країнам, що розвиваються. Найбільш хвилює той факт, що економічне

зростання не завжди супроводжується зростанням зайнятості. Проблема знаходження гідної роботи поєднується з цілою низкою інших питань, включаючи неграмотність і недостатню кваліфікацію. І ще більше це погіршується економічним спадом і загальною зміною економічних тенденцій.

Згідно оцінок Міжнародної організації праці, в наступні 20 років необхідно створити понад 100 мільйонів робочих місць з метою гідного працевлаштування зростаючого числа молоді в країнах, що розвиваються. Крім того, варто не забувати про інвалідів, біженців, дітей вулиць, молоді національних меншин тощо.

Тому, молодь особливо гостро потребує гідних умов праці. Звичайно, це, так би мовити, «довгострокове інвестування», але воно як ніколи потрібне для загального прогресу суспільства.

Молодь в деяких регіонах світу має погане здоров'я, як результат тамтешніх соціальних умов, включаючи традиційну медицину і самолікування. На здоров'я також негативно впливають екологічні негаразди, нездоровий спосіб життя, недостатність інформації та нерозвинута галузь охорони здоров'я.

ООН допомагає молоді піклуватися про своє здоров'я, надає багато інформації щодо шкідливості паління, алкоголю та небезпеки, пов'язаною з наркоманією. В Міжнародний рік молоді особливо посилюється робота щодо попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, зокрема ВІЛ-СНІД.

Вразливість молодих людей до зловживання наркотиками за останні роки стала тяжкою проблемою. І як наслідок – зростання насилля та злочинності. Зловживання ліками, самолікування транквілізаторами, снодійним та різноманітними стимуляторами також викликають серйозні проблеми. Особливо гостро це питання стоїть в країнах і регіонах, де слабкий контроль над розповсюдженням ліків та наркотрафіком.

Таким чином, ООН готова і надає допомогу урядам країн в боротьбі з незаконним обігом наркотичних речовин. ООН наголошує на посиленні заходів, щодо запобігання використанню молодими людьми наркотиків.

Важливість дозвілля в психологічному, пізнавальному та фізичному розвитку молодих людей є загально визнаною в усіх суспільствах. Дозвілля набуває різних форм, таких як спорт, культурні заходи, розваги. Якісні дозвільні програми для молоді є важливим елементом боротьби з соціальними хворобами, такими як зловживання наркотиками, злочинність тощо. ООН закликає, щоб дозвілля було загальнодоступним для всієї молоді і відповідати її потребам.

Отже, сьогодні, в Міжнародний рік молоді, ООН відіграє ключову роль у розвитку молодих людей. Виконуються заходи щодо посилення діяльності держав відносно молодого покоління, здійснюються кроки по підвищенню якості й розширенню можливостей, доступних молодим людям, для того, щоб вони могли брати всебічну, ефективну й конструктивну участь у житті суспільства.

Література

1. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей № 64/134. Провозглашение 2010 года Международным годом молодежи: диалог и взаимопонимание – 18 декабря 2009 года.
2. International Year of Youth: Dialogue and Mutual Understanding. Brochure – July 2010.
3. Statement by Mr. Sha Zukang, UNDER-SECRETARY-GENERAL FOR ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS ON THE INTERNATIONAL DAY OF YOUTH. New York, 12 August 2010
4. World Programme of Action for Youth. United Nations, New York – June 2010
5. <http://www.social.un.org/youthyear>
6. <http://www.un.org>

Маслов О.*

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ПІРАТСТВОМ (СИТУАЦІЯ В СОМАЛІ)

В цій роботі йдеться про проблему морського піратства та її роль в геополітичному просторі двадцять першого століття. Окремо розглянуті питання правового регулювання цієї проблеми у правових джерелах ООН, таких як Конвенція 1982 та останні законодавчі ініціативи у цій сфері. Для більш детального аналізу проблеми було розглянуто сучасний стан справ в Сомалі, країні що стала Тортугою двадцять першого століття.

Ключові слова: пірат, піратство, ООН, боротьба з морським піратством, Конвенція з морського права 1982, проект створення конвенції по всеохоплюючій боротьбі з піратством, Сомалі.

В этой работе рассматривается проблема морского пиратства и его роль в геополитическом пространстве двадцать первого века. Отдельно рассмотрены вопросы правового регулирования этой проблемы в правовых источниках ООН, таких как Конвенция 1982 и последние законодательные инициативы в этой сфере. Для более подробного анализа проблемы было рассмотрено нынешнее положение дел в Сомали, которое стало Тортугой двадцать первого века.

Ключевые слова: морское пиратство, пират, борьба с морским пиратством, Конвенция по морскому праву 1982, «проект создания конвенции по всеобъемлющей борьбе с пиратством», Сомали.

Paper discusses the problem of maritime piracy in XXIst century geopolitical aspect. The issues of UN legal instruments tackling maritime piracy, such as 1982 Convention and the latest legislative initiatives are discussed specifically. The current situation in Somalia, XXIst century Tortuga, is reviewed to present a more detailed analysis of the problem considered.

Key words: maritime piracy, UN, legislative instruments, Convention 1982, the draft of the convention against piracy, Somalia.

При слові пірат або корсар в уяві багатьох виникає яскрава картинка з роману Р. Стівенсона «Острів скарбів»: чорна пов'язка на оці, дерев'яна нога, зелений папуга на плечі, величезна шабля. Таке романтично-пригодницьке уявлення про піратів не дозволяє навіть подумки перенести їх у сучасні умови. Але нещодавні події в Аденській затоці та Індійському океані, пов'язані із діяльністю численних угруповань сомалійських піратів, знов нагадали світу про обличчя сучасного піратства – проблему, яка розглядається Радою Безпеки ООН на одному рівні із терористичною загрозою. Особливо від піратських атак страждають держави, що їх основні торгівельні шляхи сполучень проходять через моря

* студент 1 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Ржевська В.С.

та океани, такі як Японія, Австралія. Проте ця проблема є актуальною та становить погрозу безпеці всієї світової спільноти. Адже пірати не розбирають, на судно якої країни вони нападають, чи яку торгову організацію грабують. Вони створюють небезпеку у правових просторах відкритого моря і територіальних вод, а отже порушують як законодавства окремих країн, так і міжнародні конвенції.

Найбільша концентрація піратських угруповань в 20-му, 21-му столітті спостерігається в Індокитаї, острівних країнах Індійського океану та на східному узбережжі Африки. Вони, фактично, перетворилися на справжній оплот піратства – бази, з яких здійснюються рейди по всіх куточках Індійського океану, особливо зачіпаючи інтереси «азійських тигрів» - Індії, Китаю, Японії. Сьогодні у цьому регіоні діють близько ста гарно організованих піратських банд. Там же знаходиться найнебезпечніше для судноплавства місце в світі – Малаккська затока. У другій половині 20-го, на початку 21-го століття різко покращилося технічне оснащення піратських судів, з кожним роком у піратів знаходять все сучаснішу зброю та навігаційні прилади. Велика мобільність, непомітність, розвинуте технічне забезпечення піратських суден робить їх надзвичайно небезпечними для торговельних кораблів. За підрахунками економістів, кожен рік збитки від атак піратських угруповань складають до 16 млрд. доларів [4], і з кожним роком простежується тенденція до зростання цієї суми. Отже, боротьба з піратством – справа не окремих країн, а всієї міжнародної спільноти. Саме тому Організація Об'єднаних Націй дійсно активно займається і займається цією проблемою.

Піратське питання не є дивною новиною – це ганебне явище існувало ще до початку нової ери, і виникло приблизно тоді ж коли люди вперше освоїли морський простір для судноплавства. В наші часи найбільш масштабно організацією боротьби з піратством, як з міжнародною проблемою, займається саме ООН. Питання боротьби з піратством були порушені ще у Женевській Конвенції 1958-го року. Особливо повно їх було розглянуто у головному документі, що регламентує міжнародні правові відносини у водному просторі – Конвенції ООН з морського права (1982). Статті із 100-ої по 107-му розглядають аспекти визначення піратства, процедуру захоплення піратських суден тощо. У статті 101-ій даного документу точно сформульована дефініція піратства, у 103-ій – піратського судна. Стаття 105 регламентує процес захоплення піратського судна у відкритому морі [1]. Ще одним нормативно-правовим документом, прийнятим із цього питання стала Римська Конвенція 1988р. – конвенція по боротьбі із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства. Проте в усіх цих конвенціях існував один пункт, суттєво обмежуючий повноваження судів, які переслідували піратів – справа в тому, що піратів, які знаходились поза територіальними водами своєї держави мали право ловити, знищувати судна будь-якої держави, а судити їх можна було за законами будь-якої країни. Але проводити захоплення піратів у територіальних водах держави, де вони переховувались, військові судна інших країн не мали права. Логіка цього правового обмеження цілком зрозуміла – воно направлене на підтримання недоторканності внутрішніх територіальних вод держави. Але це ж обмеження надавало піратам можливість без зайвих труднощів втікати від воєнних кораблів. Спосіб вирішення цієї правової проблеми був знайдений у 2008-му році, коли у ООН видали резолюцію локальної дії, за якою дозволялося проводити військові дії у територіальних водах країн Африканського Рогу, і діяла вона, відповідно, тільки там. Вона була прийнята під тиском світової спільноти через неймовірний суспільний резонанс, який був викликаний численними захопленнями суден сомалійськими піратами.

Останнім проявом законодавчої ініціативи у сфері боротьби з піратством став внесений президентом України В. Ф. Януковичем «проект створення конвенції по всеохоплюючій боротьбі з піратством». Якщо до цього моменту правові норми по боротьбі з

піратством включалися до загальних конвенцій з міжнародного права, то зараз йдеться про створення спеціальної, окремої конвенції по боротьбі із піратством. До законопроєкту внесені такі пропозиції: кваліфікувати морське піратство як один із видів міжнародної організованої злочинності, створення єдиного судового органу по боротьбі з піратством з метою підсилити координацію міжнародних дій у справі кримінального переслідування [3].

Але чому ж, не дивлячись на всі прийняті конвенції та резолюції, на всі військові заходи та спроби знищити піратство, воно й досі існує, і, можна сказати, процвітає? Розглянемо це на прикладі ситуації в Сомалі.

Якщо проаналізувати всі геополітичні та соціально-економічні умови регіону, то з'ясується, що Сомалі – ідеальне місце для піратських баз. Тут майже відсутня центральна влада, країна нашпигована зброєю у наслідок боротьби багатьох військових формувань, а Аденська затока – найкоротший шлях з Європи до Азії, де кожного року проходить до 20 тис. кораблів [2]. Основною особливістю сомалійської проблеми є масовість та популярність піратської професії. Тут існує стільки різноманітних банд та угруповань – як великих, із складною структурою, так і невеликих тимчасових банд «одноднівок», що можуть створюватися тільки задля одного рейду, що й немає сенсу їх перераховувати. Через доступність зброї піратством може займатися майже кожний дорослий чоловік Сомалі. А що найгірше – для багатьох піратство – це єдиний шанс вирватися з розрухи злиденного сомалійського життя. Саме відсутність мінімальних соціальних гарантій, майже на придатні соціально-економічні умови, відсутність владної вертикалі й, фактично, громадянська війна створили парадоксальну ситуацію, коли пірати не проти того, щоб їх ловили та саджали у європейські тюрми, адже для них ця перспектива краща за повернення до жахливої дійсності Сомалі. До того ж, за останні роки в Сомалі набуває все більшого поширення рух ісламістських екстремістів – джихад. Країна перетворюється на кубло не тільки піратства, а й арабського тероризму [2]. Тому, на мою думку, необхідно глибше проаналізувати і зрозуміти соціально-економічні причин виникнення піратства та спрямовувати основні зусилля світової спільноти на боротьбу саме із цими негативними умовами. Надавши сомалійцям шанс на інше, краще життя, відновивши державну владу у країні, створивши перспективи працевлаштування міжнародна спільнота нанесе піратству удар, страшніший за будь-який військовий флот. Зробити це можна тільки шляхом об'єднання світової спільноти та розробки плану допомоги Сомалі.

Виникає логічне питання – якщо пірати постійно захоплюють судна, чому б державам та корпораціям не супроводжувати свої грузи військовим конвоєм? Справа упирається у гроші – через затрати на оплату послуг військових кораблів транспортування товару стає в декілька разів дорожчим, а сама торгова операція – не вигідною [4]. Більш реальною виглядає можливість встановлення на цивільних суднах вогневих систем та інших засобів захисту, що допомогли б екіпажу самостійно відбиватися від піратських нападів. Щоправда, тут необхідно чітко регламентувати межі допустимого самозахисту та види дозволених засобів захистів. Ще одним варіантом рішення питання є створення об'єднаної системи берегової охорони, яка б постійно патрулювала небезпечні райони.

Підводячи підсумки, нагадаю, що у цій роботі ми розглянули прийняті ООН міжнародні угоди, які регулюють боротьбу із піратством, коротко оглянули сучасний стан проблеми, особливо зосередивши увагу на ситуації у Сомалі. Згаданий аналіз допоміг нам встановити, що піратство, як хвороба суспільства, має глибокі соціально-економічні корені і задля її вирішення недостатньо одних військових засобів. Ці питання необхідно вирішувати комплексно й обережно, виправляючи соціальні перекося та негаразди, що призводять до появи піратства. Роздивляючись це питання, я остаточно переконався в

думці, що піратська загроза стоїть на тому ж рівні небезпеки, що й терористична, тому було б розумно укласти окрему конвенцію, присвячену боротьбі з піратством.

Література

1. Конвенція ООН з Морського Права// Конвенції та договори [Електронний ресурс]// Організація Об'єднаних Націй – Режим доступу - <http://www.un.org/russian/document/centre/decl-con.htm>.
2. What is to be done// «The Economist». – volume 396 . – September 18th – 24th 2010. – P. 47-48.
3. Україна, Політика від 17.09.201[Електронний ресурс]// Власти.Нет – Режим доступу - <http://vlasti.net/news/102945?print=1>.
4. Splashing and Clashing in murky water// «The Economist». – volume 392. – August 22nd - 28th 2009. – P. 47-48.

Оснач М.*

ПРОБЛЕМАТИКА МИРОТВОРЧОСТІ ООН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Впродовж історії, участь миротворчих сил ООН у операціях з метою підтримання миру була ускладнена умовами та обставинами. Важливим фактором є розуміння поняття «Миротворчість», та вміння розрізняти поняття «Підтримання миру» і «Зміцнення миру». ООН, Миротворчі операції, Колективна безпека, Підтримання миру, Миротворчість, Зміцнення миру.

В теченні історії, участь миротворчих сил ООН в операціях по підтриманню миру була ускладнена умовами і обставинами. Важливим фактором є розуміння поняття «Миротворчість», і вміння розрізняти поняття «Підтримання миру» і «Укріплення миру». ООН, Миротворчі операції, Колективна безпека, Підтримання миру, Миротворчість, Укріплення миру.

Throughout history, the use of the UN Peacekeeping forces in peace support operations was limited due to certain circumstances. It is important to understand the term «Peacekeeping» and differ it from the term «Peacemaking». United Nations, Peacekeeping operations, Collective security, Peacekeeping, Peacemaking.

Суперечки з приводу наявності при ООН миротворчих сил, ефективності їх втручання, а також потенціалу з підтримання та встановлення миру точилися з самого моменту їх створення. Не вщухають вони і нині. Однак півстоліття історії існування ООН переконливо довели доцільність діяльності «блакитних шоломів» в інтересах миру і безпеки у світі. Залучення збройних сил для проведення миротворчих акцій стає вагомим фактором створення макросистеми колективної безпеки, а сама миротворчість як нове явище міждержавного діалогу перетворюється на важливий напрямок глобального й регіонального співробітництва окремих держав та їх об'єднань, спрямованого на створення доброзичливого клімату у міжнародних стосунках [2]. Одночасно посилення політичної ваги армії з позицій миротворчості означає підвищення імовірності використання національних збройних формувань у реалізації миротворчих заходів під егідою ООН, регіональних міжнародних організацій або навіть окремих держав, яким таке право може бути надане мандатом Ради Безпеки ООН.

У міжнародному лексиконі усталилися два поняття, два визначення дій ООН щодо врегулювання конфліктів: «peacekeeping» і «peacemaking» («підтримання миру» і «зміцнення миру»). Іноді ці поняття вживаються без необхідного врахування сутності миротворчої діяльності ООН. Деякі автори ототожнюють, змішують ці два поняття. Слід пам'ятати, що підтримання миру — це дії, пов'язані з розгортанням у районі конфлікту груп спостерігачів, військових контингентів і/або поліцейського, а часто й цивільного пер-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Сапсай А.П.

соналу ООН з метою сприяння додержанню досягнутих угод про припинення вогню [3]. Головна мета підтримання — припинити кровопролиття, роз'єднати конфліктуючі сторони. Зміцнення миру спрямоване на остаточне врегулювання конфлікту політичними методами, шляхом переговорів та укладення відповідних угод. Миробудівництво в постконфліктний період — це дії на підтримку владних структур у їх зусиллях, спрямованих на недопущення повторних вибухів конфлікту. Миротворчість - це дії, спрямовані на досягнення угоди між конфліктуючими сторонами головним чином за допомогою мирних засобів, передбачених главою VI Статуту ООН.

Термін «миротворчі операції» увійшов до загального вжитку на початку 1960-х років та означає «операції зі встановлення і підтримання миру та стабільності, які здійснюються легко озброєними міжнародними контингентами, зазвичай після досягнення перемир'я або підписання угоди про припинення вогню за згодою ворогуючих сторін». У 1990-х роках цей термін набув широкого значення. Отже за своїм характером, порядком проведення та завданнями, які вирішують під час міжнародних миротворчих операцій, визначають такі його типи:

- зі встановлення миру
- з підтримання миру
- з примусу до миру
- з розбудови миру

Також до міжнародних миротворчих операцій належать пошуково-рятувальні та гуманітарні операції. Операції зі встановлення миру здійснюються на основі глави VI Статуту ООН за обов'язковою згодою конфліктуючих сторін. Основним змістом їх є розв'язання конфліктів, головним чином, шляхом їх мирного врегулювання (посередництво, переговори, надання різноманітних видів допомоги) або превентивного розгортання військ для недопущення конфлікту [4].

Важливий напрям у діяльності ООН — операції з підтримання миру. На жаль, це не визначено в самому Статуті ООН. Необхідна значна конструктивна робота, спрямована на зміцнення і розвиток даного напрямку в діяльності міжнародної організації. Характерною визначальною рисою вказаних операцій «блакитних шоломів» є згода країн на їхнє перебування і функціонування. Цим підкреслюється непримусовий характер зазначених операцій.

Миротворчі сили ООН можуть одержати санкцію Ради Безпеки на застосування сили, якщо положення ст. 39 вже реалізовані. Але Статут має визначити можливість зміни функцій миротворчих сил (у разі виникнення загрози миру або його порушення). Йдеться про те, що миротворчі сили можуть бути використані для примусових операцій [1].

Миротворчі сили ООН можуть бути використані і регіональними установами. Зауважимо, що є випадки, коли миротворчі сили створювалися на регіональному рівні без санкцій Ради Безпеки. Зазначимо, що відповідно до ст. 53 Статуту, Рада Безпеки не повинна санкціонувати операції, якщо вони не є операціями примусового характеру із застосуванням зброї. Тут виникає дуже актуальне питання. А який характер повинні мати збройні сили ООН у випадках, коли вони використовуватимуться в громадянських війнах, які загрожують регіональному чи загальному миру? Ці операції не можуть розглядатися як примусові відповідно до глави VII Статуту. В даному випадку необхідна згода країни, що приймає такі операції. Вона може бути зафіксована наперед відповідними угодами.

Друга важлива проблема в діяльності ООН — превентивні акції. На жаль, Статут ООН в цьому питанні не дає чіткого пояснення. Так, ст. 2 передбачає, що всі члени ООН утримуються від надання допомоги будь-якій державі, проти якої Організація Об'єднаних Націй застосовує превентивні, або примусові, дії. У випадку порушення миру глава VII передбачає превентивні заходи, які повністю відповідають системі безпеки, започат-

кованій Статутом ООН. Треба зазначити, що в ООН відбувається плідна робота як щодо розвитку методів і механізмів мирного врегулювання, так і розробки нових підходів, які не були започатковані у свій час в Статуті ООН чи у відповідних її рішеннях. Сьогодні ООН використовується як засіб підтримання миру в різних куточках світу, а не як посередник у миротворчому процесі. Зважаючи на те, що військові миротворчі операції пов'язані з масштабними подіями по різні боки кордонів, колективні дії дають змогу співпрацювати в цьому нелегкому процесі всім країнам, спрощують розуміння того, що масове військове втручання однієї країни може зашкодити інтересам інших, а також стримують вузькі егоїстичні мотиви, які можуть мати місце під час будь-якої акції окремої країни. Тому варто наголосити, що санкція ООН - це гарант застосування законних засобів під час миротворчих дій. Проблеми використання ООН як засобу встановлення миру, пов'язані з самою природою таких міждержавних організацій [2]. Не варто сподіватися, що перехід до менш складних і краще керованих міжнародних організацій, чи реорганізація ООН, призведе до поліпшення її роботи. Країни-члени ООН навряд чи згодяться реформувати її, аби зробити діяльність ООН ефективнішою. Найдоцільнішим виглядають простіші, реалістичніші й, можливо, ефективніші засоби – зосередити увагу на практичних аспектах складних міжнародних конфліктів. Підсумовуючи, варто наголосити, що механізми встановлення і підтримання миру, якими володіє ООН зараз набувають нового значення і знаходять нові способи застосування.

Література

1. Устав Организации Объединенных Наций. Department of Public Information, «Charter of the United Nations», United Nations. – New York.
2. Glennon. Michael F Why the Security Council Failed?. // Foreign Affairs. – June 2003.– P. 16-35.
3. Пальчук М. Проблеми міжнародної безпеки і миротворчі операції // Військо України. – 1998. – № 3 – С.12.
4. Данилов В.Н., Усольцев А.В. Настоящее и будущее миротворческих операций // Военная мысль. – 1998. – № 6. – С.7-10.

Кукіна З.О.*

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ДОГОВІРНИЙ МЕХАНІЗМИ ООН У СФЕРІ ЗАХИСТУ СВОБОДИ СЛОВА

Стаття присвячена аналізу діяльності ООН в сфері медіа права, а точніше в сфері одного з найважливіших його інститутів – свободи слова. Автор приділяє увагу договірним та інституційним механізмам ООН, завдяки яким організація проводить активну діяльність в сфері захисту свободи слова на міжнародній арені. Особливо виділяється Загальна декларація з прав людини, як одне з головних джерел міжнародного права та національного законодавства, яке містить базові права та свободи людини. Крім того, в статті описуються органи оонівської системи, основним завданням яких є захист прав та свобод людини, зокрема, наводяться приклади діяльності таких органів в сфері свободи слова.

Ключові слова: ООН, свобода слова, Загальна декларація з прав людини, Рада ООН з прав людини.

Статья посвящена анализу деятельности ООН в сфере медиа права, а точнее в сфере одного из важнейших его институтов – свободы слова. Автор уделяет внимание договорным и институциональным механизмам ООН, благодаря которым организация проводит активную деятельность в сфере защиты свободы слова на международной арене. Отдельно выделяется Всеобщая декларация прав человека, как один из основных источников международного права и национального законодательства, который содержит базовые права и свободы человека. Кроме того, в статье описываются органы ооновской системы, основным заданием которых является защита прав и свобод человека.

Ключевые слова: ООН, свобода слова, Всеобщая декларация прав человека, Совет ООН по правам человека.

The article is devoted to the analysis of the UN activity in the domain of media law, more precisely in one of its main institute – freedom of speech. Author pays attention to the UN treaty and institutional mechanisms, which are extensively engaged in the activity relating to the freedom of speech protection on the international scene. Great attention is paid to the Universal Declaration of Human Rights as to the one of the most important sources of both international and national legislations, containing basic fundamental human rights and freedoms. Besides, the article describes the UN bodies, which are responsible for the protection of human rights and freedoms and their activity in the domain of freedom of speech.

Key words: freedom of speech, UN, Universal Declaration of Human Rights, UN Human Rights Council.

* юрист II категорії НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

З перших днів свого існування і протягом 65-ти років Організація Об'єднаних Націй одним з пріоритетних завдань ставила захист прав людини. На сьогоднішній день в арсеналі ООН існують дієві інституційні та договірні механізми, які дають змогу проводити активну діяльність в сфері захисту прав та свобод в усьому світі.

В своїй статті я хотіла б приділити окрему увагу діяльності ООН в сфері медіа права. Коли мова йде про міжнародні організації в сфері медіа права для нас більш звичним є такі неурядові організації як «Репортери без кордонів», «Freedom House», «Міжнародна асоціація з захисту свободи слова», «ARTICLE 19» та ін.. Але, розібравшись, які саме інститути входять до медіа права, ми побачимо, що діяльність ООН в цій сфері є досить активною і охоплює широке коло питань. Для аналізу діяльності ООН в сфері права мас медіа необхідно коротко оглянути основні напрямки, які складають поняття «медіа право».

Медіа право можна визначити, як систему правових норм, які регулюють діяльність засобів масової інформації. Щодо об'єкту регулювання, то тут все просто: в поняття ЗМІ входять друковані видання, засоби теле- та радіомовлення, а також Інтернет. На перший погляд здається, що коло правових норм, які регулюють ЗМІ досить обмежений і взагалі не має сенсу виділяти його в окрему галузь. Але, при детальнішому розгляді система норм ускладнюється і розширюється до великого масиву нормотворчого матеріалу. До поняття права засобів масової інформації або медіа права входять наступні категорії: свобода слова, дифамація, образа, захист репутації, наклеп, втручання в приватне життя, конфіденційність інформації, доступ до інформації, богохульство, расова ненависть, авторське право, цензура та ін. Ці та багато інших аспектів регулюються великою кількістю як національних, так і міжнародних нормативно-правових актів і в кожному з перелічених інститутів присутні численні проблеми, починаючи від прогалин чи протиріч у законодавстві, яке їх регулює, закінчуючи добросовісним виконанням та порушенням цього законодавства.

Свою увагу я хочу зосередити на одному з основних інститутів медіа права – свободі слова, розглянувши його крізь призму діяльності ООН в сфері захисту цієї свободи.

В першу чергу, необхідно відмітити Статут ООН, як перший в історії міжнародних відносин договір, який закріпив обов'язок держав дотримуватись та поважати основні права та свободи людини. До цього моменту в теорії та практиці міжнародного права держави виходили з того, що права людини є внутрішньою справою кожної держави-члена міжнародних відносин. Коли створювалась ООН основним завданням Статуту було попередження війни, не допуск порушення миру, а також утвердження віри в основні права та свободи людини, які були відібрані під час Другої Світової Війни. Спочатку на конференціях, які передували прийняттю Статуту не обговорювались питання включення в Статут положень про міжнародне співробітництво для заохочення та розвитку поваги до основних прав та свобод людини для всіх. Однак, США, Радянський Союз, Китай та Великобританія при остаточному доопрацюванні Статуту внесли пропозицію зафіксувати в п.3 ст.1 Статуту ООН посилання на те, що держава буде будувати свої відносини на підставі принципу поваги та дотримання основних прав та свобод людини. Більш конкретно це питання формулюється в ст.55 Статуту ООН, яка покладає на держави обов'язок сприяти загальній повазі та дотриманню прав людини та основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, релігії.

Після прийняття Статуту ООН та створення Організації Об'єднаних Націй почалось тлумачення всіх принципів та норм, які містяться в Статуті. В цьому відношенні позиції держав були кардинально протилежними, так як на той час на міжнародній арені діяли держави з протилежними суспільно-соціальними та політичними системами, між якими йшла серйозна боротьба. І коли обговорювались питання, які стосуються прав людини в Статуті ООН, то Радянський Союз виступав за закріплення в п.3 ст.1, де мова йде про по-

вагу до прав та свобод людини, саме соціально-економічних прав (право на труд, на освіту, тощо), а США та інші західні країни, навпаки, виступали за фіксацію громадянських та політичних прав (свобода слова, право на свободу вираження своїх поглядів, право вільно залишати свою країну та повертатися до неї та ін.). Через такі суперечки при розробці Статуту було прийнято рішення сформулювати цей принцип в загальних рисах, не конкретизуючи його конкретного змісту задля отримання можливості прийняти міжнародний документ, який би задовольняв всі сторони. Таким чином, можна казати, що Статут ООН був першим поштовхом до закріплення свободи слова, як і інших прав людини, як невід'ємних та недоторканих, необхідних для нормального розвитку людства.

Конкретизувати та викласти, що саме входить до поняття основних прав та свобод ООН вдалося уже в 1948р. при прийнятті одного з найбільш значущих документів в історії людства – Загальній декларації з прав людини. Перше місце в договірному механізмі захисту прав та свобод людини належить безперечно цьому міжнародному договору. Цей видатний документ був першим міжнародним офіційним визнанням того, що всі люди мають рівні права і свободи по праву народження. Загальна декларація прав людини визначила нові стандарти у сфері права. Відповідно до Декларації права людини проголошувались невід'ємними, природними та священними. Як не один інший, цей міжнародний документ був переведений на 375 мов та діалектів світу і став першим глобальним визначенням прав, якими володіють усі люди світу. Декларація має рекомендаційний характер, але всі її положення так чи інакше є обов'язковими для кожного суб'єкта сучасного світу. Так, на основі Декларації були прийняті два обов'язкових для учасників договору: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Окремі положення Декларації, як заборона тортур та рабства, є обов'язковими як імперативна норма. В окремих країнах Декларація визнається частково.

Загальну декларацію прав людини 1948 р. можна справедливо назвати глобальною вихідною точкою всіх цінностей та концепцій права мас медіа. В момент прийняття Декларації вже не існувало сумнівів щодо фундаментального значення існування свободи слова. До того часу, в період між двома війнами питання свободи слова не мало широкого обговорення на міжнародній арені: ніколи не підіймали це питання в Лізі Націй, та жоден з авторитетних мислителів та політичних лідерів того періоду серйозно не порушував тему свободу слова. Відродження думки про необхідність визнання свободи слова відбулось завдяки британському письменнику Герберту Уелсу, який надіслав до газети «Times» свою працю «Декларація прав». В 1940р. британське видавництво видало книгу «Права людини за Гербертом Уелсом», яка нашоувнула Франкліна Д. Рузвельта на його видатні «чотири свободи», які він виголосив в 1941 р. Його промова була зверненням до післявоєнного світу, який, на його думку, мав триматися на чотирьох свободах, першою з яких він назвав свободу слова. А в 1948 р. під час прийняття Загальної декларації прав людини вже не виникало жодних сумнівів в обов'язковості закріплення цієї свободи на офіційному рівні.

Загальна декларація з прав людини в статті 19 проголошує право кожної особи на свободу мати власні переконання та вільно їх висловлювати. Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та свободу шукати, отримувати та поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами та незалежно від державних кордонів. Ця стаття не охоплює усіх аспектів свободи слова: так, ст. 12 Декларації забороняє безпідставне втручання в особисте та сімейне життя, безпідставно посягати на недоторканість житла, тайну кореспонденції, честь і репутацію. А в ст. 29 п.2 містить положення за яким, при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги

прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. Радянський Союз та його прибічники утримались від голосування за прийняття Декларації в 1948 р., в той час як Берлін та постраждалі від сталінського ГУЛАГу наполягали на тому, що зупинка розвитку ідеї захисту прав та свобод людини є загрозою швидкого поширення тоталітарного режиму. Щоб завадити цьому та для поширення прав та свобод, проголошених Декларацією західні країни Європи приймають в 1950р. Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод. Стаття 10 Конвенції майже дослівно передає зміст статті 19 Декларації. Отже можна зробити висновок, що подальші міжнародні угоди, конвенції, резолюції та інші нормативно-правові документи, які стосуються свободи слова мають єдиний корінь – Загальну декларацію з прав людини.

В інституційному механізмі ООН в сфері захисту прав та свобод провідне місце належить Верховному комісару з прав людини, основним завданням якого є організація діяльності ООН в галузі прав людини. Він сприяє дотриманню і здійсненню охорони всіх прав громадянських, політичних, соціальних та культурних прав людини та громадянина, забезпечує відповідну підтримку з боку органів ООН, контактує з урядами держав світу з приводу захисту прав людини в їхніх країнах, розробляє рекомендації з різних аспектів правозахисної сфери. Верховний комісар здійснює моніторинг різних правозахисних механізмів системи ООН, до яких належать статутні та договірні органи. До перших відносяться Рада з прав людини, Універсальний періодичний огляд Ради з прав людини, Комісія з прав людини (замінена на Раду з прав людини), Спеціальні процедури Ради з прав людини.

В системі ООН існують дев'ять ключових міжнародних документів в сфері захисту прав людини. З моменту підписання Загальної декларації прав людини в 1948 р. всі країни-члени ООН ратифікували хоча б один з дев'яти договорів, а 80% країн ратифікували чотири і більше. Таким чином, існує вісім органів в системі ООН, кожен з яких заснований відповідною угодою та слідує за її виконанням. До таких органів належать Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет проти тортур, Комітет з прав дитини, Комітет зі справ трудящих мігрантів, Комітет з прав інвалідів.

Крім органів, до сфери діяльності яких входить виключно моніторинг стану дотримання та захист прав людини, існують інші установи ООН, які також частково приділяють увагу цій сфері. До таких можна віднести Третій комітет Генеральної Асамблеї ООН, Управління Верховного комісара у справах біженців, Економічну та Соціальну Раду ООН, Міжнародний Суд ООН, Управління з координації гуманітарних питань, Організація ООН з питань освіти, науки та культури, Програма розвитку ООН та ін..

Одне з провідних місць в сфері захисту прав людини належить Раді ООН з прав людини. Згідно з цією резолюцією, основним завданням Ради є сприяння загальній повазі та захисту прав та основних свобод людини для всіх на справедливій та рівній основі. Рада розглядає ситуації, пов'язані з порушенням прав людини, включаючи грубі та систематичні порушення, та робить по ним свої рекомендації. Діяльність Ради спрямовується на забезпечення ефективної координації та інтеграції діяльності, що стосується прав людини, у рамках системи ООН. До складу Ради з прав людини входять 47 держав-членів, які обираються на основі принципу справедливого географічного розподілу більшістю членів ГА ООН шляхом прямого таємного голосування. Члени Ради виконують свої повноваження протягом трьох років та не мають права на переобрання після двох термінів повноважень поспіль. Головним результатом першого року діяльності Ради ООН з прав людини стало ухвалення у червні 2007 року документу щодо інституційного будівництва Ради. Цим документом було завершено перший рік діяльності Ради з прав людини, у ході

якого цей орган, згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 60/251, мав оглянути мандати та механізми колишньої Комісії ООН з прав людини, а також розробити основні положення нового механізму «Універсального періодичного огляду».

Таким чином, згідно з новим механізмом Рада проводить моніторинг стану дотримання прав та свобод в країнах-членах у вигляді «Універсального періодичного огляду» (УПО) заснованого на підставі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 15 березня 2006 р. та Резолюції Ради з прав людини від 18 червня 2007 р. УПО зобов'язує всі країни-члени ООН, незалежно від ратифікації тих чи інших договорів в рамках системи ООН, кожні 4 роки проходити перевірку з боку Ради з прав людини. Рада регулярно заслуховує доповіді країн-членів ООН з приводу того, як вони виконують свої обов'язки в сфері дотримання прав людини – положення Загальної декларації прав людини, Статут ООН та різноманітні конвенції. В процесі двотижневої сесії в рамках даного механізму відбувається інтерактивний діалог між доповідачами, обраними у відповідності до процедури Ради з прав людини ООН, та делегації від кожної сторони. Кожна презентація країни складається з доповіді уряду країни, оцінки та висновків структурних підрозділів Верховного Комісару ООН з прав людини, інформація, підготовлена на основі доповідей неурядових правозахисних організацій. Перша сесія УПО, в ході якої було перевірено 16 країн, відбулась на весні 2008 р. На сесії 2009 р., яка відбулась в Женеві, перевірили Німеччину, Росію, Китай, Азербайджан, Саудівську Аравію та ін. За рік перевірячі підлягли 48 країн, таким чином до 2011 р. цю процедуру повинні пройти всі 192 країни-члени ООН.

В сфері захисту свободи слова в світі в системі ООН також важливе місце належить Комітету з прав людини. Цей орган складається з незалежних експертів, які проводять моніторинг виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права державами-членами. Періодично ця організація публікує доповіді по кожній країні, в якій згідно ст.40 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права дає оцінку стану виконання країнами цього документу.

В 2008 р. на дев'яносто третій сесії Комітету гостро розкритикували медіа закони Великобританії. Критика була пов'язана з законом про державну таємницю, за яким приховувалась інформація, що містила елементи публічного інтересу. Зокрема, Комітет хвилювало те, яким чином закон про державну таємницю Великобританії перешкоджає в бувшим «слугам корони» розголошувати інформацію, що становить публічний інтерес та може піддати їх покаранню за розголошення такої інформації навіть, якщо це не становить загрози національній безпеці. Крім того, критиці піддалось застосування законодавства проти наклепу. Комітет звинувачував існуючі в країні закони проти наклепу в занадто великій кількості суворих норм, які обмежують права преси публікувати критичні матеріали, які містять суспільний інтерес, чим встановлюють цензуру та заважають працювати журналістам та іншим професіоналам в медіа сфері. Комітет порекомендував Англії та Уельсу провести повний перегляд законодавства проти наклепу. Зміст рекомендацій полягав в тому, що в Великобританії слід запровадити американську практику, коли в справах про наклеп позивач («публічна особа») повинен доводити, що повідомлення в якому містився наклеп є неправдивим, тобто тягар доведення лежить на позивачі. ООН наполягала на запровадженні Сполученим Королівством юридичних механізмів США в сфері законодавства про наклеп, включаючи скасування англійської презумпції, за якою відповідач повинен доводити правдивість інформації, яка на думку позивача містить наклеп.

В 2006 р. Комітет з прав людини звернув увагу на Сполучені Штати Америки у зв'язку з антитерористичною політикою адміністрації Дж. Буша. Піддалися різкій критиці способи та методи ведення Білим Домом «війни проти тероризму»: тримання в таємниці місць утримання арештованих, жорстоку техніку допитів із застосуванням тортур, нелюдське ставлення та застосування покарань з боку працівників відповідних установ, ста-

новище арештованих в тюрмі Гуантанамо, використання закону про надання свідчень (Material Witness Statute) та імміграційного законодавства для розгляду справ підозрюваних у тероризмі в таємному процесі. Безсумнівно самі ці порушення прав людини в 2001 – 2009 рр. піднімають широкі дискусії з приводу таємного правосуддя та обмежень свободи преси на висвітлення публічно значущих подій в США. Комітет також зосередився на проблемах, покликаних Патріотичним актом, прийнятим Конгресом США після подій 11 вересня 2001р. Цей закон набагато розширив втручання держави до приватного життя, надаючи право Агентству з національної безпеки прослуховувати особисті телефони, перевіряти електронну пошту та факси як громадян, так і негромадян США без будь-якого судового розслідування.

В 1979 р. ООН були створені спеціальні механізми для розгляду конкретних ситуацій в країнах в контексті прав людини. Комісія ООН з прав людини (тепер замінена Радою ООН з прав людини) наділила експертів мандатами для вивчення конкретних проблем в сфері прав людини. На сьогоднішній день ці експерти становлять систему так званих механізмів або мандатів ООН в сфері прав людини та систему спеціальних процедур. Особи наділені такими мандатами мають різні назви, наприклад спеціальні доповідачі, спеціальні представники або незалежні експерти, кожен з яких вважається «експертом у відрядженні» за змістом Конвенції про привілеї та імунітети ООН 1946 р. Призначені Генеральним Секретарем ООН експерти є видатними, поважними та високоморальними юристами в сфері прав людини. Експерти є незалежними від урядів та працюють безоплатно, отримуючи лише технічну допомогу від Управління Верховного Комісару ООН з прав людини. Мандати експертів розподіляються по країнам та за сферами діяльності. Так на сьогоднішній день існує 35 спеціальних доповідачів, спеціальних представників та незалежних експертів, які працюють у різних країнах (Бурунді, Камбоджа, Гаїті, Сомалі, Судан ті ін.) та за різними напрямками (культурні права, освіта, свобода релігії та віросповідання, расизм, тортури, жорстокість проти жінок, свобода вираження поглядів, жорстокість проти жінок та ін.).

В 1993 р. Комісія ООН з прав людини запровадила мандат Спеціального доповідача з питання розвитку та захисту права на свободу поглядів та їх вираження. В 2008 р. вже Рада з прав людини (на яку була замінена Комісія) прийняла резолюція 7/36, якою продовжила цей мандат ще на три роки. За цією резолюцією Спеціальний доповідач має збирати всю інформацію, яка стосується порушень свободи поглядів та їх вираження, дискримінації, погроз та застосуванню насильства, переслідування та залякування осіб, які прагнуть здійснювати та заохочувати право на свободу вираження поглядів, в пріоритетному порядку по відношенню до журналістів та інших співробітників галузі інформації. Крім того, до мандату входить право Спеціального доповідача запитувати та отримувати достовірну та правдиву інформацію від урядів, неурядових організацій та інших сторін, які можуть мати відомості про такі випадки порушення. Спеціальний доповідач вносить рекомендації та виступає з пропозиціями щодо методів покращення захисту та заохочення свободи вираження поглядів у всіх її проявах, а також робить внесок в надання технічної допомоги та консультативних послуг з боку Управління Верховного Комісару з прав людини з метою підвищення ефективності захисту свободи слова. Для виконання поставлених мандатом завдань доповідач передає зафіксовані порушення свободи слова та вираження поглядів на розгляд відповідним країнам-членам та робить щорічний звіт на основі відповіді урядів цих країн в Раді ООН з прав людини. Крім того, проводяться регулярні візити до країн-членів з метою виявлення порушень та потім інформація отримана в ході візитів та досліджень підсумовується у щорічному звіті, який представляється Раді з прав людини та Генеральній Асамблеї ООН. Можна зробити висновок, що такий специфічний механізм ООН як Спеціальний доповідач з питання роз-

виту та захисту права на свободу поглядів та їх вираження є дуже ефективним, адже він розглядає кожен конкретний випадок порушення свободи слова та вираження поглядів та може скласти реальну картину, яка існує в тій чи іншій країні у сфері цих свобод. Такий моніторинг є дуже важливий для виявлення реальних проблем та для подальшої розробки механізму боротьби з порушеннями основних прав та свобод людини.

На сьогоднішній день проблема свободи слова стоїть на одному з перших місць серед свобод, які потребують найбільшого захисту. Джерелом такого захисту повинні бути взаємодія національних урядів з міжнародними організаціями та їхні спільні дії у напрямку поширення свободи слова у всьому світі. ООН як арена для співробітництва між 192 країнами її членами, є одним з найважливіших організаторів правозахисних механізмів, які сприяють поширенню головних принципів та ідей, проголошених основними документами організації та дозволяє швидко реагувати на порушення прав людини.

Одним з напрямків такої діяльності є захист свободи слова. В цій царині інститути оонівської системи ведуть активну боротьбу за встановлення, дотримання та захист свободи слова в усіх кутках нашої планети. Статутні та договірні органи ООН, численні декларації, резолюції, рекомендації та інші нормативні акти ООН, які стосуються свободи слова формують ефективний механізм, який дозволяє слідкувати за дотриманням та вживати певних заходів проти порушників свободи слова саме у міжнародному просторі. Жодна країна, незалежно від політичного та економічного рівня розвитку, не може уникнути моніторингу з боку наднаціональних оонівських структур щодо стану дотримання свободи слова, її захисту та покарання порушників. Ефективність такого транскордонний характеру моніторингу свободи слова забезпечується з одного боку фундаментальними основоположними документами ООН, як-то Загальна Декларація з прав людини, Статут ООН, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та ін., так і інституціями, які засновані задля реалізації положень цих актів та поширення цінностей проголошених ними. Всі ці організації системи ООН мають свої представництва в різних країнах світу, що дозволяє вирішувати проблеми порушення свободи слова як на місці, так і узагальнювати світові тенденції на міжнародному рівні, дізнаючись інформацію безпосередньо з першоджерел, що допомагає скласти картину істинного стану справ. Можна зробити висновок, що ООН проводить численні заходи в сфері свободи слова, будучи ініціатором та спонсором численних тематичних конференцій з подальшим прийняттям конвенцій та резолюцій, а також володіючи ефективною системою органів, які втілюють в життя одну з основоположних цінностей людства – мати свободу вираження своїх поглядів і жити без страху бути покараними за їх висловлення.

Література

1. Статут ООН від 26.06.1945 [Електронний ресурс]: офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=995_010&c=1.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р./ Офіційний вісник України. – 2008. - №93. – с. 89
3. Міжнародний захист прав людини/ Лекції фонду Аметистова. – Лекція №8. - [Режим доступу]: <http://www.terralegis.org/>.
4. G. Robertson Crimes Against Humanity – The Struggle for Global Justice/ 3d edition. - Penguin, 2006. - Ch.1.
5. G.Robertson, Andrew Nicol Media Law/ Fully revised 5th edition. – Penguin, 2009. - p. 41.
6. Kent D. Stuckey Internet and Online Law// Law Journal Press/ - 2008. - p. 19.
7. Tim Crook Comparative Media Law and Ethics/ Routledge, 2010. - p. 26-36.

8. Деятельность специальных докладчиков ООН: 17 вопросов и ответов/ Изложение фактов №27. Всемирная кампания за права человека [Электронный ресурс]: офіційний сайт ООН. - Режим доступу: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet27ru.pdf>.
9. Резолюція Ради ООН з прав людини 7/36 Мандат Спеціального доповідача з питань заохочення та захисту права на свободу поглядів та їх вільне вираження 2008р. [Електронний ресурс]: офіційний сайт ООН. - Режим доступу: ap.ohchr.org/documents/R/HRC/resolutions/A_HRC_RES_7_36.pdf

Корнійчук Т.*

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Стаття присвячена проблематиці реформування інституційної системи ООН.

Ключові слова: інституційний, система, ООН, діяльність, реформування.

Статья посвящается проблематике реформирования институциональной системы ООН.

Ключевые слова: институционный, система, ООН, деятельность, реформирование.

The present article deals with the problem of UN institutional system reform.

Key words: institutional, system, UN, activity, reforming.

Процес розвитку міжнародних політичних організацій тісно пов'язаний зі співвідношенням політичних сил на міжнародній арені. Тому вони стали саме тими структурами, в яких сконцентровано інтереси різних політичних сил, які мають на меті активно впливати на проблеми економічного, територіального та військового характеру.

Організація Об'єднаних Націй була створена наприкінці Другої світової війни. В червні 1945 р. на конференції в Сан-Франциско було підписано Статут ООН – політичної універсальної організації з підтримки міжнародного миру та колективної безпеки. З того часу пройшло 65 років, а тому з певністю можемо констатувати, що реалії сьогодення багато в чому не співпадають з реаліями часів заснування ООН. Започатковані нові тенденції та процеси в системі міжнародних відносин, змінилась конфігурація сил, на порядку денному з'явилися нові загрози та виклики. Все це висунуло нові вимоги до ООН, на які вона реагує в межах застарілої функціональної та структурної систем, що не дає очікуваних результатів і призводить до втрати нею довіри її членів. Єдиний шлях до відновлення ролі ООН, як це вже усвідомили держави-члени, полягає в її глибокому реформуванні.

Автор ставить перед собою завдання – в цій невеликій роботі зробити спробу проаналізувати інституціональну діяльність ООН, вказати на її недосконалість та визначити основні напрями реформування.

Відомі вітчизняні та зарубіжні дослідники виділяють кілька принципових моментів з цього питання.

Міжнародні організації, включаючи й ООН, існують і функціонують довше, ніж ті умови та обставини, що викликали ці інституції до життя. Настає час, коли міжнародні організації починають відставати від реального життя. Спроби пристосуватися до змін у міжнародному середовищі натикаються на інертність структур та механізмів організації та виявляються малоефективними. Саме це ми і спостерігаємо із сучасним процесом адаптації ООН. Старий порядок, заснований на взаємній недовірі, стримуванні та протилеж-

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

них воєнно-політичних блоках, змінюється «новим безладом», або «роєю невизначеності», що зумовлює необхідність реформування ООН.

Існує розрив між суттєвими обіцянками держав підвищувати ефективність ООН і реальними можливостями, що знаходяться в її розпорядженні. Йдеться про значне загострення тривалої фінансової кризи в зв'язку з несплатою багатьма членами своїх фінансових внесків. Першість посідають США, чий борг досяг 1,5 млрд. дол. (це при тому, що річний бюджет організації становить близько 2 млрд. дол.). Отже, колективні дії держав мають здійснюватися в умовах обмежених фінансових ресурсів. Особливо гостро це стосується витрат на фінансування операцій ООН з підтримання миру.

Діяльність ООН відбувається в умовах, коли, з одного боку, держави-члени декларують зацікавленість в інтернаціоналізації безпеки, а з іншого — орієнтуються на політику, що мотивується виключно національними інтересами.

Слабкість міжнародних організацій системи ООН полягає і в тому, що їм практично не вдалося налагодити плідне співробітництво та взаємодію з регіональними організаціями. Негативно позначається на миротворчих зусиллях ООН певна неузгодженість їх дій і навіть конкуренція.

ООН була створена для забезпечення людства від міждержавних конфліктів. У сучасну епоху на передній план вийшла небезпека війн не між державами, а всередині самих держав. Ідеться про внутрішні конфлікти, що часто мають відчутні міжнародні наслідки, створюють зони напруженості та загрози миру і безпеці. Таким чином, наразі ООН знаходиться в пошуку відповідей на питання, чи може організація втручатись у такі конфлікти? Якщо так, то із застосуванням яких методів і механізмів? [15].

Слід підкреслити, що інституційна слабкість реагування ООН на сучасні виклики стала предметом досліджень і країн-членів організації. Зокрема, на прохання керівників держав, які зібралися на Всесвітньому саміті 2005 р., в 2006 р. було представлено низку Доповідей, які викривали слабкі сторони практично у всіх сферах діяльності ООН, — від організаційної структури її секретаріату до методів роботи її головних органів.

Першою, в березні 2006 р., з'явилася доповідь Генерального секретаря ООН Кофі Анана під назвою «Інвестування в Організацію Об'єднаних Націй: на шляху до посилення Організації по всьому світу», в якій він обґрунтував недосконалість структури Секретаріату ООН та окреслив шляхи його реформування. «...ООН не є більше організацією з обслуговування конференцій, яка розміщується лишень в кількох містах, де розташовані її штаб-квартири. Зараз це високодиверсифікована Організація, що діє по всьому світу з метою покращення життя людей, які потребують допомоги.

Таке радикальне розширення сфери діяльності вимагає радикальної перебудови Секретаріату Організації Об'єднаних Націй — його правил, структури, систем і культури. Поки що цього не відбулося. Співробітники Організації — її найважливіший ресурс — стають все більш перевантаженими. Наші системи управління просто не відповідають їх потребам» [13].

У липні 2006 р. членами Керівного комітету провідних експертів із питань державного управління Генеральному секретарю була подана доповідь «Усесторонній огляд механізмів управління і нагляду», в якій були наведені результати незалежного аналізу системи управління фондами, програмами і спеціалізованими закладами ООН та нагляду за ними. В доповіді підкреслювалася недосконалість як структур управління, так і структур керівництва та виносилися рекомендації щодо необхідних удосконалень.

Того ж року «Група з реорганізації», сформована з незалежних експертів, представила огляд системи здійснення правосуддя в Організації Об'єднаних Націй. Вона дійшла висновку, що діюча система є застарілою, дисфункціональною, неефективною та не є незалежною, і в контексті своїх висновків рекомендувала створити іншу. Камінці фактично

полетіли в город Комісії з прав людини та Міжнародного суду, дорікань на роботу яких останнім часом значно побільшало.

На особливу увагу заслуговує оприлюднена в листопаді 2006 р. Доповідь «Більш ефективна ООН для XXI століття» Групи високого рівня із загроз викликів та змін, яка працювала під керівництвом прем'єр-міністрів Норвегії, Мозамбіку та Пакистану. Ця група протягом дев'яти місяців своєї роботи провела ґрунтовний аналіз усіх сфер діяльності ООН та дійшла наступних висновків:

- Генеральна Асамблея втратила свою «бойовитість» і часто буває нездатною ефективно сконцентруватися на найбільш важливих питаннях порядку денного.

- Рада Безпеки в майбутньому повинна бути більш ініціативною. Для цього ті, хто вносить найвагомійший фінансовий, військовий і дипломатичний внесок в Організацію, мають брати активнішу участь у прийнятті рішень Радою, а ті, хто приймає рішення в Раді, повинні вносити більший внесок в Організацію. Рада Безпеки потребує більшої авторитетності, легітимності та представництва, аби робити те, що ми від неї вимагаємо.

- Існує великий інституційний пробіл у вирішенні проблем, з якими стикаються країни, що знаходяться в стані напруги та країни, що виходять з конфлікту. Такі країни часто страждають від дефіциту уваги, політичного керівництва та ресурсів.

- Рада Безпеки не використовує повною мірою потенційні переваги роботи з регіональними та субрегіональними організаціями.

- Необхідно створити нові інституційні механізми для усунення економічних і соціальних загроз міжнародній безпеці.

- Комісія з прав людини страждає від дефіциту легітимності, який кидає тінь сумніву на загальну репутацію ООН.

- Необхідно створити більш професійний і краще організований Секретаріат, максимально здатний до узгоджених дій [12].

Окрім згаданих доповідей, були й інші, що, зокрема, стосувалися відносин між ООН і громадянським суспільством (A/58/817), посилення системи забезпечення безпеки в ООН (A/59/365*), реформи людських ресурсів (серпень 2006 р.) тощо. Всі вони виявили недоліки та слабкості в досліджуваних сферах.

Отже, необхідно констатувати, що, на думку дослідників та практиків міжнародних відносин, у нове тисячоліття ООН увійшла функціонально слабкою, фінансово нестабільною, структурно непристосованою до сучасних реалій системою, що вимагає глибоких змін, якщо людство зацікавлене зберегти її як основного гаранта міжнародної правової системи.

Розкривши слабкі сторони діяльності ООН на сучасному етапі, з'ясувавши протиріччя та чинники історичного розвитку системи міжнародних відносин, які стали причиною їх появи, на основі узагальнюючого аналізу можемо визначити ті об'єкти, вдала реформа яких дозволить Організації повернути втрачені позиції та допоможе зміцнити її роль на міжнародній арені.

Всі об'єкти реформування, на думку автора, доцільно згрупувати за трьома напрямками:

1. Структура і повноваження головних та допоміжних органів Організації Об'єднаних Націй.

2. Методи та напрямки діяльності ООН.

3. Юридично-правова база функціонування Організації.

1. До першого напрямку автор відносить необхідність трансформації таких об'єктів (з метою приведення їх у відповідність до реалій сучасного світу):

- Генеральна Асамблея ООН.

Генеральна Асамблея є єдиним універсальним форумом, в якому всі держави мають один голос. Її унікальна легітимність повинна використовуватися для того, щоб наблизити світ до глобального консенсусу з актуальних політичних питань першочергової ваги. Цей орган, завдяки механізму розгляду та прийняття бюджету, має певні важелі для забезпечення ефективної діяльності ООН. Проте, багато держав-членів вважає, що внесок Генеральної Асамблеї в діяльність Організації скорочується. Мета реформи, у відповідності до узгоджених прагнень країн-членів, полягає в закріпленні центральної ролі Генеральної Асамблеї, як головного дорадчого, формуючого політику та представницького органу ООН, який відіграє провідну роль у процесі вироблення стандартів і кодифікації міжнародного права. Стрижнем для зміцнення ролі ГА є фокусування уваги на раціоналізації порядку денного та її структурі [14]. Зокрема необхідно докласти зусиль з метою уникнення розгляду дублюючих, неактуальних питань, що допомогло б вивільнити час і організаційні ресурси для вирішення нагальних питань сучасності та сконцентруватися на актуальних викликах, кинутих міжнародній спільноті.

- *Рада Безпеки.*

У відповідності до Статуту ООН, пряму відповідальність за збереження миру на планеті несе Рада Безпеки ООН, яка складається з 15 країн: п'яти постійних членів (Велика Британія, Китай, Росія, США, Франція) та десяти непостійних, які за принципом регіонального представництва переобираються кожні два роки та не мають права вето. На думку більшості світової спільноти, число і склад Ради Безпеки наразі є недостатньо представницьким, що підриває довіру до неї. Відсутність повної довіри до цього органу веде до повільного, але незворотного підриву її авторитету, що в свою чергу має серйозні наслідки для міжнародного миру і безпеки [19]. Отже, метою реформування РБ є надання їй максимально представницького статусу на основі якомога ширшого консенсусу держав-членів щодо кількісного складу в обох категоріях, регіонального представництва, функціональної наповненості мандатів членів реформованого органу. При цьому представництво Ради Безпеки не повинно досягатися за рахунок її працездатності, тому кількість членів розширеного органу має бути виваженою.

- *Економічна та Соціальна Рада.*

Важливе місце в діяльності ООН посідає координація діяльності країн-членів в економічній і соціальній сферах. У системі організації цей блок питань покладений на ЕКОСОП. У ході Саміту глав держав, який відбувся у вересні 2005 року, було прийняте рішення суттєво підвищити роль цього Органу, надавши йому певні інституційні повноваження по контролю за виконанням Цілей розвитку тисячоліття [16]. Конкретні пропозиції щодо можливостей удосконалення діяльності Організації в цих сферах очікуються також від Групи з раціоналізації роботи системи ООН, яка розпочала роботу 5 квітня 2006 року. Одним з напрямків діяльності групи є розробка рекомендацій щодо «узгодження зусиль усіх підрозділів системи ООН у галузях розвитку, гуманітарної допомоги й оточуючого середовища» [5].

- *Рада (Комісія) з прав людини.*

У зв'язку з негативною оцінкою діяльності Комісії з прав людини з березня 2006 року почала діяти Рада з прав людини. Мета реформи — створити такий орган, який викликав би довіру і повагу всіх націй, та уникнув помилок своєї попередниці: надмірної політизації питань прав людини, вибіркості у своїй роботі, недостатньої професійності, обрання до складу держав, в яких порушуються права людини тощо.

- *Секретаріат ООН і система управління.*

Радикальне розширення сфери діяльності ООН, впровадження реформ у всіх сферах, вимагає також докорінну перебудову Секретаріату Організації Об'єднаних Націй та систем управління з метою приведення їх у відповідність до сучасних умов. Зокрема, пла-

нується удосконалити систему підбору кадрів, зробити прозорішим механізм виконання бюджету та фінансування програм, посилити безпеку співробітників ООН, які «виконують завдання Організації по всьому світу» [19], раціоналізувати структуру Секретаріату тощо. В цілому, реформа має бути спрямована на те, щоб «оснастити» ООН Секретаріатом, здатним адекватно реагувати на нові виклики та завдання сучасності.

2. Другий напрямок формують такі об'єкти реформ:

- *Злагодженість дій у межах усієї системи.*

Різноманітність діяльності Організації зумовила необхідність досягнення більшої координації та підвищення ефективності її дій у таких галузях як гуманітарна, оперативна та екологічна діяльність, з метою якомога кращого надання послуг державам чи групам людей, які їх потребують. Важливим у цьому контексті вбачається зміцнення зв'язків між нормотворчою та оперативною діяльністю системи ООН [14].

- *Співробітництво з регіональними організаціями.*

Бурхливий розвиток та підвищення ролі регіональних і субрегіональних організацій у підтриманні миру та безпеки на планеті, вирішенні економічних, гуманітарних, культурних питань, зумовили необхідність налагодження більш тісних зв'язків та перерозподілу функцій між ними й ООН. Мета – створення більш регламентованої системи відносин з чітким розподілом відповідальності та взаємозалежності з метою уникнення нескоординованості дій, особливо в питаннях підтримання миру.

- *Участь у діяльності ООН приватного сектору, місцевих влад і громадянського суспільства, включаючи неурядові організації.*

Де-факто в сучасній системі міжнародних відносин все більшу роль починають відігравати недержавні гравці: ТНК, неурядові організації та рухи, просто окремі особи. Для успішної діяльності ООН необхідно враховувати сучасні реалії та тенденції і розробити взаємоприйнятну схему відносин з новими впливовими гравцями, залучивши їх, певною мірою, до процесу прийняття рішень. Притаманні сучасності процеси глобалізації, регіоналізації та децентралізації влади винесли на порядок денний питання координації та участі в прийнятті рішень в ООН і органів влади на місцях, особливо зважаючи на те, що саме їх роль у впровадженні в життя цих рішень є найвагомішою. Мета – зробити діяльність ООН більш прозорою і краще спрямованою на задоволення потреб кожної людини, при цьому враховуючи позиції не тільки держав, але й неурядового та бізнесового секторів.

- *Миротворча діяльність та миробудівництво.*

Виходячи з того, що змінюються джерела загроз міжнародному миру і безпеці, саме поняття миротворчої діяльності в рамках ООН потребує певної переоцінки та переосмислення. Зокрема, наслідки внутрішніх конфліктів, епідемій, геноцидів, екологічних катастроф тощо в сучасному світі часто набувають міжнародного, регіонального, а той й глобального характеру, та можуть призводити до масових порушень прав людини. Необхідність втручання світової спільноти в багатьох випадках є просто очевидною, проте правові механізми для цього не є достатньо опрацьованими, оскільки немає чіткого визначення, до яких меж розповсюджується внутрішня компетенція (суверенітет) держави і за яких умов ООН може втрутитися. Встановлення таких меж і є об'єктом реформи. Іншими важливими напрямками є також розширення завдань миротворчих контингентів (тренування місцевої міліції, відбудова соціальних інститутів, гуманітарна діяльність тощо, все, що прийнято тепер називати одним словом – миробудівництво). Важливим є також перегляд принципів формування миротворчих контингентів, оскільки ООН не має власних збройних сил, та вирішення у цьому контексті питання доцільності впровадження військово-штабного комітету та його повноважень. Глобальна ж мета реформ – краще забезпечувати дотримання прав людини.

- *Боротьба з тероризмом та транснаціональною злочинністю.*

Тероризм – одна з найбільших глобальних загроз миру та безпеці сучасності. Нові аспекти цієї загрози, включаючи розширення глобальної терористичної мережі, ймовірність використання терористами ядерної, біологічної чи хімічної зброї вимагають нових засобів реагування [2]. Розростання масштабів транснаціональної злочинності ще більше підвищує рівень терористичної загрози, оскільки злочинні угруповання часто виступають посередниками у переправленні матеріалів практично по всьому світу. Отже, вироблення єдиної антитерористичної стратегії є великим досягненням для людства. Надзвичайно важливим у цьому плані є досягнення консенсусу щодо надання однозначного визначення явищу тероризму, аби уникати в майбутньому подвійного тлумачення одних і тих же дій по лінії тероризм/боротьба за незалежність різними учасниками процесу.

- *Питання роззброєння.*

Останнім часом питання роззброєння, що були дещо призабуті й відсунуті на задній план іншими загрозами та викликами, значно загострилися внаслідок дій певних держав. Все частіше з'являється чутка про можливе виникнення «другої холодної війни». Диму без вогню не буває, а така тенденція є вкрай небезпечною для міжнародної безпеки. Виникло «критичне положення з реалізацією Договору про ДНЯЗ, що було визнано і Генеральним Секретарем ООН в його доповіді на 60-ій Сесії ГА ООН» [1].

Отже, вкрай необхідно посилити діючі, чи створити в Організації такі нові механізми, що допомагали би державам членам домовлятися щодо подальших дій із питань роззброєння та забезпечували б дієвий контроль за дотриманням таких домовленостей.

3. Виділення юридично-правової бази функціонування ООН в окремий напрямок зумовлене, перш за все, необхідністю і важливістю реформи основоположної норми Організації — її Статуту.

Будь-які реформи Організації будуть неповними, якщо вони не будуть відображені чи закріплені в її Статуті. В підсумковому документі Саміту 2005 року підкреслюється необхідність виключити із Статуту посилання на “ворожі держави”, розділу XIII «Рада з опіки», пропонується Раді Безпеки розглянути питання про склад, мандат і методи роботи Військово-штабного комітету. Але ще більш важливим завданням є досягнення консенсусу щодо доповнень Статуту положеннями, які б регулювали «теоретичні і практичні засади миротворчої діяльності по врегулюванню внутрішньодержавних конфліктів, про форми та методи операцій ООН з підтримання миру, про боротьбу проти міжнародного тероризму. Треба чітко визначити критерії щодо міжнародного втручання і можливого зваженого застосування сили для регулювання внутрішньодержавних конфліктів, визначитися в питанні про превентивні удари тощо. Відсутність таких загальноновизнаних норм породжує небезпечну самодіяльність, що підриває авторитет ООН» [3].

На нашу думку, можна стверджувати, що геополітичні зміни в світі поставили ООН у двояку ситуацію. З одного боку, після розпаду СРСР та соціалістичного табору, відкрилися значні обрії та можливості для реалізації закладеного в ООН потенціалу, а з іншого – для того, щоб держави-члени змогли повністю скористатися її можливостями, необхідно спочатку пристосувати Організацію до нових викликів і загроз, що передбачає важку та тривалу роботу з пошуку взаємоприйнятних компромісів і беззастережну налаштованість держав (не тільки декларативну) на посилення ролі ООН, як єдиного глобального легітимного органу з підтримання миру, безпеки й прав людини.

Література

1. Баришев А.П. Пленарне засідання. Виступ // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 58. – Частина II. – К., 2005. – с. 53-55.

2. Более безопасный мир: наша общая ответственность. Краткий обзор доклада Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам. – A/59/565. – 2005 г. – www.un.org.
3. Бруз В.С. Проблема застосування сили для врегулювання внутрідержавних конфліктів і в боротьбі проти міжнародного тероризму // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 58. – Частина II. – К., - с. 48-52.
4. Глобальная контртеррористическая стратегия Организации Объединенных Наций. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей. – A/RES/60/288. – 20 сентября 2006 г. – www.un.org.
5. Группа по рационализации работы системы ООН. Информационный центр ООН сообщает // Дипломатическая служба. – 2006. - № 6. – с. 36.
6. Дальнейшие меры по активизации работы Генеральной Ассамблеи. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей. – A/RES/58/316. – 13 июля 2004 г. – www.un.org.
7. Доклад Генерального Секретаря. – A/57/387. – 9 сентября 2002 г. – www.un.org.
8. Доклад Генерального Секретаря о работе Организации. – A/62/1. – 31 августа 2007 г. – www.un.org.
9. Доклад Генерального Секретаря о работе Организации. – A/61/1. – 16 августа 2006 г. – www.un.org.
10. Доклад Группы видных деятелей по вопросу отношений между Организацией Объединенных Наций и гражданским обществом. – A/58/817. – 11 июня 2004 г. – www.un.org.
11. Доклад Генерального Секретаря, представляемый в ответ на доклад Группы видных деятелей по вопросу отношений между Организацией Объединенных Наций и гражданским обществом. – A/59/354. – 13 сентября 2004 г. – www.un.org.
12. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам. Часть четвертая. Более эффективная ООН для XXI века. – A/59/565. – Ноябрь 2006 г. – www.un.org.
13. Инвестирование в Организацию Объединенных Наций: на пути к усилению организации по всему миру. Доклад Генерального секретаря. Генеральная Ассамблея. – A/60/692. – 7 марта 2006 г. – www.un.org.
14. Итоговый документ Всемирного саммита 2005 года. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей. – A/RES/60/1. – 24 октября 2005 г. – www.un.org.
15. Мацейко Ю.М. Оновлення миротворчості ООН – нагальна вимога часу // Сучасна дипломатія: світовий досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (14-15 червня 1999 р., м. Київ). – 2000. – с. 22-29.
16. Міщенко П.О. Вклад України в роботу по підготовці реформи Організації Об'єднаних Націй // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 58. – Частина II. – К., 2005. – с. 172-178.
17. Обновление Организации Объединенных Наций: программа реформы. – A/RES/52/12. – 14 ноября 1997 г. – www.un.org.
18. Реформа РБ ООН. Довідка. – МЗС України. – ДООН. – квітень 2007 р. – с. 7.
19. Усиленная и объединенная система обеспечения безопасности в Организации Объединенных Наций. Доклад Генерального Секретаря. – A/59/365*. – 11 октября 2004 г. – www.un.org.

Телешун Я.*

ПРАВА ЛЮДИНИ В ХХІ СТ. – НОВІ ВИМОГИ ДО ООН

У статті аналізуються сучасні вимоги ООН щодо дотримання прав людини.

Ключові слова: права людини, вимоги, сучасність, ООН, свобода.

В статье анализируются современные требования ООН относительно соблюдения прав человека.

Ключевые слова: права человека, требования, современность, ООН, свобода.

In the present article are discussed the contemporary demands of the UN concerning the human rights.

Key words: human rights, demands, nowadays, UN, freedom.

Права людини, народів і націй є наріжним каменем діяльності ООН. Так, у статті 1 Статуту ООН, держави засновники закріпили загальні цілі цієї міжнародної організації: підтримувати міжнародний мир і безпеку, розвивати дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів, здійснювати міжнародне співробітництво у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру. Заохочувати і розвивати повагу до прав людини й основних свобод, бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих цілей.

З метою реалізації цих завдань ООН створила достатньо ефективні інституції, які координують діяльності світового співтовариства, зокрема: Генеральна Асамблея ООН, Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП), Рада Безпеки, Міжнародний Суд юстиції, Рада у справах Опіки, Ради з прав людини тощо. Більшість з цих органів, окрім Ради Безпеки, розглядають питання пов'язанні з правами людини не на постійній основі, а в залежності від конкретної проблематики.

Діяльність цих органів регламентується комплексом міжнародних актів: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.). У сукупності цей пакет документів у вигляді Хартії прав людини, складає достатньо стрункий комплекс законодавчих засобів і механізмів, що покладає на держав учасників ООН обов'язки, щодо забезпечення прав громадян на національних територіях незалежно від їх політичного, соціального, етнічного та конфесійного спрямування.

З моменту заснування організації, питання прав людини була одним з ключових питань діяльності ООН. Свідченням цьому є створення у 1993 році Генеральною Асамблеєю ООН посади Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй по правах людини і відповідно – Управління Верховного комісара.

Проте ХХІ сторіччя кардинально змінює вимоги функціонування ООН у царині прав людини. Глобалізм вступає у жорстке протиріччя з локальним розвитком національних

* студент II курсу філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

держава і окремих регіонів, піддаючи гострій критиці традиції мультикультури. Проблеми власної національної, політичної, соціальної і духовної ідентичності знову виносяться на порядок денний світового співтовариства. Потреба у обмежених світових ресурсах створює умови при, яких відбувається їх перерозподіл між ключовими світовими і регіональними гравцями, але вже на нових засадах. І знову виникає питання пріоритетності між національними інтересами та інтересами індивідуума.

Крім того активно трансформуються світові і локальні суспільні відносини породжуючи системні конфлікти довготермінового характеру. Насамперед у вигляді нового формату взаємостосунків: між окремими людьми, між громадянами і державою, між державою і регіоном, між органами влади і органами самоврядування, між державами та міждержавними утвореннями. На цьому тлі формуються нові технології комунікацій, впливу і маніпуляцій суспільною свідомістю. Все це призводить до переоцінки місця людини в суспільстві, а значить і до переоцінки прав людини та механізму їх реалізації у новому тисячоріччі.

За цих умов постає питання щодо здатності ООН ефективно реагувати на світові виклики у правозахисній царині та переходити і від комплексу законодавчого і арбітражного супроводження до ефективного прогнозування і міжнародного менеджменту, пропонуючи світовому співтовариству моделі антикризового управління. Як висновок - соціально-економічні, культурні, політичні права людини активно змінюються, а отже повинні змінюватися міжнародні інститути, закони і механізми, які їх гарантують і захищають.

Касьян О.О.*

РОЛЬ ООН У ВИРІШЕННІ ГЕНДЕРНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена діяльності ООН у забезпеченні рівності прав і свобод жінок і чоловіків. Розглянуто політико-правові засади діяльності ООН щодо вирішення гендерних проблем. Описані основні механізми та інструменти ООН щодо реалізації гендерної політики.

Ключові слова: ООН, гендерні проблеми, права жінок, дискримінація.

Статья посвящена деятельности ООН в обеспечении равенства прав и свобод женщин и мужчин. Рассмотрено политико-правовые основы деятельности ООН по решению гендерных проблем. Описано механизмы и инструменты ООН по реализации гендерной политики.

Ключевые слова: ООН, гендерные проблемы, права женщин, дискриминация.

This article is dedicated to the the activities of the UN in ensuring the equality of rights and freedoms of women and men. Examined the policies and legal framework of the UN for the solution of gender problems. Described the mechanisms and instruments for the implementation of UN gender policy.

Key words: UNO, gender problems, women's rights, discrimination.

Ініціатором поширення ідей гендерної рівності та справедливості в міжнародному масштабі виступила Організація Об'єднаних Націй. Гендерний світ майбутнього, з точки зору експертів ООН, - це світ, в якому жінки і чоловіки будуть мати рівні права та можливість на всіх етапах свого життя, де жінка матиме можливість реалізовувати усі свої мрії та прагнення, світ, в якому до жінки будуть ставитися з повагою, як до рівної. Жінка буде мати стільки ж прав відносно соціальних цінностей: справедливості, рівності, демократії, поваги до людини, як і чоловік.

Жіноча свідомість, яка постійно зростає, та тиск, який постійно здійснює міжнародний жіночий рух змусили ООН почати активні дії. Але процедура була дуже повільною, хоча в основному офіційному документі організації – Статуті ООН – в статті 1 йде мова про те, що «цілі ООН досягнути міжнародної співпраці у просуванні та поваги до правам людини та основним свободам для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії» [1]. І хоча універсальна Декларація про Права Людини, що була підписана Комісією на чолі з Елеонорою Рузвельт та прийнята ООН у 1948 році відзначає, що кожна людина має право на права і свободи, зазначені в цій Декларації без залежності від таких розбіжностей, як раса, колір шкіри, стать... Всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах...» [2].

На міжнародній арені нормотворча діяльність щодо захисту прав і свобод жінок розвивалася поступово. У 1952 р. була прийнята Конвенція про політичні права жінок, а в 1

* аспірантка кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Матвієнко В.М.

1957 р. - Конвенція про громадянство заміжньої жінки. Обидві ці Конвенції були ратифіковані СРСР, хоча що містяться в них положення ще раніше були закріплені в законодавстві, нашої країни.

Новий етап в області захисту колективних прав жінок пов'язаний із схваленням у 1967 році ООН Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок. Пізніше, у 1979 р., названа Декларація була перероблена в однойменну Конвенцію. Вона вперше порушила питання про права жінок як невід'ємної частини прав людини.

Одне з найважливіших положень Конвенції 1979 р. - це розкриття поняття «дискримінація щодо жінок». Відповідно до ст. 1 Конвенції воно означає «будь-яке розходження, виняток або обмеження за ознакою статі, яке спрямоване на ослаблення або зводить нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській та будь-якій іншій області».

Принципове значення для організації діяльності з досягнення гендерної рівності з боку тих держав, які ратифікували Конвенцію і домагаються досягнення такої рівності міжнародних та національних громадських об'єднань, у тому числі жіночих, має стаття 4 Конвенції. Ця стаття проголошує, що прийняття державами-учасниками тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, до числа яких належать, наприклад, квоти, не вважається дискримінаційним.

Конвенція про ліквідацію дискримінації щодо жінок також ставить певні вимоги усім державам, які в ній беруть участь, а саме:

- включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у Конституції й інші законодавчі акти й домагатися його практичної реалізації;
- якщо буде потреба використати спеціальні санкції, що забороняють дискримінацію відносно жінок;
- вживати заходів, щоб змінити чинні закони, звичаї, практику, які представляються дискримінаційними відносно жінок;
- забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними, культурними, цивільними, і політичними правами [3].

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок дотепер залишається найповнішим міжнародним актом в області гендерної рівності. Її не випадково називають «Жіночою Конвенцією».

Важливим універсальним міжнародним документом є також, поряд з Конвенцією 1979 Декларація про викорінення насильства щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993. Дана Декларація містила в собі установи по виконанню рішень Всесвітньої конференції з прав людини, яка проходила влітку того ж року у Відні. У цій Декларації вперше розкривається поняття «насильства по відношенню до жінок». Їм є будь-який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, який заподіює або може заподіяти фізичний, статевий або психологічний збиток або страждання жінкам, включаючи погрози здійснення таких актів, примушення або довільне позбавлення волі, чи-то в суспільному чи в особистому житті.

Не можна не згадати Конвенцію про рівне поводження і рівні можливості для працюючих жінок і чоловіків: робітники із сімейними обов'язками. Головною метою передбачених нею заходів є зміна стереотипів суспільної свідомості й поводження, пов'язаних з розподілом сімейних обов'язків між чоловіками й жінкам [4].

Важливе місце серед міжнародних документів, що стосуються прав жінок, займають Конвенції та Рекомендації спеціалізованого міжнародного органу системи ООН – Міжнародної Організації Праці (МОП).

Так, Конвенція про захист материнства прийнята була ще в 1952 р. У зв'язку з плинном часу та зміною потреб і становища жінок в сучасному глобалізованому світі, Генеральна конференція Міжнародної Організації Праці 15 червня 2000 року ухвалила наступну Конвенцію, яка називається Конвенцією 2000 року про охорону материнства. Особлива увага приділяється охороні здоров'я матері, так відповідно до статті 3 Конвенції кожна держава-член МОП має вжити належних заходів для забезпечення того, щоб вагітні жінки або матері-годувальниці не повинні були виконувати роботу, яка, за визначенням компетентних органів влади, є шкідливою для здоров'я матері або дитини, або, за наявними оцінками, становить істотний ризик для здоров'я матері або її дитини. До того ж регламентовано строк відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами. Що не менш важливо, в конвенції зазначається про незаконність Звільнення роботодавцем жінки в період її вагітності (ст.8) [5].

У сучасних війнах нарівні з чоловіками, активну участь беруть і жінки. Тому Конвенція ООН «Про поводження з військовополоненими» передбачила, що в разі потрапляння в полон жінки повинні вважатися комбатантами і мають статус військовополонених. Крім того, цією Конвенцією жінкам-комбатантам, крім прав, якими користуються чоловіки, наданий і особливий захист, що надається жінкам як частині цивільного населення. Це положення Конвенції розвинуто і в Додатковому Протоколі I, що містить норму щодо позачергового звільнення вагітних жінок і матерів з малолітніми дітьми.

Як відомо, в останні роки широкого розмаху в світовому масштабі набула така форма незаконної діяльності, що порушують права людини, як торгівля жінками, їх нелегальний вивіз за кордон і спонукання до заняття проституцією. Про це особливо йшлося на сесіях Генеральної Асамблеї ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій, присвячених п'ятиліттю з дня прийняття Четвертою Всесвітньою конференцією по положенню жінок Декларації і Платформи дій (Пекін, 1995 р.). Тим часом ця сфера життєдіяльності світового співтовариства поки ще не отримала адекватної регламентації на рівні ООН. З цього питання є лише багато в чому застаріла Конвенція з боротьби з торгівлею людьми та експлуатацією проституції підписана в Нью-Йорку 21 березня 1950 р.

У Конвенції з боротьби з торгівлею людьми та експлуатацією проституції зазначається, що держави-учасниці зобов'язуються накладати кару на кожного, хто для задоволення похоті іншої особи: зводить, мовляє або спокушає з метою проституції іншу особу, навіть за згодою цієї особи чи експлуатує проституцію іншої особи, навіть за згодою цієї особи. А також йде мова про покарання тих, «хто утримує будинок розпусти чи управляє ним або свідомо фінансує чи бере участь у фінансуванні будинку розпусти; здає в оренду або наймає будівлю чи інше місце, або частину такого, знаючи, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами» [6]. Кожна сторона у цій Конвенції взяла на себе зобов'язання вживати всіх необхідних заходів для скасування або анулювання будь-якого діючого закону, постанови чи адміністративного розпорядження, на підставі яких особи, які займаються чи підозрювані в зайнятті проституцією, або підлягають спеціальній реєстрації, або повинні мати спеціальний документ, або підпорядковуються винятковим вимогам, що мають на меті контроль чи оповіщення.

Наступним міжнародно-правовим актом, який забезпечує гендерну рівність є Конвенція про політичні права жінок, яка набула чинності 7 липня 1954 року. В ній закріплюється, що жінки без будь-якої дискримінації мають право брати участь у виборах, а також бути обраними до всіх державних установ, які потребують публічних виборів. Також відповідно до Конвенції жінкам належить, на рівних з чоловіками умовах, без будь-якої дискримінації, право займати посади на суспільно-державну службу і виконувати всі суспільно-державні функції, встановлені національним законом.

Конвенція про громадянство заміжньої жінки, яка набула чинності 11 серпня 1958 р. затверджує, що кожна держава, яка приєдналася до даного договору погоджується, що ані вступ у шлюб, ані його розірвання між ким-небудь з її громадян та іноземцем, ані зміна громадянства чоловіком під час існування шлюбного союзу не будуть відображатися автоматично на громадянство дружини (ст. 2). До того ж Конвенція забезпечує право дружини зберегти своє громадянство, якщо її чоловік набуває громадянство іншої держави або добровільно відмовляється від свого громадянства.

Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) також долучилася до вирішення проблем гендерної нерівності, прийнявши 14 листопада 1960р. Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Даний міжнародно-правовий акт регулює забезпечення права на освіту без будь-яких обмежень та дискримінації.

Саме поняття «дискримінація» в Конвенції охоплює «будь-яку відмінність, виключення, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного стану або народження, яке має на меті або як наслідок знищення або порушення рівності відношення в галузі освіти, і, зокрема: закриття для якої-небудь особи або групи осіб доступу до освіти будь-якого ступеня або типу; обмеження освіти для якої-небудь особи або групи осіб низьким рівнем освіти; становище, несумісне з гідністю людини, в яке ставиться яка-небудь особа або група осіб» [7]. Таким чином, Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти є тим міжнародно-правовим актом, який забезпечує гендерну рівність в освітній сфері та контролює виконання державами його принципів.

Під егідою Організації Об'єднаних Націй було проведено чотири *всесвітні конференції з прав жінок*, протягом яких акцентувалася увага на залученні жінок до політичного життя, процесу прийняття рішень, було наголошено, що саме «фемінізація» політики сприятиме прогресу людства.

На першій *всесвітній конференції*, що проходила у Мехіко в 1975 році, було урочисто оголошено про початок «Десятиліття жінок» з метою нагадати міжнародній спільноті, що дискримінація по відношенню до жінок залишалася невирішеною проблемою у багатьох державах. Учасниками конференції було прийнято План дій, яким було передбачено програму-мінімум до 1980 року, основним завданням якої було забезпечення рівного доступу жінок до таких сфер, як освіта, зайнятість, політична діяльність, охорона здоров'я, забезпечення помешканням, планування родини.

На Другій *всесвітній конференції по положенню жінок*, яку скликали у Копенгагені у 1980 році для аналізу та оцінки виконання *Всесвітнього плану дій 1975 року*, представники 145 країн-членів ООН прийшли до *одностайної точки зору* щодо досягнення значного прогресу в області гендерної політики. Національні уряди та міжнародна спільнота досягли успіхів на шляху до забезпечення цілей, що були намічені п'ять років тому на Першій *всесвітній конференції у Мехіко*.

На Третій *всесвітній конференції зі становища жінок*, що проходила в Найробі в 1985, було розроблено нову стратегію з поліпшення положення жінок та захисту їх прав. В основу Найробіських перспективних стратегій до 2000 року було покладено цілий ряд заходів, спрямованих на досягнення гендерної рівності на національному рівні. Уряди повинні були визначити свої власні пріоритети, основані на їх стратегії розвитку та ресурсних можливостях.

В ході роботи конференції в Найробі було розроблено широкий підхід до проблеми покращення положення жінок. Врешті-решт, усі учасники зустрічі погодилися, що рівність жінок не є ізольованою проблемою, а безпосередньо торкається усіх сфер діяльності людини.

У вересні 1995 року в Пекіні відбулася Четверта Всесвітня конференція по положенню жінок. Конференція одногосно прийняла Пекінську декларацію і Платформу дій, що являли собою комплекс заходів і рекомендацій із розширення прав і можливостей жінок на шляху в XXI століття. У даних документах відзначалося, що нерозв'язаність багатьох проблем у сфері становища жінок багато в чому пояснюється відсутністю національних і міжнародних механізмів контролю. Був розроблений у зв'язку з цим ряд пропозицій, покликаних вирішити дане питання як міжнародним співтовариством, так і кожною державою [8]. Найважливішою метою конференції був не тільки аналіз і обмін досвідом, але і насамперед утвердження єдиної колективної волі, з якою усі повинні рахуватися. Саме об'єднання сил усіх жіночих організацій на національному і міжнародному рівнях з опорою на міжнародно-правові документи і міжнародні організації може сприяти досягненню рівних прав і можливостей між чоловіками і жінками.

З метою підвести підсумки щодо виконання завдань, поставлених в Пекінській Декларації та Платформі Дій, і продовжити реалізацію основних задач, спрямованих на досягнення гендерної рівності, ГА ООН провела в 2000, 2005, 2010 роках установчі сесії, що відповідно мали назви «Пекін+5», «Пекін+10» і «Пекін+15».

Таким чином, ми бачимо поступальну і ефективну діяльність ООН у сфері вирішення гендерних проблем сучасності. Рівність жінок і чоловіків була проголошена як одна із цілей діяльності ООН в Декларації тисячоліття. «Жодна людина і жодна країна не повинні позбавлятися можливості користуватися благами розвитку. Повинно бути гарантовано рівність прав і можливостей чоловіків і жінок» (ст.6 Декларації) [9]. Слід також зауважити, що здійснення завдань і цілей Платформи дій продовжиться і надалі, забезпечуючи тим самим виконання зобов'язань, які держави ООН взяли на себе ще в 1995 році в Пекіні.

Задля вирішення питання гендерного паритету та забезпечення прав жінок в структурі ООН створено цілу мережу спеціалізованих органів, таких як: Відділ з покращення становища жінок, Комісія зі становища жінок, Комісія з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок Інститут міжнародних досліджень і освіти жінок (INSTRAW), Фонд розвитку жінок (ЮНІФЕМ), Канцелярія Спеціального радника з гендерних питань та покращення становища жінок. 2 липня 2010 року ГА ООН одностайно проголосувала за створення нової структури для прискорення прогресу в розв'язанні проблем жінок і дівчат в усьому світі, що матиме назву «ООН-жінки» і почне свою роботу з 1 січня 2010р.

До того ж в системі ООН створено спеціальний інтернет-ресурс «Уімен уотч» (WomenWatch), який є основним порталом доступу до інформації та ресурсів із забезпечення гендерної рівності та розширення можливостей жінок у рамках всієї системи ООН, включаючи Секретаріат ООН, регіональні комісії, фонди, програми, спеціалізовані установи й академічні та науково-дослідні інститути.

Таким чином, ми бачимо, що Організація Об'єднаних Націй ставить проблему захисту прав жінок на порядок денний у новому тисячолітті та реалізує свої стратегії та принципи щодо рівності жінок і чоловіків через політико-правові та інституціональні механізми.

Література

1. Статут ООН // <http://people.polynet.lviv.ua/interlaw/frames/main5.html> – 19 листопада 2010 р.
2. Загальна декларація прав людини // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 – 19 листопада 2010р.
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок/ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207&myid=4/UMfPEGznhhEjs.ZiEW1e1PHI4zos80msh8Ie6: 7 грудня 2010 р.

4. Конвенція про рівне поводження і рівні можливості для працюючих жінок і чоловіків: робітники із сімейними обов'язками. - К.: Українська правнича фундація, 1995
5. Конвенція 2000 року про охорону материнства/ <http://www.conf.eu.org/assets/files/legal-advice/C%20183.doc>: 25 листопада 2010р.
6. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами/ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_162&myid=4/UMfPEGznhhEjs.ZiEW1e1PHI4zos80msh8Ie6: 4 грудня 2010р.
7. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти/ <http://uazakon.com/document/tpart21/isx21790.htm>: 10 грудня 2010р.
8. Четвёртая Всемирная Конференция по положению Женщин. Пекинская декларация. Платформа действий. Насилие в отношении Женщин // Проблема насилия в семье : правові та соціальні аспекти / Упоряд. Руднева О.М. – Харків: Право, 1999.
9. Декларация тысячелетия ООН/ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_621&zahyst=4/UMfPEGznhhEjs.ZiEW1e1PHI4zos80msh8Ie6: 10 листопада 2009р.

ЗМІСТ

Шинкаренко Т.І. Діяльність Ради Європи у сфері культури.....	3
Шомпол О.А. Міжнародно-правові аспекти забезпечення екологічної безпеки.....	10
Святун О.В. Правові засади участі України у міжнародній боротьбі з піратством.....	15
Гріненко О.О. Проблема трансформації ролі та місця ООН у регулюванні безпекових проблем сучасності.....	25
Піскорська Г.А. Роль ООН у формуванні глобального інформаційного суспільства.....	33
Запорожець О.Ю. Політика ЮНЕСКО щодо розвитку глобального інформаційного суспільства.....	38
Андрєєва О. М. Шляхи реалізації концепції електронного урядування: досвід Франції.....	44
Скороход Л.І. ООН і постконфліктне миробудівництво в Іраку (деякі аспекти проблеми).....	51
Шнирков О.О. Принципи формування митних союзів країн СНД.....	58
Чорнобай Д.В. Роль ООН у дієвості інституту міжнародної відповідальності за правомірну діяльність.....	63
Шинкаренко І.В. Роль ООН у врегулюванні податкових відносин між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.....	69
Заяць Н.В. Моделі народного представництва у сучасному світі.....	76
Піпченко Н.О. Вплив цифрової нерівності на розвитку е-демократії у країнах ЄС.....	81
Опадчий І.М. Діяльність Організації Об'єднаних Націй у сфері уніфікації правил виконання грошових зобов'язань.....	89

Цибуляк А.Г. Підходи Російської Федерації до реформування європейської архітектури безпеки.....	91
Срібна Л. Діяльність організацій системи ООН у боротьбі з голодом у XXI столітті.....	94
Федоренко А.І. Шляхи та напрями трансформації Ради Безпеки ООН.....	97
Гавриленко І. Підходи до реформування Ради Безпеки ООН.....	100
Гаспарян А. Саміт ООН, присвячений цілям розвитку тисячоліття: основні рішення та перспективи.....	103
Гуменюк Я. Щодо аналізу економічної складової санкцій ООН під час проведення операцій в колишній Югославії.....	106
Шкляр В. ООН як трибуна для формування зовнішньополітичного іміджу Німеччини.....	113
Мойсеєнко А. Гуманітарна інтервенція: поняття та роль в міжнародних відносинах.....	117
Марусич Т. Співробітництво Ради Європи та ООН у сфері захисту прав людини.....	122
Ковальчук С. Діяльність та успіхи ООН у боротьбі з проблемою голоду.....	126
Ліневич П. Міжнародний рік молоді, відкритий ООН: чого очікувати, на що сподіватись.....	130
Маслов О. Розвиток міжнародно-правового регулювання боротьби з піратством (ситуація в Сомалі).....	133
Оснач М. Проблематика миротворчості ООН на сучасному етапі.....	137
Кукіна З.О. Інституційний та договірний механізми ООН у сфері захисту свободи слова.....	140

Корнійчук Т.

Недосконалість інституційної діяльності ООН та основні напрями її реформування..... 148

Телешун Я.

Права людини в ХХІ ст. – нові вимоги до ООН..... 155

Касьян О.О.

Роль ООН у вирішенні гендерних проблем сучасності..... 157

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 96

(Частина II)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф. Шнирков О. І.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол №7 від 1 березня 2011 року.**

Підписано до друку 03.03.2011.
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25